

16. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Demografik Yapısı (1539-1576)

Demographic Structure of the Family in the Ayntab City in 16th Century (1539-1576)

İbrahim Etem ÇAKIR*
Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Özet

Aile, aynı çatı altında yaşayan anne, baba ve çocuklardan oluşan sosyal bir kurumdur. Bu incelemede, XVI. yüzyılda Ayntab şehrinde, ailedeki eş ve çocuk sayısı, çocukların cinsiyeti ele alınmıştır. Şer'îye sicillerinde yer alan tereke kayıtlarından hareketle elde edilen bilgilere göre Ayntab şehrinde XVI. yüzyılda çok eşlilik (polijini) yaygın olmadığı gibi, aile başına düşen çocuk sayısının da ortalama 2,8 olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, eş sayısı, çocuk sayısı, çok eşlilik, polijini, tereke, Ayntab (Gaziantep).

Abstract

Family is a social institution constituting with mother, father and children living under the same roof. In this study, in the Ayntab city in 16th Century is discussed in terms of number of children and spouse of the family as well as sex of children. In accordance with information obtained from the point of estate records in seriye records (şer'îye sicili), number of children per family was approximately 2,8 in the Ayntab city in 16th Century as well as plural marriage (polygyny) was not prevalent.

Keywords: Family, number of spouse, number of children, plural marriage, polygyny, tereke, Ayntab (Gaziantep).

* *Yazışma Adresi: Erzincan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü-Erzincan-TÜRKİYE, e-posta: ibrahim.etem79@gmail.com, icakir@erzincan.edu.tr*

I. GİRİŞ

Gaziantep, Akdeniz Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birleştiği noktada, Suriye'ye komşu bir sınır ili olup, büyük bir bölümü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batı kesimlerinde, bir bölümü de Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer almaktadır. Doğuda Şanlıurfa, batıda Osmaniye, kuzeyde Kahramanmaraş, güneyde Kilis il sınırlarıyla çevrili ve 6216 km² alana sahiptir.¹ Bu bölge; ilk uygarlıkların doğduğu Mezopotamya ile Akdeniz arasında bulunuşu, güneyden ve Akdeniz'den doğuya ve kuzeye giden yolların üzerinde oluşu, tarihine yön vermiş ve ilk çağlardan itibaren pek çok insan topluluklarına yerleşme sahası ve geçit yeri olmuştur. Hz. Ömer döneminde İslâm topraklarına katılmıştır. Ayntab Osmanlı Devleti topraklarına dâhil olmadan önce Abbasi, Selçuklu, Eyyubi, Memluk ve Dulkadir Beyliği hâkimiyetinde kalmış, zaman zaman bu bölgede Bizans ve Haçlılar hüküm sürmüşlerdir.² Ayntab, XIII. yüzyıl ortalarında itibaren Memluk Sultanlığı'nın uç karakollarından biriydi. Ayntab'ın tarihi Anadolu'da, Halep, Şam, ya da Kahire'de daha ender olarak da doğuda kurulmuş olan devletlerin ve emirliklerin tarihi ile yakından ilişkilidir. Güney Doğu Anadolu ile kuzey Suriye arasında tampon bir bölgede yer alan Ayntab, askerî ve iktisadî açıdan stratejik öneme sahip bir yerde bulunuyordu.³ Yavuz Sultan Selim'in Suriye ve Mısır'a yönelik düzenlediği sefer sırasında 1516 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.⁴ İdari yönde ilk önce Arap vilayetine⁵ (bu vilayetin adı daha sonra Şam olarak değiştirilmiştir), 1531 yılında Dulkadir beylerbeyliğinin (Maraş) kurulmasıyla da buraya sancak statüsünde bağlanmış⁶ ve bu durum XVI. yüzyılın sonlarına kadar

¹ *Gaziantep*, (Yayın Kurulu: Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya), Gaziantep İl Kültür Müdürlüğü, Gaziantep 1997, s.18

² Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı* c.I, İstanbul 1988, s.1-16, aynı yazar, "XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep'in Sosyal ve Ekonomik Durumu", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı: 16, Şubat 1982, s.5-17, aynı yazar, "Gaziantep", *DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, c.XIII, s.466-469, Besim Darkot-Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Ayntab", *İA (İslam Ansiklopedisi-MEB)*, c. II, s.64-67, Hüseyin Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.8-16.

³ Leslie Peirce, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, (çeviri:Ülkün Tansel), İstanbul 2005, s.26.

⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih III*, (haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992, s.282, Şükri-i Bitlisi, *Selîm-Nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, s.250, Celâl-zâde Mustafa, *Selîm-Nâme*, (haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), Ankara 1990, s. 416.

⁵ İsmail Altınöz, "Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)", *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep*, (edit. Yusuf Küçükdağ), Gaziantep 1999, s.114.

⁶ Altınöz, *Dulkadir Eyaletinin Kuruluşu ve Gelişmesi*, s.81.

devam etmiştir. 1598’de malî ve sosyal sebeplerden dolayı Ayntab, Haleb vilayetine bağlanmıştır.⁷

Tahrir defterlerindeki verilerden hareketle yapılan hesaplamalar neticesinde XVI. yüzyılda Ayntab şehrinin tahmini nüfusu; 1536’da 10600, 1543’te 10746, 1574’te ise 17138 şeklinde sonuçlar elde edilmiştir.⁸ Şehrin nüfusuyla ilgili bu bilgiler tahminî değerler olup birçok araştırmada⁹ buna yakın sonuçlar ortaya konmuştur. Dinî gruplar açısından şehir nüfusunun yaklaşık %98’i Müslümanlar, geriye kalan kısmı gayrimüslimlerden oluşmaktadır.

Ayntab’ın tarihi hakkında verilen bu kısa bilginin ardından aile ve ailenin oluşumu hakkında bazı hususlara değinmenin konunun anlaşılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Önemli bir toplumsal yapı ya da kurum olan ailenin; gerek sosyologlar ve gerekse aile konusu ile ilgili araştırma yapanlar tarafından çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Aynı çatı altında yaşayan anne, baba ve çocuklar¹⁰; çiftlerin çocuk yapma ve yetiştirme için karşılıklı olarak yaptıkları toplumca onaylanan bir sözleşme¹¹; neslin devamı fonksiyonu çerçevesinde oluşmuş temel bir toplumsal yapı¹² ve daha başka tanımlamalar söz konusudur.¹³ Bütün bu ifadelerin ortak bir bileşeni olarak aileyi daha geniş anlamıyla şu şekilde tanımlamak mümkündür: Biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı o güne değin toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan sosyal bir kurumdur.¹⁴ Aile genelde; aynı çatı altında yaşayan anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile¹⁵ ve çok sayıda

⁷ TKGM. KKA. TT. 313, varak.32a.

⁸ BOA. TT. 186, s.7-27, BOA. TT. 373, s.8-45, TKGM. KKA. TT. 161, s.6-21.

⁹ Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayntab Livâsı*, 114-117, aynı yazar, “XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu”, s.113-114, Hülya Canbakal, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2009, s.44.

¹⁰ İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, İstanbul 2000, s.169.

¹¹ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, Bursa 2005, s. 131-132.

¹² Birsen Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.206.

¹³ Aile hakkında diğer bazı tanımlamalarda şunlardır. “Aile; kan, yasa ve evlilik yoluyla birbirlerine belirli derecelerde akrabalıkları bulunan hane halkı üyelerinden meydana gelir” bakınız. Beşir Atalay-Mehmet Konaş-Sema Beyazıt-Kemal Madenoğlu, *Türk Aile Yapısı*, Ankara 1992, s.1, *Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara 1989, s.3, “Bütün sosyal münasebetleri bir soy etrafında toplanmış olan zümrelerden meydana gelen yapı” Hilmi Ziya Ülken “Aile”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.27.

¹⁴ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s.170.

¹⁵ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s.174, İhsan Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara 2003, s. 140.

kandaş ya da çekirdek ailenin aynı çatı altında oturmasıyla oluşan geleneksel geniş aile¹⁶ şeklinde iki kısma ayrılmaktadır.

Osmanlı ailesi; eski Türk anlayışı ve İslâmiyet'in kabulüyle beraber oluşan hukuk nizamına göre teşekkül etmiştir. Osmanlı ailesi hakkında Kınalızade Ali Çelebi'nin (1510–1572) *Âhlâk-ı Alâî* adlı üç ciltlik eserinin ikinci cildinde çok önemli bilgiler yer almaktadır. Kınalızâde Ali Çelebi; insanın medeni bir varlık olduğu, kendisini kötülüklerden koruması ve mutluluğu için muhakkak bir eve (menzil) ihtiyaç duyduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan insanın tek başına ihtiyaçlarını karşılayamadığı için bir yardımcıya ihtiyaç duyabileceğinden bahsetmektedir.¹⁷ Bu bilgiler aile kurumunun önemini ortaya koymaktadır.

Evlilik, erkek ve kadın ilişkisini meşru temele dayandıran toplumsal bir ilişkidir. Ailenin varlığı ve sürekliliği evlilikle sağlanır.¹⁸ İslâm hukukçuları ise evliliği; karı koca arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akid¹⁹ olarak ifade etmişlerdir.²⁰ İslâm toplumlarında evlilik ailenin oluşum sürecinde önemli bir aşamadır. Hz. Peygamberin evliliğın gerekliliği ve bu sayede neslin çoğalması üzerine olan görüşleri dikkatle takip edilmiş, Osmanlı Devleti'nde de Kınalızâde Ali Çelebi'nin verdiği bilgiler evlenme meselesinin aynı şekilde değerlendirildiğini ortaya koymuştur. Ümmet-i Muhammed'in neslinin çoğalması ve kişilerin günahlardan, kötülüklerden korunması için evlenmelerinin gerekli olduğu vurgulanmıştır.²¹

Türk âdet ve geleneklerinde evliliğe ilk adım olarak kabul edilen nişanlanma, Osmanlı toplumunda nâmzed olarak ifadesini bulmuştur. İslâm hukuku çerçevesinde, gelenek ve göreneklere uygun olarak âile birliğinin ilk adımını teşkil eden nişanlanma, hem kız hem de erkek tarafının birbirilerini tanımaları açısından önemli bir süreçtir. Evlilik öncesi yaşanan nâmzedlik dönemi, aile birliğinin kurulması sırasında önemli bir yere sâhip olmakla birlikte, hukûkî bir düzenlemeye tâbi tutulmamıştır. Fakat nişanın bozulmasından sonra ortaya çıkan durum, bazı hukukî düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir.²² Nişanlanma, İslâm hukukunda hitbe kelimesiyle ifade edilmekte, erkeğin belirli bir kadınla evlenme niyet ve

¹⁶ Gökçe, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, s.217, Aygen Erdentuğ, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.344, İbrahim Yasa, “Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.344.

¹⁷ Hüseyin Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi Aile Ahlâkı*, Ankara 1991, s.97–98, *Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî*, (hazırlayan: Mustafa Koç), İstanbul 2007, s.327–331.

¹⁸ Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, s.203.

¹⁹ M.Akif Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985, s.13, Daha başka tanımlar için ayrıca bakınız: Halil Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara 1974, s.39–43.

²⁰ M. Akif Aydın, “İslâm Hukukunda Nikâh Akitleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, III, İstanbul 1982, s.1.

²¹ Öztürk, *Kınalızâde Ali Çelebi Aile Ahlâkı*, s.108, Kınalızâde Ali Çelebi, *Ahlâk-ı Alâî*, s.331.

²² İzzet Sak, “Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Âit Konya Şer'îye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Konya 2006, s.493-494.

arzusunu açıklaması ve bunun neticesinde evlenmek hususunda anlaşmalarıyla gerçekleşmektedir.²³ Bu şekilde nişanlanan gelin ve damat adaylarına namzed adı verilmektedir.²⁴ Nişanlanma anında bazı durumlarda mehir de tespit edilmektedir.²⁵

İslâm hukukunda evlenme akdi için nikâh tabiri kullanılmaktadır. Fıkhî anlamda şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın sağlayan ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade etmektedir.²⁶ İslâm hukukunda nikâh, esas itibariyle tarafların ve şahitlerin iştirakiyle akdedilen medeni bir sözleşmedir, geçerli olabilmesi için şahitlerin huzurunda akdedilmesine karşın resmî bir memurun veya bir din adamının huzurunda yapılması şart değildir.²⁷ Ancak nikâh akdinin önemi ve toplum hayatındaki oynadığı rol dolayısıyla oldukça erken devirlerden itibaren bu sözleşme gelişigüzel bir şekilde akdedilmemiş, evliliğin hukuki yönünü bilen tecrübeli meslek adamlarının önünde yapılmasına önem verilmiştir.²⁸ Osmanlı Devleti’nde nikâh akitlerinin bir kısmı ilk dönemlerden itibaren kadı’nın idaresi altındaki mahkemelerde tanzim edilmiştir. Mahkemeye başvuran şahısların evlenme yönünden herhangi bir engelinin bulunmaması ve evlenme ehliyetine sahip olduklarının tespitinden sonra nikâh kıyılarak mahkeme defterine kaydedilmiştir.²⁹ Bazı durumlarda kadı kontrolünde mahallenin imamı da bu görevi yerine getirebilmekteydi.³⁰

İslâm hukukunda, evliliğin bir neticesi olarak ortaya çıkan mehir, nikâhın şartlarından değil neticelerinden birisidir.³¹ Evlenme sırasında erkek kadına mehir adıyla bir para veya mal öder veya ödeme borcu altına girer.³² Bu yüzden nikâh akdi esnasında zikredilmese dahi kadın lehine bir alacak olarak doğmaktadır.³³ İslâm hukukunda mehir olarak adlandırılan bu uygulama tarihin ilk çağlarından bugüne kadar muhtelif hukuk sistemlerinde farklı isimlerde mevcut olan bir usûldür.³⁴ Ancak eski Türk hukukunda var olan kalın³⁵ ya da günümüzde dahi uygulama alanı bulan başlık, bahsedilen mehir uygulamasından tamamen farklıdır.³⁶

²³ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, s.15, Hamza Aktan, “İslâm Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992, s. 397.

²⁴ GSS, 161/348, 164/102.

²⁵ GSS, 164/173, 164/197, 166/81

²⁶ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *DİA*, c.XXXIII, s.112.

²⁷ Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, s.1, Joseph Schact, “Nikah”, *İA (İslam Ansiklopedisi-MEB)*, c.9, , s.257.

²⁸ Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, s. 1, Schact, “Nikâh”, s.259

²⁹ Aydın, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, s.5, aynı yazar, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992, s. 438.

³⁰ GSS, 164/219.

³¹ Aydın, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, s.31.

³² Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *DİA*, c.II, s.199.

³³ Hayrettin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2008, s. 324.

³⁴ Bu hususta da ayrıntılı bilgi için bakınız. Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 210, Aydın, “Aile”, s.199.

II. AİLEDE EŞ ve ÇOCUK SAYISI

Bir erkeğin aynı anda birden çok kadınla evli olması durumuna polijini adı verilmektedir. İslâm hukukunda bu durum teaddüd-i zevcât diye isimlendirilmektedir.³⁷ İslâm'dan önceki Türk toplumunda fazla yaygın olmamakla birlikte polijini uygulamasının var olduğu ve buna özellikle zengin tâcirler arasında rastlandığı bilinmektedir.³⁸ Bazı kişilerin, ilk hanımın rızası dâhilinde ve çocuğu olmaması halinde ikinci bir eşle evlilik yaptıkları ifade edilmiştir.³⁹ İslâm dini tek eşliliği teşvik etmekle birlikte prensip olarak çok eşliliği yasaklamamıştır. Ancak zorlaştırıcı birtakım kayıt ve şartlardan başka ona bir üst sınır getirmiş ve en çok dört kadınla evlenmeye izin vermiştir.⁴⁰ Ancak bunun bir emir değil, belirli şartlar dikkate alınarak başvurulabilecek bir ruhsat olduğunun bilinmesinde fayda vardır.⁴¹ Kur'an-ı Kerim'de bu husus dile getirilerek özellikle eşler arasında adaletli davranma şartına vurgu yapılmış, eğer bu sağlanamazsa bir kadınla yetinmenin daha uygun olacağı belirtilmiştir.⁴² Gerek bu şart, gerekse İslâm'ın eşe iyi muamele edilmesi ve ailenin geçiminin sağlanması hususunda kocaya yüklediği mükellefiyetler birden fazla kadınla aynı anda evliliğin sayısını azaltmıştır.⁴³ Osmanlı toplum yapısı içerisinde çok eşlilik serbest olmasına rağmen genellikle tek eşlilik hâkimdi. Gerek arşiv kaynakları ve gerek seyahatnameler aynı anda birden fazla eşle yapılan evliliklerin yaygın olmadığına işaret etmektedir.

³⁵ Kalın, kızın terbiyesi için sarf edilen masraflara karşılık kızın babasına ya da velisine verilen mal ya da paradır. Kalın uygulaması hakkında bakınız: Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947, s.334-335, Necdet Sevinç, *Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 2007, s.113.

³⁶ Cin, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 279, Mustafa Aksoy, "Sosyal Hayatımızda Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili", *Aile Yazıları*, c.4, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara 1990, s.561-565. Günümüzdeki mehir uygulamaları hakkında bir değerlendirme için bkz. Mehmet Ali Yargı, "Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi/Journal of Islamic Law Studies*, sayı:8, s.259-270.

³⁷ Dini kaynaklarda çok eşliliğe ilişkin görüşler ve Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalar hakkında geniş bilgi için bkz. Abdurrahman Kurt, "Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin görüşleri ve Osmanlılarda Çok Eşlilik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.8, sayı:8, 1999, s.183-214.

³⁸ Aydın, "Aile", s.199.

³⁹ Ali Güler, "İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve Unsurları", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.1, Ankara 1992, s. 72.

⁴⁰ Kevser Kâmil Ali-Salim Öğüt, "Çok Evlilik", *DİA*, c.XVIII, İstanbul 1993, s.366.

⁴¹ Aydın, "Aile", s.199-200.

⁴² "... size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikahlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranamayacağımızdan korkarsanız o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için daha uygundur." Kur'an-ı Kerim, Nisâ Suresi, 4/3.

⁴³ Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Bursa 1998, s. 86.

Osmanlı ailesinde aynı anda birden fazla eşle evliliğin oranı, çocuk sayısı, kız-erkek çocuk sayısı oranı, mirasçıların durumu ve çok eşliliğin hangi amaçlarla yapıldığına dair sorulara cevap veren önemli bir kaynak şer'îye sicilleri içerisinde yer alan tereke defterleridir.⁴⁴ Osmanlı klasik dönemi için tereke defterleri üzerinde yapılan araştırmalara göre polijini oranı %5-12 arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁵ XVI. yüzyılın sonlarında Türkiye'den geçen Alman Protestan papazı Salomon Schweigger: "...çok karılık yoktur. Herhalde bu işi denemiş, dert ve masrafa neden olduğunu anlayıp vazgeçmişlerdir"⁴⁶ ifadesiyle o dönemde çok eşliliğin yaygın olmadığı bilgisini ve nedenlerini ifade etmektedir. Aslında burada Alman seyyahın belirtmiş olduğu dert ve masraftan kast edilenin, eşler arasında adaletin sağlanamayacağı ve nafaka meselesi olduğu anlaşılabilir. Hıristiyanlar arasında birden fazla kadınla aynı anda evlenme XII. yüzyılda kilisenin aldığı kararlar yasaklanmıştır.⁴⁷ Tereke defterleri üzerine yapılan kapsamlı çalışmalarda elde edilen sonuçlar Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygın olmadığını göstermektedir. Alman seyyahın verdiği bilgileri de bu sonuca paralel bir değerlendirme olarak düşünülebilir. Bu bilgiler dikkate alındığında Osmanlı toplumunda polijini oranının yüksek bir düzeyde olamayacağı söylenebilir.

Osmanlı Devleti'nde ailenin demografik yapısı üzerine yapılan çeşitli araştırmalarda çok eşliliğin yaygın olmadığı sonucuna varılmıştır. Hüseyin Özdeğer tarafından 1489-1640 yılları arasında Bursa şehri tereke defterleri üzerine yapılan araştırmada Bursa şehrinde 1092 evli erkekten 49 erkeğin iki (%4,4), 2 erkeğin de üç (%0,1) karısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁸ 1600-1700 yıllarında arasında Bursa üzerine yapılan başka bir başka araştırmada çok eşlilik oranı %1⁴⁹, 1670-1698 yılları arasında %8,2⁵⁰ olarak belirtilmiştir. Ömer Lütfi Barkan'ın, XVI-XVII yüzyıllarda Edirne şehrini esas alan araştırmasında bu oran %7,3 olarak tespit

⁴⁴ Said Öztürk, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995, s.27, aynı yazar, "Osmanlı'da Çok Evlilik", *Türkler*, c.X, Ankara 2002, s. 379.

⁴⁵ Ömer Demirel-Adnan Gürbüz-Muhittin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.I, Ankara 1992, s. 102, Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.I, Ankara 1992, s. 93.

⁴⁶ İlber Ortaylı, "Anadolu'da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler", *Osmanlı Araştırmaları*, I. 1980, s. 37, aynı yazar, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2009, s. 59.

⁴⁷ Tabakoğlu, "Osmanlı Toplumunda Aile", s. 93.

⁴⁸ Hüseyin Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988, s.45.

⁴⁹ Haim Gerber, Bursa şehri için çokeşliliğin teoride kaldığını vurgulamış, 2000 kişiden sadece 20'sinin birden fazla kadınla evli olduğunu tespit etmiştir. Haim Gerber, "Social and Economic Position of Women in an Ottoman City Bursa, 1600-1700", *International Journal of Middle East Studies*, sayı:12, No:3, 1980, s. 232.

⁵⁰ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik:1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği", *OTAM-Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı:23, Bahar 2008, Ankara 2010, s.97.

edilmiştir.⁵¹ Diğer araştırmalarda polijini oranı; 1700–1730 yıllarında Ankara şehrinde %12⁵², 1839–1876 yılları arasında Bursa’da %2,2⁵³, Konya’da 1700–1750 yılları arasında %12,4⁵⁴, 1750–1850 yılları arasında %7,5⁵⁵ olarak tespit edilmiştir. Bu konuda farklı şehir ve uzun bir zaman dilimini kapsayan bir araştırmada ise bu oran %10’dur.⁵⁶ XIX. yüzyılda Şam ve Halep tereke defterleri incelenerek varılan sonuçlar Şam şehir toplumu içinde polijini oranı %10 olarak tespit edilmiştir.⁵⁷ 1875-1892 yılları arasında Kırşehir’de polijini oranı %12,2, Kırşehir’in şehir merkezinde %9,8 olarak tespit edilmiştir.⁵⁸ Kayseri’nin 1700-1730 yıllarını esas alan çalışmada bu oran %8,6’dır.⁵⁹ Bu sonuçlar Osmanlı Devleti’nde çok eşliliğin yaygın olmadığını göstermektedir.

İncelenen dönemde Ayntab’da eş sayılarını tespit edebilmek için tereke kayıtlarından yararlanılmıştır.⁶⁰ Müslümanlara ait olan 69 tereke kaydı incelemeye alınmıştır (Tablo 1). Bu tereke kayıtları tasnife tabi tutulduğunda 50 tereke şehirdeki erkeklere, 9 tereke şehirdeki kadınlara, 10 tereke kaydı ise muhtelif köylerdeki erkeklere aittir. Ayntab şehrinde erkeklere ait bu tereke sahiplerinden 2’si çocuğu olup eşi olmadığı için dul kabul edildi (%4). Diğer taraftan eşi ve çocuğu bulunmayan tereke sahibi 5 erkeğin bekâr mı dul mu olduğu tespit edilemedi (%10).⁶¹ Geriye kalan tereke sahibi 43 erkek, öldüğünde evlidir (%86). Evliler ise kendi aralarında bir ayrıma tabi tutulunca bunlardan 38’nin tek ešli (88,4), 5’nin ise iki ešli (11,6) olduğu tespit edildi. Aynı anda ikiden fazla kadınla evli olan kişiye rastlanmadı. Ancak burada sadece mevcut tereke kayıtlarından hareketle bu sonuçlara ulaşıldığı için, bu durum, Ayntab şehrinde, ikiden fazla

⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545–1659)”, *Belgeler*, c. III, 1966, s.13.

⁵² Ömer Demirel, “1700–1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten*, c.LIV, sayı:211, Ankara 1990, s.950.

⁵³ Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839–1876)*, s. 87.

⁵⁴ Hayri Erten, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara 2001, s. 59.

⁵⁵ Muhittin Tuş, *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*, Konya 2007, s.147.

⁵⁶ Bu araştırmada, XVI-XIX yüzyıllar arasında Ankara, Kayseri, Konya, Sivas, Ayntab, Diyarbakır, Edirne, Manisa, Trabzon şehirlerinin, ihtimali sondaj metodu ile seçilen tereke kayıtları incelenmiştir. Demirel vd. “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, s. 102.

⁵⁷ Öztürk, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, s.380.

⁵⁸ Nurhan Mıstanoglu, “Kırşehir’de XIX. Yüzyılın Sonlarında Sosyo-Kültürel Bakımdan Ailenin Genel Özellikleri (1875 – 1900)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 / 2009, s.354.

⁵⁹ Muhiddin Tuş, “Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/1999, s.163.

⁶⁰ Tereke kayıtları GŞS, 1, 2, 3, 161, 162, 165. numaralı defterlerde yer almaktadır.

⁶¹ Bugüne kadar yapılan birçok araştırmada bu durumda olanlar genellikle bekâr kabul edilmiştir. Ancak bir erkeğin tereke kaydında eş ya da çocuk bilgisinin olmaması bu şahsın bekâr olduğu anlamına gelmez. Zira çocuğu olmayan ve karısı da daha önce vefat eden şahısların doğal olarak tereke kayıtlarında eş ve çocuk bilgisi yer almamaktadır. Buna istinaden bu şahısların medeni durumları hakkında kesin bir şey söylemekten kaçınılmıştır.

kadınla aynı anda evliliğin olmadığı anlamına gelmemelidir. Birden fazla kadınla aynı anda evli olan erkeklerin oranı (%11,6) daha önce ifade edilen araştırma sonuçlarında oranlar arasında olduğu görülmektedir. Ayntab şehrinde poljini oranı; 1650-1700 yılları arasında %17,9⁶², XVIII. yüzyılın ilk yarısında %16⁶³, 1752-1756 yılları arasında %15⁶⁴, 1760-1777 yılları arasında %8,4⁶⁵ olarak tespit edilmiştir.

Açıklanması gereken diğer bir husus birden fazla kadınla evlenmenin hangi sebeplerle yapıldığıdır. Bu konuda ancak bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. Kişileri polijini türü evliliğe yönlendiren sebeplerin başında evlat sahibi olma arzusunun etkili olduğu düşünülebilir. İncelenen kayıtlara göre bu durumu ispat etme imkânına sahip olunamadığı için bunun tahmini bir ifade olduğunu belirtmekte yarar vardır. Çünkü bu gibi evlilik yapmış olanların hepsinin çocuklarının olduğu görülmektedir. Bunlardan bazılarının hiç çocuğu olmasaydı belki öne sürülen görüşü ispat için bir veri olabilirdi. Diğer taraftan çok eşliliğin, ailede kısırlık sebebi olarak kadının sorunlu görülmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu durumda olan ailelerde erkek toplumsal baskı ve bilhassa kendi yakın çevresinin baskısıyla ikinci bir eşle evlik yapabilmektedir. Ancak çok eşliliğin sadece bu durumdan kaynaklanmadığını daha başka sebeplere bağlı olarak bu türden evliliklerin gerçekleştirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Çocuğu bulunan bazı şahıslar özellikle erkek çocuğa sahip olmak için de ikinci bir evlilik daha yapmış olababilirlerdi. Örneğin iki eşe sahip olan Kara Ali isimli şahıs öldüğünde 10 kızı olduğu görülmektedir.⁶⁶ Buradan hareketle Kara Ali'nin ikinci evliliğini erkek çocuğa sahip olmak için yapmış olduğu düşünülebilir. Öte yandan belki bunu destekler mahiyette Kürd Tepesi Mahallesi'nden Hasan bin Osman öldüğünde 1 erkek ve 3 kız çocuğu vardı. Hasan bin Osman, bir ya da daha fazla sayıda erkek çocuğa sahip olmak için ikinci eşle evlenmiş olabilirdi. İncelenen tereke kayıtlarında tek eşli ailelerde erkek çocuk sayısı fazla iken çok eşli ailelerde ise kız çocuğu sayısı daha fazladır. Tek eşli 38 ailede 41 kız çocuğuna karşılık 54 erkek çocuk bulunmaktaydı. İki eşe sahip olan 5 ailenin ise toplam 22 çocuğundan 16'sı kız, 6'ı ise erkektir. Bu durum çok eşliliğin sebepleri arasında erkek çocuğa sahip olma arzusu olabileceği fikrini desteklemektedir. Ancak bu açıklamaların tahmini bir durumu yansıttığını hatırlatmakta yarar vardır.

İncelenen dönemde Ayntab şehrinde ortalama hane büyüklüğü 4,88 olarak tespit edilmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Ayntab şehrinin esas alan bir çalışmada da ortalama hane büyüklüğü 4,8 olarak tespit edilmiştir.⁶⁷ Dolayısıyla hane büyüklüğünde aradan geçen süre zarfında fazla bir değişiklik olmamıştır.

⁶² İsmail Kıvrım, "XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:22, Konya 2007, s.383.

⁶³ Çınar, 18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrini Sosyale ve Ekonomik Durumu, s. 158

⁶⁴ Galip Eken, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep'te Aile", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:6, Konya 2000, s.485.

⁶⁵ Zeynel Özlü, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep, Gaziantep 2004, s.37-43.

⁶⁶ GŞS, 161/194.

⁶⁷ Canbakal, 17. Yüzyılda Ayntab, s.225.

Tereke kayıtları, çocuk sayısı ve bunların cinsiyetleri yönünden değerlendirildiğinde, evli ve dul olan 45 erkek tereke sahibinden 39'unun (%86,7) çocuklu, 6'sının (%13,3) ise çocuksuz olduğu görülmektedir (Tablo 1). Osmanlı Devleti'nde farklı bölgeleri ihtiva eden geniş kapsamlı bir araştırmada çocuksuz ailelerin oranının buna yakın olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸ Bir ya da birden fazla sayıda çocuğa sahip ailelerin 61 kız, 66 erkek toplamda 127 çocuğa sahip oldukları görülmektedir. Bu durum ailede kadın erkek nüfusun birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Bazı ailelerde iki kadınla evliliğin varlığı da dikkate alındığında genel olarak Ayntab şehrinde kadın erkek nüfusunun hemen hemen aynı oranda olduğu anlaşılmaktadır. 127 çocuk sayısı evli ve dul erkek sayısı olan 45'e bölündüğünde ortalama çocuk sayısı 2,8 olarak çıkmaktadır. Tespit edilen bu sonuç ailenin demografik yapısını konu alan birçok çalışmada elde edilen rakamlara yakındır.⁶⁹ Ortalama çocuk sayısı; 1489-1640 yılları arasında Bursa⁷⁰ şehrinde 1,85, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Ayntab⁷¹ şehrinde 2,93, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Konya'da⁷² 2,87, 1700-1730 yılları arasında Ankara'da⁷³ 2,4 olarak tespit edilmiştir. Tokat'ta 1771-1810 yılları arasında aile üzerine yapılan bir araştırmada⁷⁴ Tokat şehrinde oturan Müslüman ailelerin çoğunlukla 1 veya 2 çocuk sahibi oldukları sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen dönemde Ayntab şehrinde birden fazla kadınla evli ailelerde ortalama çocuk sayısı 4,4, tek kadınla evli ailelerde ise 2,5 olarak tespit edilmiştir.

SONUÇ

XVI. yüzyılda Ayntab şehrini esas alan bu incelemede ailenin demografik yapısı niceliksel yönden ve çocukların cinsiyeti yönünden ele alınmıştır. Tereke kayıtlarından hareketle elde edilen sonuçlara göre aynı anda birden fazla kadınla evlilik (polijini) oranının %11,6 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Osmanlı şehirlerini esas alan birçok araştırma sonucuyla paralellik arz etmektedir. Elde edilen bu bilgiye göre XVI. yüzyılda Ayntab şehrinde çok eşlilik yaygın değildi. Ortalama çocuk sayısı tek eşli ailelerde 2,8, çok eşli ailelerde ise 4,4 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bir aile çocuksuz aileler de dikkate alındığında ortalama

⁶⁸ Bu araştırmada çocuksuz ailelerin oranı %11 olarak ifade edilmiştir. Bakınız: Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", s. 106.

⁶⁹ Ayntab şehri için (%2,30), genel olarak ise %2,31 olarak tespit edilmiştir. Demirel vd. "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", s. 118.

⁷⁰ Özdeğer, *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, s.55.

⁷¹ Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, s. 164. Başka bir araştırmada da, 1752-1756 yılları arasında Ayntab'da aile başına ortalama 3 çocuk tespit edilmiştir. Eken, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep'te Aile", s.488.

⁷² Erten, *Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, s. 94.

⁷³ Demirel, "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", s.952.

⁷⁴ Rifat Özdemir, "Tokat'ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)", *Belleten*, c.LIV, 63, sayı:211, Ankara Aralık 1990, s.1028.

olarak 2-6 fertten meydana gelmekteydi. Ortalama hane büyüklüğü ise 4,88'dir. Diğer taraftan çok eşliliğin sebepleri arasında çocuk sahibi olma, bilhassa da erkek çocuk sahibi olma arzusunun etkili olduğu anlaşılmaktadır. Çok eşliliğin yaygın olmamasında ailede huzurun bozulması endişesi, kadının nafakasının erkeğe ait olması ve erkeğin mehir verme zorunluluğu gibi nedenlerden bahsetmek mümkündür. Bunun yanında kadınlar evli erkeklerle evlenmeyi istemeyebilirlerdi. Hatta bazı ailelerin kızlarını evli erkeklerle evlendirme konusunda çekinceleri olabilirdi. Bahsedilen durumlar, Ayntab şehrinde ve genel olarak Osmanlı toplumunda çok eşliliğin yaygınlaşmamasının nedenleri arasında yer almaktadır.

Tablo.I

Eş ve Çocuk Sayılarına Göre Ayntab Şehrinde Aile											
Eş Sayısı	Çocuksuz	Cinsiyete Göre		Ailedeki Çocuk Sayısı							Toplam Tereke Sayısı
		Kız	Erkek	1	2	3	4	5	6	10	
1 Eşli	6	41	54	6	8	6	7	3	2		38
2 Eşli		16	6		2		2			1	5
Dul		4	6				1		1		2
Toplam	6	61	66	6	10	6	10	3	3	1	45

Kaynakça

1-Arşiv Kaynakları

Milli Kütüphane-Ankara

Gaziantep Şer‘ıye Sicilleri (GŞS)

1	(937-946 / 1531-1539)
2	(948 / 1541)
3	(956 / 1549)
161	(945-948 / 1539-1541)
162	(946-961 / 1539-1554)
164	(976-978 / 1569-1570)
165	(980-984 / 1572-1576)
166	(979-980 / 1572)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)-İstanbul

Tapu-Tahrir Defterleri (TT)

BOA.TT.186 (943/1536) .

BOA.TT.373 (950/1550) .

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadime Arşivi (TKGM.KKA)

Tapu-Tahrir Defterleri (TT)

TKGM.KKA. TT.161 (982/1574).

TKGM.KKA. TT.313 (982/1574).

2-Diğer Kaynaklar

ALTINÖZ, İsmail, *Dulkadir Eyâletinin Kuruluşu ve Gelişmesi*, Kahramanmaraş 2009.

-----, “Dulkadir Eyaletinin Kuruluşunda Antep Şehri (XVI. Yüzyıl)”, *Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan Gaziantep*, (edit. Yusuf Küçükdağ), Gaziantep 1999, s.89-146.

AKTAN, Hamza, “İslâm Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992.

AKSOY, Mustafa, “Sosyal Hayatımızda Başlık-Kalın ve Mehir Kavramlarının Sosyolojik Tahlili”, *Aile Yazıları*, c.4, (Derleyenler: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem), Ankara 1990, s.561-565.

ARSAL, Sadri Maksudi, *Türk Tarihi ve Hukuk*, İstanbul 1947.

ATALAY, Beşir -Mehmet Kontaş-Sema Beyazıt-Kemal Madenoğlu, *Türk Aile Yapısı*, Ankara 1992.

ATAR, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, c.XXXIII, İstanbul 2007, s.112-117.

AYDIN, Mehmet Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, İstanbul 1985.

-----, “Osmanlı Hukukunda Nikâh Akitleri”, *Osmanlı Araştırmaları*, III, İstanbul 1982, s.1-12.

-----, “Aile”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, c.II, İstanbul 1989, s.196-200.

-----, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekâmülü”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.2, Ankara 1992, s. 434-455.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545–1659)”, *Belgeler*, c. III, 1966, s.1-479.

Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, (haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar), Ankara 1990.

CANBAKAL, Hülya, *17. Yüzyılda Ayntâb Osmanlı Kentinde Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2009.

CİN, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara 1974.

ÇINAR, Hüseyin, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab Şehrinin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000.

DAĞLI, Yücel, Cumhure Üçer (1997), *Tarih Çevirme Klavuzu*, c.IV, Ankara.

DARKOT, Besim -Hikmet Turhan Dağlıoğlu, “Ayntab”, *İA (İslam Ansiklopedisi-MEB)*, c. II, s.64-67

DEMİREL, Ömer, “1700–1730 Tarihlerinde Ankara’da Ailenin Niceliksel Yapısı”, *Belleten* c. LIV, 60, sayı:211, Ankara, Aralık 1990, s.945-961.

DEMİREL, Ömer, Adnan Gürbüz, Muhittin Tuş, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.I, Ankara 1992, s.97-161.

DOĞAN, İsmail, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, Sistem Yayıncılık, İstanbul 2000.

DÜZBAKAR, Ömer, “Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik:1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği”, *OTAM-Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 23/2008, Ankara 2010, s.85-100.

EKEN, Galip, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep’te Aile”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:6, Konya 2000, s.477-490.

ERDENTUĞ, Aygen, “Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri”, *Aile Yazıları*, Ankara 1990, c.1, s.321-357.

ERTEN, Hayri, *Konya Şer’iye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı)*, Ankara 2001.

Gaziantep, (Yayın Kurulu: Mehmet Doğan, Şemsettin Can Kaya), Gaziantep 1997.

GERBER, Haim, “Social and Economic Position of Women in an Ottoman City Bursa 1600–1700”, *International Journal of Middle East Studies*, sayı:12, No: 3, 1980, s.231-244.

GÖKÇE, Birsen, “Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990, s.205-223

GÜLER, Ali, “İlk Yazılı Türkçe Metinlerde Aile ve UNSURLARI”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.1, Ankara 1992, s.69-81.

Hoca Sadettin Efendi, *Tacüt-Tevarih III*, (haz: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara 1992.

KARAMAN, Hayrettin, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*, İstanbul 2008.

Kevser Kâmil Ali-Salim Öğüt, “Çok Evlilik”, *DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi)*, c.XVIII, İstanbul 1993, s.365-369.

Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî, (haz: Mustafa Koç), İstanbul 2007.

KVRIM, İsmail, “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı:22, Konya 2007, s.357-392

KURT, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839–1876)*, Bursa 1998.

-----, “Dini Kaynakların Çokeşliliğe İlişkin görüşleri ve Osmanlılarda Çok Eşlilik”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.8, sayı:8, 1999, s.183-214.

MISTANOĞLU, Nurhan, “Kırşehir’de XIX. Yüzyılın Sonlarında Sosyo-Kültürel Bakımdan Ailenin Genel Özellikleri (1875 – 1900)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 / 2009, s.347-364.

ORTAYLI, İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, *Osmanlı Araştırmaları*, I. 1980, s.33-40.

-----, *Osmanlı Toplumunda Aile*, İstanbul 2009.

ÖZDEĞER, Hüseyin *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul 1988.

-----, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livâsı* c.I, İstanbul 1988.

-----, “XVI. Yüzyıl Tahrir Defterlerine Göre Antep’in Sosyal ve Ekonomik Durumu”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, sayı:16, Şubat 1982, s.5-116.

-----, “Gaziantep”, *DİA (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi)*, c.XIII, 1996, s.466-469.

ÖZDEMİR, Rifat, “Tokat’ta Ailenin Sosyo-Ekonomik Yapısı (1771-1810)”, *Belleten*, c.LIV, 63, sayı:211, Aralık 1990, Ankara, s.991-1052.

ÖZLÜ, Zeynel, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*, Gaziantep 2004.

ÖZTÜRK, Hüseyin, *Kınalızâde Ali Çelebi Aile Ahlâkı*, Ankara 1991.

ÖZTÜRK, Said, *Askerî Kassama Ait Onyedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, İstanbul 1995.

-----, “Osmanlı’da Çok Evlilik”, *Türkler*, c.10, Ankara 2002, s.375-384.

ÖZKALP, Enver *Sosyolojiye Giriş*, Bursa 2005.

PEIRCE Leslie, *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, çeviri: Ülkün Tansel, İstanbul 2005.

SAK, İzzet, “Osmanlı Toplumunda Nâmzedin (Nişanın) Bozulması ve Sonuçları: Konya Örneği (18. Yüzyılın İlk Çeyreğine Âit Konya Şer’iye Sicillerine Göre)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Konya 2006, s.493-523.

SEVİNÇ, Necdet, *Türklerde Kadın ve Aile*, İstanbul 2007.

SEZAL, İhsan, *Sosyolojiye Giriş*, Ankara 2003.

SCHACT, Joseph, “Nikah”, *İA (İslâm Ansiklopedisi-MEB)*, c.IX, s.257-261.

Şükrî-i Bitlisî, *Selîm-Nâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, c.1, Ankara 1992, s. 92-96.

TUŞ, Muhittin *Sosyal ve Kültürel Açından Konya*; Konya 2007.

-----, “Kayseri Tereke Defterleri Üzerine Bir Araştırma”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/1999, s.157-191.

Türk Aile Yapısı Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara 1989.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, “Aile”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990.

YARGI, Mehmet Ali, “Günümüzdeki Mehir Uygulamaları ve İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi/Journal of Islamic Law Studies*, sayı:8, s.259-270.

YASA, İbrahim, “Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı”, *Aile Yazıları*, c.1, Ankara 1990.

Demographic Structure of the Family in the Ayntab City in 16th Century (1539-1576)

Gaziantep is a frontier province neighbor to Syria at the meeting point of Mediterranean Region and Southeastern Anatolia Region and larger part of the province is western part of Southeastern Anatolia Region and its remaining part is in eastern part of Mediterranean Region. This region is located between the Mediterranean and the Mesopotamia where first civilizations born, on roads from the south and the Mediterranean to the east and north, has shaped its history and has been settlement area and crossing site of many communities as from first ages. In the period of Hz. Omer, the city was joined to Islam lands. Before being included to lands of Ottoman Empire, Ayntab had been under dominance of the Abbasid, the Seljuk, the Eyyubiler, the Mamluk and Dulkadir Principality and from time to time the Byzantine and the Crusader had reigned over this region. Ayntab was one of border posts of the Mamluk Sultanate as from middle of 13th century. The history of Ayntab is closely related to histories of states and emirates established in Anatolia, Aleppo, Damascus or Cairo and rarely in the East. Ayntab being located on buffer zone between Southeastern Anatolia and Northern Syria was a place having militaristic and economic importance. During the expedition launched by Yavuz Sultan Selim to Syria and Egypt, the city was joined to Ottoman land in 1516. Following foundation of Dulkadir Principality in the year of 1531, Ayntab became a sanjak being subjected to there and this reign continued until the end of 16th century.

As a result of calculations conducted as per data in the tax registers, regarding estimated population of Ayntab city in 16th century, information was obtained as 10600 in 1536, 10746 in 1543 and 17138 in 1574.

The family is social institution constituting with mother, father and children living under the same roof. Presence and continuity of the family is ensured by marriage. Marriage is a social relationship based the relation of woman and man on legal basic. Ottoman family was formed with legal order constituted by means of old Turkish understanding and acceptance of Islam.

Although the polygyny was not observed to prevalent in Turkish Communities before Islam, it is known that this practice existed and prevailed among rich merchants. It was expressed that some people married with a second wife in case of being within the consent of the first wife and not having a child. In spite of encouraging the monogamy Religion of Islam does not prohibit the polygyny in principle. However, apart from several mandatory provisions and requirements an upper limit was brought and accordingly it is allowed to marry with up to four women.

The state of the man being married with more than women at the same time is called as polygyny. This state in Islamic Law is named as “teaddüd-i zevcât (polygamy)”.

Despite the fact that polygyny was unrestricted within society structure of Ottoman Empire, the monogamy usually was prevalent. Both archive records and

travel books referred that marriages with more than one woman were not observed to be prevalent.

Human beings have been married with spouse of different numbers in various societies and different times. According to studies conducted on estate registers including information related to rate of plural marriage (polygyny) and number of children in Ottoman family, for Ottoman classical period, the rate of polygyny changed from 5% to 12 % whereas number of children changed between 2 and 3.

For the purpose of determining number of spouse and children in Ayntab city, it was benefited from estate records distributed in seriye records (şer' iye sicil kayıtları) of this city. According to this, rate of polygyny in Ayntab city was calculated as 11,6 %. From the point of this information obtained, it is understood that polygyny was not prevalent. This result shows parallelism with results of many studies basing on Ottoman cities.

When tereke records were examined in terms of number of children and their sexes, it was seen that out of widower and married 45 men, owner of the tereke, 39 (86,7 %) were with children and 6 (13,3 %) were childless. In a comprehensive study including different regions in Ottoman Empire, it is understood that ratio of childless families was close to this ratio. It was observed that families having one child or more children had 127 children in total including 61 girls and 66 boys. This situation demonstrated that women and men population within the family is closer with each other. Considering existence of bigamist marriage in some families, it is understood that women and men population in Ayntab city is almost at same rate. Number of children, 127, is divided into number of widower and married men, 45 and mean children number is obtained as 2,8. This determined result is close to figures in obtained in many studies on demographic structure on the family.

From the perspective of number of children, it was reached that number of children was approximately 2,8 in monogamist families whereas it was 4,4 in polygynist families. Hence, in Ayntab city in 16th Century a family is constituted from approximately 2-6 people taking into account also families without children.

Average family size in Ayntab city in the studied period was determined to be as 4,88. In a study based on Ayntab city in the second half of 17th century, average family size was determined to be as 4,8. Therefore, any change in family size was not observed during elapsed time.

Among the reasons behind polygyny, despite of not being prevalent, are to have child and especially to have a male child. Reasons like anxiety on corruption of family peace, the woman's alimony belonging to the man and obligation of man on giving the mehîr were effective on prevalence of polygamy. In addition, that some women rejected to marry with married men and some families had some drawbacks for making their daughters married with married men are out of factors ensuring polygamy not to become widespread.

Anavatan Partisi İle Doğru Yol Partisi'nin Karşılaştırmalı Analizi

The Comparative Analysis of the Motherland Party and the True Path Party

Hüseyin Çavuşoğlu*
DEÜ SBE Tarih bölümü mezunu

Özet

12 Eylül sonrasında 16 Ekim 1981'de bütün siyasi partilerin kapatılmasıyla, Türkiye'de yeni bir döneme girilmiş oldu. 1982 Anayasası ile siyasetçilere 5 ve 10 yıl süreyle siyasi yasaklar getirilmişti. 24 Nisan 1983 günü yürürlüğe giren Siyasi Partiler Kanunu ile siyasi parti kurma çalışmalarının 16 Mayıs 1983'ten itibaren başlayabileceği belirtilmişti. DP-AP çizgisinin devamı olarak, kuruluş çalışmalarını Süleyman Demirel'in yönettiği DYP kurulurken; Ulusu hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görev alan Turgut Özal liderliğinde ise ANAP siyaset sahnesinde yerini aldı. Çalışmanın amacı, ANAP ile DYP arasındaki benzerlikler ile farklılıkları ortaya koymaktır. Çalışmada, Özal-Demirel karşılaştırmasına, her iki partinin ideolojisine, TOBB ve tarikat-cemaatlerle olan ilişkilerine, taban-tavan sorgulamasına değinilmiştir. İki parti arasındaki benzerlikler ile farklılıkları ortaya koyabilmek için, ağırlıklı olarak milletvekilleriyle yapılan sözlü tarih çalışmasına yer verilmiştir. Bunun yanında, gazete, kitap ve dergi taraması da yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Süleyman Demirel, Turgut Özal.

Abstract

After the Turkey coup d'etat, with the closure of all political parties on 16th October 1981, a new period started in Turkey. The Turkish Constitution of 1982 imposed political bans on the politicians for 5 and 10 years. With the Political Parties' Law which inured on 24th April 1983, it was stated that the works to found political parties would start as of 16th May 1983. While the True Path Party, which was the continuation of the Democrat Party and the Justice Party and whose works of establishment were carried out by Süleyman Demirel, was being founded, the Motherland Party went into politics under the leadership of Turgut Özal who was serving as a vice prime minister in the government.

The aim of this study is to show the similarities and the differences between the Motherland Party and the True Path Party. In this study, the comparison between Özal and Demirel, the ideologies of both parties, their relations with the Turkish

* Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU. DEÜ SBE Tarih bölümü mezunu. huseyindp@yahoo.com

Union of Chambers and Commodity Exchanges and the sects, were mentioned. The verbal historical studies, which were made with the deputies, predominantly took place in this study in order to point out the similarities and the differences between two parties. Besides, the revision of newspapers, books and magazines were also made.

Key words: the Motherland Party, the True Path Party, Süleyman Demirel, Turgut Özal.

1. GİRİŞ

Türkiye’de merkez sağ çizgi Demokrat Parti ile başlar. DP’den sonra merkez sağ çizgide yer alan Adalet Partisi, Anavatan Partisi ve Doğru Yol Partisi’nin de DP gibi, siyasi yaşamları boyunca halkın inançlarına, dinine, kültürüne, örf ve adetlerine saygı gösterdikleri görülmektedir. Millet iradesin üstünlüğüne inanan merkez sağdaki partiler, milliyetçi, muhafazakar, demokrat, laik, liberal ve serbest piyasa ekonomisi taraftarı olmuşlardır. Merkez sağ çizginin izlediği yol, liberal ekonomik politikalarla toplumun inanç, değer, hayat biçimlerinin modernleşmeyle birleştirilmesidir. Bu yol, büyük bir ölçüde yeni koşullara uyum sağlayarak devam ettirilmiştir. DP ve diğer merkez sağ partiler bir ölçüye kadar benzer bir siyaset anlayışını izlediler. Öncelikle ekonomik liberalizm, dini hassasiyetler ve milliyetçilikten meydana gelen bir merkez sağ siyaset anlayışı oluştu. (Mert, 2007: 20-36)

12 Eylül sonrasında tüm siyasi partiler kapatıldı ve politikacılara yasaklar getirildi. Siyasi partilerin kurulmasına izin verildikten sonra başlayan siyasi süreçte Turgut Özal liderliğinde kurulan ANAP, merkez sağda yerini aldı. ANAP lideri Turgut Özal, merkez sağ çizgide Adnan Menderes ve Süleyman Demirel’den sonra yerini almıştır. Demokrat Parti ve Adnan Menderes, merkez sağın siyasi bir kültürüdür. Bunun nedeni ise Menderes’in, halkı iktidara taşımasıdır. Merkez sağın liderleri Menderes’in referansından büyük bir oranda yararlanmışlardır. 12 Eylül’den sonra ANAP lideri Turgut Özal’ın izlediği çizgi, Adnan Menderes’in vizyonunu sahiplenme üzerinedir.

ANAP lideri Turgut Özal “*Benim iki gömleğim var, biri bayramlık diğeri idamlık*” (<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=26197> Erişim tarihi 23.05.2008) sözüyle kendisini Menderes ile özdeşleştirmiştir. 23 Haziran 1983’te DP-AP çizgisinin devamı olarak DYP kuruldu. 6 Eylül 1987’de siyasi yasakların kalkmasından sonra Süleyman Demirel DYP’nin genel başkanlığına seçildi. Böylece, Türkiye’de ilk kez siyaset sahnesinde iki büyük merkez sağ parti yer almaktaydı. 1983 seçimlerine giremeyen DYP, merkez sağın lideri olabilmek için iktidar partisi olan ANAP ile mücadele etmiştir.

2. ÖZAL ve DEMİREL KARŞILAŞTIRMASI

Türk siyasi yaşamının en önemli liderlerinden biri olan Süleyman Demirel, Demokrat Parti’nin en başarılı teknokratlarından. Demirel, DSİ Genel Müdürü olarak DP döneminde, Bakanlar Kurulu toplantılarına sık sık çağrılmaktaydı. Demirel’den ülkenin su ve elektrik sorunu hakkında görüşleri alınmaktaydı. Bir

toplantı sonrası Adnan Menderes, bakan arkadaşlarına şunları söylemişti: “*Bu çocuğa dikkat edin, geleceğin Başvekilidir.*” Demirel, 27 Mayıs sonrası Adnan Menderes’in idamı üzerine siyasete atıldı. “*Asker olmasam AP’nin kuruluşunu ben gerçekleştirdim*” diyen Demirel, 1962 yılında yapılan AP I. Büyük Kongresi’nde GİK üyeliğine seçildi ve Teşkilat Başkanlığı’na getirildi. Celal Bayar’ın Kayseri Cezaevi’nden çıktığı 23 Mart 1963 günü AP Genel Merkezi taşlandı. Bu olay sırasında genel merkezde olan Demirel, AP GİK üyeliğinden istifa ederek siyasete ara verdi. 6 Haziran 1964’te AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala’nın ölümü üzerine 27 Kasım 1964’te yapılan AP II. Büyük Kongresi’nde genel başkanlığa adaylığını koydu. (Turgut, 1992: 11-216)

AP II. Büyük Kongresi öncesinde, Kayseri Cezaevinde aralarında DP lideri Celal Bayar ve Bahadır Dülger’in yer aldığı üst düzey DP yetkililerinden oluşan bir grup, kongredeki aday isimlerini dikkate almadan bir parti liderinde ve Başbakan’da olması gereken nitelikleri 19 madde de topladılar. Daha sonra kongredeki adaylara bu maddeleri ölçüt olarak puan verdiler. Bu değerlendirme neticesinde Süleyman Demirel büyük bir farkla birinci oldu. Bu haber AP tabanına gönderilerek Demirel, büyük bir oy farkıyla AP Genel Başkanlığı’na seçilmiş oldu. (Akyol, 1993: 13)

Demirel, AP Genel Başkanı olarak 12 Eylül’e kadar görevini sürdürdü. 12 Eylül sonrası bütün siyasi partiler kapatılmış ve siyasilere 5 ve 10 yıl süreyle siyasi yasaklar getirilmişti. Fakat Demirel, siyasi yasaklı olmasına rağmen AP’nin devamı olarak kurulan Büyük Türkiye Partisi’nin kuruluşunda aktif rol oynamıştı. MGK’nın 79 sayılı kararıyla BTP kapatılmış ve Demirel ve 15 kişi Zincirbozan’a mecburi ikamete gönderilmişti. Demirel, Zincirbozan’da DYP’nin kuruluş çalışmalarını yürütmüştü. (Refaidin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008; Rıfat Serdaroğlu ile yapılan görüşme, 3 Nisan 2008)

Turgut Özal ise 12 Eylül sonrasında Ulusu hükümetinde Başbakan Yardımcısı olarak görev almıştı. Süleyman Demirel, siyasi partilerin kurulmasına izin verildiği dönemde, Turgut Özal’ın BTP’ye girmesini istemişti. Özal ise ayrı bir parti (ANAP) kurmuştu. Böylece, Demirel ile Özal arasındaki yollar ayrılmış oldu. (Donat, 1987: 331-333; Akyol, 1985: 6; Barlas, 1994: 13; Mesut Yılmaz, 1994: 20) Oysa, Süleyman Demirel ile Turgut Özal arasındaki yakınlık çok eskiye dayanmaktaydı. Demirel-Özal arasında “abi-kardeş” ilişkisi bulunmaktaydı. Turgut Özal, Süleyman Demirel’e “ağabey” diye hitap etmekteydi. Turgut Özal’ı 1966’da DPT’nin başına getiren Süleyman Demirel idi. Özal, Demirel sayesinde 1979’da Başbakanlık Müsteşarı olmuştu. (Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007; Altuğ, 1993: 69-76; Kahraman, 2007: 94-96)

İki parti liderini karşılaştığımızda, Demirel’in Özal’a oranla daha ciddi olduğu görülmektedir. Demirel, Özal’a göre devlet işlerini daha ciddiye almıştır. Özal, olaylara bir iş adamı gözüyle bakarken, Demirel ise bir devlet adamı gözünden bakmaktadır. (Cansen, 1989: 4) Demirel, davranış ve konuşmalarında devlet ciddiyetini ön planda tutmuştur. Özal ise devlet ciddiyetiyle bağdaşmayacak görüntüler vermiş, şortla birlikleri denetlediği görülmüştür. (Melih, 1989: 22) Turgut Özal, tutum ve davranışlarıyla eski politikacı tipinin tam tersi bir görünüm sergilemiştir. (Demirtepe, 1991: 11) Seçim otobüsü üstünde şarkı söyleyen, halkla beraber namaz kılan Özal, Başbakanlığında 3 defa hacca gitmişti. (Aykan, 2007:

406) Özal, icraatlarının yanında renkli ve ilginç kişilik yapısıyla Türkiye'nin sosyo-politik yaşamına damgasını vurmuştur. Özal, gerçek değişimi zihinlerde başlatmıştır. (Sarier, 1999: 21) Özal, modern bir dindar, liberal bir Müslüman ve yenilikçi bir muhafazakardı. (Erdoğan, 2000: 246) Her iki siyasetçi de teknokrat kökenli ve kamuoyu için ümit veren liderlerdi. Demirel, AP'nin kuruluşundan 4 yıl sonra AP Genel Başkanı olurken, Özal ise ANAP'ı kendisi kurmuştur. (Akyol, 1988: 7) Son olarak, her iki siyasetçi hakkında şu noktayı belirtebiliriz ki din, her iki liderin hayatında önemli bir yere sahiptir. Süleyman Demirel Nurcu, Turgut Özal ise Nakşibendi çevrelerinde yetişmiş, küçük yaşlardan itibaren bu çevrelerde dini eğitim görmüşlerdir. (Çakır, 1994: 12)

3. ANAP ve DYP İDEOLOJİSİ

DYP, DP-AP çizgisinin devamı olan bir partidir. ANAP ise 1980 sonrasında siyasi boşluğundan yukarıdan inşa edilmiş bir partidir. ANAP'ın kuruluş dönemi güdümlü bir partileşme sürecidir. Böyle güdümlü bir süreç olduğundan ANAP'a halkın ve güçlerin katılımı sınırlı olmuştur. Yoksa tek başına 2 dönem iktidara gelen bir partinin, sonraki 2 dönemde yok olup gitmesi söz konusu olamazdı. Bu, ANAP'ın kitlelere dayanmadığını göstermektedir. (Hasan Korkmazcan ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007) ANAP 12 Eylül'ün ürünü bir parti olduğu için, hiçbir zaman 12 Eylül'ü eleştirmezken, DYP "demokratikleşme", "sivilleşme" kavramlarıyla 12 Eylül'e sert tenkitlerde bulunmuştur. DYP, DP-AP çizgisini devamı olduğunu belirtirken ve 1946 ruhunu vurgu yaparken, ANAP lideri Turgut Özal ise ANAP'ın 1980 sonrasında yeni partisi olduğunu belirtmekteydi. (Turgut Özal ile yapılan röportaj, *Nokta*, 1986: 22)

DP, AP ve DYP halka dayalı, halk tarafından örgütlenmiş hareketlerdi. DYP ile ANAP arasındaki en önemli fark, ANAP'ın 12 Eylül rejiminin izniyle kurulmasıdır. (Donat, 1995: 10) DYP, ikili disiplinli bir partiydi. DYP örgütüyle özdeşleşen, çalışan ve genel başkanın düşüncelerini önemseyen ama aynen uygulamayan bir partiydi. Fakat ANAP da böyle bir durum söz konusu değildi. Cindoruk'a göre, ANAP, bir Özal partisiydi. (Hüsamettin Cindoruk ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007)

DYP lideri Süleyman Demirel'e göre, ANAP 4 eğilimi savunduğundan demokrat değildi ve milli iradenin üstünlüğüne inanmayan bir partiydi. Demirel'e göre, DYP ile ANAP arasındaki farklar şunlardır: "*Doğru Yol milliyetçi, muhafazakar ve demokrat bir partidir. ANAP değildir. İkinci büyük farklılık kalkınma görüşündedir. ANAP tüccardır. Doğru Yol Türkiye'nin sanayi ve tarımla kalkınabileceğine inanır. ANAP, Türkiye'yi 83'den başlatır. Doğru Yol ise 46 köküne dayanır. ANAP sosyal devletçi değildir. Biz sosyal devletçiyiz.*" (Cılızoğlu, 1988: 238, 239; Güven, tarihsiz: 76-78) ANAP'lı yöneticiler, 4 eğilimin "*Sağın liberal, milliyetçi ve dinci kesimleri ile sosyal demokrasinin bazı uzantılarını temsil ettiğini*" ifade etmişlerdir. (Erol, 1997: 91) ANAP lideri Turgut Özal, 4 eğilimi alırken Japonya'daki iktidar partisinde esinlenmişti. Özal'ın düşüncesi, bütün eğilimleri parti içerisinde toplayarak, muhalefetin parti içinde yapılmasını sağlamaktı. (Ekrem Ceyhan ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007) 4 eğilim, özünde uzlaşmaya dayalı, parti içinde farklı seslerden yana, bölücü değil birleştirici

özellikleri sahipti. ANAP'ın en önemli araçlarından biri olan 4 eğilimle, AP, MHP, MSP ve CHP oylarının ANAP'ta toplanması amaçlanmıştır. (Sakallıoğlu, 1996: 1251)

ANAP ve DYP, 1980 sonrasında merkez sağda yer almışlardır. Merkez sağ partilerin milliyetçi, muhafazakar, demokrat ve liberal bir ideolojiye sahip oldukları görülmektedir. ANAP ve DYP'de bu özellikler görülmektedir. İki parti arasındaki en önemli farklılık, ANAP'ta muhafazakarlığın ayrı bir hizip olarak varolmasıdır. DYP'de de muhafazakar eğilimli kişiler yer almaktaydı. Fakat bu kişiler DYP'de ayrı bir klik olarak, özel bir talep içerisinde değillerdi. Değişik eğilimler sentez haline getirilmişti. ANAP'ın muhafazakar kimliği açısından en önemli güçlüğü, dört farklı siyasal eğilimli yapıya sahip olmasıdır. ANAP'ın siyasi kadrosu yalnızca eski AP değil, MSP ve MHP kökenli kişilerden oluşmaktaydı. Özellikle ANAP, gerçekleştirdiği eğitim politikası ve bürokrasideki kadrolaşmasıyla muhafazakarlığın toplumun bünyesinde artmasına katkı sağlamıştır. (Hasan Korkmazcan ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007)

ANAP, merkez sağda yer alan ve muhafazakarlığı benimseyen partiler arasında, tüzük ve programında muhafazakarlığı tanımlama çalışmalarına başlayan ilk partidir. Merkez sağdaki diğer partiler, muhafazakarlık yerine milli ve manevi değerler kavramını kullanarak görüşlerini açıkladılar. Turgut Özal'ın 1989'da Cumhurbaşkanı olmasından sonra ANAP'ta Mesut Yılmaz'ın ağırlığı görülmektedir. 4 eğilim Özal sonrasında terkedilmiştir. Turgut Özal'dan sonra ANAP'ın siyasi kimliğinde liberalizm öne çıkmıştır. Bu dönemde, Turgut Özal dönemindeki ANAP'ın muhafazakar ve milliyetçi siyasi kimliğinden ayrılan bir siyaset anlayışı benimsendi. (Safi, 2007: 272-274) ANAP içinde ılımlılar olarak adlandırılan liberaller, selametchiler olarak adlandırılan dindarlar ve hareketçiler olarak adlandırılan milliyetçiler olmak üzere üç grup yer almıştır. (Özder, 2006: 132)

DYP Genel Başkanları Hüsametdin Cindoruk ve Süleyman Demirel döneminde, partinin demokratikleşme söylemi "anti-militarizm" ve "sosyal devlet ve insan unsuru" olmak üzere iki temel boyuttan oluşmaktaydı. Cindoruk ve Demirel döneminin demokratikleşme söyleminin, ANAP'tan ve Tansu Çiller döneminden tam anlamıyla farklı olduğu görülmektedir. Özal ve Çiller de ise demokratikleşme söylemi, sosyal devleti sıfırlayan ve militer yapı ile uyumlu bir birliktelikten oluşmaktaydı. (Sakallıoğlu, 1996: 1258, 1259)

İki partinin seçim dönemlerindeki konuşmalarında dini değerlere önem verdiği görülmektedir. Bu konuşmalarında bazı örneklerle baktığımızda, din konusunda ne kadar hassas oldukları ortaya çıkmaktadır. İki partinin de özellikle seçim kampanyaları döneminde, dini söylem ve motifleri çok sık kullandığı görülmektedir. (Safi, 2007: 201) ANAP'ın milliyetçi ve muhafazakar sembol ve söylemleri, kısa zaman içinde, en iyi kullanan merkez sağ parti olduğu belirtilebilir. (Mert, 2001: 138)

4. ANAP ve DYP'İN TABAN-TAVAN SORGULAMASI

DYP-ANAP arasındaki en önemli farklardan biri de dayandıkları tabanlardır. DYP ve ANAP'ın Meclis'e girdikleri seçim sonuçları incelendiğinde,

DYP'nin kırsal kesimde, ANAP'ın ise şehirlerde daha güçlü olduğu görülmektedir. DYP oyları tarım sektörünün gelişmiş olduğu illerde yüksek iken; ANAP oyları ise sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün geliştiği illerde daha fazladır. Ersin Kalaycıoğlu'nun "*Türkiye'de Köktenci Sağ Partiler ve Seçmen Tercihleri*" adlı çalışmasına dayanak olan sonuçlarda, DYP kendini alt ya da yoksul gören sosyo ekonomik statüden destek alırken; ANAP ise kendini orta-üst sosyo ekonomik statüde görenlerden destek aldığı görülmektedir. (Tosun, 1999: 243-271; Kalaycıoğlu, 1994: 70-78) Özal ile Demirel'in kozlarını paylaştıkları tek genel seçim 29 Kasım 1987 seçimleridir. 1987 seçim sonuçları da diğer seçim sonuçları gibi ANAP'ın şehirlerde, DYP'nin ise kırsal kesimde güçlü olduğunu göstermektedir. (Ergüder, 1987: 2)

1987, 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinde Meclis'e giren DYP ve ANAP milletvekillerinin mesleki kökenlerinin dağılımlarına baktığımızda, en önemli farklılığın, çiftçi oranının ANAP'a göre DYP'de daha fazla olduğudur. Çiftçi oranının diğer partilere kıyasla DYP'de daha fazla olması, partinin geleneksel kırsal tabanı ile ilişkilidir. (Tosun, 1996; 32-34) DYP, 1946'dan bu yana gelen bir felsefenin devamı olan bir partidir. ANAP, 1980 sonrasında bu felsefenin şehirli kesimini, DYP ise aynı felsefenin köylü kesimini elde etmiştir. (Bedrettin Dalan ile yapılan röportaj, 1993: 16) ANAP şehirler partisidir. ANAP, turizmde, ekonomide, kültürde, sanatta gelişmiş olan şehirlere uygun bir politika anlayışını izlemiştir. Bu politikalarından yarar sağlayan toplum kesimleri ANAP'ı desteklemişlerdir. Ayrıca Turgut Özal'ın genel başkanlığı döneminde, ANAP'ta siyasi katılım kanalları özellikle yeni nesillere DYP'den daha fazla açık olmuştur. (Akyol, 1987: 10)

DYP-ANAP arasındaki bu taban farkı, partilerin politikalarına da yansımıştı. 1980-1989 arasında tarım ürünlerinin fiyatı 14 kat, girdi fiyatları da 22 kat artmıştı. Çiftçinin satın alma gücü bu dönemde %40 aşan oranlarda gerilemişti. Çiftçi kesimi ANAP iktidarı döneminde çok zor durumdaydı. Çiftçi, 1974'te Bursa'da yapılan mitingten sonra ilk tepkisini, 7 Eylül 1989 günü Manisa Sultan Camii Meydanı'nda 1000'e yakın traktörün katılımıyla yaptığı mitingte gösterdi. (*Tercüman*, 7 ve 8 Eylül 1989) DYP'nin iktidar olduğu dönemlerde, parti tabanını oluşturan kırsal kesime, çiftçiye, köylüye yönelik destekler sağlanmıştır. DYP'nin bu kesimlere yönelik düşük faizli kredi, gübre ve diğer girdilere sübvansiyon uygulama, destekleme alımları yaptığı görülmektedir. (Yetim, 2000: 71) 1994 yılı için açıklanan taban fiyatları ve alımlar için çiftçiye yaklaşık 100 trilyon lira ayrılmıştı. Buğday'da %114'leri bulan fiyat artışları çiftçiye sevindirmişti. 1995 seçimleri öncesinde gübre sübvansiyonu %30'dan %50'ye çıkartılırken, Ziraat Bankası da 18 trilyon liralık ucuz faizli hayvancılık kredisi vermişti. (*Milliyet*, 10 Eylül 1994 ve *Sabah*, 21 Ekim 1995) "*Kentte ne varsa köyde de olacaktır*" sözü DP-AP-DYP çizgisinin en önemli sloganlarından biriydi. DYP'nin kırsal kesimin sorunlarının çözümüne öncelik vermesi, partinin sloganlarına da yansımıştı. (Dıvarcı, 1996: 48)

Bu noktada, iki partinin ekonomi politikalarına değineceğiz. ANAP, Özal formasyonundan gelen bir yaklaşımla daha çok ekonomi ağırlıklıydı. ANAP, serbest piyasa ekonomisini savunurken, DYP karma ekonomi teziyle gitmiştir. (Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 18 Aralık 2007) DYP, öncülü AP gibi ithalata

dayanan, daha çok küçük işletmeleri destekleyen bir ekonomi politikasını izlerken, ANAP ise büyük işletmelere, ihracata yönelik global bir ekonomi politikasını benimsemiştir. (Ergil, 1986: 15) DYP'nin ithal ikameci modelinden, ihracata dayalı ekonomi modeline Özal döneminde geçilmiştir. (Yayla, 2005: 587) 1979 yılında ihracat 2.3 milyar dolar iken, 1988'de ANAP iktidarında 11.7 milyar dolara çıkmıştı. Ayrıca 1979'da ihracatın yaklaşık %60'ını tarım ürünleri oluştururken, 1988'de ise bu oran %20'ye düşmüştü. Sanayi ürünlerinin ihracattaki payı %72'nin üstüne çıkmıştı. (Zürcher, 2003: 429) DYP'nin toplumsal tabanını en iyi tanımlayanlardan biri AP ve DYP'nin önemli kurmaylarından İsmet Sezgin'dir. Sezgin'e göre DYP'nin toplumsal tabanı "*Harpte, askerlikte, vergide var olan ama hizmette, eğitimde, sağlıkta olmayan Anadolu'nun kara kuru insanıdır. Bu köylü, esnaf, işçi, küçük tüccar, sokaktaki işsiz, çaresiz insan demektir.*" (İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007)

5. ANAP ve DYP'nin TOBB ile İLİŞKİSİ

Türkiye'de merkez sağ partiler-TOBB ilişkisine baktığımızda, Demokrat Parti ve Adalet Partisi'nin Odalar Birliği'ne hakim oldukları görülmektedir. İsmet Sezgin, 1966 yılında yapılan AP Kongresi'nde Genel Başkan Yardımcılığı'na seçildi. Sezgin, yaklaşan Odalar Birliği seçimleri için illerden gelen delegelerle temasları sonucunda hazırladığı yönetim kurulu listesini Demirel'e sundu. Demirel'in de onayını alan bu liste Odalar Birliği seçimini kazandı. Yalnız Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliği Başkanlığı hariç olmak üzere, Mehmet Yazar'ın Odalar Birliği Başkanlığı'na kadar bu gelenek devam etti. Bu durum 1966'dan 1980'ne kadar Odalar Birliği'nde Demirel'in hakimiyetinin bir göstergesidir. Bundan dolayı, AP döneminde TOBB ile iktidar arasında bir anlaşmazlık yaşanmamıştır. (İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007)

Mehmet Yazar, 27 Mayıs 1979'da TOBB Başkanlığı'na Demirel'in desteğiyle seçildi. Mehmet Yazar'ın TOBB Başkanlığı döneminde (27 Mayıs 1979-4 Nisan 1985) Odalar Birliği çok büyük bir aşama kaydetti ve tarafsız bir kuruluş haline geldi. TOBB, ANAP iktidarında eleştirilerinin dozunu artırdı. Özal da bu eleştirilerden rahatsız olmuştu. Demirel'in yanında yetişmiş olan Turgut Özal da Demirel'den gördüğü gelenekle Odalar Birliği'ne hakim olmak istemişti. TOBB'un bir genel kuruluna Turgut Özal 10 bakanla çıkartma yaptı. Yapılan kulisler sonucunda TOBB yönetim kuruluna ANAP'a yakın 2 kişi girdi. Yazar'ın başkanlığı döneminde, Turgut Özal tarafından İhracatçı Sermaye Şirketleri kuruldu. Belli büyük şirketlere ihracatı artırmak için özel teşvikler verildi. Bu konu, Odalar Birliği'nin ANAP ile ilk anlaşmazlığın temelini oluşturmaktadır. Çünkü, verilen bu teşvikler TOBB'daki orta boylu kesimi rahatsız etmişti. (Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 9 Mayıs 2008) Türkiye bir yandan piyasa ekonomisine geçerken diğer yandan da devletin tayin ettiği bir genel sekreterin emrinde çalışan İhracatçı Sermaye Şirketleri kuruldu. Turgut Özal, İhracatçı Sermaye Şirketleri'ni Odalar Birliği'nin gücünün azaltılması için devreye soktu. (Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008)

Yazar sonrasında Yalım Erez'in başkanlığı döneminde Odalar Birliği önemli bir baskı grubu olmuştur. Yalım Erez Yıldırım Akbulut, Mesut Yılmaz,

Süleyman Demirel ve Tansu Çiller'in Başbakanlığı döneminde Odalar Birliği başkanlığı yapmıştır. Erez, Odalar Birliği başkanlığı döneminde “DYP'li” olarak adlandırılmıştır. Erez döneminde, ANAP iktidarına en sert eleştiriler yapıldı. Erez döneminde Odalar Birliği büyük bir ekonomik güce ulaştı. Erez'in başkanlığına kadar Odalar Birliğinin ekonomik gücü sınırlıydı. Üzeyir Avunduk, Hayri Terzioğlu, Ahmet Dallı, Mehmet Yazar, Ersin Faralyalı, Ali Coşkun, Yalım Erez gibi TOBB Başkanları'nın yanı sıra TOBB yönetim kurulu üyeleri, oda başkanları ve mensupları da merkez sağ partilerden siyasete atılmışlardır. (Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008)

1987 genel seçimlerinde, Mehmet Yazar (ANAP) (TOBB Başkanı), Hazım Kutay (ANAP) (Kırkkale Ticaret Odası Meclis Başkanı), Abdullah Cengiz Dağyar (ANAP) (Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Başkanı), A. Edip Uğur (ANAP) (Ticaret Odası Başkanlığı), Ali Topçuoğlu (ANAP) (Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri), Sadettin Ağacık (ANAP) (Tosya Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı), Kazım Çağlayan (ANAP) (Mucur Ticaret ve Sanayi Odası eski yardımcısı), Mehmet Aydın (ANAP) (Ankara Ticaret Odası eski Genel Sekreteri), Metin Gürdere (ANAP) (Ticaret ve Sanayi Odası Meclis eski Başkanı), Ömer Faruk Macun (ANAP) (Karabük Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanlığı), Ömer Barutçu (DYP) (TOBB Daire Başkanı), Tefvik Ertüzün (DYP) (TOBB Daire Başkanı) TBMM'ye girdiler. (*XVIII. Dönem TBMM Albümü*, 1988)

1991 genel seçimlerinde ise Orhan Kilercioğlu (DYP) (TOBB Genel Sekreteri), Bahattin Şeker (DYP) (Ticaret Odası Başkanvekili), Kadri Güçlü (DYP) (Ticaret Odası Başkanı), M. Haluk Müftüler (DYP) (Denizli Ticaret Odası Başkanı), Mehmet Batallı (DYP) (Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı), Mehmet Özkaya (DYP) (Gaziantep Sanayi Odası Meclis üyesi), İsmail Kalkandelen (DYP) (İzmit Ticaret ve Sanayi Odası Meclis üyesi), Mehmet Çebi (DYP) (Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı) Meclis'e girmişlerdir. (*XIX. Dönem TBMM Albümü*, 1992)

1987 seçimlerinde 10 kişi ANAP'tan, 2 kişi de DYP'den TBMM'ye girerken; 1991 seçimlerinde 8 kişi DYP'den TBMM'ye girmiştir. 1987 seçimleri öncesinde Özal iktidarda ve TOBB Başkanı Özal'a yakınlığıyla bilinen Ali Coşkun'du. Bundan dolayı ANAP'tan TBMM'ye katılım daha fazla olmuştu. 1991 seçimleri öncesinde Özal Cumhurbaşkanı, Demirel ise iktidarın en güçlü adayı ve TOBB Başkanı DYP'ye yakınlığıyla bilinen Yalım Erez'di. Bundan ötürü DYP'den TBMM'ye katılım daha fazla olmuştur.

TOBB ile bağlantısı olup, 1995 ve 1999 genel seçimlerinde, TBMM'ye giren kişilerin isimleri şöyledir: 1995 seçimlerinde Agah Oktay Güner (ANAP) (Ankara Ticaret Odası Genel Sekreteri), Osman Berberoğlu (DYP) (TOBB Yönetim Kurulu Üyesi), Bahattin Şeker (DYP) (Ticaret Odası Başkanvekili), Ali Osman Sönmez (DYP) (Bursa Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı, Odalar Birliği Konsey Başkanı), M. Haluk Müftüler (DYP) (Denizli Ticaret Odası Başkanı), Hasan Denizkurdu (DYP) (TOBB Yönetim Kurulu Üyesi), (Mehmet Batallı (DYP) (Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanı, TOBB Yönetim Kurulu üyesi), Hüseyin Yayla (ANAP) (İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu üyesi), Halil Yıldız (DYP) (Ankara Ticaret Odası İnşaat Mütahhitleri Başkanı),

Refik Aras (ANAP) (İstanbul Ticaret Odası Meclis Başkanı), Ali Coşkun (ANAP) (TOBB Başkanı), Mehmet Sağlam (DYP) (Odalar Birliği Genel Sekreteri), İsmail Kalkandelen (DYP) (İzmit Ticaret ve Sanayi Odası Meclis üyesi), Yalım Erez (DYP) (TOBB Başkanı), Erkan Kemaloğlu (ANAP) (Türkiye Odalar Birliği Personel Müdürü), Hasan Karakaya (DYP) (Uşak Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Başkanvekili), Ömer Barutçu (DYP) (TOBB Daire Başkanı). (XX. Dönem TBMM Albümü, 1996) 1999 seçimlerinde, Agah Oktay Güner (ANAP) (Ankara Ticaret Odası Genel Sekreteri), Hakkı Oğuz Aykut (ANAP) (Ticaret Odası üyesi), Metin Kocabaş (DYP) (Ticaret ve Sanayi Odası Meclis Başkanı), Mehmet Sağlam (DYP) (Odalar Birliği Genel Sekreteri), Ömer Barutçu (DYP) (TOBB Daire Başkanı)(http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste21 Erişim tarihi 21.07.2008)

6. ANAP ve DYP'nin TARİKAT-CEMAATLER ile İLİŞKİSİ

Merkez sağ çizginin siyaset anlayışında tarikat gerçeği göz ardı edilemez. Türk siyasi hayatında tarikatlar, 1980 öncesinde AP ve MSP'nin yanında yer aldılar. Nurcular, Süleymancılar ve Nakşiler AP'yi desteklerken, diğer küçük gruplar MSP'nin yanında yer aldılar. (Çetinkaya, 1994: 5) 1980 öncesinde AP'den Süleymancıların lideri Kemal Kaçar, Ali Ak, Hüsnü Yılmaz milletvekiliydiler. Şerafettin Peker ise AP'nin Antalya senatörüyüdü. 1977-1980 AP'den TBMM'de “*din adamı kökenli*” 23 milletvekili ve senatör bulunmaktaydı. DYP milletvekili İsmail Amasyalı, Süleymancıların önde gelen isimlerindedir. (Donat, 1994: 10)

Nurcular, AP çizgisine yakın olmuşlardır. Nurcuların Mehmet Kutlular'ın liderliğindeki Yeni Asya grubu, DP-AP-DYP çizgisini desteklemiştir. En güçlü temsilcisi DYP Manisa milletvekili Rıza Akçalı'dır. Mehmet Kutlular da “*Biz kişilere değil, misyona bağlıyız. Önce Menderes'ti, sonra Demirel oldu, şimdi de Çiller*” sözleriyle desteğini belirtmiştir. (Milliyet, 15 Aralık 1994) Siyasetçilerin tarikatlarla ilişkisi ilk kez ANAP döneminde su yüzüne çıkmıştır. (Demirtepe, 1992: 145) ANAP lideri Turgut Özal, “*Nakşibendiliğin İskenderpaşa cemaatine bağlıydı ve bu cemaatin ilk modern toplumsal örgütlenme girişimlerinden İlim Yayma Vakfı'nın kurucularındandı.*” (Bora, 2005: 593) ANAP'ın kuruluşunda, Korkut Özal'ın girişimleriyle İskenderpaşa Dergahı etkili olmuştu. (Ruşen Çakır-Fehmi Çalmuk, Recep Tayyip Erdoğan Bir Dönüşümün Öyküsü'nden aktaran Özder, 2006: 141)

Süleymancılar ve Nurcular 1980 öncesi AP'ye destek verirlerken, Turgut Özal ile birlikte ANAP'a da yakınlık göstermişlerdir. (Yön, 11 Eylül 1994: 27, 28) 1983 ve 1987 genel seçimlerinde ANAP'ı destekleyen Nurcular, Süleymancılar ve Nakşiler 1990'da DYP'ye yaklaştılar. Fakat Nakşiler, Fethullah Hoca cemaati, Nurcuların bir kolu ve Kadiriler 1991 seçimlerinde ANAP'ı desteklediler. (Çetinkaya, 1994: 7)

7. SONUÇ

27 Mayıs sonrasında DP kitlesi AP'de toplanmıştır. 1964 yılında, AP Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine yapılan AP II. Büyük Kongresi'nde, genel başkanlığa Süleyman Demirel seçildi. 1965-1971 arası Türk siyasi tarihinin en parlak dönemlerinden biri olmuştur. Demirel liderliğindeki AP, 12 Eylül'e kadar merkez sağda tek başına en güçlü parti olarak yer almıştır. 1982 Anayasa ile siyasetçilere getirilen yasaklarla, siyasetin yeni isimlerle şekillenmesi istenmişti.

1980 sonrasında İngiltere'de Thatcher, Amerika'da Reagan yönetimlerinin yeni sağ politikalarının Türkiye'deki temsilcisi, Turgut Özal liderliğindeki ANAP olmuştur. Bu dönem dünyada neo-liberal politikaların yükseldiği dönemdir. Ülkemizde de neo-liberal ekonomi politikaları siyasete yerleşmişti. 12 Eylül sonrası 16 Ekim 1981'de bütün siyasi partiler kapatılmış, siyasetçilere yasaklar konulmuştu. Yeniden siyasi partilerin kurulduğu dönemde, Süleyman Demirel "*Tapulu arazime gecekondular yaptırılmam*" diyordu. (Süter, 2004: 32)

Özal tarafından oluşturulan 24 Ocak kararları, ekonomik ve yapısal düzenlemeleri içermekteydi. 24 Ocak kararları, Turgut Özal'a önemli bir prestij kazandırmıştı. Turgut Özal, 24 Ocak kararlarıyla "*Türk ekonomisinin mimarı*" olarak adlandırıldı. (Soysal, 1985: 2135) 1983 seçimlerinde, Turgut Özal liderliğindeki ANAP, AP'lilerin desteğiyle tek başına iktidara geldi. AP'de parti faaliyetlerinde ikinci planda kalanların büyük bir kısmı, düşüncelerine yakın olarak gördükleri ANAP'a katıldılar. ANAP'a katılanların %80'den fazlası AP kökenliydi. (Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 17 Nisan 2008) Siyasi partilerin 1983 seçimlerine katılabilmeleri için, 30 kurucu üyenin 24 Ağustos'a kadar MGK tarafından onaylanması gerekiyordu. DYP, bu şartı yerine getiremediğinden dolayı 6 Kasım 1983 genel seçimlerine katılmadı. MGK ise ANAP, MDP ve HP'nin 6 Kasım 1983 seçimlerine gireceğine karar vermişti.

DYP, askeri rejimi eleştiren ve askeri yönetimle uzlaşmayı reddeden bir politika anlayışı izledi. DYP'nin izlediği bu dengeli ve tutarlı siyaset anlayışı, AP tabanının büyük bir oranda Mart 1989'dan sonra DYP'de toplanmasını sağladı. ANAP, 26 Mart 1989 yerel seçimlerinden 3. parti olarak çıktı. Kasım 1989'da Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ANAP'ta Özal dönemi sona erdi. ANAP'ta Yıldırım Akbulut'tan sonra Mesut Yılmaz genel başkanlığa geldi.

Turgut Özal, 17 Nisan 1993 günü hayatını kaybetti. 16 Mayıs günü yapılan üçüncü tur oylamada Süleyman Demirel, 244 oyla Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı oldu. Demirel'in Cumhurbaşkanı olmasından sonra 13 Haziran'da yapılan DYP II. Olağanüstü Kongresi'nde, Tansu Çiller genel başkanlığa seçilmişti. Süleyman Demirel'in Cumhurbaşkanlığı sonrasında merkez sağın iki önemli partisi DYP ve ANAP'ın liderlerinin birbirlerini siyasetten silmek için izledikleri politikalar, merkez sağda önemli bir gerilemeye neden oldu. Bu gerilemede yolsuzluk, yozlaşma, güvensizlik gibi etkenlerin yanında, ideolojik söylemlerdeki boşluğun etkisi de vardı. Bu ideolojideki boşluğu 1980'lerden beri yükselen İslamcılık doldurdu.

1990'larda İslamcılığın politik alanda güçlenmesi, merkez sağ söylemin önemli yapı taşlarından biri olan muhafazakar söylemi de etkiledi. İslamcılığın

güçlenmesi karşısında, liberal din politikası terk edildi ve muhafazakarlık alanında belirlenen din politikası daha öne çıktı. (Mert, 2007: 82) ANAP ve DYP arasında 1997 yılına kadar siyasi bakış bakımından belirgin bir fark yoktu. 28 Şubat'tan sonra DYP, merkez sağın mevcut sisteme karşı tutumunu sergilerken, ANAP ise söylemini birlik ve beraberlik çerçevesinde, 12 Eylül'den sonraki söylemine benzer bir söylem etrafında oluşturdu. Koalisyon hükümetlerinde DYP ve ANAP'ın yolsuzluk dosyaları ile birbirini yıpratması, milli görüş çizgisinin merkeze oturmasına neden olmuştu. DYP, DP-AP çizgisinin devamı olan bir partidir. ANAP lideri Turgut Özal ise ANAP'ın 1980 sonrasında yeni partisi olduğunu belirtmekteydi. ANAP söyleminin temelini, askeri yönetimin gerekçesi olan “ülkeyi anarşiden kurtarmak” vurgusu oluşturmuştu. (Mert, 2007: 54, 55)

DYP, öncülü AP gibi ithalata dayanan, daha çok küçük işletmeleri destekleyen bir ekonomi politikasını izlerken, ANAP ise büyük işletmelere, ihracata yönelik global bir ekonomi politikasını benimsemiştir. İki parti arasındaki belirtilebilecek farklılıklardan biri de partilerin burjuvaziye bakış açılarıyla ilgilidir. DYP, burjuvazinin devlet kontrolünde kalması, burjuvazinin devlet tarafından güçlendirilmesi görüşündedir. ANAP ise devletin küçültülmesi görüşündedir ve ANAP iktidarı döneminde burjuvazinin devletten belli bir oranda koptuğu, özerkleştiği görülmektedir. (Kahraman, 1995: 220)

İki parti arasındaki en önemli farklılık, ANAP'ta muhafazakarlığın ayrı bir hizip olarak varolmasıdır. DYP-ANAP arasındaki diğer önemli bir fark ise dayandıkları tabanlardır. DYP ve ANAP'ın Meclis'e girdikleri seçim sonuçları incelendiğinde, DYP'nin kırsal kesimde, ANAP'ın ise şehirlerde daha güçlü olduğu görülmektedir. DYP oyları, tarım sektörünün gelişmiş olduğu illerde yüksek iken; ANAP oyları ise sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün geliştiği illerde daha fazladır.

ANAP şehirlerde, DYP ise kırsal kesimde destek bulmuşlardır. ANAP'ın “şehirlerin partisi” olarak adlandırılmasının en önemli sebebi, ANAP'ın merkez sağ söylemde yaptığı değişikliktir. “Ezilenlerin, mağdurların sesi” gibi klasik merkez sağ söylemi yerine ANAP, güçlülerin, zenginlerin partisi görüntüsü verdiği görülmektedir. Özal'ın meşhur olan “Ben zengini severim” sözü de bu çerçevede değerlendirilebilir. (Mert, 2007: 88)

KAYNAKLAR

Röportajlar

- Ekrem Ceyhun ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007.
- Hasan Korkmazcan ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.
- Hüsametdin Cindoruk ile yapılan görüşme, 29 Kasım 2007.
- İsmet Sezgin ile yapılan görüşme, 23 Mayıs 2007.
- Mehmet Dülger ile yapılan görüşme, 17 Nisan 2008.
- Mehmet Yazar ile yapılan görüşme, 18 Aralık 2007 ve 9 Mayıs 2008.
- Nahit Menteşe ile yapılan görüşme, 17 Aralık 2007.
- Refaidin Şahin ile yapılan görüşme, 15 Nisan 2008.

Rıfat Serdaroğlu ile yapılan görüşme, 3 Nisan 2008.

Yalım Erez ile yapılan görüşme, 2 Haziran 2008.

Kitaplar ve makaleler

Akyol, T. (1985), Objektif “Demirel ve Özal”, *Tercüman*, 7 Eylül 1985, 6.

Akyol, T. (1987), “ANAP ve DYP”, *Tercüman*, 24 Temmuz 1987, 10.

Akyol, T. (1988), “Sağın Kalın Çizgileri AP ve Sonrası”, *Tercüman*, (Yazı Dizisi: 13-16 Şubat 1988), 7.

Akyol, T. (1993), Objektif “Çağlar’dan Sonra”, *Milliyet*, 24 Mayıs 1993, 13.

Altuğ, K. (1993), *Demokrasinin Yaralı Yılları*, Tekin Yayınevi, İstanbul.

Aykan, C. (2007), *Demokratik Süreç ve Anılar (1946-2000)*, Grafiker Yayıncılık, Ankara.

Barlas, M. (1994), “Turgut Özal’ın Anıları”, *Sabah*, 5 Temmuz 1994, 13.

Bedrettin Dalan ile yapılan röportaj. (1993), *Nokta*, 23-29 Mayıs 1993, 22, 16.

Bora, T. (2005), “Turgut Özal”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm*, Cilt: 7, İletişim Yayınları, İstanbul, 593.

Cansen, E. (1989), Oyunun Kuralı “Demirel ve Özal”, *Hürriyet*, 4 Haziran 1989, 4.

Cılızoğlu, T. (1988), *Zincirbozan’dan Bu Güne Demokrasi Mücadelesinde Demirel*, Matay basım, İstanbul.

Çakır, R. (1994), “Çiller Takkiye mi Yapıyor?”, *Milliyet*, 12 Aralık 1994, 12.

Çetinkaya, H. (1994), Politika Günlüğü “Tarikat Çemberi”, *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1994, 5.

Çetinkaya, H. (1994), Politika Günlüğü “DYP ve Fethullah Hoca”, *Cumhuriyet*, 4 Şubat 1994, 7.

Demirtepe, Ü. (1991), “Politikacılarımızın Röntgeni”, *Milliyet*, 22 Ekim 1991, (Yazı Dizisi: 19-26 Ekim 1991), 11.

Demirtepe, Ü. (1992), *Frak’tan T-Shirt’e*, Yılmaz Yayınları, İstanbul.

Dıvarcı, İ. (1996), *Türkiye’de Siyasi Parti İdeolojisi ve Sosyal Köken İlişkileri (DYP Örnek Olayı Üzerine Bir İnceleme)*, Selçuk Üniversitesi S.B.E., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Donat, Y. (1987), *Özal’lı Yıllar 1983-1987*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Donat, Y. (1994), “Din ve Siyaset”, *Milliyet*, 14 Aralık 1994, 10.

Donat, Y. (1995), Vitrin “Cindoruk: Ben Olsaydım”, *Milliyet*, 22 Şubat 1995, 10.

Erdoğan, M. (2000), *Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji*, Liberte Yayınları: 3, Ankara.

Ergil, D. (1986), “DYP’nin Seçim Şansı ANAP’ın Başarısına Bağlı”, *Yankı*, 23-29 Haziran 1986, 795, 15.

Ergüder, Ü. (1987), “Siyaset Sosyolojisi Bakımından Seçim Analizi”, *Tercüman*, (Yazı Dizisi: 5-12 Aralık 1987) 9 Aralık 1987, 2.

Erol, H. (1997), *Türk Siyasal Partilerinde Örgütlenme ve Liderler Oligarşisi*, DEÜ S.B.E., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Güven, T.Y. (tarihsiz), *Demirel’li Yıllar Demokrasi Mahzeninden Atatürk’ün Mekanına (1987-1993)*, Sistem Ofset, Ankara.

Kahraman, H. B. (1995), *Sağ Türkiye ve Partileri*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Kahraman, H. B. (2007), *Türk Sağı ve AKP*, Agora kitaplığı, İstanbul.
- Kalaycıoğlu, E. (1994), “Türkiye’de Köktenci Sağ Partiler ve Seçmen Tercihleri”, *Toplum ve Ekonomi*, S: 7, Ekim 1994, 70-78.
- Melih, H. (1989), “Şahsi Tutumlarında ve Devlet İdaresinde Demirel-Özal Karşılaştırması”, *Doğru Söz*, Temmuz 1989, Yıl: 14, 161, 22.
- Mert, N. (2001), “Türkiye’de Sağ Siyaset: Nereden Nereye”, *Birikim*, Sayı: 152, 153, Aralık 2001-Ocak 2002, 138.
- Mert, N. (2007), *Merkez Sağın Kısa Tarihi*, Selis Kitaplar, İstanbul.
- “Mesut Yılmaz Anlatıyor Son On Yılın Perde Arkası”. (1994), Yazan: Yılmaz Çetiner, *Milliyet*, 7 Kasım 1994, 20.
- XIX. Dönem TBMM Albümü*. (1992), Ankara.
- XVIII. Dönem TBMM Albümü*. (1988), Ankara.
- Özder, F. (2006), *1980 Sonrasında Türkiye’de Muhafazakar Kimliğin Gelişimi ve Siyasal Partiler*, DEÜ S.B.E., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Safi, İ. (2007), *Türkiye’de Muhafazakar Siyaset ve Yeni Arayışlar*, Lotus Yayınevi, Ankara.
- Sakallıoğlu, Ü. C. (1996), “Doğru Yol Partisi”, *CDTA*, Cilt: 15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1258, 1259.
- Sakallıoğlu, Ü. C. (1996), “1983-1994: Siyasal Parti Topoğrafyası”, *CDTA*, Cilt: 15, İletişim Yayınları, İstanbul, 1251.
- Sarıer, İ. (1999), “Zaferden Hezimete”, *Sabah*, 23 Nisan 1999, 21.
- Soysal, İ. (1985), “12 Eylül Sonrasının Başlıca Partileri”, *CDTA*, Cilt: 8, İletişim Yayınları, İstanbul, 2135.
- Süter, Ş. (2004), *Merkez Sağda Tapu Kavgası*, Maviyağaç Yayıncılık, İstanbul.
- Tosun, T., Tosun, G. (1996), “Parlamentar Demokrasiden Parlamentar Bürokrasiye Geçişin Öyküsü”, *Sosyal Demokrat Değişim*, Temmuz-Ağustos 1996, 32-34.
- Tosun, T. (1999), *Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma*, Boyut Kitapları, İstanbul.
- Turgut, H. (1992), *Demirel’in Dünyası*, Cilt: 1, ABC Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Turgut Özal ile yapılan röportaj. (1986), *Nokta*, 31 Ağustos 1986, Yıl: 4, 34, 22.
- Yayla, A. (2005), “Özal, Özal Reformları ve Liberalizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm*, Cilt: 7, İletişim Yayınları, İstanbul, 587.
- Yetim, Y. (2000), *Doğru Yol Partisi’nde Parti İçi Demokrasi*, Gazi Üniversitesi S.B.E., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- XX. Dönem TBMM Albümü*. (1996), Ankara.
- Zürcher, E. J. (2003), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Internet

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste21 (Erişim tarihi 21.07.2008)

<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=26197> (Erişim tarihi 23.05.2008)

The Comparative Analysis of the Motherland Party and the True Path Party

The appearance of the center right in Turkey is related to the conditions, economic policies and Turkey's social structure after the Second World War. Politically, the center right is accepted as the symbol of belief, way of living and the moral values of Turkish people. The way of center right is the mixture of liberal economic policies and belief, way of living and the moral values of Turkish society. Democrat Party and its successors followed a very similar way. The notion, center right is initially shaped by economic liberalism, religious sensibilities and nationalism. The general characteristics of the center right are pragmatism, giving importance to economic development and following policies paralel to the moral values of the society.

Pursuant to September 12, all the political parties were closed down and bans were imposed on the politicians. In the political process when the political parties were allowed to be established, the Motherland Party established under Turgut Özal's leadership took part in the centre right. The True Path Party was established as a follower of The Democrat Party- Justice Party on June 23, 1983. After political bans were overturned on September 6, 1987, Süleyman Demirel was elected as the leader of the True Path Party. Thus, two major centre right parties took part in Turkish politics for the first time. While the True Path Party stated that they were the followers of the Democrat Party- Justice Party and emphasized on the spirit of 1946, Turgut Özal, the leader of the Motherland Party, expressed that the Motherland Party was a brand new one after 1980. Conservativeness existed as a separate faction in the Motherland Party. There were some conservative-leaning people in the True Path Party. However, these people were not in a special demand as a separate faction and various trends were synthesized.

Besides the conservatism that supports liberalism and democracy, there is also another type of conservatism in Turkey that symbolizes authoritarian policies. In Turkey, its accepted that center right follows a liberal-conservative policy. From the Free Party to Democrat Party and the Justice Party there is a difference between the administrators and the conservative people of the country. The administrators are the sign of Westernisation of the country however the people are strictly tied to the Islamic values.

One of the most important characteristics of the Turkish Conservatism is to keep the traditions, moral and religious values while progressing socio-economically. The only adress of conservatism in Turkey is the parties of the center right; but conservatism has never been the obvious ideology of these parties. After 1980, the Motherland Party tried to unite 4 tendencies under conservatism. True Path Party kept the line of conservatism of Democrat Party and the Justice Party, but that was not so obvious as it was in the Motherland Party. There have been serious paradoxes in the rhetoric of these parties because of mixturing liberalism, nationalism and the religious facts.

While the Motherland Party was standing for free market economy, the True Path Party was supporting mixed economy theory. Like its pioneer, the Justice Party, The True Path Party was following an economic policy depending on import and supporting mostly small enterprises while the Motherland Party adopted a global economic policy which is export-driven and for large enterprises. One of the most important differences between the True Path Party and the Motherland Party is the ground they base on. The True Path Party is the continuation of a philosophy which has been going on since 1946. After 1980, the Motherland Party obtained the urban section of this philosophy while the True Path Party had the peasant section of it. Analyzing the results of the elections, it is seen that the True Path Party is more powerful in the rural area and the Motherland Party in the cities.

Türkiye’de Kaplıca Turizmi Ve Sorunları

The Thermal Spring Tourism in Turkey and Problems

Gülşınar AKBULUT*

Inönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü

Özet

Bu çalışma, “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunlarını” belirlemeyi amaçlamaktadır. Türkiye, volkanik ve tektonik bakımdan aktif alanların geniş yer kaplamasından dolayı termal kaynaklar yönünden zengindir. Bugün ülkede sıcaklıkları 20-102 °C arasında değişen 900’den fazla termal ve mineralli kaynak grubu vardır. Kaynaklar, fiziksel ve kimyasal özellikleri bakımından çeşitli hastalık ve rahatsızlıklara karşı iyileştirici özelliklere sahiptir ve onların çoğu ilkçağlardan beri insanlar tarafından bilinmekte ve kullanılmaktadır. Son yıllarda giderek önemi artan bu kaynaklar, turizm çeşitliliği içinde yerini almış ve Türkiye’nin bazı bölgelerinde turistik çekim merkezine dönüşmüştür. Bu çerçevede çalışmada Türkiye’de termal kaynaklar bölgelere göre değerlendirilecektir. Bununla birlikte kaplıcaların gelişimini sınırlandıran sebepler vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Termalizm ve Türkiye

Abstract

This paper aims to determine “The Thermal Spring Tourism in Turkey and Problems”. Turkey is rich in thermal springs thanks to the large active lands with volcanic and tectonic formations. Turkey hosts over 900 thermal and mineral spring waters in different locations, with varying qualities and quantities, and with temperatures between 20-102 oC. Springs have some physical and chemical specialities that cause to recover varies illness. Most of them have been known and used by people since the early ages. Recently, thermal springs have been recognized more and more and it has taken its right place among the other tourism varies and they have turned into touristic attractions in some regions of the Turkey. Then in this study tries to evaluate the statue the thermal springs, according to region in Turkey. Moreover, the reasons hindering the spring tourism from achieving the goals set are emphasised.

Keywords: Health tourism, Thermalism and Turkey

* gakbulut@inonu.edu.tr

I. GİRİŞ

Son yıllarda hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkan çevre sorunları insan sağlığını tehdit etmekte, bozmakta ve verimliliği azaltıcı bir ortam yaratmaktadır. Bu olumsuz ortamlarda bulunmak zorunda kalan insanlar sağlığını korumak, daha verimli olmak ve hastalıklarına şifa bulmak amacıyla sağlık turizmine yönelmektedir (Çonkar ve Gülmez, 2004: 289). Sağlık turizmi faaliyetlerinden biri olan termalizm, soğuk ve sıcak mineralli suların sağlık amacıyla içme ve dış tatbiklerde kullanımı için turistlerin ulaşım, konaklama ve ağırlama gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan çok yönlü bir turizm çeşidi olarak ön plana çıkmaktadır (Özgüç, 1998; Doğaner, 2001: 74; Bulut ve Girgin, 2001: 61). Diğer bir ifadeyle termalizm, doğaya dayalı suların ısı, mineral ve radyoaktiflik gibi özelliklerinden yararlanılarak sağlık etkinliklerinde kullanılması ve bu etkinliklerin bilimsel esaslarla ele alınması temelinde yapılmaktadır (Sevindi ve Özdemir, 2001: 160).

Termal kaynakların kullanımı ve ondan çeşitli şekillerden yararlanmanın tarihi oldukça eskidir. İlkçağlarda sağlık ve dini amaçlarla kullanıldığı düşünülen bu kaynaklardan sistemli bir şekilde faydalanılması ve gelişimi Roma dönemine rastlamaktadır. Romalıların, ağırlı, sızılı hastaların ve savaşta yaralanan, yorgun düşen askerlerin kaplıca suyuna girmekle yaralarının çabuk kapandığı ve az zamanda zindelik kazandıklarını görerek, her gittikleri yerde şifalı sular üzerine önemli tesisler kurdukları bilinmektedir (Taşlıgil, 1995: 300). Bunu karşın bazı bilimadamları Ortaçağ Avrupa’sında kaplıcalara önem verilmediğini, pis olmanın fazilet olduğunu, bu dönemde kaplıcaların önemli ölçüde tahrip edildiğini belirtmektedirler (Aslıhak, 1998). Rönesans Avrupa’sında ise kaplıcalara önem verildiği, balneoloji ve balneoterapi bilimleri ortaya çıktığı ve Almanya’da Baden, Wiesbaden ve Karlsbaden ile Fransa’da Aix Les Baines kaplıcalarının birer sağlık turizm merkezine dönüştüğü çeşitli kaynaklarda geçmektedir (Doğanay, 2001: 262-263). XIX. yüzyılın ikinci yarısında Almanya, Belçika ve İngiltere gibi belirli merkezlerin dünya çapında üne kavuştuğu, bugün tıbbın dev adımlarla ilerlemesine, yeni ilaçların bulunmasına tedavi biçimlerinin daha etkin olmasına rağmen eski çağlardan beri insanlığa daha yararlı olan termal kaynakların, Batı ülkelerinde insanların zinde kalması, bitkinlik ve yorgunlukların giderilmesi, iş verimliliğini artırması için halen kullanıldığı ifade edilmektedir (Selvi, 1996 : 20-21). Nitekim, Almanya (Bad-Kissngen ve Baden-baden), Fransa (Vichy, Aixler Bains), İtalya (Bataglio, Ischia), Çekoslovakya (Karisbad Marienbad) ve Avusturya (Bad Ischi, Böckstein) gibi Avrupa ülkeleri bu konuya önemle eğilmiş ve bu yöndeki yatırımlarla turizme yeni bir boyut kazandırmıştır. Altyapı tesisleri, bozulmamış doğal çevre, tedavi merkezleri, tıbbi bakım, trafikten arındırılmış, tedaviye uygun yer temini ve kontrollü diyetle önemli sağlık merkezleri haline dönüşen kaplıcalar, alternatif turizmin vazgeçilmez seçeneklerinden biri haline gelmiştir (Selvi, 1996 : 97). Nitekim kaplıca turizmi amaçlı olarak senede Almanya ve Macaristan’a 10 milyon kişi, Rusya’ya 8 milyon kişi, Fransa’ya yaklaşık 1 milyon ve İsviçre’ye 800 bin kişi gitmektedir (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

Türkiye’de de kaplıca turizmi uzun bir tarihe sahiptir. Anadolu’da şifalı suların Hititler döneminden itibaren faydalandığı bilinmektedir. Doğal ve beşerî unsurlar nedeniyle hasar gören, fakat yerini değiştirmeyen en eski kaplıca kalıntılarında Roma ve Bizans dönemlerinde rastlanılmaktadır. Nitekim Alexandria Troas (Kestanelbol) ve Hierapolis (Pamukkale) hamam kalıntıları Roma, Yalova-Kurşunlu hamamı Bizans dönemine aittir (Doğaner, 2001 : 75). Anadolu’nun en eski turizm çeşidi olarak kabul edilen bu kaplıcalar, diğer şehirlerden gelen nüfusun tedavi ve spor amacıyla kullandıkları yerler olmuştur. Avrupa’da olduğu gibi Anadolu’da da Ortaçağ’ın sosyal ve siyasi etkisiyle kaplıcalar gelişmemiş ve büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Selçuklular ve Osmanlılarda Anadolu’daki termal kaynaklar tekrar önem kazanmış, harap edilmiş kaplıcalar onarılmış ve yeni kaplıca merkezleri inşa edilmiştir (Demirbey, 1992 : 101). Örneğin, Yoncalı (Kütahya) ve Karakurt (Kırşehir) kaplıcalarında Selçuklu, Çekirge (Bursa) kaplıcalarında Osmanlı dönemine ait hamamlar bulunmaktadır (Doğaner, 2001 : 75). Osmanlı Devleti’nin gerileme döneminde kaplıcalara gereken önem verilmemiştir.

Cumhuriyet döneminde kaplıcaların gelişmesi için, su (balneoterapi) ve çamur tedavisinin (peloidoterapi) sağlık açısından iyileştirici özelliklerinin saptanması, su analizlerinin ve hidrojeolojik etütlerinin yapılması gerekmiş, bu gelişimde Atatürk’ün girişimlerinin rolü büyük olmuştur (Doğaner, 2001:75). Nitekim 1924 yılında, bugünkü Vakıfbahçe kaplıcası üzerine Bursa Çelikpalas Otelı yapılmıştır (Doğanay, 2001: 271). Yine Atatürk’ün isteğiyle Yalova örnek bir su şehri durumuna getirilmiş, 1936 yılında bu doğrultuda Termal Otel’in inşasına başlanmış, XIX. yüzyılda bataklık haline gelen Tuzla içmeceleri (İstanbul) otel, park ve bahçelere kavuşmuş, 1938 yılında İstanbul Tıp Fakültesi’nde kurulan “Hidro-Klimatoloji Kürsüsü” açılmış ve kaplıca hekimliğinin Türkiye’deki temelini oluşturmuştur (Doğaner, 2001: 75). 1960’lı yıllarda Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hidrojeolojik etütlerle Türkiye’de 615 kaynak sahası tespit etmiş ve önemli olanların kaynak etütleri yapılmıştır. Bu etütler Turizm ve Tanıtım Bakanlığı’nın termalizm plânlamalarında temel olarak alınmıştır. Nitekim 1973 yılında bakanlığın Gönen kaplıcası için hazırlattığı planlama çalışmaları çağdaş kaplıca anlayışının Türkiye’deki ilk uygulaması olup, bunu Yalova, Terme ve Sıcak Çermik gibi diğer kaplıca planlamaları izlemiştir (Doğaner, 2001: 76; Serpen ve diğerleri, 2009: 227). Yine 1982 yılında çıkan Turizm Teşvik Kanunu’ndan sonra ilan edilen turizm merkezleri arasına kaplıcalarda alınmış, bu tarihten sonra yatırım faaliyetlerine hız verilmiş, modern termal tesisler yapımına başlanmıştır (Ünal, 2003: 117). İlk olarak 1985 yılında Kükürtlü Kaplıca (Bursa) ve Doğanbey Kaplıcası (İzmir) turizm merkezi ilan edilmiştir ve 1985-1993 yılları arasında 31 kaplıca bu kapsam içine alınmıştır. Kaplıcaların turizm merkezi ilanından sonra 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu’na bir ek madde eklenmesi hakkındaki 1988 tarih ve 3487 sayılı yasa amacı uygun kullanılması koşuluyla, termal su ve arazi tahsisine imkân sağlamıştır. Bu madde turizm alan ve merkezleri içinde yer alan şifalı sıcak ve soğuk maden suyu kaynaklarını turizm yatırımcılarına tesislerinde kullanma hakkı vermiştir (Bastem, 1997: 53). 1991’de çıkan Turizm Yatırım ve

İşletmeleri Yönetmeliği’nde kaplıca tesislerine yer verilmiştir. Bu yönetmeliğe göre termal suların kaplıcalarda kullanımı için kaynakta öncelikle MTA’nın onaylı hidrojeoloji raporu ve Sağlık Bakanlığı’nın termal suyun fiziksel-kimyasal analizini yaparak, insan sağlığı için tedavi edici özelliğinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Ayrıca bu yönetmelikte termal suların kullanımının projelendirilmesi, kaplıca tedavi merkezlerinde alınacak tedbirler belirlenmiştir (Doğaner, 2001: 76; Selvi, 2008: 292). Bütün bu gelişmelerle birlikte 1990’lı yıllarda anılan tesis sayısı 61’e ve 2009’da yaklaşık 200’e yükselmiştir (Ünal, 2003: 118; <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

Ülkemizde 1990’ların başlarında yapılan envanter çalışmalarına göre sıcaklıkları 20–102 °C arasında değişen 900’den fazla termal ve mineralli kaynak bulunmaktadır (Değirmenci, 1995: 69). Tahmin edilen toplam termal sayısı 1300 ve şifalı su kaynaklarının sayısı 2000’in üzerindedir (Doğanay ve Soylu, 1999: 2). Bu özellikleriyle Türkiye şifalı su kaynakları bakımından dünya jeotermal kaynaklarının % 63,5’ini oluşturan Çin, İzlanda, A.B.D, Japonya’dan sonra dünyanın ilk beş ülkesi arasında yer almaktadır (Lund ve Freeston, 2001: 32). Ancak, coğrafi dağılımı, nitelik ve nicelikleri çok farklı olan ülkemizdeki jeotermaller ve şifalı su kaynakları üzerine yeterince araştırma yapılmamakta ve yapılan mevcut çalışmalarda tam olarak değerlendirilmemektedir.

II. METOD

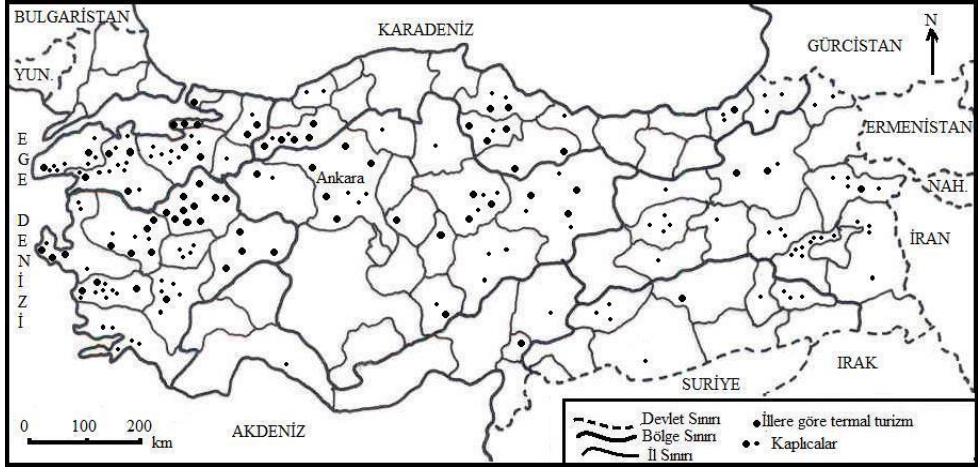
Bu çalışma, “Türkiye’de Kaplıca Turizmi ve Sorunlarını” belirlemeyi amaçlayan teorik bir araştırmadır. Çalışma öncesinde Türkiye’de konuya ilişkin ulusal ve uluslararası bilimsel yayınlar gözden geçirilmiş, elde edilen bilgiler derlenerek giriş bölümünde dünya ve Türkiye’de kaplıca turizminin kısa gelişim tarihi ve Türkiye’nin jeotermal potansiyeli verilmiştir. İkinci başlıkla metod ve üçüncü başlıkla Türkiye’de termal kaynakların bölgelere göre dağılışı ele alınarak, her bölgenin kaplıca turizm potansiyeli ve yaşadıkları sorunlar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma içinde yaşanan en önemli sorun kaplıcalarla ilgili sağlıklı ve sağlam istatistikli verilere ulaşılamamış olmasıdır. Sağlıklı ve sağlam bir istatistik çalışması olmamasına rağmen, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın konuyla ilgili istatistikler bölümünden yararlanılmıştır. Bütün bu bilgiler çerçevesinde sonuç bölümünde çalışmadan elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve öneriler getirilmiştir.

III. TÜRKİYE’DE KAPLICALARIN BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI, TURİZM POTANSİYELLERİ VE BAŞLICA SORUNLARI

Türkiye, volkanik ve tektonik bakımdan aktif alanların geniş yer kaplamasından dolayı jeotermal kaynaklar yönünden zengindir, dolayısıyla kaplıca turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Şekil 1). Doğanay’a göre, Türkiye kaplıcalarının genel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Türkiye’de termal kaynakların debileri yüksektir.
- Türkiye’de termal kaynaklar eriyik mineral maddeler ve sıcaklık değerleri bakımından termal kür ve uygulamalarına uygundur.

• Türkiye’de termal kaynakların çoğu coğrafi konumlarıyla termal turistik çekim merkezi olmaya adaydır. Nitekim Türkiye’de kaplıcaların bir kısmı deniz kıyısında bir kısmı ise orta yükseklikteki dağlık ve ormanlık bölgede bulunur (Doğanay, 2001: 267).



Şekil 1. Türkiye’de İllere Göre Termal Turizm Merkezleri ve Kaplıcaların Genel Dağılımı¹

Türkiye’deki kaplıcalar: 12 ay turizm yapma imkânı; tesislerde doluluk oranına ulaşılması; yüksek istihdam oluşturması; diğer alternatif turizm türleriyle kolay bütünleşmesinin bölgesel dengeli turizmin gelişmesini sağlaması; termal tesislerde hastalıkları iyileştirici aktiviteler yanı sıra sağlıklı zinde insan yaratma, eğlence ve dinlenme olanaklarının da bulunması ve kür merkeziyle bütünleşen tesislerin maliyetini hızla geri ödeyen karlı ve rekabet gücüne dayanan yatırımlara dönüşmesiyle çok sayıda avantaja sahip olan kaplıca turizmi için uygun koşullar sunar (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>). Öte yandan bugün deri, kemik ve iç hastalıklar başta olmak üzere çok sayıda hastalığın tedavisinde yararlanılan bu kaynakların Türkiye’de sadece % 6’sı sağlık turizminde kullanılmaktadır (Doğanay, 1999: 2; Sayılı ve Diğ., 2007: 625). Türkiye’nin termal kaynaklarını sağlık turizmi açısından yeterince değerlendirememesinde; coğrafi dağılımı, nitelik ve nicelikleri çok farklı termaller ve kaynaklar üzerinde yeterince araştırma yapılamaması, yapılan bilimsel çalışmaların değerlendirilememesi, bazı

¹ İllere göre termal turizm merkezleri verileri <http://www.kultur.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx> 10.01.2010 adresinden, turizm merkezleri ve kaplıcaların Türkiye’deki dağılımı ise <http://turkiyekaplicilari.blogspot.com/2008/02> adresi ile yukarıda belirtilen adresten yararlanılarak düzenlenmiştir.

bölgelerde yoğunlaşan termallerde az sayıda uygulama çalışmalarında planlanan düzeye ulaşamaması, altyapı ve işletmede ortaya çıkan sorunlar, yetersiz tanıtım, istatistiksel yetersizlik, diğer turizm faaliyetlerinin ön planda yer alması, sağlık personeli ile sağlıkla ilgili alet ve donanım eksikliği gibi etkenler etkili olmaktadır (Erişen, 1987: 73; Taşlıgil, 1995: 299; Sevindi: 2008). Bunlardan turist sayılarında yıllar içinde görülen farklılıklar ve tesislerin işletmesiyle ilgili yaşanan sorunlar ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de 1981 yılında kaplıcalardan yararlanan toplam 63 998 kişinin 9 526’sı yabancı turistler, 54 472’si yerli turistlerdir (Doğaner, 2001: 80). Kültür ve Turizm Bakanlığı konaklama istatistikleri verilerine göre 2007 yılında kaplıcalardan yararlanan toplam yabancı turist sayısı 297 yerli turist sayısı 10 121’dir (Tablo 1). Yıllar içinde turist sayılarında görülen bu farklılık kaplıcalara yönelik sağlıklı ve sistemli bir istatistik bürosunun olmayışından kaynaklanmakta, elde edilen verilerin yetersizliği gerçek turist sayılarını yansıtmamaktadır. Yine kaplıca turist sayısının tespitinde yaşanan diğer bir sorun turistlerin kısmının belediye işletme belgeli tesislerde kalmasıdır. Belediye işletmeli tesislerden yararlanan toplam turist sayısı 2007 yılında 429 652 olup, bunların 15 668’ini yabancılar 413 984’ünü yerli turistler oluşturmaktadır (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>). Gerek turizm işletme belgeli gerekse belediye işletme belgeli tesisler benzer amaca hizmet etse de, uygulanan yöntemdeki farklılıklar kaplıcalardan yararlanan turist sayılarında sorun yaratmakta, turist profilleri değerlendirilememekte, dolayısıyla sağlıklı bir kaplıca politikası izlenememektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Kaplıca Turizmine Katılan Turist Sayısı.²

Yıl	Yabancı	Yerli	Toplam	Yıl	Yabancı	Yerli	Toplam
1981	9 526	54 472	63 998	2000	877	16 661	17 538
1992	526	247 104	247 630	2001	3 565	13 407	16 972
1994	9 692	95 148	104 840	2002	2 141	27 803	29 944
1995	108 053	212 704	320 757	2003	1477	26 298	27 775
1996	110 799	276 063	868 862	2004	2 213	24 181	26 394
1997	111 214	274 867	386 081	2005	1 456	21 513	22 969
1998	126 269	249 337	375 606	2006	2 333	28 914	31 247
1999	20 072	133 615	153 687	2007	297	10 121	10 418

Kaynak: Doğaner, 2001; (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

² Türkiye’de kaplıca tesisleri sağlıklı ve sağlam istatistik oluşturmadığından, tesbit edilen turist sayısı yıllara göre düzensizlik göstermekte, bu durum kaplıcalara yönelik sağlıklı bir planlama yapılmasını engellemektedir. Yine de sağlıklı ve sağlam bir istatistik çalışması olmamasına rağmen, Kültür ve Turizm Bakanlığı Konaklama İstatistikleri kısmında her bölgeyi ayrı ayrı alan Turizm ve Belediye İşletme Belgelerine yönelik elde edilen istatistikî bilgiler bölgelere göre turist sayılarının tespitinde kullanılmıştır.

Ülkemizde kaplıcalarda yaşanan diğer önemli sorun kaplıca tesislerinin durumuyla ilgilidir. Bugün 2634/4957 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca ilan edilmiş ve halen yürürlükte bulunan 65 adet Turizm Merkezi ve 200 civarında kaplıca tesisi bulunmaktadır (Tablo 2). Ankara Haymana ve Kızılcahamam'da birer termal otelin, Afyon, Balıkesir, Bolu, Bursa, Yalova, İzmir ve Kütahya gibi illerde modern termal tesislerin bulunduğu Türkiye'de, diğer kaplıcalar büyük ölçüde istenilen düzeyde değildir. Bu durum halen ülkemizde termal kaynakların çoğunun belediye veya il özel idaresi tarafından işletiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle belediyelerce işletilen kaplıcalarda turizmin gelişmesine yönelik bir yaklaşım yoktur. Üstelik belediyelerin siyasi hüviyetleri nedeniyle kaplıcalarda istihdam fazlası uzman olmayan çok sayıda personel çalıştırılmaktadır (Bastem, 1997: 52). Türkiye'de kaplıcaların yaklaşık %25'inde özel mülkiyet söz konusudur. Yerel idarelerin deneyim, bütçe, mevzuat darboğazları nedeniyle %90'dan fazlası standartların altında olan termal tesislerin, bu sorunlar çözümlenmeden geliştirilmesi zordur (Aslıhak, 1998: 47).

Tablo 2. Türkiye'de Önemli Termal Turizm Merkezleri.

Kaplıcanın Adı	Kaplıcanın Adı	Kaplıcanın Adı	Kaplıcanın Adı
Afyonkarahisar Heybeli Termali	Bolu Karacasu Termali	İzmir Seferihisar - Doğanbey T.	Osmaniye Haruniye Termali
Afyonkarahisar İhsaniye - Gazlıgöl	Bursa Mustafakemalpaşa Tümbüldek Termali	Kırşehir Terme - Karakurt Termali	Rize Ayder Termali
Afyonkarahisar Ömer Gecek Termali	Çanakkale Ezine - Kestanbol Termali	Kocaeli Gölcük Yazlık Termali	Sakarya Akyazı-Kuzuluk Termali
Afyonkarahisar Sandıklı - Hüdaî T.	Çanakkale Çan-Etili - Tepeköy Termali	Konya Ilgın Termali	Samsun Havza 25 Mayıs Termali
Ağrı Diyadin Termali	Çanakkale Yenice-Hıdırlar Termali	Kütahya Tavşanlı - Göbel Termali	Samsun Havza Mevcut Kaplıca T.
Amasya - Terziköy Termali	Çanakkale Ayvacık-Tuzla Termali	Kütahya Hisarcık Esire Termali	Sivas Sıcakçermik Termali
Ankara Haymana Termali	Denizli Çardak - Beylerli/Burdur Akgöl T.	Kütahya Emet Termali	Sivas Balıklıçermik Termali
Ank. Kızılcahamam - Seyhamamı T.	Denizli Buldan - Tripolis Termali	Kütahya Gediz - Ilıcasu Termali	Uşak Banaz Hamamboğazı Termali
Aydın Tralleis Termali	Denizli Akköy - Gölemezli Termali	Kütahya Gediz - Muratdağı T.	Uşak Örencik Termali
Aydın Buharkent / Denizli - Sarayköy Termali	Diyarbakır Çermik Termali	Kütahya Ilıca - Harlek Termali	Yalova Termali
Balıkesir Edremit - Güre Termali	Elazığ - Tunceli Golan Termali	Kütahya Simav - Eynal - Çitgöl - Naşa Termali	Yalova Armutlu Termali
Balıkesir Gönen Termali	Erzurum Ilıca Termali	Manisa - Demirci - Hisar Termali	Yozgat Sarıkaya Termali
Balıkesir Gönen - Ekişidere Termali	Erzurum Pasinler Termali	Manisa - Kula - Emir Termali	Yozgat Sarıkaya Gelişme Alanı T.
Balıkesir Bigadiç - Hisarköy Termali	Eskişehir Kızılınler Termali	Manisa Turgutlu - Urganlı Termali	Yozgat Boğazlıyan Bahariye Termali
Balıkesir Manyas -	Eskişehir Mihalgazi -	Nevşehir Kozaklı	Yozgat Yerköy -Güven

Kızık Termali	Sakarılıca Termali	Termali	/ Kırşehir Çiçekdağı Bulamaçlı - Mahmutlu Termali
Balıkesir Susurluk Kepekler Termali	Bolu Karacasu Termali	Niğde Çiftahan Termali	
Balıkesir Sındırgı Hisaralan Termali	İzmir Balçova Termali	Niğde / Aksaray Narlıgöl - Ilısu T.	

Kaynak: <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>

Turist sayılarında yıllar içinde görülen farklılıklar ve tesislerin işletmesiyle ilgili yaşanan sorunlarla birlikte kaplıcalarının çevresel korunumları da önem arz etmektedir. Mevcut kaynaklarının ve alanın korunumu sürdürülebilir turizm ve yöre kalkınması için gereklidir. Bu konuyla ilgili bazı örnekler verilebilir: İzmir Balçova kaplıcası modern tesisleri, gezinti yerleri ve ulaşım avantajıyla ön plana çıkmıştır. Öte yandan bu kaplıca ve yakın çevresinde koruma kullanma ilkesi gözetilmemiştir. Gerek yeni yerleşmeler gerekse sahada yeni kaplıca tesisleri kurulması gibi nedenlerle çevre değiştirilmiş, kaynağın çıktığı dere yatağı kurutulmuştur (Doğanay, 2001: 291). Bir örnekte Sivas Sıcak Çermik’tir. Kaplıca alanında bulunan üç traverten sahasındaki taş ocakları olarak işletilmiş, taş ocaklarında kullanılan dinamitler sıcak su kaynağını olumsuz yönde etkilemiştir (Ergin, 1992: 67). Doğal anıt özelliğine sahip travertenlerin taş ocakları olarak işletilmesi düşündürücüdür. Yine jeotermal sistemin dolaşım yaptığı bu traverten alanlarını besleyen Kalın, Yıldız ve Kızılırmak’ın sularının içme ve sulama gibi farklı amaçlarla kullanımı yeraltı beslenme havzasını, dolayısıyla sıcak su kaynaklarının debisini azaltmıştır. Traverten sahalarında yer alan Cehennem Mağarası ve Tepeçermik çatlakları kaplıcanın evsel atıklarıyla doldurulmuş, böylece gelecekte sorun olabilecek rezervuar kirlenmesine ortam hazırlanmıştır (Atiker, 1992: 32). Traverten teraslarının güzelliği ile dış turizmde en fazla tanınan, 1988 yılında “Dünya Doğal ve Kültürel Miras” listesine dâhil edilen Pamukkale, çevredeki tesisin sıcak suyunu kullanmaya başlaması ve turistlerin üzerinde yürümesiyle kararmaya başlamış, bu değeri korumak için 1990 yılında “Özel Çevre Koruma Bölgesi” ilan edilmiştir (Doğaner, 2001: 78).

Türkiye’de kaplıcalarda yaşanan diğer bir sorunda termal kaynakların turizm potansiyelinden istenilen ölçüde yararlanılamamasıdır. Ege ve Marmara gibi deniz kıyısı olan yerlerde tarım, hizmet, sanayi ve turizmin diğer çeşitleri ön plana çıktığından çoğu yerde termal kaynaklar mevcut kapasitelerinde değerlendirilmemektedir. Termal kaynakların yoğunluk kazandığı İç Anadolu Bölgesi’nde ise yeterli girişim oluşturulamamaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki termal kaynakların bölgelere göre değerlendirilmesi ve turizm potansiyellerinin ortaya konulması önem taşımaktadır. Buna göre:

Ege Bölgesi termal kaynaklar açısından zenginlik sunmaktadır. Denizli Kızıldere jeotermal alanının verimlilik düzeyini ölçmeye yönelik başlayan 1968 yılındaki ilk çalışmalar, 1960 ve 1970 yıllarda Balçova ve Seferihisar termallerinde, 1980’de Germencik ve Simav’da devam etmiştir (Serpen ve Diğ., 2009: 227). Bugün özellikle İzmir, Manisa, Afyonkarahisar, Denizli, Aydın ve Kütahya illeri termal kaynaklar yönünden zengin olup, bu illerden İzmir, Afyon, Kütahya ve

Denizli’de termal turizm merkezleri modern anlamda turizme hizmet etmektedir. (Zengin, 2006: 162).³ Buradaki çoğu kaplıca, ulaşım bağlantısının kolaylıkla sağlanması ve turizm çeşitliliğinin fazlalığı gibi avantajlarla sağlık ve dış turizme önemli katkı sunmaktadır. Örneğin, Çeşme bölgenin en geniş ve önemli jeotermal alanlarından biridir. Termallerle doğrudan bağlantılı 57 °C su sıcaklığına sahip 18 büyük otel ve 10 000 yatak kapasiteli 62 otel bulunmaktadır (Serpen ve diğerleri, 2009: 232). Yine Afyonkarahisar’daki 62–68 °C su sıcaklığı ile kas-iskelet sisteminin ortopedik, nörolojik ve romatizmal hastalıkların tedavisinde ve rehabilitasyonunda önemli bir merkez olan Afyon Sandıklı kaplıcaları çamur banyolarıyla Türkiye’deki birçok kaplıcadan farklı bir özelliğe sahip olup, turizm için çekicilik oluşturmaktadır. Bölgedeki kaplıcalara diğer bir örnekte UNESCO tarafından Dünya Miras Listesine alınan Pamukkale kaplıcalarıdır. Bu kaplıca yüksek tansiyon, romatizma-siyatik, deri sinir, lumbago, gibi hastalıklarla uyuz, sivilce ve kaşıntı gibi deri hastalıklarına karşı iyileştirici etkilere sahiptir (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

Gerçekte Ege Bölgesi kaplıcalarının yararlanma durumu diğer bölgelerle karşılaştırıldığında daha başarılı uygulamalar gerçekleştirildiği belirtilebilir. Örneğin üç önemli termal otelin bulunduğu Afyonkarahisar ilinde yapılması planlanan termal boru hatlarıyla birlikte bütün oteller bu kaynaktan yararlanabilecek ve yakın gelecekte il, ülkenin en büyük kaplıca merkezi olmaya aday olacaktır (Serpen ve diğerleri, 2009: 232). Ege Bölgesinin diğer bölgelere göre daha başarılı uygulamalar gerçekleştirmesinde, kaplıca çalışmalarının öncelikle bu bölgede başlaması, yatırımın yapılması, iklim sunduğu uygun koşullar ve turist sayıları etkili olmaktadır. Nitekim Ege Bölgesi’nde kaplıcalardan yararlanan turist sayılarına bakıldığında, turizm işletme belgeli tesislerin verilerine ulaşılamasa da, bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısının 14 169’unun yabancı, 344 626’sının yerli olmak üzere 358 795 kişi olduğu görülmekte⁴ ve bu verilerle ülkemizin kaplıcalara yönelik en fazla turist çeken bölgesini oluşturmaktadır. Buna rağmen Ege’de kaplıcalarda ortalama kalış süresi 1,9’dur. Bu değer kaplıcalardan kür olarak yararlanılmadığını ve günübirlik faydalanmanın ön planda olduğunu göstermektedir. Oysaki Ege bölgesindeki kaplıcalar solunum yolu, cilt, mide, kadın-doğum ve nörolojik hastalıklar gibi çok sayıda sağlık sorunun tedavisinde doktor kontrolünde doğal iyileşme imkânı

³ Bkz. Tuncel, M. ve Doğaner, S. (1992), “Kütahya’da Kaplıca Turizmi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s.47-60; Özav, L., (1994), “*Gediz-İlçalı Termal Turizm Merkezi*”, Turizm Yıllığı 94, Türkiye Kalkınma Bankası Yay. Ankara, s. 230-247; Taşlıgil, N. (1995), “Manisa’nın Termal Turizm Potansiyeli”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:30, s. 299-317; Ünlü, M., (1998), Demirci-Hisar Kaplıcaları (Manisa), *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 559-580; Ceylan, M.A., (1998), “Urganlı Termal Kaynakları (Ahmetli-Manisa), *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 537-550; Kılıçaslan, A. ve Aydınöz, D., (2000), “Afyon İlinde Kaplıca Turizmi ve Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, s. 247-259;

⁴ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

sunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’deki etkin turizm bölgelerinden biri olan Ege’deki kaplıcaların durumunun gözden geçirilmesi, diğer turizm çeşitliğine karşı rekabet oluşturacak yaklaşımların benimsenmesi önemlidir.

Marmara Bölgesi, sağlık turizmi bakımından en elverişli ve gelişmiş bölgelerden biridir. İstanbul, Bursa, Yalova, Balıkesir, Çanakkale ve Sakarya illerinde kaplıcalar bulunmakta, buradaki kaplıcalar çoğunlukla modern tesislere sahip olmakta, hatta bazıları dış turizme hizmet etmektedir (Zengin, 2006: 164). Örneğin Bursa Çelikpalas oteli ve kaplıcası ile Yalova kaplıcaları, Türkiye’nin ilk modern kaplıca tesisleridir (Doğanay, 2001: 271). Bunun nedenleri; Cumhuriyetin ilk yıllarında kaplıca turizminin gelişmesine yönelik ilk uygulamaların bu bölgede Atatürk’ün isteği ile yapılması, ulaşım kolaylığı, nüfusun varlığı, karaciğer, böbrek, safra kesesi, gut ve kadın hastalıkları, nevralkjik, nefrit, romatizma ve çocuk felci gibi çok sayıda hastalığın tedavisinde bu kaplıcalardan yararlanılmasıdır. Bugün Marmara Bölgesi’ndeki kaplıcaların çoğunda kamping yerleri ve günübirlikçiler için piknik alanları mevcuttur. Böylece konaklama tesisi çeşitliliği kaplıcalara yönelik sağlık turizmi aktivitesini teşvik etmektedir (Doğanay, 2001: 274). Yine kaplıca turizmi açısından bölge turist sayısı, ulaşım çeşitliliği, kültürel miras ve konaklama tesisleri açısından diğer bölgelerden daha fazla avantaja sahiptir. Marmara Bölgesi kaplıcalarından yararlanan turist sayılarında hem turizm işletme belgeli hem de belediye işletme belgeli tesislerdeki istatistiklere ulaşmak mümkündür. Turizm İşletme Belgeli kaplıca turizminden yararlanan turist sayısı yıllara göre şöyledir: 2001 yılında 3 565’i yabancı, 13 407’si yerli toplam 16 972; 2002 yılında 2 112’si yabancı, 22 398’si yerli toplam 24 510; 2003 yılında 1 412’si yabancı, 23 747’si yerli toplam 25 159; 2004 yılında 2 201’i yabancı, 20 112’si yerli toplam 22 323, 2005 yılında 1 456’sı yabancı, 15 602’si yerli toplam 17 058 ve 2006 yılında 1 424’ü yabancı, 20 112’si yerli toplam 21 536’dır. Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısı ise 157’si yabancı 9 303’ü yerli olmak üzere 9 460 kişidir.⁵ Marmara’da kaplıcalarda ortalama kalış süresi 2,3’dür. Bu değer bölgenin turizm potansiyeli düşünüldüğünde istenilen hedefin çok uzağındadır. Bununla birlikte Bursa ve Yalova kaplıcaları dışında Marmara’da hızla kullanımı ve verimliliği artan çok sayıda kaplıca vardır. Örneğin su sıcaklığı 78 °C olan Gönen kaplıcaları, kas-iskelet sisteminin ortopedik, nörolojik ve romatolojik hastalıklarının iyileştirilmesinde ve romatolojik hastalığın tedavisinde yararlanılmakta, çok sayıda seçenek sunduğu konaklama imkânıyla çekicilik oluşturmaktadır (<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>).

İç Anadolu Bölgesi, termal kaynaklar yönünden zengin bölgelerimizden biridir. Ankara, Eskişehir, Niğde ve Sivas gibi termal kaynaklar bakımından kaplıca turizmi için büyük bir potansiyeli olmasına rağmen, bu kaynaklardan fiziki donanım ve sermaye yetersizliği, uzman personel ve tanıtım eksikliği gibi çok sayıda

⁵ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

nedenden dolayı tam olarak yararlanamamaktadır.⁶ Örneğin, Kangal Balıklı Kaplıcası, tedavisinde tam olarak sonuç vermeyen farklı birkaç ilacın kullanıldığı ve tıbben tedavisi bulunmayan kronik bir deri hastalığı olan sedef hastalığının bilinen tek tedavi merkezidir (Özçelik ve Diğ., 2000: 386). Üstelik 37° C su sıcaklığı ve selenyum içerikli bu kaplıca, 1600 m. yükseklikte kuzeybatı-güneydoğu yönünde uzanış gösteren dar bir vadinin içinde bulunması sebebiyle hastalığın tedavisinde önemli etkenlerden biri olan klimaterapi için de uygun koşullar sunar (Özçelik ve Akyol, 2008). Buna rağmen tesis yetersizliği, işletmeden kaynaklanan eksiklikler, uzman personelin ve tam donanımlı sağlık merkezinin olmayışı ve turistler için çekicilik oluşturacak alternatif turizm çeşitliliğinin yaratılamaması gibi nedenlerle kaplıcaya gelen turist sayısı istenilen düzeyde değildir. Sivas İl Turizm Müdürlüğü verilerine göre kaplıcaya gelen yabancı turist sayısı 2008 yılında 2 928 ve yerli turist sayısı 4 853'dür. Oysa kaplıcanın 16 000 kişiyi karşılayabilecek kapasitesi vardır. Benzer durum bölgedeki diğer kaplıcalar için de geçerlidir. İç Anadolu Bölgesi kaplıcalarından yararlanan turist sayılarında hem turizm işletme belgeli hem de belediye işletme belgeli tesislerdeki istatistiklere ulaşmak mümkündür. Buna göre turizm işletme belgeli kaplıca turizminden yararlanan turist sayısı yıllara göre şöyledir: 2002 yılında 29'u yabancı, 5 405'i yerli toplam 5 434; 2003 yılında 65'i yabancı, 2 551'i yerli toplam 2 616; 2004 yılında 12'si yabancı, 4 059'u yerli toplam 4 071, 2005 yılında yerli toplam 5 911'i ve 2006 yılında 909'u yabancı, 8 802'si yerli toplam 9 711 kişidir. Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısı ise İç Anadolu'nun Batı'sında yerli toplam 36 697, Orta Anadolu'da 764'ü yabancı 3 074'ü yerli olmak üzere genel toplam 40 535 kişidir.⁷ İç Anadolu Bölgesinde ortalama kalış süresi 2,9-3,5 arasında değişmektedir. Kaplıca potansiyeli değerlendirildiğinde kaplıcadan yararlanan turist sayısı beklentilerden uzaktır. Günübürlük ziyaretlerin ağırlık kazandığı tesislerde sürdürülebilir bir turizm anlayışı benimsenmediğinden, çoğunlukla işletmelerin belediye ve özel idarelerin denetiminde olmasından ekonomik çeşitlilik sağlanamamakta, birçoğunda tesis dahi bulunmamakta, hamam, pansiyon şeklinde veya ilkel koşullarda yöre halkı tarafından bu kaynaklardan yararlanılmaktadır.

⁶ Bkz. Atiker, M., (1992), "Sivas-Sıcak çermik Yöresinin Jeomorfolojisi", *MTA Yayınları*, Rapor: 9590, Ankara; Bulut, İ. (1997), "Turistik Potansiyeli Yönünden Yozgat İli Kaplıcaları", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:2, Erzurum, s.69-114.; Bulut, İ. (1999a), "Kökeni Termal Kaynaklara Dayanan Bir Yerleşme: Sivas- Sıcak Çermik", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 119, İstanbul, s.174-175. ; Garipağaoğlu (Farımaç), N., (2002), "Türkiye'den Sağlık Turizmine Bir Örnek: Sivas Kangal Balıklı Kaplıcası", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:141, s.199-210.; Çonkar, K. ve Gülmez, M. (2004), "Termal Turizm Açısından Sivas'ın Yeri ve Önemi", *Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu*, s. 299-310.

⁷ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Ankara, Konya, Karaman, Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Kayseri, Sivas ve Yozgat illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erzurum, Erzincan, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Van ve Elazığ illeri termal kaynaklar açısından zengindir.⁸ Terör olayları, kaplıcanın fiziksel donanımın, alt yapı ve ulaşımın yetersizliği, hekim, hemşire, fizyoterapist ve masör gibi uzman personelin ve gerekli teknik donanımın eksikliği kaplıca turizminin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla bu kaplıcalar dış turizme açılmadığı gibi, iç turizmde yerli turistlerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamamıştır. Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalarından yararlanan turist sayısı Kuzeydoğu Anadolu’da 520’si yabancı, 1 279’u yerli toplam 1 799, Orta Doğu Anadolu’da yerli 9 145 olmak üzere genel toplamda 10 944 kişidir.⁹ Doğu Anadolu Bölgesi’nde kaplıcalarda ortalama kalış süresi 1,1–3,6 arasında değişmektedir. Bu değerler kaplıca turizminin sürdürülebilir bir turizm anlayışından uzak olduğunu göstermektedir. Oysa bölgedeki kaplıcalar çoğunlukla kırsal alanda dağılım gösterdiğinden, bunların bölge ekonomisine katkı sunacak şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Örneğin su sıcaklığı 72-78 °C olan, cilt hastalığı, özellikle romatizma, nevrit nöroloji, kadın hastalıkları, kemik ve kireçlenme hastalıkları, siyatik ve metabolizma bozukluğu gibi hastalıklarının tedavisinde önem arz eden Diyadin kaplıcaları, Ağrı ilinin ekonomisine önemli katkılar sağlayabilir (Zaman ve Diğ., 2000: 349-378).

Karadeniz Bölgesinde sağlık turizmiyle ilgili şifalı su kaynakları mevcut olup, daha çok yerli halkın günübirlik veya hafta sonlarına yönelik ihtiyaçları için kullanılmaktadır. Rize, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat, Bolu ve Düzce illerinde termal kaynaklar mevcuttur.¹⁰ Ancak bu termallerin büyük bir kısmından yararlanılmamakta, iç ve dış tanıtımları yapılmamakta, tesis, alt yapı, donanım eksikliği ve sağlık personeli yetersizliği bulunmaktadır (Zengin, 2006: 162). Bölgenin 2007 yılında belediye işletme belgeli tesislerinde kaplıcalardan yararlanan turist sayısına bakıldığında 22’si yabancı, 9 451’i yerli toplam 9 473 kişi olduğu görülür.¹¹ Kaplıcalardan yararlanan turist sayısının az olmasında başlıca diğer bölgelerdeki kaplıcaların ön plana çıkması, ülkemizde turist çekim merkezlerinden uzak olması, iklimi ve ulaşımında yaşanan sorunlar etkili olmuştur. Öte yandan

⁸ Bkz. Doğanay, H., (1989), “Erzurum’un Termal Turistik Potansiyeli”, Turizm Yıllığı 1988-1989, Ankara, s.156-174.; Zaman, M., Polat, S. ve Özdemir, M., (2000), “Diyadin Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14: 349-378.; Bulut, İ. ve Girgin, M. (2001), “Bingöl Kös Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Çizgi Kitabevi, Sayı:5, Erzurum, s.59-81; Doğanay, H. ve Soylu, H., (1999), “Deliçermik Kaplıcası’nın Turizm Açısından Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, İstanbul, s. 1-18; Elmastaş, N., (2002), “Hasanabdal Kaplıcası” *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, s. 73-96; Ünal, Ç., (2003), “Pasinler Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:10, ss.115-132; Polat, S., ve Elmastaş, N., (2005), “Tekman-Kiği Hamzan (Çimenözü) Termal Su Kaynakları (Erzurum)”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14: 235-249.

⁹ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli Van, Bitlis, Muş ve Hakkâri illeri dâhildir.

¹⁰ Bkz. Bulut, İ. (1998), “Reşadiye Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *15. Türkiye Jeomorfoloji Bilimsel ve Teknik Kurultayı Bildiri Özetleri*, Türkiye Jeomorfoloji Derneği, Ankara, s.19-33.; Sevindi, C., ve Özdemir, M., (2001), “Sarmaşık Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:27, s.159-173;

¹¹ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Zonguldak, Karabük, Bartın, Kastamonu, Çankırı, Sinop, Samsun, Tokat, Çorum ve Amasya illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

ulaşımın geliştiği ve turizm çekiciliği arz eden kaplıcalar ise hızla çevresel bozulmaya uğramıştır. Örneğin çeşitli hastalıkların tedavisinde önem arz eden Karadeniz iklimi ve yaylası ile Doğu Karadeniz bölümündeki en önemli kaplıca turizm merkezi olan Rize Ayder Kaplıcası ve yakın çevresi, doğal dokuya uygun olmayan çok katlı ve ağır yapılanmalar neticesinde çevresel bozulmaya uğramıştır ve kaplıcadan istenildiği şekilde yararlanılamamaktadır (Ülker, 1994: 251). Oysaki deniz seviyesinden 1700 m. yükseltide bulunan Rize Ayder 54 ° C su sıcaklığı ile yılın her döneminde termal turizme hitap edebilecek bir konuma sahiptir (Mertoğlu ve Diğ., 2003: 425).

Akdeniz Bölgesi, termal kaynaklar yönünden diğer bölgeler kadar zengin değildir. Adana, Hatay, Burdur, Antalya, Osmaniye ve Mersinde özellikle yerel halkın ihtiyacını karşılayabilen, genellikle tesislerden yoksun kaplıcalar bulunmaktadır.¹² Mevcut belediye işletme belgeli tesislerden ise 2007 yılında 36'sı yabancı, 409'u yerli toplam 445 kişinin kaplıcalardan yararlandığı görülür.¹³ Akdeniz Bölgesi'nde kaplıca kaynaklarının sınırlı olması, kıyı turizminin ön plana çıkması, sağlık turizmi açısından mağara turizminin kaplıca turizminin önüne geçmesi, diğer bölgelerdeki kaplıcalarla rekabet oluşturabilecek düzeyde olmaması ve ekonomik çeşitliliğinin fazlalığı gibi nedenlerle kaplıca turizmi bugün istenilen düzeyde değildir. Bugün kaplıca turizmi açısından su sıcaklığı 32°C olan ve romatizma, deri, sinirsel hastalıklar ile kadın hastalıkları, beslenme bozukluğu, karaciğer, safra kesesi, mide ve bağırsak hastalıklarının tedavisinde önem arz eden Osmaniye'deki Haruniye kaplıcalarını termal turizm açısından potansiyel oluşturmaktadır (Tıraş, 2004: 97–108).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, termal kaynaklar bakımından zengin değildir. Diyarbakır Çermik Kaplıcası başta olmak üzere, Mardin, Siirt ve Urfa illerinde kaplıcalar vardır. Bölgedeki kaplıcalarda tesisler yeterli olmadığından genellikle günübirlik ziyaret edilmektedir. Örneğin Karaali köyünde bulunan ve aynı adı taşıyan sıcak su kaplıcası turizm açısından önemli bir potansiyel oluşturmaktadır. Peygamberler şehri olarak bilinen Şanlıurfa ilini inanç turizmi nedeniyle ziyaret eden çok sayıda turist buradaki Karaali kaplıcasına yönlendirilmesi gerekmektedir. Su sıcaklığı 41–47 ° C olan, romatizmal, sinir, eklem, dolaşım, damar, deri, şeker, jinekolojik ve travmatik hastalıkların tedavisinde etkili olan kaplıcaya, 1997 yılında 34 odalı ve 200 yatak kapasiteli ve 2002 yılında 54 odalı ve 200 yatak kapasiteli tesisler yapılmış olsa da bu tesisler turizm için yeterli değildir (<http://www.karaalikaplicaları.com/>.12.12.2009). Bölgede en tanınmış kaplıca ise Diyarbakır Belkis kaplıcalarıdır. Su sıcaklığı 48 °C olan, iltihaplı romatizma, nevrit, çocuk felci, kadın hastalıkları ve üst solunum yolları enfeksiyonu tedavisinde olumlu etkilere sahip kaplıcada Dicle Üniversitesine ait bir uygulama oteli, toplam 800 yatak kapasiteli bir apart otel, motel ve pansiyonlar bulunmaktadır

¹² Bkz. Tıraş, M. (2004), "Haruniye Kaplıcaları", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:43, s.97–108.

¹³ Belediye İşletme Belgeli tesislerin verilerine Antalya, Isparta, Burdur, Adana, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri dâhildir. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistiklerinden yararlanılmıştır. <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>.

(<http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009>). Diyarbakır ve Urfa kaplıcaları dışında ekonomik kaynakların sınırlı olduğu Siirt ilindeki Sağlarca kaplıcası da termal turizm açısından önemli potansiyel sunmaktadır. İlk etütlerinin 1943 yılında yapıldığı, Sağlarca kaplıcası bugün istenildiği şekilde turizme kazandırılmamış, yapılan motel istenilen turisti kendine çekememiştir. Siirt Valiliği tarafından 2003 yılında restorasyon ve yeni havuz çalışmaları başlasa da kaplıcanın Ilica Barajı tamamlandığında sular altında kalacağı düşünüldüğünde depolama ve kaynak suyun transferi gibi alternatif çözümlerin oluşturulması gerekmektedir (Sevindi, 2008: 126).

IV. SONUÇ

Tahmin edilen toplam termal sayısı 1300 ve şifalı su kaynaklarının sayısı 2000’in üzerinde olan Türkiye, dünya jeotermal kaynaklarının dağılımında ilk beşe girmektedir. Türkiye’de her bölgedeki termal kaynaklar kendi imkânları çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ekonomik olarak fayda sağlayan termaller çoğunlukla Ege bölgesinde toplanmıştır. Özellikle Kızıldere, Balçova ve Seferihisar gibi termaller bugün bölgeye önemli ekonomik katkılar sunmaktadır. Termaller açısından Ege Bölgesi dışında Marmara ve İç Anadolu bölgeleri önemli potansiyellere sahiptir. Buradaki kaplıcalar genellikle termal turizm kapsamında değerlendirilmekte, ancak kür anlayışından uzak kaplıcalarda günübirlik ziyaretler ön planda olmaktadır. Oysaki Türkiye’de kaplıcalar sürekli kaynak oluşturabilecek potansiyele sahiptir. Ancak termal turizm potansiyeline sahip kaplıcalarda kalış sürelerinin uzatılması, istenilen turist sayısına ve gelirine ulaşılabilmesi için sağlık turizm bağlamında kullanımına yönelik bazı uygulamalara ve düzenlemeler ihtiyaç vardır. Bunun için;

İlk olarak Türkiye’deki kaplıcaların durumu, termal suların kullanımına yönelik alternatif çalışmalar, kaplıcadaki ekolojik yapıyı değiştirmeyecek, suyun fiziksel ve kimyasal özelliklerinde bozulmalara neden olmayacak koruma-kullanma ilkesinin gözetildiği imar planları uygulamaya konulmalı ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

İkincisi, kaplıca turizmi konusunda yayın, istatistik ve veriler sınırlıdır. Bunların gelişimine yönelik çalışmalara ağırlık verilmelidir. Özellikle istatistik çalışmaları, yıllara göre tesise gelen turist sayısı, turistler içindeki hasta sayısı, bu hastaların hastalıkları, kaplıca sonrası iyileşme oranları ve turistlerin beklentilerine göre hazırlanan anket formlarından alınan yanıtlar, kaplıcanın sağlık turizmüne nasıl daha fazla katkı sağlayacağı, kaplıcada yaşanabilecek veya yaşanan sorunlara çözüm üretiminde izlenecek yöntemin ne olacağı konusunda etkili olabilir. Düzenli istatistikî verilere sahip olmak, kaplıcaya en fazla turist gönderen ülkelere yönelik yeni düzenlemeler ve planlamalar yapmak için de önemlidir.

Üçüncüsü, üniversitelerin ilgili bölümleri, sivil toplum kuruluşları ve yerel otoriteler, kaplıca turizmüne yönelik çalışmalara hız vermelidirler. Kaplıcaların sahip olduğu özellikler bilimsel çalışmalarla ortaya konmalı ve bu alana yönelik çalışma yapan enstitüler kurulmalıdır.

Dördüncüsü, kaplıca turizmi konusunda yerel halk bilinçlendirilmeli, özellikle yabancı turistlere yönelik olumsuz davranışlarının önüne geçilmelidir. Yerel halkın turizm faaliyeti içinde yer alacağı, yöreye sosyo-ekonomik katkı sağlayacak sürdürülebilir bir turizm yaklaşımının benimsenmesi gerekmektedir. Bunun için de yerel halkın eğitimine yönelik çeşitli eğitim faaliyetleri düzenlenmelidir. Özellikle İç, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan termallerin birer modern kaplıca turizm merkezine dönüştürülmesi yeni iş alanları yaratacağından bölgelerin ekonomisine önemli katkı sağlanacak, kırsal kesimdeki göçün yavaşlamasında kısmen etkili olacaktır. Çünkü kaplıca tedavilerinin 7-21 gün sürmesi zorunluluğu, özellikle kaplıcaya tedavi amaçlı gelen turistin, diğer amaçlarla gelen turistlerden daha uzun konaklamasına neden olmakta ve bulunduğu ülkeye daha fazla döviz bırakmaktadır. Yine kaplıca sularının evlerin ısıtılmasında ve seracılık faaliyetlerinde kullanılması yöre ve Türkiye ekonomisine katkı sağlayacaktır.

Beşincisi, kaplıcalarda çalışan personel ile işçilerin nitel ve nicel özelliklerle belirli bir donanımına sahip olmalıdır. Dolayısıyla kaplıcalarda tıp fakültesi, fizik tedavi, sağlık meslek yüksek okullarından ve turizm bölümlerinden gelen uzman personelin istihdamına yönelik planlamalar gerçekleştirilmelidir. Yine kaplıcalarda sağlık merkezleri bulunmalı ve bu merkezler modern tıbbi cihazlarla donatılmalıdır. Özellikle Hepatit B ve Hepatit C gibi bulaşıcı hastalıklara sahip turistlerin havuzlara girmesi, diğer turistlere bu hastalıkların geçmesi olasılığına karşı, kaplıcalara gelen bireylerin kan tahlilleri yapılmalı ve gerekli görülen sağlık koşullarından geçirilmelidir. Gelen turistlerin sağlık güvenliği turizm verimliliğinin ve sürekliliğinin sağlanması noktasında bir zorunluluktur.

Altıncısı, termal tesislerin işletmesi çoğunlukla belediyeler veya özel idarenin denetimindedir. Bu nedenle Türkiye termal kaynaklar yönünden Batı ülkelerinden daha iyi konumda yer almasına rağmen tesis özellikleri açısından Yalova, Gönen, Çeşme ve Balçova hariç kötü durumdadır. Tesisler, belediyelerin işletmecilik zihniyetinden kurtarılmalı, hizmetler özelleştirilerek, hizmette rekabet ilkesi benimsenmelidir. Kaplıcada tesisler kurulurken, topografyaya ve güneş ışınlarının durumuna, tesisin bulunduğu yerin doğal güzelliğine, alt yapı ve mimari tarzına dikkat edilmelidir. Ayrıca mevcut tesislerde masa tenisi, bilardo ve jimnastik gibi spor ve oyun salonları, basketbol, voleybol ve futbol gibi spor sahaları, yürüyüş parkları ve alışveriş merkezleri yapılmalıdır. Turistlerin ekonomik durumları dikkate alınmalı yüksek gelire hitap eden modern otellerden, orta ve düşük gelire hitap eden alt yapı sorununun olmadığı bungalov ve çadır yerleşmelerine kadar çok fazla çeşitlilik sunan konaklama seçenekleri olmalıdır. Yine kaplıcalara gelen turistlerin kalma süreleri dikkate alınarak gezi programları ve eğlenceler düzenlenmelidir.

Sonuç olarak, kaplıcaların tanıtımına yönelik festival, panayır ve kaplıca haftası gibi tanıtıcı etkinlikler düzenlenerek termallere yönelik ilgi artırılmalı ve kitle iletişim araçları kullanılmalıdır. Bu anlamda karayolları boyunca turistik

mahal işaretinden başka tanıtıcı reklâm panoları konulmalıdır. Kaplıca turizminde belirlenen standartlara uygun bir gelişim planı izlenirse, ülke ekonomisine ve turizmine önemli bir katkı sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Aslıhak, A., (1998), *Türkiye’de Termal Turizm ve Ankara Haymana Kaplıcası İncelemesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Atiker, M., (1992), “Sivas-Sıcak Çermik Yöresinin Jeomorfolojisi”, *MTA Yayınları*, Rapor: 9590, Ankara.

Bastem, S., (1997), *Termal Turizmi ve Erzurum’un Termal Potansiyeli*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Bulut, İ., (1998), “Reşadiye Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *15. Türkiye Jeomorfoloji Bilimsel ve Teknik Kurultayı Bildiri Özetleri*, Türkiye Jeomorfoloji Derneği, s.19-33.

Bulut, İ., (1997), “Turistik Potansiyeli Yönünden Yozgat İli Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:2, s.69–114.

Bulut, İ., (1999a), “Kökene Termal Kaynaklara Dayanan Bir Yerleşme: Sivas- Sıcak Çermik”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 119, s.187–207.

Bulut, İ. ve Girgin, M. (2001), “Bingöl Kös Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Çizgi Kitabevi, Sayı:5, s.59-81.

Ceylan, M.A., (1998), “Urganlı Termal Kaynakları (Ahmetli-Manisa), *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 537-550.

Çonkar, K. ve Gülmez, M., (2004), “Termal Turizm Açısından Sivas’ın Yeri ve Önemi”, *Cumhuriyetin 80. yılında Sivas Sempozyumu*, s. 289-310.

Değirmenci, M. (1995), *Balıklı Kaplıca’nın (Sivas- Kangal) Hidrojeolojik Özellikleri*, Yerbilimleri, Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Bülteni, s.69–85.

Demirbey, Ş., (1992), *Turizmde Termalizm ve Bursa Termal Turizmi*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Doğanay, H., (1989), “Erzurum’un Termal Turistik Potansiyeli”, *Turizm Yıllığı 1988-1989*, s.156-174.

Doğanay, H. ve Soylu, H., (1999), “Deliçermik Kaplıcası’nın Turizm Açısından Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, s. 1-18.

Doğanay, H., (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çizgi Yayınevi, 3.Baskı, Konya.

Doğaner, S., (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, 1.Baskı, İstanbul.

Elmastaş, N., (2002), “Hasanabdal Kaplıcası” *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, s. 73-96.

Ergin, Ç., 1992, *Sıcak Çermik (Sivas-Yıldızeli) Yöresinin Jeolojisi ve Jeotermal Enerji Olanakları*, Cumhuriyet Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü Jeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sivas.

Erişen, B. (1987), “Jeotermal Enerji, Kullanımı ve Türkiye’deki Durumu”, *Jeomorfoloji Dergisi*, Sayı:15, s. 73–81.

Garipağaoğlu (Fanmaz), N., (2002), “Türkiye’den Sağlık Turizmine Bir Örnek: Sivas Kangal Balıklı Kaplıcası”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı:141, s.199-210.

[http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009, 12.12.2009 ve 10.01.2010.](http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.15.07.2009,12.12.2009%20ve%2010.01.2010)

[http://www.karaalikaplicalari.com/.12.12.2009.](http://www.karaalikaplicalari.com/.12.12.2009)

[http://turkiyekaplicalari.blogspot.com/2008/02.](http://turkiyekaplicalari.blogspot.com/2008/02)

Kılıçaslan, A. ve Aydınözü, D., (2000), “Afyon İlinde Kaplıca Turizmi ve Özellikleri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 35, s. 247-259.

Lund, W.J. ve Freeston, H.D., (2001), “ World-Wide Direct Uses of Geothermal Energy 2000” , *Geothermics*, 30, s. 29-68.

Mertoğlu, O., Bakır, N., ve Kaya, T., (2003), “ Geothermal Applications in Turkey” *Geothermics*, 32, s. 419-428.

Özav, L., (1994), “Gediz-İlçalı Termal Turizm Merkezi”, *Turizm Yıllığı, 94, Türkiye Kalkınma Bankası Yay.* Ankara, s. 230-247.

Özçelik, S. ve Akyol, M., (2008), “Psoriasis-Klimaterapi”, *Türkderm*, Özel Sayı: 2, s. 51-55.

Özçelik, S., Polat, H.H., Akyol, M., Yalçın, D.Ö. ve Marufihah, M. (2000), “Kangal Hot Spring With Fish and Psoriais Treatment”, *The Journal of Dermatology*, Vol:27: 386-390.

Özgüç, N., (1998), *Turizm Coğrafyası*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Polat, S., ve Elmastaş, N., (2005), “Tekman-Kiği Hamzan (Çimenözü) Termal Su Kaynakları (Erzurum), *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14: .235-249.

Sayılı, M., Akça, H., Duman, T., ve Esengun, K., (2007), “Psoriasis Treatment Via Doctor Fishes As Part of Health Tourism: A Case Study of Kangal Fish Spring, Turkey.” *Tourism Management* 28, pp. 625-629.

Selvi, M. S., (1996), *Bir Turizm Potansiyeli Olarak Kaplıca Turizminin Değerlendirilmesi Kangal Balıklı Kaplıca Uygulama Çalışması*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Selvi, M. S., (2008), “Sağlık turizmi” *Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi*, Nobel Yayıncılık, Ankara, s. 275-294.

Serpen, U., Aksoy, N., Öngür, T. Ve Korkmaz, E.D., (2009), “ Geothermal Energy in Turkey:2008 update” *Geothermics* 38 , p.p. 227–237.

Sevindi, C., ve Özdemir, M., (2001), “Sarmaşık Kaplıcası”, *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:27, s. 159-173.

Sevindi, C., (2008), “Sağlarca Kaplıcası’nın (Siirt) Termal Turizm Potansiyeli”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:40, s. 115-131.

Sivas İl Turizm Müdürlüğü verileri, 2008, Sivas.

Taşlıgil, N. (1995), “Manisa’nın Termal Turizm Potansiyeli”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:30, s. 299–317.

Tıraş, M. (2004), “Haruniye Kaplıcaları”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı:43, s. 97–108.

Tuncel, M. ve Doğaner, S. (1992), “Kütahya’da Kaplıca Turizmi”, *Ege Coğrafya Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.47–60.

Ülker, İ. (1994), *Türkiye’de Sağlık Turizmi, Kaynaklar, Planlama ve Tanıtım*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.

Ünal, Ç., (2003), “Pasinler Kaplıcalarının Coğrafi Etüdü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:10, s.115-132.

Ünlü, M., (1998), “Demirci-Hisar Kaplıcaları (Manisa)”, *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 33, s. 559-580.

Zaman, M., Polat, S. ve Özdemir, M., (2000), “Diyadin Kaplıcaları”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:14, s.349-378.

Zengin, B., (2006), *Turizm Coğrafyası Türkiye Genel ve Bölgeler Turizm Coğrafyası*, Değişim Yayınları, İstanbul.

The Thermal Spring Tourism in Turkey and Problems.

Introduction

Recently, enviromental matters, which is occur in consequence of industrialization and urbanization, has been created in a productivity detractive occasion, human healty threaten and decay. To lived people in this unfavourable environment is tend the healty tourism with a view to recover from diseases, to be more efficiently and protect their healty. The thermal spring which is one of the healty tourism is important to use for drinking and practice of skin of the people. This tourism is also significant some things such as transportation, accommadition places and demands of tourists.

The history of the thermal springs and its using is considerably old-time. Improve of thermal springs which has used for medicinal and religion purposes since antiquity coincide with Rome period as systematic. Romans has been used to cure pains, sick and wounds of soldiers in wars and set up its facilities. Middle ages has been not paid attention to thermal springs or spas. Renaissance period in Europe has been given a lot of importance to thermal springs, to be set up Balneotherapy sciences. In the 19th century, Europe's great spas were destinations for the wealthy. Water treatments are still considered the heart of the thermal spring experience in Europe such as Germany (Bad-Kissngen ve Baden-baden), France (Vichy, Aixler Bains), Italy (Bataglio, Ischia), Czechoslovakia (Karisbad Marienbad) ve Austrian (Bad Ischi, Bökstein) and spas in these places use the thermal spring tourism today.

Turkey has the history of the thermal springs which are a lot of thermal and mineral springs and is looking back on a still vivid tradition of spa therapy and balneotherapy, applied especially for the treatment of rheumatic diseases. Today Turkey moving into the top five together accounting for over half of the world's geothermal energy utilization with China, Iceland, USA, Japan. Although Turkey produces increasing both its capacity and uses recently, that is not enough to improve in sustainability, so it is important correct plans on the thermal in the Turkey.

Purpose

Different geographical regions of the world, thermal tourism has been recognized more and more recently, and it has taken its right place among the other tourism varies. Turkey is rich in thermal springs thanks to the large active lands with volcanic and tectonic formations. Turkey hosts over 900 thermal and mineral spring waters in different locations, with varying qualities and quantities, and with temperatures between 20-102 °C. This paper aims to determine "The Spring Tourism in Turkey and Problems". Then it tries to evaluate the statue the thermal springs, according to region in Turkey. Moreover, the reasons hindering the spring tourism from achieving the goals set are emphasised.

Method

In this article is a theoretical study. First, it was explained the situation of thermal springs in the world. Second, in this study have tried to determination the thermal springs of the Turkey as historically and its cited factors which provides this tourism development and submitted some suggested as related for developing thermal springs of Turkey.

Conclusion

Turkey is rich in thermal springs thanks to the large active lands with volcanic and tectonic formations. Turkey has many thermal springs. Springs have some physical and chemical specialities that cause to recover varies illness. Most of them have been known and used by people since the early ages, so today the springs is important for healthy tourism, but these springs are not used enough for tourism. Hence, it is possible to draw some general conclusions from this study.

First, there are many thermal springs in Turkey. Turkey has to determine thermal springs policies which are established as tourism resources and preserved to them for present and future generations. Today this resources should be protected by local government, and civilization. It must be organized according to geography characterizes of each regions, able to enforce enhancement and sustainable development policies within its territory.

Second, publishes, statistic and data are limited about thermal spring in Turkey. It shoul be set up a statistic office here that it is given tourist figures, illness figures and illness. To be systematic statistic datas, it is important for Turkey to organise plans and new arrangement related to the thermal springs, according to tourists that they are coming from different countries.

Third, each of the regions in Turkey must be set up Thermal Spring Institute. Because, this is the best way to improve them. All thermal springs must be linked in a network and determined common goals. Univercities, civilization and local authorities must be improved many projects.

Fourth, thermal Spring ensure sustainable socio-economic and cultural development for local people. These resources, when properly managed, can generate employment and new economic activities, especially in regions in need of new or additional sources of income, so local people need to be educated about its.

Fifth, most of thermal springs in Turkey need modern buildings, hospital, doctor, government health official, sport facilitiese. It is important to improve of these for thermal spring tourism, especially tourists must be controlled by an expert doctor. Tourists who have hepatitis virus B and hepatitis virus C must not go into swimming pools for other tourists, because it is important healty security of tourists.

Sixth, operating of thermal facilitiese control municipalities and private administration, so although thermal springs in Turkey are better than West countries, thermal facilitiese are worse than their facilities except for Yalova, Gönen, Çeşme and Balcova. It should be the privatization many of thermal facilitiese in Turkey. While thermal facilities in springs set up, it must be careful Turkish architecture style, substructure, topography and its geography. Moreover facilities must be shopping centres, walking parks, bank, post office, sport facilitiese such as volleyball, basketball, gymnastic, tennis and table tennis. It must be considered the economic situation of tourists. It must be organized tours and entertainment programmes for them.

Finally, local government must advertise thermal spring in Turkey. They can use modern information technology such as internet and documentaries. Thermal springs have to play an active role in the economic development of Turkey, so it should be given important to them.

Kentsel Yoksulluğun Ankara’da Yaşayan Genç Erkeklerin Büyüme Yapısı ve Beden Bileşimi Üzerine Etkisi

Effect of Urban Poverty on Growth and Body Composition of Young Males Living in Ankara

Özet

Erişkinlikte ulaşılan fiziksel gelişim düzeyi, bireyin güncel ve geçmişe dönük yaşam standartlarını barındırması açısından önemli bir stres göstergesidir. Bu çalışmada farklı sosyoekonomik yaşam standartlarının genç erişkin erkeklerin bedensel yapısı üzerinde yarattığı etkiler incelenmeye çalışılmıştır. Alt sosyoekonomik tabakayı oluşturan grup Ankara'nın yoksul bölgelerinde yer alan 3 lisenin son sınıflarında okuyan 240 genç erkekten (Yaş ort.=18,15±0,58) oluşmaktadır. Üst sosyal tabakayı temsil eden diğer grup ise, Çankaya İlçesi'nde yer alan 3 özel kolejde okuyan 220 erkek öğrenciden oluşturulmuştur (Yaş ort.=18,16±0,55). Bireylerden ağırlık ve boy ölçüleri alınmış ve bu ölçülerden beden kitle indeksleri (BKİ) hesaplanmıştır. Beden bileşimleri Tanita TBF 305 biyoelektrik empedans cihazı ile belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, alt sosyoekonomik düzeye mensup grup ağırlık, boy ve BKİ açısından üst sosyoekonomik düzeyde yer alan gruptan ve ABD'ye ait CDC 2000 değerlerinden istatistiksel açıdan anlamlı olmak üzere düşük bir gelişim düzeyi sergilemektedir. Beden bileşimi parametreleri ise yağdışı-kitle indeksi dışında gene alt tabakayı temsil eden grupta anlamlı biçimde düşük düzeydedir. Sonuç olarak, kentsel yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı başkent Ankara'da, fiziksel gelişim ve beden bileşimi parametreleri açısından alt ve üst sosyoekonomik gruplar arasında önemli bir farkın olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Fiziksel gelişim, antropometri, beden bileşimi, kentsel yoksulluk

Abstract

Physical growth level attained in adulthood is an important stress indicator in that it embodies current and past life standards. This study seeks to investigate the impacts of different socio-economic standards on body structures of young males. The group of low socio-economic class consisted of 240 consists of final year students from three high schools in Sentepe and Karşıyaka, a slum district of Ankara (mean age=18.15±0.58). The group that represents high socio-economic class consisted of 220 male students of 3 college in Çankaya, Ankara (mean age=18.16±0.55). Data of weight and height of individuals were measured and body mass index (BMI) values were calculated. . Body composition was measured by Tanita TBF 305 bioelectric impedance analyser. In terms of height and BMI, the group belonging to low socio-economic class exhibits a statistically significant lower growth level than the high

socio-economic group and CDC 2000 values of the USA. Moreover, the body component parameters, except for the non-fat mass index, are significantly low in the low socio-economic group. These data might suggest that there is a significant difference in physical growth and body composition parameters between the low and the high socio-economic groups in Ankara, where the conditions of urban poverty is severe.

Key words: Physical development, anthropometry, body composition, urban poverty

I. GİRİŞ

Yoksulluk kavramı, gerek ekonomi-politik gerekse mediko-sosyal açıdan yapılan kalkınma ve gelişmişlik tartışmalarının ana eksenini oluşturmaktadır. Bu kavramı tanımlayan uzmanlar temelde yoksulluğun iki boyutu üzerinden hareket ederler. ‘Mutlak yoksulluk’ olarak tanımlanan ve kişinin özünde biyolojik bir varlık olarak kabul edildiği kavram, bir insanın yaşamını minimum düzeyde yürütebilmesi için gerekli kalori ve besin ihtiyacını sağlayamaması durumunu tanımlar (Sharpe, 2001). Dünya Bankası, günlük geliri 2400 kalorilik besini almaya yetmeyenleri bu tanımın içerisinde değerlendirmektedir (World Bank, 1990). Bu yaklaşım gereğince günlük geliri bir doların altında olan bireyler mutlak yoksul olarak kabul edilmektedir¹ (Sharpe, 2001; Shiller, 2007).

Mutlak yoksulluk kavramına alternatif olarak ‘görelî yoksulluk’ kavramı günümüzde kalkınmış ülkelerde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Görelî yoksulluk, ülkenin ortalama gelirinin belli bir oranının altında geliri olanları içerir (Bradley vd, 2003). Avrupa Birliği ülkelerinde, görelî yoksulluk seviyesi, ortalama gelirin yüzde ellisinin altında geliri olanları kapsamaktadır. Görüldüğü gibi gelişmiş ülkelerdeki görelî yoksulluk seviyesi, gelir dağılımı yapısıyla doğrudan ilişkilidir (Bradley vd, 2003; Shiller, 2007).

Sözü edilen yoksulluk tanımlarına ek olarak günümüzde özellikle küreselleşmenin etkilerini vurgulamak üzere kullanılan ‘kentsel yoksulluk’ (urban poverty) terimi, küreselleşme sürecinin etkisiyle şehirlerde artan yoksulluğu tanımlamaktadır (Bostanoğlu, 1993; Bıçkı, 2005). Yapılan çalışmalar, gelişmiş ülkelerde şehirleşmenin yaşam kalitesinde olumlu etkiler oluşturduğunu ortaya koymakla birlikte, çoğu zaman bu etkinin gelişmekte olan ülkelerde yoğunlaşan kentsel yoksulluk nedeniyle gözlenemediğine dikkat çekmektedir (Fainstain ve Harloe, 1992; Harpham ve Taner, 1995; McDade ve Adair, 2001). Kırsal bölgelerden göç alan büyük şehirlerin şehir merkezine daha uzak ve görece daha az

¹ Dünya Bankası'nın yayımladığı Dünya Gelişim Raporu 2002 verileri, Türkiye'de nüfusun yüzde 2,4'ünün satın alma gücüne göre günlük 1 doların altında, %18'inin ise günde iki doların altında gelire yaşamaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Aynı Raporun 2007'de yayımlanan sonuçlarına göre ise günde bir doların altında gelire sahip nüfus %4,8'dir. Ortaya çıkan tablo, yoksulluğun ülkemizde oldukça vahim boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır.

gelişmiş uydu bölgelerinde yoğunlaşan gecekondu yerleşimleri, sözü edilen sorunun en yoğun biçimde yaşandığı bölgelerdir. Bu bölgelerin yüz yüze olduğu temel sorunlar kentsel altyapı ve donanım yetersizliği, hızla artan nüfusun neden olduğu istihdam güçlüğü (işsizlik) ve sağlık hizmetlerinden yeterli ölçüde yararlanamamak biçiminde sıralanabilir. Sözü edilen sorunlar yaşam kalitesinde azalmaya, özellikle bireyleri sağlık ve beslenme düzeyi açısından kötü koşullara mahkûm olmaya zorlamaktadır (McDade ve Adair, 2001; Montgomery vd, 2000).

Kötü beslenen ve sağlıklı koşullarda yaşayan bireylerin normal fiziksel gelişimlerini sağlıklı biçimde tamamlayamaması beklenen bir durumdur. Bir çok uzman, toplumsal gelişmenin yansımalarının toplumda yaşayan erişkin bireylerin fiziksel gelişim düzeylerinde aranması gerektiği hususunda hem fikirdir (Steckel, 1992; Carson, 2005; Maloney ve Carson 2008). Diğer bir anlatımla, erişkin bireylerin ulaştığı fiziksel gelişim düzeyi toplumun ekonomik kalkınma düzeyini yansıtması açısından önemli bir dolaylı göstergedir (Carba vd, 2009; Bogin, 1999; Cogill, 2001).

Başkent Ankara kentsel yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı bir kenttir. Özellikle İç Anadolu ve Doğu illerinden yoğun biçimde göç alan bu kentin şehir merkezinden uzakta yer alan, kimi zaman da şehir merkezine hayli yakın bölgelerinde yoğun bir gecekondulaşma mevcuttur. Söz konusu yaşam koşullarının genç erişkin erkeklerin fiziksel gelişim düzeyleri ve beden bileşimleri üzerinde ne tür etkiler oluşturduğu konusundaki bilgilerimiz yetersizdir. Bu çalışmada Ankara'nın yoksul bölgelerinde yaşayan genç erkekler fiziksel gelişim ve beden bileşimi açısından daha iyi koşullarda yaşayan yaşlıları ile karşılaştırılmıştır.

II. ÖRNEKLEM VE YÖNTEM

Çalışmada kentsel yoksulluğun genç erkeklerin fiziksel yapısı üzerinde ne tür etkiler oluşturduğunu ortaya koymak amacıyla Ankara'nın Karşıyaka ve Şentepe semtinde yer alan 3 lisede öğrenim gören lise son sınıf öğrencisi 240 genç erkek incelenmiştir (Yaş ort=18,15±0,58). Şentepe ve Karşıyaka bölgesi şehirdeki gecekondulaşmanın oldukça yüksek düzeyde mevcut olduğu iki bölgedir.

Araştırmada karşılaştırma grubu olarak ise aynı yaş grubunda yer alan üst sosyoekonomik yaşam standartlarına sahip bireylerin verileri kullanılmıştır. Bu veriler Çankaya ilçesinde yer alan 3 özel kolejde okuyan 220 erkek öğrenciden oluşturulmuştur (Yaş ort.=18,16±0,55). Bu kolejlerde baskın biçimde yüksek sosyoekonomik düzeyde yer alan ailelerin çocukları eğitim almaktadır. Çalışmada incelenen iki gruba ait yaş ortalamaları arasında yapılan tek yönlü varyans analizine göre fark yoktur ($P>0,05$).

Her iki grupta yer alan bireyler eğitim aldıkları okullarda incelenmiştir. Bireylerin ağırlık ölçüsü 100 gr'a duyarlı TBF 305 leg-to-leg biyoempedans analizi cihazı ile, boy ölçüsü ise Martin tipi antropometre ile (Weiner ve Lourie, 1981), empedans analizi ise gene TBF 305 leg-to-leg biyoempedans analizi cihazı ile

önerilen teknikler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (Unic vd, 2006). Ağırlık ve empedans ölçümleri esansında bireyin minimum giysili olarak ve çıplak ayakla elektrotların üzerine çıkması sağlanmıştır. Boy ölçümü esansında ise birey gene çıplak ayaklı iken başı Frankfurt Planı'na getirilmiş ve ölçüm milimetrik olarak gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 12.0 paket programına aktarılmış ve her bireyin beden kitle indeksi (BKİ) ağırlık (kg) / (boy (cm))² formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Aynı zamanda elde edilen empedans değerleri kullanılarak vücut yağ kitlesi (kg), yağ yüzdesi (%), yağ dışı kitle (kg), yağ dışı yüzde (%), yağ-kitle indeksi (yağ kitlesi (kg) / boy² (m)), yağ dışı-kitle indeksi (yağ dışı kitle (kg) / boy² (m)) değerleri hesaplanmıştır.

Bireylerin doğum tarihleri gün/ay/yıl esasına göre kaydedilmiş ve bu kayıtlar kullanılarak yaşları desimal sisteme göre hesaplanmıştır (Tanner vd, 1969). Çalışmada ağırlık, boy ve BKİ değerleri parametrik ANOVA testi ile beden bileşimi değerleri normal dağılım sergilemedikleri için Kruskal-Wallis ANOVA ile karşılaştırılmıştır. Ağırlık, boy ve BKİ değerleri ise aynı zamanda uluslararası referans değerleri olarak kabul edilen ABD'ye ait CDC 2000 (Kuczmarski vd, 2000) büyüme verilerindeki ilgili yaş aralığı değerleri temel alınarak T testi ile karşılaştırılmıştır.

Bedensel ölçümlere geçmeden önce, her bir bireyin sosyoekonomik yapısını ortaya koymak amacıyla bir anket uygulanmıştır. İncelenen iki grubun sosyoekonomik yapısı karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek olursa, alt sosyoekonomik düzeyde (SED) yer alan grubun diğer gruptan belirgin biçimde düşük bir yaşam standardına sahip olduğu görülmektedir (Tablo 1). Aile büyüklüğü ve ebeveynlerin eğitim düzeyleri açısından yapılan karşılaştırmaya göre, iki grup arasındaki farkın ki-kare analizine göre ileri düzeyde anlamlı olduğu ortaya çıkmaktadır (p<0,001). Alt sosyoekonomik düzeyi temsil eden gruptaki bireylerin %70'inin gecekonduda oturduğu, diğer grupta ise gecekonduda oturan bireyin yer alamadığı görülmektedir. Dolayısıyla alt SED yer alan grubun kentsel yoksulluk tanımı çerçevesinde iyi bir örnek oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 1: Alt ve Üst Sosyoekonomik Düzeyde Yer Alan İki Grubun Sosyoekonomik Yapıları

	Alt SED ¹ N (%)	Üst SED ¹ N (%)
Aile büyüklüğü*		
≤ 3	23 (9.6)	116 (52.8)
4	71 (29.6)	96 (43.6)
≥ 5	146 (60.8)	8 (3.6)
Annenin eğitim düzeyi*		
Okur yazar değil	18 (7.5)	0 (0)
İlkokul	164 (68.3)	12 (5.5)
Orta okul	32 (13.3)	11 (5.0)
Lise	24 (10.0)	65 (29.5)
Üniversite	2 (0.8)	132 (60.0)
Babanın eğitim düzeyi*		

Okur yazar değil	6 (2.5)	0 (0)
İlkokul	81 (33.8)	7 (3.2)
Orta okul	42 (17.5)	7 (3.2)
Lise	105 (43.7)	50 (22.7)
Üniversite	6 (2.5)	156 (70.9)
Gecekonuda oturma durumu*	168 (70)	0 (0)
Evdeki oda sayısı*		
≤3	107 (44.6)	8 (3.7)
4	121 (50.4)	142 (64.5)
≥5	12 (5.0)	70 (31.8)

* $P < 0.001$ (ki-kare), 1: Sosyoekonomik düzey

III. ARAŞTIRMA BULGULARI

Tablo 2’de incelenen gruplara ait antropometrik ortalamalar ve vücut bileşimi değerleri yer almaktadır. Ağırlık açısından bakıldığında, iki grup arasındaki farkın anlamlı olduğu gözlenmektedir. Mevcut fark üst sosyoekonomik grup lehine 9 kg’a ulaşmaktadır. Boy uzunluğu açısından ise elde edilen bulgular, iki grup arasındaki farkın gene üst sosyoekonomik grup lehine anlamlı olmak üzere 6 cm’ye yaklaştığını göstermektedir. Ağırlık ve boy değerleri kullanılarak hesaplanan beden kitle indeksi değerlerinin karşılaştırılması sonucunda mevcut farkın korunduğu söylenebilir. Beden bileşimi parametrelerine bakılacak olursa, gerek yağ miktarının (kg) gerekse yağ oranının (%) alt sosyoekonomik düzeyde yer alan grupta düşük seviyede olduğu görülür. Benzer örüntü yağ dışı-kitle (kg) ve yağ-kitle indeksi için de gözlenmektedir. Yağ dışı-kitle indeksi açısından ise iki grup arasında istatistiksel açıdan fark yoktur.

Tablo 2. İncelenen gruplarda antropometrik ortalamalar ve beden bileşimi ortalamalarının varyans analizi kullanılarak karşılaştırılması

	Alt SED ¹		Üst SED ¹		F
	Ort.	SS	Ort.	SS	
Ağırlık (kg)	64.6	10.34	73.7	14.05	25.89***
Boy (cm)	171.0	7.07	177.0	5.68	45.36***
BKI	22.02	3.02	23.47	4.07	5.55*
Yağ kitlesi (kg)	8.17	4.55	11.89	7.52	10.91***
Yağ kitlesi (%)	12.10	0.04	15.07	0.07	8.63**
Yağ dışı kitle (kg)	56.46	6.41	61.81	7.58	20.79***
Yağ-kitle indeksi	2.78	1.47	3.78	2.39	7.70**
Yağ dışı-kitle indeksi	19.24	1.62	19.69	1.91	3.09

* $P < 0.05$, ** $P < 0.01$, *** $P < 0.001$, 1: Sosyoekonomik düzey

IV. TARTIŞMA

Ülkemizde farklı sosyoekonomik düzeylerde yaşayan bireylerin fiziksel gelişimleri konusunda yapılmış çalışmalar genellikle büyüme sürecini henüz tamamlamamış bireyler üzerinde gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmaların sonuçları, farklı sosyoekonomik yaşam standartlarına sahip gruplarda fiziksel gelişim açısından bir takım farklılıkların olduğunu ortaya koymaktadır (Erefe vd, 1982; Akgönül, 1984; Duyar, 1990; Bilir ve Güneysu, 1991). Gerek büyük şehirlerde, gerekse kırsal bölgelerde yoksulluğun fiziksel gelişim üzerindeki olumsuz etkisini bu çalışmaların sonuçlarında görmek mümkündür. Ancak ülkemizde, olumsuz yaşam koşullarının erişkinlikte ulaşılan fiziksel gelişim ve beden bileşimi üzerindeki etkisi, üzerinde pek durulmamış bir konudur.

Erişkinlikte ulaşılan fiziksel gelişim düzeyi büyüme döneminde yaşanan koşullardan ve maruz kalınan hastalıklardan önemli biçimde etkilenmesi nedeniyle bireyin güncel ve geçmişe dönük yaşam standartlarına ait kayıtları barındırmaktadır. Yapılan geniş çaplı çalışmalar, kötü koşullarda yaşayan bireylerin erişkinlikte sahip oldukları fiziksel gelişim düzeyinin, genetik potansiyellerinin gerisinde kaldığını ortaya koymaktadır (Bogin, 1999; Tanner, 1978). Gerek fiziksel açıdan, gerekse beden bileşimi açısından gerilik taşıyan erişkin bireylerin psikomotor ve entelektüel gelişimlerinin de bundan olumsuz etkilendiği, fiziksel çalışma kapasitelerinin ise anlamlı biçimde düşük olduğu yönünde önemli bulgular mevcuttur (Haas vd, 1995;1996). Fiziksel gelişim potansiyelini iyi biçimde kullanamayan bireylerin entelektüel gelişim potansiyellerini de sağlıklı biçimde tamamlayamamaları şaşırtıcı değildir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara bakıldığında, alt sosyoekonomik düzeyde yaşayan grubun fiziksel gelişim ve beden bileşimi açısından diğer gruptan oldukça geri olduğu görülmektedir. İki grup arasında yaşam standartları açısından ortaya çıkan fark şüphesiz gelişim sürecinin erken aşamalarından başlayarak kronik bir yapı sergilemektedir.

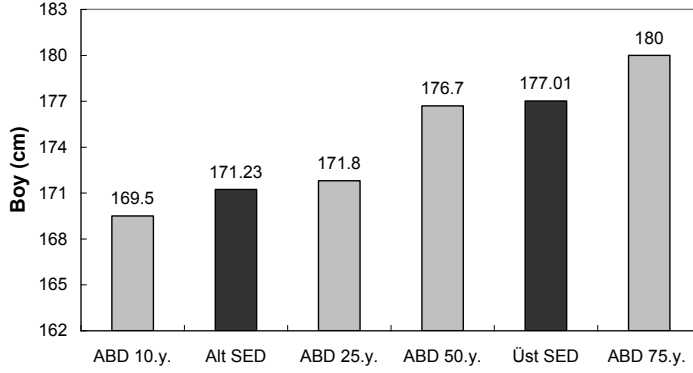
Tablo 3. CDC 2000'e ait ağırlık, boy ve BKİ değerlerinin alt ve üst SED¹'de yer alan gruplarla T testi kullanılarak karşılaştırılması

	CDC 2000 - Alt SED		CDC 2000 - Üst SED	
	T	P	T	P
Ağırlık	5,05	<0,001	0,85	>0,050
Boy	5,77	<0,001	0,95	>0,050
BKİ	2,48	<0,050	0,60	>0,050

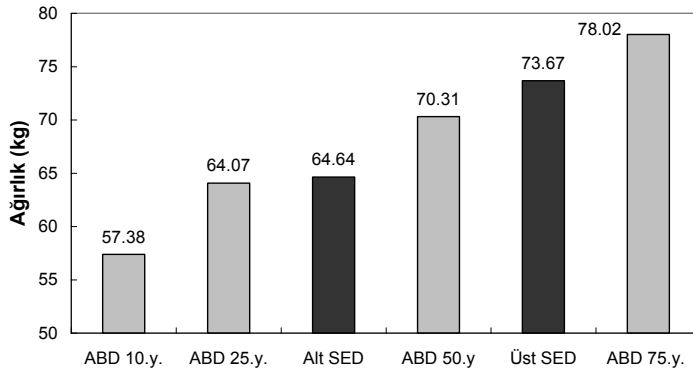
1: Sosyoekonomik düzey

Bu çalışmada elde edilen boyutsal ölçülerin ve beden bileşimine ait bulguların ayrı ayrı değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Bireyin kronik büyüme sürecini yansıtan boy uzunluğu, aynı zamanda toplumun yaşam standartlarını ve ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıtmaları açısından önemlidir. İncelediğimiz iki grup arasında bu değişken açısından ortaya çıkan yaklaşık 6 cm düzeyindeki fark, iki grubun yaşam ve ekonomik standartları arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Dünya

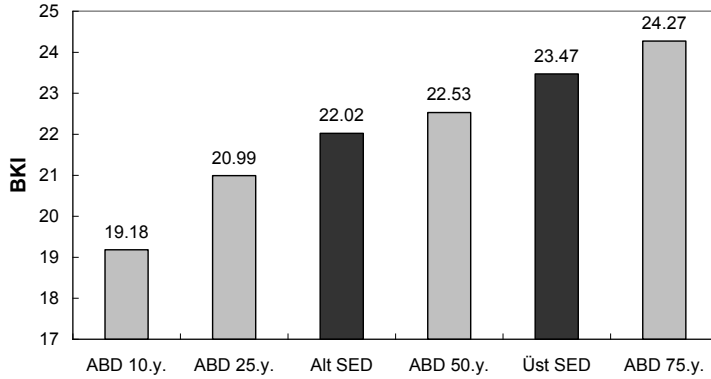
Sağlık Örgütü bir toplumun fiziksel gelişim düzeyini değerlendirmek için Amerika Birleşik Devletleri'ne ait CDC 2000 büyüme değerlerinin uluslar arası değerler olarak kullanılmasını önermektedir (De Onis vd, 2004).



Şekil 1. Alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alan bireylere ait boy değerleri ile CDC 2000 yüzdelik değerlerinin karşılaştırılması



Şekil 2. Alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alan bireylere ait ağırlık değeri ile CDC 2000 yüzdelik değerlerinin karşılaştırılması



Şekil 3. Alt ve üst sosyoekonomik düzeyde yer alan bireylere ait BKİ değeri ile CDC 2000 yüzdelik değerlerinin karşılaştırılması

İnceleme gruplarımızın boy uzunluğu açısından gelişim potansiyelinin, uluslararası anlamda ne konumda olduğuna bakacak olursak (Tablo 3 ve Şekil 1), ilgili değişken açısından alt sosyoekonomik düzeyde yaşayan grubun ABD standartlarının (Ort=176,25±6,36) oldukça gerisinde oldukları görülecektir. Yapılan istatistiksel analiz (Tablo 3) ise farkın anlamlı olduğunu göstermektedir. Üst sosyoekonomik düzeyi temsil eden gruba ait boy ortalaması ile CDC 2000 ortalaması arasındaki fark ise anlamsızdır. Boy uzunluğu açısından ortaya çıkan mevcut örüntüyü daha iyi değerlendirmek için Şekil 1'e bakılabilir. Şekilde, çalışmamızda elde edilen değerler ile ABD'ye ait 10, 25, 50 ve 75. yüzdelik değerler bir arada verilmiştir. Görüldüğü kadarıyla, boy uzunluğu gelişimi açısından yoksul grup ABD'ye ait 10. ve 25. yüzdelik değer arasında yer almaktayken, optimal koşullarda yaşayan inceleme grubumuz, 50. ve 75. yüzdelik dilim arasında yer almaktadır.

Ülkemizde üst sosyoekonomik statüde yaşayan bireylerin fiziksel gelişim düzeyi üzerinde az sayıda çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmaların en önemlisi Duyar (1992) tarafından Türkiye'nin yedi bölgesinden, üst sosyoekonomik düzeyde yaşayan 12-17 yaş grubundaki bireylerin ayrıntılı fiziksel ölçümleri alınarak gerçekleştirilmiş olan çalışmadır. Bu kapsamlı çalışmanın bulguları, optimal şartlarda yaşayan bireylerin fiziksel büyüme düzeyinin gelişmiş batılı toplumlar ile özdeş olduğunu göstermektedir. CDC 2000 boy değeri ile çalışmamızda incelenen üst sosyoekonomik gruba ait değer arasındaki fark da bu görüş desteklenmektedir. İdeal şartlarda yaşayan grup boy gelişimi açısından ABD standartlarının 50. yüzdelik dilimini geçmektedir.

Bireyin ya da bir grubun kısa erimli beslenme ve sağlık yapısını yansıttığından ötürü ağırlık değerlerine bakmak önemlidir. İki sosyoekonomik gruba bakıldığında ağırlık değerinin yoksul grupta oldukça düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu, kısa süreli beslenme sorununun varlığını akla getirmektedir. Elde edilen bulguların ABD'ye ait CDC 2000 büyüme verileriyle karşılaştırılması daha sağlıklı

değerlendirmelerin yapılmasını sağlayacaktır. Alt sosyoekonomik düzeyde yaşayan gruba ait ağırlık değeri CDC 2000 ortalaması ($Ort=72,21\pm 12,26$) ile karşılaştırıldığında, aradaki farkın 8 kg'a ulaştığı görülür. Daha iyi koşullarda yaşayan grubun ise beklendiği gibi uluslararası standartlarla fark taşımadığı söylenebilir. Uluslararası yüzdelik değerler ile mevcut gruplara ait ortalama değerler bir arada değerlendirildiğinde, düşük sosyoekonomik koşullarda yaşayan inceleme grubumuzun 25. yüzdelik dilimde yer aldığı, diğer grubun ise gene 50. ve 75. yüzdelik dilim arasında seyrettiği anlaşılmaktadır.

Kısa erimli beslenme düzeyinin sadece ağırlık değeri dikkate alınarak değerlendirilmesi yanıltıcı sonuçlara ulaşılmasına neden olabilir. Bu nedenle boya göre ağırlık düzeyinin yansıtıcı olan beden kitle indeksine bakmak gerekmektedir. Mevcut örüntüye bakıldığında, iki grup arasındaki farkın gene üst sosyoekonomik grup lehine olması, ağırlık değişkeni için yapılan yorumların desteklendiği anlamına gelmektedir. Alt sosyoekonomik grupta bu değişken de referans değerinin ($23,2\pm 3,85$) anlamlı biçimde altında seyretmekteyken, üst sosyoekonomik grup bu değerini üzerine çıkmaktadır. Yüzdelik değerlerin yer aldığı Şekil 3'den de mevcut örüntü izlenebilir. Bunun yanı sıra, alt sosyoekonomik grupta BKİ'si kritik değer olan 18,5'in altında olan birey oranı diğer gruptan iki kat daha fazladır. BKİ'deki fark, alt sosyoekonomik grupta yer alan bireylerin kas, yağ ve kemik yoğunluğunun düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak bu bileşenlerden hangisinin mevcut farka daha fazla katkıda bulunduğunu belirlemek önemlidir. Bu durumda vücut bileşimi parametrelerinin tartışılmasına geçmek gerekmektedir.

Bu çalışmada hatırlanacağı gibi beden bileşimi yağ ve yağ dışı kitle olarak ikili sınıflamaya göre incelenmiştir. Vücut yağ birikimi bireyin vücut enerji rezervi olarak da kabul edilebilir. Tablo 1'e göz atıldığında, vücut enerji rezervi açısından iki grup arasındaki anlamlı fark göze çarpmaktadır. Bu fark hem yağ miktarı (kg), hem de yağ yüzdesi (%) açısından mevcuttur. Yağ dışı kitle olarak adlandırılan ve genel olarak kas-kemik yoğunluğunu yansıtan değere bakılacak olursa, iki grup arasındaki farkın gene yüksek değerlere ulaştığı görülür. Ancak gerek yağ kitlesi, gerekse yağ dışı kitlenin genel vücut iriliğinden bağımsız olarak değerlendirmesi, hatalı sonuçlara ulaşılmasına neden olabilir. Bu nedenle, Van Itallie ve arkadaşları (1990) tarafından önerildiği gibi yağ ve yağ dışı kitlenin boya göre düzeltilmesi gerekmektedir. Bu durumda yağ-kitle indeksi ve yağ dışı-kitle indeksi değerlerine bakıldığında, sadece yağ kitle indeksinin alt sosyoekonomik grupta anlamlı biçimde düşük düzeyde olduğu, ancak yağ dışı-kitle indeksi açısından iki grup arasında farkın olmadığı görülür. Bu bulgu, gerek ağırlık, gerekse beden kitle indeksi açısından iki grup arasında ortaya çıkan farktan vücut yağ birikiminin daha fazla sorumlu olduğu biçiminde yorumlanabilir.

V. SONUÇ

Kentsel yoksulluğun erişkin erkeklerin fiziksel gelişimi ve beden bileşimi üzerinde yarattığı etkiyi ortaya koymak üzere yürütülmüş olan bu çalışmaya göre,

şehrin alt sosyoekonomik tabakasına mensup bireylerin fiziksel gelişim açısından belirgin gerilikler taşıdıkları gözlenmektedir. Boy gelişimi açısından ortaya çıkan üst düzeydeki fark bu geriliğin kronik olduğunu ortaya koyarken, ağırlık ve BKİ açısından ortaya çıkan fark ise, güncel beslenme yetersizliğinin varlığını göstermektedir. Bu çalışmada ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, Ankara şehrinde üst sosyoekonomik standartlarda yaşayan genç erkeklerin fiziksel gelişim potansiyelinin ABD’li yaşlılarının bile üzerinde olduğudur. Bu grupta genel fiziksel gelişimin yansıtıcısı olan ağırlık, boy ve BKİ değerleri uluslararası referans değerlerinin 50. ve 75. yüzdalık dilimleri arasında yer almaktadır. Sonuç olarak kentsel yoksulluğun yoğun biçimde yaşandığı başkent Ankara’da, yaşam standartları açısından gruplar arasındaki gözlenebilen mevcut farkın, gerek sağlık gerekse ekonomik gelişmişliğin yansıtıcısı olan fiziksel gelişim ve beden bileşimi parametreleri ile de doğrulandığı söylenebilir.

Kaynakça

- Akgönül, G. (1984). Farklı sosyo-ekonomik bölgelerdeki ilkökul çağı çocuklarının fizik gelişmelerinin değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 23, 667-681.
- Bıçkı, D. (2005). Kentsel yoksulluğun yapısal faktörlerle analizi: Ekonomik ve politik yapının yeniden örgütlenmesi; karşılaştırmalı bir analiz. *İş Güç: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 7, 104-37.
- Bilir, Ş. ve Güneysu, S. (1991). İlkokul beşinci sınıf çocuklarının antropometrik ölçümlerinin sosyo-ekonomik düzeylere ve cinsiyetlere göre incelenmesi. *Sağlık Dergisi*, 63, 31-49.
- Bogin, B. (1999). *Patterns of human growth*. 2th. ed. Cambridge University Pres.
- Bostanoğlu, Ö. (1992). Birinci ve üçüncü dünyalarda kentsel yoksulluk üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 25, 147-161.
- Bradley, D., Huber, E., Moller, S., Nielson, F. ve Stephens, J.D. (2003). Determinants of relative poverty in advanced capitalist democracies. *American Sociological Review*, 68, 22-51.
- Carba, D.B., Tan, V.L. ve Adair, L.S. (2009). Early childhood length-for-age is associated with the work status of Filipino young adults. *Economics and Human Biology*, 7, 7-17.
- Carson, S.A. (2005). The biological standard of living in 19th century Mexico and in the American West. *Economics and Human Biology*, 3, 405-419.
- Cogill, B. (2001). *Anthropometric indicators measurement guide*. Washington, DC: Food and nutrition technical assistance project, Academy for Educational Development.
- DeOnis, M., Garza, C., Victora, C.G., Bhan, M.K. ve Norum, K.R. (2004). The WHO multicentre growth reference study (MGRS): Rationale, planning and implementation. *Food Nutrition Bulletin*, 25, Supplement 1.

- Duyar, İ. (1992). 10 yaş grubu çocukların antropometrik ölçülerinde eşeyssel ve sosyoekonomik konuma göre görülen farklılıklar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 34, 69-79.
- Duyar, İ. (1992). *12-17 yaş grubu Türk çocuklarının büyüme standartları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Erefe, İ., Kocaman, G., Bahar, Z., Bayık, A., Ergin, K., Sertbaş, G., Argon, G. ve Aydar, N. (1982). Büyüme, beslenme ve genel sağlık yönünden kentsel ve kırsal çevre okul çocuklarının farklıları üzerine araştırma. *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 21, 455-470.
- Fainstain, S.S. ve Harloe, M. (1992). *Introduction: London and New York in the contemporary world' divided cities*. In: Fainstain SS, Gordon I, Pachione M, editors. First (eds). Cambridge/Oxford: Blackwell Publ.
- Haas, J.D., Martinez, E.J., Murdoch, S., Conlisk, E., Rivera, J.A. ve Mortorell, R. (1995). Nutritional supplementation during the preschool years and physical work capacity in adolescent and young adult Guatemalans. *Journal of Nutrition*, 125, 1078-1089.
- Haas, J.D., Murdoch, S., Rivera, J. ve Mortorell, R. (1996). Early nutrition and leter physical work capacity. *Nutrition Reviews*, 54, 41-48.
- Harpham, T. ve Taner, M. (1995) *Urban health in developing countries: Progress and prospects*. New York: St. Martin's Pres.
- Kuczmariski, R.J., Ogden, C.L., Guo, S.S., Grummer-Strawn, L.M., Flegal, K.M., Mei, Z., Wei, R., Roche, A.F., Johnson, C.L. et al. (2000). *CDC Growth Charts for the United States: Methods and Development*. National Center for Health Statistics. Vital and Health Statistics.
- Maloney, T.N. ve Carson, C.A. (2008). Living standards in black and white: Evidence from the heights of Ohio prison inmates, 1829–1913. *Economics and Human Biology*, 6, 237-51.
- McDade, T.W. ve Adair, L.S. (2001). Defining the 'urban' in urbanization and health: A factor analysis approach. *Social Science and Medicine*, 53, 55-70.
- Montgomery, M.R., Gagnolati, M., Burke, K.A. ve Paredes, E. (2000). Measuring living standards with proxy variables. *Demography*, 37, 155-174.
- Sharpe, A. (2001). *Estimates of relative and absolute poverty rates for the working population in developed countrie: International perspectives on poverty and health*. McGill University, Montreal: Quebec.
- Shiller, B. (2007). *The economics of poverty and discrimination*. 9th edition, Prentice Hall Published: New Jersey.
- Steckel, R.H. (1992). Stature and living standards in the United States. In Gallman RE, Wallis J.J. (eds.) *American economic growth and standards of living before the civil war*. University of Chicago: Chicago Pres, pp. 265–308.
- Tanner, J.M. (1978). *Foetus into man: Physical growth from conception to maturity*. Cambridge: Harvard University Pres.

- Tanner, J.M., Hiernaux, J. ve Jarman, S. (1969). Growth and physique studies. In JS Weiner, JA Lourie, (eds.) *Human biology: A guide to field methods*. IBP Handbook No. 9. Oxford: Blackwell Publications, 315-40.
- Unick, J.L., Utter, A.C, Schumm, S. ve McInnis, T. (2006). Evaluating of leg-to-leg BIA in assessing body composition in high-school-aged males and females. *Research in Sports Medicine*, 14, 303-313.
- Van, Itallie, T.B., Yang, M-U., Heymsfield, S.B., Funk, R.C. ve Boileau, R. (1990). Height-normalized indices of the body's fat-free mass and fat mass: Potentially useful indicators of nutritional status. *American Journal of Clinical Nutrition*, 52, 953-959.
- Weiner, J.S. ve Lourie, J.A. (1981). *Practical human biology*. London Academic Press.
- World Bank. (1990). *Poverty*. World Development Report, Washington, D.C Oxford University Pres.

Effect of Urban Poverty on Growth and Body Composition of Young Males Living in Ankara

Physical growth level attained in adulthood is an important stress indicator in that it embodies current and past life standards. It is widely accepted that by anthropologist and economists, specially, height is a good bio-indicator for its reflect to developmental degree of the populations. This study seeks to investigate the impacts of different socio-economic standards on body structures of young males. The group of low socio-economic class consisted of 240 of final year students from three high schools in Sentepe and Karşıyaka, a slum district of Ankara (mean age=18.15±0.58). The group that represents high socio-economic class consisted of 220 male students of 3 college in Çankaya, Ankara (mean age=18.16±0.55). Sentepe and Karşıyaka are an two areas where squatting is rather intense. Characterized by dense slum settlements within narrow streets, this area suffers from crucial problems such as lack of infrastructure, high unemployment and basic health services. The region houses the families that receive greatest coal and food aid from local municipalities. As a result of the coal aid of considerably poor quality in recent years, intense air pollution has posed a threat to human health in these areas. The area in which three private schools of central district of Cankaya are located has no slum neighborhoods. The area is inhabited by families with higher-than-average incomes.

Data of weight and height of individuals were measured. In addition, body mass index (BMI) values were calculated by dividing the body weight (kg) by body height in meters squared. Anthropometric measurements were taken in accordance with the techniques proposed by the International Biological Programme. The body weight of the young males with minimum clothing on was measured with a digital scale, sensitive to 0.1 kg. Their clothing weight was noted on measurement registry forms so that the actual body weight could later be obtained by subtracting the clothing weight. Body height was measured with a Martin type portable anthropometer with 0.1 cm sensitivity. Body composition was measured by Tanita TBF 305 bioelectric impedance analyser. The impedance measurements uses 50 kHz-500 mA current and impedance range of 150-900V. Subjects were measured barefoot, while standing erect with feet placed on the analyzer's footpads, and wearing only undergarments. All measurements were performed in the morning. In addition, participants were asked not to exercise 12 hours, and not to drink alcohol 48 hours prior to being measured. Using the recorded values of height and weight, the body mass index (BMI) of the participants was calculated to determine the morphological structure of the body in addition to its dimensional properties. The formula of weight (kg)/height² (m) was used to obtain the BMI values. In addition, body composition was investigated according to a bi-compartmental model consisting of fat- -mass (FM) and fat-free mass (FFM). Values of body fat percentage, fat mass index and fat-free mass index were also calculated using these constituents. According to Table 1, subjects living in city center (Group 2) showed better living conditions expressed by a higher educational level of both parents,

smaller size of the families and number of rooms per house. According to Chi-square analysis, the two groups can be said to be quite different from each other in terms of their socio-economic status ($P<0.001$)

In terms of height and BMI, the group belonging to low socio-economic class exhibits a statistically significant lower growth level than the high socio-economic group and CDC 2000 values of the USA. Average difference between the two groups is 9 kg in weight ($p<0.001$) and 6 cm in height ($p<0.001$). Moreover, the body component parameters, except for the non-fat mass index, are significantly low in the low socio-economic group. The fact that there is no difference between the two groups in terms of lean body mass index shows that the low income group exhibits lower values mainly in terms of energy reserve. This study also demonstrates that the physical development potential of young males with higher socio-economic standards is even higher than their American coevals. In this group, the weight, height and body mass index values belong to the 50th and 75th percentile of the international reference values. Accordingly, it could be concluded that there is a significant difference in terms of physical development and body component parameters between the low and high socio-economic groups in Ankara, the capital where urban poverty heavily exists. However, given that the values of the high socio-economic group are higher than CDC 2000 values, the physical development potential of the Turkish society might exceed the international values in line with the improvement in life conditions.

Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Vergi İlişkisi: Bazı Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye

Foreign Direct Investments and Tax Correlation: Some of EU Countries and Turkey

Ali YAVUZ* ve Serdar ÇİÇEK**
Süleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Küreselleşen dünyada bireylerin, piyasaların ve sermayenin özgürleşmesi doğrudan ve dolaylı sermayeyi çekme konusunda ülkeleri kıyasıya bir rekabet içine sokmaktadır. Özellikle üretimi ve istihdamı artırıcı etkileri bulunan doğrudan yatırımları kendisine çekmek isteyen gelişmekte olan ülkeler, vergi politikalarını tekrar gözden geçirmekte ve başta vergi teşvikleri olmak üzere birtakım teşvik tedbirleri uygulamaktadır. Bu süreçte bazı ülkeler daha ön plana çıkarken bazı ülkeler istedikleri başarıyı yakalayamamaktadır. Bu çalışmanın amacı, hâlihazırda Avrupa Birliği üyesi olan ve Türkiye'nin doğrudan yatırımları çekme hususunda rakibi sayılabilecek eski merkezi ve doğu Avrupa ülkelerinden bazılarının uyguladığı yatırım teşvik tedbirleri arasında önemli yeri olan vergi politikalarını değerlendirmektir. Bu değerlendirme sırasında söz konusu ülkelerin uyguladığı gelir vergisi, kurumlar vergisi, katma değer vergisi gibi temel vergilerdeki değişimler ve bugüne kadar ki yatırım çekme performansı karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Merkezi ve Doğu Avrupa Ekonomileri, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Vergi Politikaları

Abstract

In the globalizing world; individuals, markets and capital are more mobile than the past for that reason countries are in cutthroat competition for attract the direct and indirect investments. Especially, developing countries overview their own tax policy and perform incentive measures including tax incentives to attract the direct investments which have a positive effect of production and employment level. In this process, some countries achieve their goals and some are not. The purpose of this study evaluate the difference of tax policies in Turkey which in EU candidacy process and some old central, east Europe countries which are in EU and the main rival of Turkey to attracting direct investments. In this evaluation process, changing

* Yrd.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, (aliyavuz_99@yahoo.com)

** Arş.Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, (sercicek@iibf.sdu.edu.tr)

income tax, corporate tax, value added tax and performance of attracting the direct investments which was performed in selected countries, were evaluated by comparative.

Keywords: Economies of Central And Eastern Europe, Foreign Direct Investments, Tax Policies

I. GİRİŞ

Global rekabetin hız kazanmasıyla birlikte ülkeler ekonomik sorunlarına yardımcı olacağı gerekçesiyle ya da başka sebepler dolayısıyla doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekme gayreti içerisindeyler. Yatırımcılar için yatırım indirimi, vergi muafiyeti, vergi tatili gibi vergisel teşvikler veya bedelsiz yatırım yeri desteği, enerji desteği, altyapı sorunlarının çözümü gibi vergi dışı teşvikler sunmaktadırlar. Çok uluslu şirketler tarafından bakıldığında ise, yatırım yeri tercihlerinde hiç şüphesiz birçok faktör söz konusudur ama işgücü maliyetleri, vergisel ve vergi dışı teşvikler, uluslararası pazarlara yakınlık şüphesiz en önemli olanlarıdır. Bu yüzden özellikle işgücü maliyetleri açısından avantajlı duruma sahip olan Çin, Hindistan gibi Doğu Asya ülkelerine yoğun bir şekilde doğrudan yabancı sermaye akımı söz konusudur. Ancak, 1990'lı yılların başlarında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Doğu Avrupa'da ortaya çıkan ülkeler yabancı yatırımları çekme noktasında yeni cazibe merkezleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin birçoğunun yanı sıra Avrupa Birliği gibi güçlü siyasi ve ekonomik bütünleşmenin varlığı bu ülkeleri daha da güçlendirmiştir. Piyasa ekonomisine geçiş sürecinde kurumları ve politikaları dönüşüme uğrayan bu ülkelerde küresel sermayeden paylarına düşeni daha fazla artırmak için mücadele etmektedirler.

Bu çalışmada büyük pazarlara yakınlığı nedeniyle önemli yatırım merkezleri haline dönüşebilecek nitelikte olan eski Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden¹ önde gelenlerinin doğrudan yabancı yatırımları çekme performansı, avantajlı ve dezavantajlı oldukları konular incelenmektedir. Çalışmanın ilk kısmında doğrudan yabancı yatırımların dünya ve doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki dağılımı ve bu dağılıma etki eden faktörler gözden geçirilmektedir. İkinci kısımda ise bu faktörler arasında önemli bir yeri olan vergi yükünün doğu Avrupa'nın yatırım performansı yüksek ülkeleri arasında izlediği eğilim analiz edilmekte ve Türkiye ile karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmaktadır.

II. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GLOBAL DAĞILIMI

¹ UNCTAD (2004)'e göre Merkezi ve Doğu ve Avrupa ülkeleri Arnavutluk, Belarus, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan-Karadağ, Slovakya, Slovenya, Makedonya ve Ukrayna'dır. Bu ülkelerden bazıları 2004 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olarak kabul edilmişlerdir. Bu ülkelere ilişkin olarak 2004, 2005 ve 2006 yılı doğrudan yabancı sermaye girişi miktarları bütünlüğünü bozmamak amacıyla bu ülkeler Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi olarak kabul edilmiştir.

Doğrudan yabancı yatırım, uluslararası yatırımların bir türüdür ve bir ülkedeki yatırımcının diğer bir ülkedeki teşebbüsün hisselerini (ve yönetimini) elde etmesidir (IMF, 1993: 86). Başka bir ülkede yeni baştan teşebbüsü kurma şeklinde olabileceği gibi, mevcut bir teşebbüsün hisselerini alma şeklinde de olabilmektedir. Burada önemli husus, diğer ülkedeki teşebbüsün mülkiyetini kısmen veya tamamen elinde bulundurma yanında o teşebbüsün yönetiminde de söz hakkı bulunmasıdır (Oksay, 1998).

Dünya’da doğrudan yabancı sermaye akımları 1990’lı yılların başlarından itibaren düzenli bir artış trendine girmiştir. Bu trend 2000 yılına kadar devam etmiştir. 2000 yılında 1,411 trilyon dolara ulaşarak dünya genelinde doğrudan yabancı sermaye akımları rekor düzeye ulaşmıştır. Daha sonra üç yıl boyunca (2000–2003) düşüş göstermiştir. Bu düşüşte küresel krizin etkileri olduğu söylenebilir. Ancak aynı yıllarda yerli yatırımların azalmadığı görülmektedir. Bu aşamada ülkelerin yüksek gelir düzeylerini ve ekonomik büyümeyi devam ettirmek, işsizliğin artmasını önlemek amacıyla yerli veya yabancı yatırım ayırımını göz ardı ettikleri görülmektedir (UNCTAD, 2004: 3).

Doğrudan yabancı sermaye akımlarında yukarı yönlü trend 2004 yılında tekrar başlamış ve 2007 yılında yeni bir rekor kırarak 1,833 trilyon dolara ulaşmıştır. Artış trendi bütün ülke grupları için söz konusudur. 2007 yılının ikinci yarısında başlayan finansal krize rağmen, gelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri olan Doğu Avrupa ülkeleri ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin hepsinde doğrudan yatırımlarda bir artış gözlenmiştir. Bu artış dünyanın birçok bölgesindeki yüksek büyüme hızları ve güçlü şirket performanslarının bir yansıması niteliğindedir. Krizin 2007 yılı için doğrudan yabancı yatırım akışında önemli bir etkisi olmadı. Ancak dünya ekonomisi için yeni belirsizlikler ve riskler ortaya çıkarmıştır. Bu durum 2008-2009 yılı doğrudan yabancı yatırım akışında kırılmaya neden olabilir.(UNCTAD, 2008:3).

Doğrudan yabancı yatırımlardan en yüksek payı gelişmiş ülkeler almaktadır. Bu ülkeler arasında da Avrupa Birliği ve ABD’nin payı oldukça yüksektir. 1980’lerden bugüne dağılıma bakıldığında, gelişmiş ülkelerin payında oransal olarak bir azalma görülmektedir. Gelişmiş ülkeler 1978–1980 döneminde dünya üzerinde doğrudan yatırımların % 79,7’sine ev sahipliği yaparken, bu oran 2007 yılında % 68,0’e düşmüştür (Tablo 1).

Tablo 1: Bölgelerarası Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları (1978–2007)

	Doğrudan Yabancı Sermaye Akışı					
	1978– 1980	1988– 1990	1998– 2000	2003– 2005	2006	2007
Gelişmiş Ekonomiler	79,7	82,5	77,3	59,4	65,7	68,0
Avrupa Birliği	39,1	40,3	46,0	40,7	40,7	43,9
ABD	23,8	31,5	24,0	12,6	13,4	12,7
Japonya	0,4	0,04	0,8	0,8	-0,3	1,2
Gelişmekte Olan Ekonomiler	20,3	17,5	21,7	35,9	29,0	27,3
Afrika	2,0	1,9	1,0	3,0	2,7	2,9
Latin Amerika ve Karayipler	13,0	5,0	9,7	11,5	6,4	6,9
Asya ve Okyanusya	5,3	10,5	11,0	21,4	19,9	17,5
Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	0,02	0,02	0,9	4,7	5,3	4,7
Dünya	100	100	100	100	100	100

Kaynak: UNCTAD, 2006, 2007 ve 2008 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu düşüğe bağlı olarak gelişmekte olan ülkeler, Doğu Avrupa ve BDT ülkelerinin payında bir artış yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkeler arasında Asya ülkelerinin ağırlığı fazla görünmektedir. 2007 yılı itibarıyla Asya ve Okyanusya'ya gelen doğrudan yatırımın % 26,1'i Çin'e, % 18,7'si Hong Kong'a, % 7,2'i ise Hindistan'a aittir. Çin, 8,5 milyar dolar ile dünya doğrudan yabancı yatırımlarının % 4,6'sını kendi ülkesine çekmektedir (UNCTAD, 2008, 255). Doğu Avrupa ve BDT ülkeleri ise piyasa ekonomilerine daha fazla uyum sağlamaya başladıkları 2000'lerden başlayarak yabancı yatırım payını yükseltmiştir. Bazı Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin bu süreçte Avrupa Birliği'ne tam üye olmaları sebebiyle oranın aslında daha yüksek olacağını söylemek yanlış olmaz.

III. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLEYİCİLERİ

Doğrudan yabancı yatırımcılar ya da çok uluslu şirketlerin temel amacı doğaldır ki karını maksimize etmektir. Bu yüzden yatırım yapacakları ülkenin şartlarını ve kendilerine sağlayacakları teşvik unsurlarını iyi analiz etmektedirler.

Bir yabancı yatırımcının herhangi bir ülkeye yatırım yaparken öncelikle dikkate aldığı hususlar ülkenin pazar büyüklüğü, işgücü maliyetleri, ticaret engelleri, ülkenin büyüme oranı, dış dünyaya açıklık düzeyi, dış ticaret açığı, ülke parasının değeri ve ülkede geçerli vergi mevzuatıdır (Chakrabarti, 2001:91,92).

Pazar büyüklüğü en önemli belirleyicilerden birisidir. Yatırım yapılacak ülkede nüfusun büyüklüğünün yanı sıra kişi başı gelir seviyesi yani satın alma gücü,

çok uluslu işletmelerin yatırım kararlarında ilk sıralarda yer almaktadır. Pazarın büyüklüğü kadar pazarın büyüme hızı ve nüfusun demografik özellikleri diğer etkenlerdir (Baniak, Cukrowski, Herczynski, 2005: 11).

İşgücü kalitesi ve işgücü maliyetleri önemli faktörlerdendir. Mühendislerin, bilim adamlarının, teknisyenlerin toplam işgücü içindeki payı, ücretlerin düzeyi, sendikalaşma derecesi, işsizlik oranı yatırım kararlarını etkilemektedir (Sun, Tong, Yu, 2002: 87,88).

Enerji üretimi, ulaştırma altyapısı (km² başına otoyol ve tren yolu), hava ve deniz limanları, telekomünikasyon kalitesi doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Ülkedeki yerli ve yabancı yatırımların düzeyi de yabancı müteşebbislerin dikkate aldığı hususlardır. Yatırım yapılacak ülkedeki mevcut yatırım düzeyi ülkenin dışa açıklık seviyesi hakkında bilgi vermektedir. Edwards (1990) dışa açık olmanın rekabeti artıracığı beklentisiyle doğrudan yabancı yatırımlarla negatif bir ilişkisi bulunduğunu iddia etmiştir (Sun, Tong, Yu, 2002: 89).

Bunların dışında ekonomik ve politik istikrar yabancı yatırımcılar için önemli belirleyicilerdendir. Kırılgan, iç ve dış şoklara karşı güçlü olmayan bir ekonomi yabancı yatırımcılar için yeterli güveni oluşturamayacaktır. Bu nedenle yabancı teşebbüsleri ülkeye çekmek için güçlü makroekonomik politikaların izlenmesi, enflasyonun düşürülmesi, kişi başı gelir seviyesinin yükseltilmesi ve ülkenin gerek Uluslar arası Para Fonu, Dünya Bankası gibi uluslar arası mali kuruluşlarla gerekse Avrupa Birliği, EFTA, LAFTA gibi ekonomik bütünleşmelerle ilişkilerin sağlam ve karşılıklı güven esasına göre yürütülmesi gerekmektedir.

Çok uluslu şirketler, yatırım yapmayı düşündükleri ülkenin enflasyon, bütçe açıkları, ödemeler dengesi gibi makroekonomik trendlerini takip etmektedirler. Makroekonomik politikadaki belirsizlikler, çok uluslu şirketler için yeni sorunların ortaya çıkması anlamına gelebileceği gibi bir fırsat olarak da değerlendirilebilir (Baniak, Cukrowski, Herczynski, 2005: 12).

Siyasi kargaşanın olduğu, istikrarlı ve güçlü bir yönetimin bulunmadığı, demokrasinin tam olarak yerleşmediği ülkelerde geleceğini görmekte zorlanan yatırımcılar bu hususları yatırım kararları içerisinde mutlaka değerlendirmeye almaktadırlar. Harms ve Unsprung (2002) demokrasinin önemi ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur. Onlara göre, siyasi haklar ve sivil özgürlüklerin sağlanması doğrudan yatırımları artırmaktadır. Singh, Jun (1995) ve Habib, Zurawicki (2002) ise politik risklerin doğrudan yatırımları azalttığını ifade etmektedir. (Kolstad, Villanger, 2007: 4)

Ülkede kurumsal yapının istikrarlı olması bir diğer beklentidir. Yatırımcılar yatırım yapacakları ülkede sürekli olarak kanuni ve idari düzenlemeler yapılarak belirsizlik ortamı yaratılması karşısında tedirgin olabilmektedir (Butler, Joaquin, 1998: 602)

Geçmiş dönemlerde maden, temel hammaddeler, tarım ürünleri gibi doğal kaynaklar yabancı yatırımcının bir ülkeyi tercih etmesinde en önemli faktörlerden biriydi. İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünyadaki yabancı yatırım stokunun % 60'ı doğal kaynakları olan ülkelerde yerleşti. Ancak günümüzde doğal kaynakların varlığı, tek başına yabancı yatırımları çekmede önemli bir unsur olmaktan çıkmıştır.

Karşılaştırmalı üstünlüklere göre ticaret yapılması zamanla doğrudan yatırımların önüne geçmiştir. Doğrudan yatırımlar, doğal kaynaklar bakımından zengin fakat kaynağın çıkarılmasının yüksek sermaye gerektirdiği veya kaynağın çıkarılması için yeterli teknolojinin bulunmadığı ülkelerde yerleşmektedir (Baniak, Cukrowski, Herczynski, 2005: 10,11).

Çalışma kapsamında önemli belirleyicilerden birisi de ülkenin doğrudan yabancı yatırımları teşvik politikası ve buna paralel olarak vergi mevzuatıdır. Yabancı yatırım politikası doğrudan yatırımları kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırabilir. Vergi tatili, gümrük muafiyeti, serbest bölgelerin oluşturulması, çifte vergilemeyi önleme, kar transferlerini vergisiz bırakma gibi birçok politika yabancı yatırımları artıracaktır. Buna karşılık sıkı bir politika izlenmesi, yatırım izni alma, sektörel kısıtlamalar uygulama, bürokratik işlemlerin yoğunluğu ise yabancı sermaye akımını olumsuz etkileyecektir (Bandelj, 2002: 415,416).

IV. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BELİRLENEN AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE DAĞILIMI

Campos ve Kinoshita'e göre (2002), geçiş ekonomilerine yönelik doğrudan yabancı yatırımlar, sanayileşmeyi ve teknoloji transferini hızlandırarak bu ülkelerde ekonomik büyümenin sağlanmasına öncülük etmektedir. Bu nedenle gerek piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması gerek işsizliğin önlenmesi, ekonomik büyümenin sağlanması açısından doğrudan yatırımların artırılması hayati bir öneme sahiptir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarını benimsemeye yönelik adım atan söz konusu Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden bir kısmı² 1 Mayıs 2004 tarihinde, Bulgaristan ve Romanya ise 1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği üyesi olmuşlardır. Avrupa Birliği ile bütünleşmiş veya henüz tam üye olamamış ülkelerin bu süreçten yabancı yatırımları artırmak noktasında ve diğer alanlarda sağladıkları fayda tartışılmazdır.

Merkezi Planlamaya dayalı totaliter rejimin etkilerinden çıkmaya çalışan bu ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların artırılması noktasında önemli engeller, kurumların etkin çalışmaması, bürokratik engellerin fazlalığı ve yolsuzluklara açık bir yapının bulunmasıdır (Mauro, 1995). Bitzenis'in, 1989–1999 yıllarını kapsayan ve 64 şirket üzerinde yaptığı çalışmada, geçiş ekonomilerinin doğrudan yatırımları çekme konusunda karşılaştığı engeller şu şekilde sıralanmıştır: İstikrarlı olmayan yasal düzen % 73,4 ile engeller arasında ilk sırada yer almaktadır. Bürokrasi % 57,8, yolsuzluk, suç ve mafya % 53,13, yüksek yatırım riski % 51,5, düşük satın alma gücü ise % 50 olarak çıkmıştır. Diğer engeller ise, altyapı eksikliği, makroekonomik istikrarsızlık, başta Katma Değer Vergisi olmak üzere yüksek vergileme, tüketim karşıtı davranışlar, yönetim becerilerinin eksikliği, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yavaş ilerleme ve politik istikrarsızlık olarak sıralanmıştır (Hadjit, Moxon-Browne, 2006: 351).

Söz edilen bu ve benzeri engeller neticesinde geçiş ekonomileri doğrudan yabancı yatırımları kendi ülkelerine çekme konusunda yeterli başarıyı

² Güney Kıbrıs Rum Kesimi hariç olmak üzere Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya eski Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri arasındaydı.

gösterememişlerdir. Ancak, özellikle son yıllarda bu ülkelere yönelik yabancı yatırım akımlarının önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine olan doğrudan sermaye akışı 1990'ların başlarından itibaren artma eğilimindedir. Aşağı yönlü kırılma sadece 2003 yılında gözükmemektedir. O yıl gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı yatırım akışı % 9 oranında artmasına rağmen Merkezi ve Doğu ülkelerine akışın azalmasının nedenlerinden birisi o yıl en yüksek yatırım akışının Çin'e yönelik olması gösterilmektedir (Vapenikova, 2004: 8). Son yıllardaki düzenli artışın ardında bu devletlerde piyasa ekonomisinin daha işler hale gelmesi, kurumsallaşmanın ilerlemesi olabilir. Bunun dışında bu ülkelerden 9'unun 2004 yılında Avrupa Birliği'ne tam olacağı beklentisi ve ardından tam üye olmasının çok uluslu şirketlerin bu bölgeye yönelmelerine yardımcı olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında eski Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi olan ve son yıllarda Avrupa Birliği üyesi olmuş ülkeler arasında belirli kriterlere göre, sınıflama yapılarak Türkiye'nin rakibi olarak değerlendirilebilecek ülkeler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kriterlerden ilki kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) rakamlarıdır. UNCTAD'ın 2003 yılı verilerine göre, Türkiye orta gelirli ülkeler arasında yer almaktadır ve Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Slovakya, Litvanya ve Letonya aynı gruptadır. Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'da potansiyel rakip olabilecek ülkelerdir (UNCTAD, 2003:63). Coğrafi yakınlık kriterine göre Estonya, Litvanya ve Letonya dışında sayılan ülkeler potansiyel rakip olabilecek ülkelerdir. Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan 2008-2009 yılı Global Rekabet Edebilirlik Endeksi'ne ülkelerin rekabet gücü sıralaması şu şekildedir: Çek Cumhuriyeti 33'ncü, Slovenya 42'nci, Slovakya 46'ncı, Polonya 53'ncü, Hırvatistan 61'nci, Macaristan 62'ni, Türkiye ise 63'ncü sıradadır. Türkiye'nin gerisinde olan tek ülke olan Romanya ise 68. sıradadır (Global Competitiveness Report, 2008:10). Dolayısıyla sayılan bu ülkeler doğrudan yabancı yatırımları çekme konusunda Türkiye'nin rakibi olarak düşünülebilecek ülkelerdir.

Söz konusu ülkelere son yıllarda doğrudan yabancı yatırım girişleri Tablo 2'de verilmektedir. 1991 yılından bugüne seçilmiş ülkelere doğrudan yabancı yatırım girişlerine bakıldığında şaşırtıcı sonuçlarla karşılaşmaktadır. Tablo 2 hazırlanırken yıllık olarak dışsal etkilerin varlığı nedeniyle ani yükseliş ve düşüşlerin sonuçları saptırmaması maksadıyla belli yılların ortalamaları şeklinde veriler oluşturulmuştur.

Tablo 2: Seçilmiş AB Üyesi Ülkelere Doğrudan Yabancı Yatırım (DDY) Girişleri (Milyon Dolar)

Ülkeler	1991-1996		2000-2002		2005-2007	
	(Yıllık Ortalama) DDY Girişi	(%)	(Yıllık Ortalama) DDY Girişi	%	(Yıllık Ortalama) DDY Girişi	%
Çek Cumhuriyeti	1.177	0,46	6.647	0,70	8.931	0,64
Slovenya	122	0,05	835	0,09	883	0,06
Slovakya	201	0,08	2.505	0,26	3.179	0,23
Polonya	2.119	0,83	6.391	0,67	15.714	1,12
Hırvatistan	216	0,08	1.210	0,13	3.379	0,24
Macaristan	2.205	0,86	1.647	0,17	6.690	0,47
Bulgaristan	74	0,03	765	0,08	6.620	0,47
Romanya	206	0,08	1.096	0,11	9.208	0,66
Türkiye	751	0,29	1.762	0,18	17.350	1,24
DÜNYA	254.326	100	955.990	100	1.401.013	100

Kaynak: UNCTAD, 2008 ve UNCTAD, 2003 verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Çek Cumhuriyeti'ne yönelik yatırım akışında ise yıllar itibariyle bir artış olmasına karşılık önemli bir sıçrama gözükmemektedir. 2000'li yılların başında ülkeye doğrudan yabancı yatırım akışının daha fazla olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği'ne tam üye olmasından sonra yatırım akışında bir iyileşmenin aksine bir miktar gerileme göze çarpmaktadır. Kişi başına GSYİH büyüklüğü ve rekabet endeksindeki sırası tablodaki diğer ülkelere nazaran iyi olmasına rağmen, beklenen girişlerin olmadığı gözüküyor. Dünya yabancı yatırım akışlarının binde 6-7'sini ülkesine çekebilmektedir.

Polonya'nın doğrudan yabancı yatırımlar için bir cazibe merkezi olduğu ifade edilebilir. Yıllar itibariyle sıçrama göstermiş ülkelerden birisidir. Dünya doğrudan yabancı yatırım pastasındaki payını binde 6-8'lerden yüzde 1,1'lere çıkarmayı başarmıştır.

Seçilen ülkeler arasında doğrudan yabancı yatırımları çeken başlıca ülkelerden biri de Macaristan'dır. Macaristan'da faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmaların üretiminin GSYİH içerisindeki payı % 32'dir (DEİK, 2005:7). Ayrıca, ele alınan ülkeler arasında kişi başına düşen en büyük doğrudan yabancı sermaye oranı Macaristan'dadır. (Budapeşte Büyükelçiliği 2007:33)

Romanya'ya yönelik yabancı yatırım akışında 2000'li yılların başlarında bir artış gözlenmesine rağmen büyük sıçramayı son 3-4 yılda yaptığı bir gerçektir. Romanya'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımların gerisinde ise Avrupa Birliği ülkeleri bulunmaktadır. Özellikle yatırım ortamındaki iyileşmelerle birlikte artan özelleştirmeler, AB ülkelerinin Romanya'ya yönelik ilgisini ortaya koymaktadır (Romania, 2005: 37).

Bulgaristan'da da Romanya'ya paralel bir trend bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin yaklaştığı dönemlerde yaşanan büyük girişler sebebiyle görece önemini artırdığı söylenebilir.

Ele alınan ülkelerde, doğrudan yabancı sermaye girişlerinin önemli bir kısmı mülkiyeti devlete ait olan işletmelerin özelleştirilmesi, bölgede düşük üretim maliyetleri kombinasyonundan yararlanmak isteyen büyük projeler nedeniyle gerçekleşmiştir. 2004 yılındaki dokuz Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesinden sonra Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliği'ne gireceği beklentisi önemli rol oynamıştır (UNCTAD, 2007: 61).

Tablo 2'deki en çarpıcı sonuç ise Türkiye gelen doğrudan yabancı yatırım miktarında ortaya çıkmıştır. Değerlendirmeye alınan ülkeler içerisinde en önemli sıçramayı Türkiye gerçekleştirmiştir. 1990'ların ilk yarısında ve 2000'li yılların başlarında dünya doğrudan yabancı yatırım pastasından binde 2-3 civarında pay alırken, son yıllarda bu oran yüzde 1,2'ye çıkarmıştır.

Yaklaşık 20 yıl önce merkezi planlamaya dayalı yönetim anlayışını terk eden söz konusu ülkeler ile Türkiye'nin piyasa ekonomisi ile tanışması arasında uzun yıllar bulunmamaktadır. Türkiye de ancak 1980'lerin başından itibaren Turgut Özal dönemi ile birlikte katı devletçi yapıdan sıyrılabilmıştır. Bu ülkelerde katı sosyalist sistemin etkileri daha hızlı atlatılıp piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarını benimserken, Türkiye'de piyasa ekonomisinin yerleşmesi neredeyse daha sancılı olmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde, 1990'ların başından itibaren doğrudan yabancı sermaye akımlarına bakıldığında Türkiye'nin piyasa ekonomisini benimseme konusunda geç kaldığı görülmektedir. Son birkaç yıla kadar Türkiye'ye her yıl diğer önde gelen ülkelere göre daha az doğrudan yabancı sermaye girdiği görülmektedir. Özellikle 2003 yılından itibaren Türkiye'ye yönelik akımın düzenli olarak artması ve 2006 yılında zirve yapmasının ardında bilindiği gibi 59. ve 60. hükümetlerin izlediği özelleştirme politikası ve siyasi ve ekonomik istikrarın yakalanmış olması önemli rol üstlenmektedir.

Türkiye, çalışma kapsamında ele alınan ülkelerle yaklaşık olarak aynı coğrafyada yaşayan, benzer faktör donanımlarına sahip bir ülkedir. Bu ülkelerin Avrupa Birliği'ne 2004 ve 2007 yıllarında tam üye olması önemli bir avantaj olarak görünse de Türkiye'nin nüfus ve ekonomik büyüklük olarak diğer ülkelerden üstün olduğunu belirtmek gerekir.

Doğrudan yabancı yatırımcılar açısından makroekonomik göstergelerin olumlu seyri son derece önemlidir. Bu ülkelerde son yıllarda büyüme, enflasyon oranı gibi göstergelerde olumlu bir trend bulunmaktadır. Bazı ülkelerin 2012'de euro bölgesine girecek olmasından dolayı faiz, enflasyon, kamu borcu/milli gelir gibi göstergelerinin Maastricht kriterlerine yakın olduğu söylenebilir. Ülkemizde son yıllarda bu kriterlere yaklaşma konusunda önemli mesafe katetmiştir.

Nüfusun büyüklüğü yabancı yatırımcıların pazar büyüklüğü öncelikleri değerlendirildiğinde Türkiye için önemli bir avantaj olmasına karşın, kişi başı gelir seviyesi ülkemizde daha düşük seviyelerdedir.

V. VERGİ ORANLARI ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRME

Yatırım kararlarında vergi sistemlerinin bir bütün olarak etkili olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Yatırımcılara yönelik spesifik vergi teşvikleri

yabancı yatırımlar için önemli bir faktör olmasına karşın bu spesifik teşviklerin belirli bir dönem için (5 yıllık, 10 yıllık muafiyet dönemleri) taahhüt edilmesi vergi sisteminin bir bütün olarak daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle büyük sermaye yatırımları için söz konusu vergi tatili süreleri, firmanın uzun dönemli faaliyet süresi içinde küçük bir kısmı oluşturacaktır.

Çalışmanın bu kısmında bir vergi sisteminin önemli bileşenlerinden olan kurumlar vergisi, gelir vergisi ve katma değer vergisi açısından eski Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden yabancı yatırımları çekme konusunda başarılı sayılabilecek Macaristan, Polonya, Romanya, Bulgaristan, Slovakya gibi ülkelerle Çek Cumhuriyeti'ndeki vergi yükleri karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Türkiye de bu ülkeler arasındaki konumunu görmek amacıyla analize dahil edilmiştir. Bu ülkeler daha öncede ifade edildiği gibi, yabancı yatırımları çekme konusunda olduğu kadar aynı zamanda diğer ekonomik, sosyal ve siyasal göstergeleri birbirine benzeyen, aynı coğrafyada yerleşmiş rakip ülkelerdir.

Bu ülkelerde gelir, kurumlar ve katma değer vergisi oranlarına bakıldığında Bulgaristan'da vergi oranlarının diğer ülkelere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu oranlar yabancı yatırım performansı hakkında fikir vermektedir. En düşük kurumlar vergisi ve gelir vergisi yükü Bulgaristan ve Romanya'da iken, katma değer vergisi açısından ülkeler arasında büyük farklılıklar olmadığı görülmektedir.(Tablo 3)

Tablo 3: Vergi Oranları*

Ülke	Kurumlar Vergisi Oranı	Gelir Vergisi Oranları	Katma Değer Vergisi Oranları**
Çek Cumhuriyeti	24,0	12,00–32,00	19,00 (5,00)
Macaristan	(16,00+4,00)	18,00–36,00	20,00(5,00)
Polonya	19,0	19,00–40,00	22,00(3,00/7,00)
Romanya	16,00	16,00	19,00(9,00)
Bulgaristan ^a	10,00	10,00–24,00	20,00(7,00)
Slovakya	19,0	19,00	19,00
Türkiye	20,0	15,00–35,00	18,00(1,00/8,00)

Kaynak: OECD, www.oecd.org/ctp/taxdatabase ve www.worldwide-tax.com adresindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* 2007 yılında uygulanan vergi oranlarıdır.

**Katma Değer Vergisi oranlarında parantez içindeki oranlar, o ülkelerde uygulanmakta olan indirimli KDV oranlarını vermektedir.

^a Bulgaristan'da 01.01.2008'den itibaren % 10–24 şeklindeki gelir vergisi oranı % 10'a düşürülmüştür. Kurumlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi oranı ise değiştirilmemiştir.

Çek Cumhuriyetinde % 24 olarak uygulanan Kurumlar Vergisi Oranı 2007 yılında parlamentoda kabul edilen yasa ile 1 Ocak 2008'den itibaren % 21 olarak değiştirilmiştir. Bu oran 2009 yılında % 20'ye, 2010 yılında ise % 19'a düşürülecektir. 2007 yılında gelir vergisi % 12'den başlayarak % 32'ye kadar artan oranlı bir tarifeye göre vergilendirilirken 2008 yılında tek oran olarak % 15 oranı uygulanmıştır. % 15 olan bu sabit oran ise 2009 yılında % 12,5'a düşürülmüştür.

Standart Katma Değer Vergisi oranlarında ise bir değişiklik olmamıştır. Ancak indirimli KDV oranı 2008 yılından itibaren % 9 olarak uygulanmaktadır.

Bir ülkede geçerli olan vergi yükünün yanında işverenlerin ve çalışanların ücret gelirleri üzerinden kesilen sosyal güvenlik kesintileri de yabancı yatırımcıların yatırım kararlarında son derece önemlidir. Tablo 4’de ele alınan ülkelerdeki sosyal güvenlik yükleri hakkında oranlar verilmektedir. Buna göre, Türkiye’de sosyal güvenlik kesintilerinin rakip olunan ülkelerle kıyaslandığında daha düşük olduğu görülmektedir. Çek Cumhuriyetinde ise sosyal güvenlik yüklerinin çok düşük olmadığı gözlenmektedir. Yatırımcılar açısından önem arz eden konu aslında işveren paylarının büyüklüğüdür. İşverenler üzerinde sosyal güvenlik yüklerinin en düşük olduğu ülkeler ise Polonya, Romanya ve Bulgaristan’dır.

Tablo 4: Sosyal Güvenlik Primleri

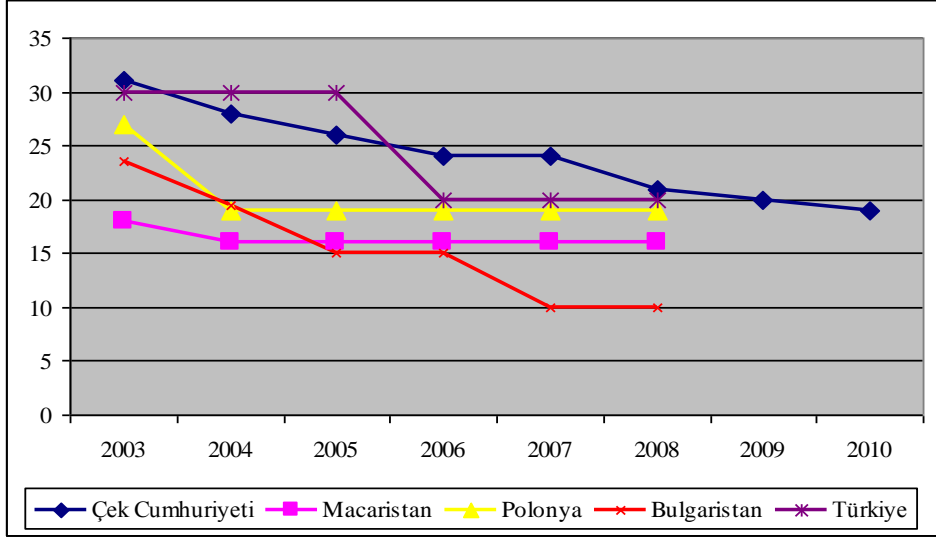
Ülke	İşveren Payı	İşçi Payı
Çek Cumhuriyeti	35,00	12,50
Macaristan	33,50	17,00
Polonya	19,50–22,40	18,71
Romanya*	19,50-22,50	9,50
Bulgaristan	20,40	13,30
Slovakya	35,20	13,40
Türkiye	25,00	14,00

Kaynak: www.worldwide-tax.com adresindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

* Romanya’da sağlık fonuna işveren katkısı % 6 işçi katkısı % 6,5, işsizlik fonuna katkı payları ise işverenler için % 2, işçiler için % 1’dir.

Son yıllarda devletlerin vergi indirimleri yoluyla küresel sermayeden pay alma mücadelesi daha da artmıştır. Şekil 1’de son beş yıla ilişkin olarak söz konusu ülkeler ve Türkiye’ye ilişkin kurumlar vergisi oranlarının trendi yer almaktadır.

Şekil 1: Kurumlar Vergisi Oranlarındaki Düşüş Trendi



Kaynak: www.worldwide-tax.com adresindeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1’de görüldüğü son yıllarda yabancı yatırımlar için önemli bir kıstas olan kurumlar vergisi oranlarının, düşüş trendi içerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Türkiye’de önemli bir düşüş gözlenmektedir. Eski Merkezi ve Doğu ve Avrupa ülkeleri arasında yer alan Slovakya’da ise 2003 yılında kurumlar vergisi oranında 01.01.2004 yılından itibaren tek bir değişiklik yapılarak % 25 olan kurumlar vergisi oranı % 19’a düşürülmüştür. Halen bu oran uygulanmaktadır. Romanya’da ise son yıllarda kurumlar vergisi % 16 oranında uygulanmaktadır.

Vergi oranlarındaki düşüş eğilimi gelir vergisi açısından da söz konusudur. Gelir vergisi birçok ülkede artan oranlı tarifeye göre alınmaktadır. Ancak son yıllarda genellikle başlangıç oranlarının ve yükseklik farkının azaldığı görülmektedir. Örneğin, Macaristan’da artan oranlı tarifenin üst oranı 2006 yılının başında % 38’den % 36’ya düşürülmüştür. Yine ülkemizde de gelir vergisinin alt ve üst oranı 5’er puan düşürülmüştü.

Bazı ülkelerde ise artan oranlı tarife terk edilerek düz oranlı bir gelir vergisi tarifesine geçilmektedir. Çek Cumhuriyeti’nde % 12–32 şeklinde artan oranlı bir şekilde uygulanan gelir vergisi 2007 yılı Ağustos ayında yapılan değişiklikle 2008 yılında % 15 olarak uygulanmaktadır. % 15’lik bu oranın 2009 yılı başından itibaren % 12,5 olarak uygulanmasına kararlaştırılmıştır. Yine Bulgaristan’da % 10–24 şeklinde artan oranlı tarife 2008 yılı başından itibaren tek oran olarak % 10’a düşürülmüştür.

Katma Değer Vergisi oranlarında ise son yıllarda önemli bir değişiklik yaşanmamıştır. Polonya, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Macaristan gibi ülkelerde KDV oranlarında son birkaç yıldır değişiklik yaşanmamaktadır. Çek Cumhuriyeti’nde 2004 yılından başından itibaren % 22 olan KDV oranı % 19’a düşürülmüştür. Aynı şekilde Macaristan’da da 2006 yılında KDV oranı % 25’ten %

20'ye gerilemiştir. Türkiye'de KDV'nin genel oranında değişiklik yaşanmamasına rağmen bazı sektörlerde daha düşük KDV oranları uygulanmaya başlamış, gıda ürünleri üzerindeki KDV oranı % 18'den % 8'e düşürülmüştür.

VI. BULGULAR VE SONUÇ

Küresel dünyada artan doğrudan sermaye yatırımlarından gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin aldıkları paylar ortaya konulduğunda gelişmiş ülkelerin bu pastadan yine en büyük payı aldıkları görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin ortak özellikleri ve literatürden yararlanılarak bir yatırımcının bir başka ülkede doğrudan yatırım kararı almasını belirleyen faktörler ve bu faktörlere ülkelerin sahip olma ve bunları kullanma becerileri incelendiğinde bir ülkenin neden başarılı olduğu ya da olamadığı ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada Sovyetler Birliği ile birlikte komünist rejimin yıkılmasından sonra ortaya çıkan ve kısa sürede başarılı bir grafik elde eden eski merkezi ve doğu Avrupa ülkeleri arasından kişi başına GSYİH büyüklüğü, coğrafi yakınlık, rekabet endeksine göre seçilmiş bazı Avrupa Birliği üyesi ülkelerde doğrudan yatırımları etkileyen faktörler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Buna göre ele alınan ülkeler, piyasa ekonomisine tam anlamıyla geçiş sonrasında yakalanan ekonomik ve siyasi istikrar, eğitilmiş işgücü, AB'ne üyeliğin getirmiş olduğu avantajlar, coğrafi olarak avantajlı konumları, altyapılarının gelişme yolunda olması gibi konularda üstünlüklere sahiptirler. Buna karşılık, komünist rejim sonrası kamulaştırma riski, fikri haklar ve mülkiyet haklarının korunması konusundaki endişeler, bürokratik katılıklar ve gecikmeler, yolsuzluklar, sermaye piyasalarına güvenin oluşmaması, ekonomik dönüşümün tam anlamıyla gerçekleştirilememesi ise hepsi için olmasa bile zayıf yönleri oluşturmaktadır.

Karşılaştırılan ülkeler arasında doğrudan yatırımları çekme konusunda Polonya, Çek Cumhuriyeti, Romanya'nın nispeten başarılı olduğu söylenebilir. Özellikle üretimin artırılmasına yönelik endüstrilere ve teknoloji merkezlerine yönelik olarak birtakım vergisel ve vergi dışı teşvikler sağlandığı görülmektedir. 10 yıllık kurumlar vergisi indirimi ve işgücünün eğitime ve istihdamına yönelik destekler sağlanması teşvikler arasında en önemli olanlarıdır. Vergi sistemine bakıldığında ise, vergi oranlarının karşılaştırıldığı ülkelere nazaran çok da düşük olmadığı, ancak son yıllarda gelir vergisi, kurumlar vergisi ve katma değer vergisi oranlarını sürekli düşürdüğü görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken siyasi yönetimlerin farkındalığının artırılmasıdır.

Ülkelerin vergi sistemleri içerisinde kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi oranlarının düşük ya da yüksek olması ya da diğer yatırım teşviklerinin temel belirleyiciler olduğunu söylemek gerçekçi bir tespit olamaz. Vergi oranlarına bakıldığında, oranların birbirine yakın olduğu, Kurumlar ve Katma Değer vergisi oranlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Türkiye'de de siyasi yönetim tarafından doğrudan yatırımların önemi anlaşılmış ve bu önem doğrultusunda hem yerli hem de yabancı yatırımcıları teşvik etmek amacıyla vergi indirimi yoluna gidilmiştir. Vergi indirimleri ve diğer teşviklerin yanında bu konuda bir bilincin oluşması, genç nüfusun istihdam edilmesinin tek yolunun yatırımları artırmak olduğunun anlaşılması ve bu

doğrultuda yerli ve yabancı yatırımların hayata geçirilmesi noktasında çaba sarfedilmelidir.

Almanya, Hollanda, ABD, Kore merkezli dev işletmelere kapılarını açan bu ülkelerde asıl dikkati çeken siyasi yönetimin, yatırımların önemini fark etmiş olmaları ve yerli ve yabancı ayrımı gözetmeden, eksikliklerini görerek ilerleme gösterdikleri gerçeğidir.

KAYNAKÇA

- BANDELJ, Nina (2002), "Embedded Economies: Social Relations as Determinants of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe", **Social Forces**, The University of North Carolina Press, 81(2), pp. 409-444.
- BANIAK, Andrzej, Jacek CUKROWSKI, Jan HERCZYNSKI (2005), "On the Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economics", **Problems of Economic Transition**, 48 (2), pp. 6-28.
- BUTLER, Kirt C., Domingo Castelo JOAQUIN, (1998) "A note on political risk and the required return on FDI", **Journal of International Business Studies**, 29(3), p.599-607.
- CAMPOS, Nauro F., Yuko KINOSHITA (2002) "Foreign Direct Investment as Technology Transferred: Some Panel Evidence from the Transition Countries", **The Manchester School**, 70 (3): 398-419.
- CHAKRABARTI, Avik (2001), "The Determinants of Foreign Direct Investment: Sensivity Analyses of Cross-Country Regressions" **Kyklos**, Vol.54, p.89-114.
- DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU (DEİK), **Macaristan Ülke Bülteni**, 2005, www.deik.org.tr
- HADJIT Assia, Edward MOXON-BROWNE (2006), "Determinants of Foreign Direct Investment in Bulgaria", **Journal of Southern Europe and the Balkans**, 8 (3), pp. 343-362.
- HARMS, P., , H.W. URSPRUNG (2002), "Do Civil And Political Repression Really Boost Foreign Direct Investment", **Economic Inquiry**, 40 (4), pp. 651-663.
- IMF (1993), **Balance of Payments Manual**, Fifth Edition, <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf>, (25.04.2008)
- KOLSTAD, Ivar, Espen VILLANGER (2007), "Determinants Of Foreign Direct Investment in Services", *European Journal of Political Economy*, Baskıda, www.sciencedirect.com, (01.05.2008)
- MAURO, P. (1995) "Corruption and Growth", **The Quarterly Journal of Economics**, 110(3), 1995, pp. 681-712.
- OKSAY, Suna (1998). "Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde, Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek, Değerlendirilmesi"; **Dış Ticaret Dergisi**, Dış Ticaret Müsteşarlığı, (Ocak), Sayı: 8, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=786&icerikID=888&dil=TR>, (30.04.2008)
- ROMANİA, Larive, "Foreign Direct Investment in Romania" **Romanian Business Digest**, September 2005.

- SUN, Qian, Wilson TONG, Qiao YU (2002), “Determinants Of Foreign Direct Investment Across China”, **Journal of International Money and Finance**, 21, pp. 79-113.
- T.C. Budapeşte Büyükelçiliği, “Macaristan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik Ticari İlişkileri”, T.C. Budapeşte Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2007.
- UNCTAD (2003), **World Investment Report 2003, FDI Policies for Development: National and International Perspectives**, United Nations, New York and Geneva.
- UNCTAD (2004), **World Investment Report 2004, The Shift Towards Services**, United Nations, New York and Geneva.
- UNCTAD (2006), **World Investment Report 2006, FDI from Developing and Transition Economics: Implications for Development**, United Nations, New York and Geneva.
- UNCTAD (2007), **World Investment Report 2007, Transnational Corporations, Extractive Industries and Development**, United Nations, New York and Geneva.
- UNCTAD (2008), **World Investment Report 2008, Transnational Corporations, and the Infrastructure Challenge**, United Nations, New York and Geneva.
- VAPENİKOVA, Jana (2004), “Foreign Direct Investment: A Revival for the Near Future, Thanks to Our Services”, **Czech Business&Trade**, Issue 11-12.
- www.oecd.org/ctp/taxdatabase, (13.05.2008)
- www.worldwide-tax.com, (13.05.2008)

Foreign Direct Investments and Tax Correlation: Some of EU Countries and Turkey

The states which appeared in Eastern-Europe in the early 1990's together with the disintegration of the Soviet Union have become a center of attraction of foreign direct investments. The presence of the EU, a powerful economic and political organization, makes these countries more powerful. These countries, whose policies and institutions have been exposed to transformation during the process of transition to market economy, struggle for a bigger share of the global capital.

The aim of this work is to assess the tax policies which have an important place among the practices towards encouraging investments in some of old central and east European countries. These EU member states can be considered as competitors of Turkey in the attraction of foreign direct investments. In the first part of the work, the distribution of foreign direct investments in the world and old central and east European countries and factors affecting this distribution are reviewed. In the second part, the tendency that tax burden with an important place among the factors follows in the old central and east European countries with a high performance of investment is analyzed, and a comparative assessment with Turkey is done. Through this assessment; changes in basic taxes such as Income Tax, Corporation Tax, Value Added Tax (VAT) and the performance of attraction of investment up to the present day are assessed comparatively.

In the work; recent EU members of central and East-European countries are classified according to certain criteria (gross domestic product per capita, geographical distance, global competitiveness index), and Turkey's prospective competitors are determined as Czech Republic, Hungary, Poland, Slovakia, Bulgaria, Romania, Croatia and Slovenia.

The countries handled have superiorities in terms of economic and political stability after the transition to market economy, educated labour force, advantages by EU membership, geographical advantages, developing substructure, etc.. Expropriation risk after communism, concerns about the protection of the rights of articulation and property, sternness and delays in bureaucracy, impropriety, confidence problem in capital markets are the weak aspects in general.

Poland, Czech Republic and Romania can be said to be relatively successful in the attraction of foreign direct investments. It is seen that they insure encouragements (connected with taxes and others) especially towards industries, technological centers and the increase of production. The most important encouragements are a ten-year reduction in corporation income tax and provision of education and employment of labour force. It is also seen that tax rates are not very low but reductions occur in income tax, corporation tax and VAT.

In the countries' tax systems, corporation tax, income tax, VAT rate is low or high, or other fundamental determinants of investment incentives is to say that a determination can not be realistic. Looking at the tax rates, the rates are close to each other, corporation tax and VAT rate is seen to be close to each other.

Social security burden cut out of income of employers and employees, which is considered important for foreign investors to decide, is assessed. Accordingly, social security deductions are lower in Turkey compared with prospective competitor countries. Social security burden in Czech Republic is not very low. What is important for investors is the rate of employer shares. The countries with the lowest rate of social security burden are Poland, Romania and Bulgaria.

In these countries opening their gates to big companies whose headquarters are in Germany, Holland, the USA and Korea, the most considerable point is that the governments have become aware of the importance of investments and make advances ignoring if they are domestic or foreign.

In Turkey, too, the government has become aware of the importance of direct foreign investments and reduced tax rates to encourage both domestic and foreign investors. It is needed to build awareness about these topics, to see that the only way to employ the young is to increase the investments and to have domestic and foreign investments realized for this aim.

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümlerinde Ekonomi Okuryazarlığına İlişkin Göstergeler*

Economic Literacy Indicators at the Department of Computer Education & Instructional Technologies

Sevgi GEREK** ve A.Aşkın KURT***

**Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü

***Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü

Özet

21. yüzyılda teknoloji ve iletişimdeki gelişme ve ilerlemeler bireylerden beklentilerin hızla artmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu beklenti alanlarından birisi de okuryazarlıktır. Bilgi çağının bir gereksinimi ve doğurgusu olarak ortaya çıkan okuryazarlık alanlarının en önemlilerinden birisinin de ekonomi okuryazarlığı olduğu söylenebilir. Ekonomi okuryazarlığı, ekonomik problemlerin yorumlanması ve çözüme kavuşturulmasında farklı seçenekleri gözden geçirme, maliyet ve karları tanımlama, ekonomik koşullardaki ve kamusal politikadaki değişimlerin sonuçlarını inceleme, ekonomik verileri toplama ve organize etme, kar ve maliyetleri tartma yeteneği olarak tanımlanabilir. Yaşamı her dönemde etkileyen araçlardan birisi olan ekonomi bilgisi yeterliliğinin bir göstergesi olan ekonomi okuryazarlığı, yükseköğretim programlarının çoğunda ihmal edilmiş bir alandır. Bu çalışmada Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi programlarında yer alan dersler çerçevesinde ekonomi okuryazarlığı göstergeleri incelenmiş, bu göstergelerin varlığı ya da yokluğunun nedenleri ve sonuçları açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi Okuryazarlığı, BÖTE Öğretim Programları, Ekonomi Okuryazarlığı Göstergeleri

Abstract

Developments in technology and communication in the 21st century have led to increased expectations from individuals. One of these expectation areas is literacy. As a requirement of the information age, it can be said that the economic literacy is one of the most important areas of literacy. Economic literacy can be defined in terms of ability to revise the alternatives for interpreting economic problems and finding solutions to these problems, to define the cost and profits, to investigate the effects of changes in economic conditions and in public policies, to gather and organize economy-related data and to balance the profits and costs. One of the tools that affect the life can be said economic literacy but it is a neglected area in most

* Bu çalışmanın ilk taslağı 3. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Konferansında sözlü bildiri olarak sunulmuş ve bildiri kitabında basılmıştır.

*** Yazışma Adresi: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, 26470 Eskişehir e-mail: aakurt@anadolu.edu.tr

higher education programs. In this study, Computer Education and Instructional Technology program courses were examined within the framework of economic literacy indicators.

Keywords: Economic Literacy, CEIT Curriculums, Economic Literacy Indicators

I. GİRİŞ

21. yüzyılda teknoloji ve iletişimdeki gelişme ve ilerlemeler bireylerden beklentilerin hızla artmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu beklenti alanlarından birisi de okuryazarlıktır. Okuryazarlık farklı alanlardaki görsel ve yazılı materyalleri kullanarak tanımlama, anlama, yorumlama, yaratma, iletişim ve hesaplama becerisidir. Bir başka deyişle kişinin toplum içinde hedeflerine ulaşması, bilgisini ve potansiyelini geliştirebilmesi için basılı materyalleri kullanma ve anlama becerisidir. “Okuryazarlık, yaşam boyu süren, dinamik, okumanın yanı sıra kazanılan ve beceriyi yaşama etkin olarak geçirmeyi de içeren bir kavramdır” (Yılmaz, 1989). Kısaca okuryazarlık yaşam boyu öğrenme sürecinin hem girdisi hem ürünüdür (Gürdal, 2000). Geçmişte basit okuma, yazma ve hesaplama becerilerine sahip bireyler iyi eğitim görmüş olarak algılanırken son yıllarda yaşanan hızlı gelişim ve değişimin ortaya çıkardığı koşullar sözü edilen temel becerilerin üstüne farklı becerilerin eklenmesini zorunlu kılmaktadır. Toplumlar değiştikçe hayatın karmaşası ile baş etme becerileri de değiştiğinden, bireylerden geliştirilmesi istenen beceri alanlarından birisi de okuryazarlıktır. Günümüzde okuryazarlık neredeyse sloganvari bir biçimde değişik konularla bir araya gelmiş (Odabaşı, 2000) ve alanyazında bilgi okuryazarlığı, bilgisayar okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, kültür okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı gibi 34 farklı okuryazarlık alanı tanımlanmıştır (Snavey ve Cooper, 1997). Alanyazında tanımlanan ve bilgi çağının bir gereksinimi ve doğurgusu olarak ortaya çıkan okuryazarlık alanlarının en önemlilerinden birisinin de ekonomi okuryazarlığı olduğu söylenebilir.

I.I. Ekonomi okuryazarlığı

“Ekonomi, sınırlı kaynaklarla sınırsız gereksinmelerini karşılama sorunu ile karşı karşıya olan bir kişinin ya da toplumun tatmin düzeyinin en yükseğe erişmesinin yollarını arayan bilim dalıdır” (Dinler, 2006). Bireylerin yaşamlarını sağlıklı üretken ve verimli bir şekilde yürütebilmesi için gerekli yaşam becerilerinden birisi olan ekonomi yeterliliğinin bir alanı olarak kabul edilebilecek olan ekonomi okuryazarlığının en genel tanımı ekonomik gelişmeleri ve bu gelişmelerin etkilerini yorumlayabilme becerisi olarak verilebilir (Gerek ve Kurt, 2008). Bir başka deyişle ekonomi okuryazarlığı ekonomik problemlerin yorumlanması ve çözüme kavuşturulmasında farklı seçenekleri gözden geçirme, maliyet ve karları tanımlama, ekonomik koşullardaki ve kamusal politikadaki değişimlerin sonuçlarını inceleme, ekonomik verileri toplama ve organize etme, kar ve maliyetleri tartma yeteneğidir (NCREL, 2003). Ekonomi okuryazarlığı; çevremizdeki dünyayı anlamamızı kolaylaştırdığı, insanları daha rasyonel ve katılımcı olmaya yönelttiği ve ekonomi politikalarının sınırlarını ve potansiyelini

anlamamızı sağladığı için hayati bir öneme sahiptir. Günümüz dünyası U.S. Department of Labor'un (1991) da belirttiği gibi gücünü teknolojiden alan, sürücüsünün bilgi, yakıtının enformasyon olduğu yeni bir ekonomik dünyadır (NCREL, 2003). Bu bağlamda bireylere ekonomi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması ya da var olan ekonomi okuryazarlığı becerilerinin artırılmasının bir gereklilik olduğu söylenebilir. Ekonomi okuryazarı birey (NCREL, 2006):

- üretici, tüketici ve yatırımcı olarak kar ve maliyet ile kaynakların sınırlığını değerlendirerek daha bilinçli seçimler yapabilir.
- her bir yöntemin kar ve zararını tartarak hizmetleri ve kazançları ayırarak değerlendirebilir.
- bireylerin davranışlarını etkileyen ekonomik güdülerini tanımlayabilir.
- rekabetin, ticari engellerin, kıtlık ve aşırılık ile üretici tüketici arasındaki etkileşimin fiyatlara nasıl yansıdığını anlayabilir.
- kamu ve özel ekonomi kurumlarının rollerini tanımlayabilir.
- gelirin temelleri ile dağılımının yanı sıra risk, yatırım, işsizlik, enflasyon, faiz oranlarını anlayabilir.
- alternatif kamu politikalarının fayda ve zararlarını değerlendirerek tanımlayabilir.
- girişimciliğin değerini ve ekonomideki küçük ve büyük ölçekli işletmelerin rollerini anlayabilir.

Bir kıtlık bilimi olarak tanımlanabilen ekonomi hem birey hem de toplum için yaşamsal bir öneme sahip olmasına rağmen günlük yaşamda bir bilim dalı olarak hakkında çok şey bilinmemektedir. Ekonomik olayların ve ekonomi biliminin ülkemizde ve dünya genelinde ulaştığı boyut ve karmaşıklık, ekonominin herkes tarafından anlaşılmasını güçleştirmektedir. Ancak bu insanların ekonomi bilimiyle hiç ilgilenmemesi anlamına gelmemelidir. Günümüz dünyasında herkesin tüketici, üretici, tasarruf sahibi, yatırımcı, çalışan ve işveren kimliklerini ya da bu kimliklerden birkaçını birlikte taşıyarak ekonomi içinde yer aldığı, bir şekilde ekonomide yaşanan gelişmelerden etkilendikleri dolayısıyla ekonomi öğrenmeye olan ilginin giderek arttığı söylenebilir. Bu nedenle işini kaybeden bir kişi işsizliğin nedenlerini, maddi olarak çocuğunun okul ihtiyaçlarını karşılamada zorlanan ebeveyn enflasyon nedenlerini, yüksek ev kirası ödemek durumunda kalan kiracı konut arzıyla talebi arasındaki ilişkiyi düşünmeye başlayarak (Özer, 2005) ekonominin ilgi alanlarına girdiğini söylemek olanaklıdır. Nitekim Türk halkının yaşanan gelişmelere bakışını ve ekonomik öngörülerini belirlemeyi amaçlayan yapılan son bir araştırmada katılımcılar Türkiye'nin en önemli sorunlarını ekonomik sorunlar/pahalılık ve işsizlik/istihdam olarak sıralamışlardır (SONAR, 2010).

Yaşanan ekonomik sorunlar ve kredi kartıyla harcama tutarında gözlenen artışın takipteki kredi miktarını da önemli ölçüde artırmış olması bireylerin ekonomi okuryazarlığı becerilerinin yüksek seviyede olmadığına göstergesi

olabilir. Nitekim bireysel krediler toplamında takibe düşen müşteri sayısının en fazla kredi kartlarında olduğu, Aralık 2008’de kredi kartı borcu nedeniyle takibe düşen kişi 1.564.000 iken bu rakamın Aralık 2009’da %45.6 artarak 2.277.000 kişiye çıktığı belirlenmiştir (Bankalar arası Kart Merkezi, 2009). Ülke nüfusunun yaklaşık üçte birinin kredi kartı kullandığı göz önüne alınırsa bu durum sadece Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümleri (BÖTE) öğrencilerini ve ailelerini ilgilendirmemekte tüm toplumun problemi olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda toplumun tüm bireylerinin kredi kartının bir nakit kullanım ve ödeme aracı olduğu, borcu borçla çevirme ve borcu öteleme aracı olmadığı bilincinde olabilmeleri için ekonomi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Aynı zamanda son dönemlerde kredi kartı ile yaşanan sıkıntılar da ekonomi okuryazarlığının önemine dikkat çekmektedir (Gerek, 2007):

Günümüzde bireylerin sahip olması gereken önemli becerilerden biri olan ekonomi okuryazarlığı becerilerimiz eğer yüksek olsaydı kredi kartı kullanımı gibi konularda toplumumuzda sıkça yaşanan problemlerle hiç karşılaşmamış olur veya çok az karşılaşırız. Kişiler kredi kartı kullanımında rasyonel davranmadıkları, bunu bedava alışveriş aracı gibi gördükleri için gelirlerinden çok daha fazla tüketim alışkanlığı içine girmekte, geri öderken büyük sıkıntı içine düşmektedirler. Oysa gelirleri çerçevesinde bunları geri ödeme mecburiyetinde olduklarının bilincinde olsalar harcamalarını ona göre planlardı.

Bilgi ve iletişim teknolojileriyle bağlantılı olarak gerçekleştirilen yeni ürün ve hizmetlerin sayısı geçtiğimiz on yılda geometrik dizi şeklinde artmıştır. Buradan yola çıkarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğunu ve bunu farklı kanallar aracılığıyla gösterdiğini söylemek olanaklıdır. Bunlardan ilki yeni ürün ve hizmetlerin (bilgisayar donanımı, cep telefonları, uydu yayınları vb.) üretilmesiyle toplam üretim artmakta bu nedenle bu sektörlerde büyük bir hızla iş olanakları yaratılmaktadır. İkincisi elektronik ticaret ve bilgisayar destekli robotlar gibi yeni yöntemlerle verimlilik artmaktadır. Üçüncüsü ise internet satışları, dijital reklam gibi yeni pazarlama ve yönetim teknikleri ile ekonomik etkinlikler artmaktadır (Odyakmaz, 2009). Yaşantılarının hemen hemen her anında bilgi ve iletişim teknolojileri ile iç içe olan ve olacak BÖTE öğrencilerinin bu süreçteki rolleri de oldukça önemlidir. BÖTE bölümü öğrencilerinin bu rollerinin farkında olabilmeleri için ekonomi becerilerinin artırılmasının dolayısıyla ekonomi okuryazarlığı becerileriyle donanık yetiştirilmelerinin gerekli olduğu söylenebilir.

I.2. Ekonomi okuryazarlığı ve BÖTE bölümleri

Özellikle teknoloji ve iletişimdeki ilerlemeler doğrultusunda bireylerin geçmişten farklı olarak daha çok ekonomik şapka giydiği günümüzde geleceğin ekonomistlerini de yetiştirecek öğretmenlerin ekonomi okuryazarlığı becerisiyle donanmış olarak yetiştirilmeleri önemlidir. Ancak yaşamı her dönemde etkileyen araçlardan birisi olan ekonomi bilgisi yeterliliğinin bir göstergesi olan ekonomi okuryazarlığı, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültelerinin öğretim programları dışında çoğu yükseköğretim programlarında ihmal edilmiş bir alandır.

Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) eğitim fakültelerini yeniden yapılandırması çerçevesinde eğitim fakültelerinde kurulan ve 2006-2007 yılı verilerine göre sayıları 29 olan ve yeni açılan üniversitelerle birlikte sayıları gün geçtikçe artan BÖTE bölümlerin iki ana amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ilk ve orta öğretimde görev alacak olan, temel mesleki bilgi ve becerileri kazanmış bilgisayar öğretmenleri yetiştirmektir. İkincisi ise öğrenci kitlesinin eğitim düzeyine ve eğitim içeriğine uygun öğretim materyali ve eğitim yazılımı tasarlama, geliştirme, uygulama ve değerlendirme alanlarında donanımlı bilgisayar destekli öğretim uzmanları yetiştirmektir. Geleceğin teknoloji becerileriyle donanık bireylerini yetiştirecek BÖTE bölümü öğrencilerinin de sınırlı kaynaklarla sınırsız gereksinimleri karşılayarak (örn: bilgisayar ve öğrenci sayısı oranı) toplumun tatmin düzeyini en yükseğe eriştebilmek için ekonomi okuryazarlıklarının olmasının zorunlu olduğu söylenebilir.

BÖTE bölümlerinin 113'ü teori, 58'i uygulama olmak üzere 171 saat, 240 ECTS, 142 krediden oluşan öğretim programlarında, alan ve alan eğitimi dersleri ile öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yanı sıra genel kültür dersleri yer almaktadır. Öğrencilerin entelektüel becerilerini artırmak ve farklı ilgi alanlarına hizmet edebilmek için açılan seçmeli dersler bu programların genel kültür dersleri içinde yer almaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı ekonomi okuryazarlığına ilişkin göstergelerin BÖTE öğretim programlarında var olup olmadığının belirlenmesidir.

II. YÖNTEM

BÖTE programlarında ekonomi okuryazarlığına ilişkin göstergelerin var olup olmadığının belirlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada nitel araştırmalarda veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman analizinden yararlanılmıştır. Doküman analizi araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman analizi dokümanlara ulaşma, orijinaliğin kontrol edilmesi, dokümanların anlaşılması, verinin analiz edilmesi ve kullanılması olmak üzere beş aşamada gerçekleştirilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu bağlamda öncelikle BÖTE bölümü bulunan tüm üniversitelerin ilgili web sayfalarına erişilmiştir. Erişilen bu sayfalarda YÖK tarafından oluşturulan BÖTE bölümlerinin öğretim programlarında yer alan zorunlu ders içeriklerinin yanı sıra bölümlere göre değişiklik gösterebilecek seçmeli derslerde dahil olmak üzere EK-1'de isimleri yer alan 28 üniversitenin BÖTE bölümlerinin öğretim programlarındaki tüm ders içerikleri araştırmanın dokümanları olarak alınmıştır. Nitekim eğitim ile ilgili doküman analizi kullanılarak gerçekleştirilen araştırmalarda program yönergeleri, ders kitapları, ders ve ünite planları gibi eğitimle ilgili belgeler veri kaynağı olarak kullanılabilir (Bogdan ve Biklen, 2003). Verilerin analizi sürecinde ekonomi okuryazarı bir bireyin sahip olması gereken yukarıda sıralanan bilgi ve beceriler bir başka deyişle ekonomi okuryazarlığı göstergeleri kategori olarak ele alınmış, ilgili kategorinin dokümanlarda var olup olmadığı araştırılmıştır.

III. BULGULAR

Araştırmacılar tarafından yapılan doküman analizi sonucunda YÖK tarafından hazırlanan öğretim programları temel alınarak düzenlenen BÖTE öğretim programlarında yerel, ulusal ve uluslararası karar almada önemli bir role sahip olan ekonomi okuryazarlığına ilişkin göstergelerin yalnızca Gazi Üniversitesi BÖTE Bölümünde 8. yarıyılında seçmeli ders olarak yer alan Ekonomi dersi aracılığıyla kazandırılabilceği sonucuna ulaşılmıştır. Geriye kalan tüm üniversitelerin BÖTE öğretim programlarında ekonomi okuryazarlığına ilişkin göstergelere rastlanmamıştır.

IV. SONUÇ ve TARTIŞMA

Çalışmada dijital çağ okuryazarlıkları içerisinde önemli bir yere sahip olan ekonomi okuryazarlığına ilişkin göstergelerin dolayısıyla ekonomi okuryazarlığı derslerinin bir üniversite haricinde BÖTE öğretim programlarında yer almadığı görülmüştür. BÖTE öğretim programlarında ekonomi okuryazarlığına ilişkin derslerin az ya da hiç yer almamasının nedeni kavramın öneminin henüz anlaşılmamış olması ya da bu dersleri verecek öğretim elemanı eksikliği olabilir. Ekonomi okuryazarlığı becerilerini kazandırmaya yönelik derslerin çoğu BÖTE öğretim programında olmamasından yola çıkarak BÖTE bölümü öğrencilerinin ekonomi okuryazarlığı becerilerinin yüksek düzeyde olmadığı söylenebilir. Bu durumun sadece BÖTE bölümleri öğrencileri için geçerli olmadığını da söylemek mümkündür. Nitekim Gerek ve Kurt (2008) tarafından gerçekleştirilen örneklem grubunda BÖTE öğrencilerinin de yer aldığı çalışmada üniversite öğrencilerinin ekonomi okuryazarlıklarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Cutler (1997) ve Chatzky'nin (2002) yaptıkları çalışmalarda Amerikan halkının da ekonomi okuryazarlık becerilerinin düşük olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Ekonomi okuryazarlığı; içinde yaşanılan dünyayı anlamamızı kolaylaştırdığı, insanları daha rasyonel ve katılımcı olmaya yönelttiği, ekonomi politikalarının sınırlarını ve potansiyelini anlamamızı sağladığı için bireylere ekonomi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması gerekmektedir. Ekonomi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması gereken kitle içindeki yükseköğretim öğrencileri genellikle tüketici olarak ekonomiye yönelik çoğu uygulamanın içinde yer almaktadır. Aile yaşantısı içinde talep ve beklentileri doğrultusunda anne-babalarının kendilerine verdikleri tepkiler aracılığıyla ekonomiye ilişkin kavramları öğrenmeye başlayan öğrencilerin harçlıkları da ekonomik harcamaların önemli bir göstergesidir (Bayhan, Yükselen ve Kaysılı, 2007).

Tüm öğrenciler için olduğu gibi BÖTE bölümü öğrencilerinin dünyayı anlama ve gelecek için iyi kararlar alabilmeleri, üretici, tüketici, işçi, yatırımcı rolleri için belirli düzeyde ekonomi okuryazarlığı becerilerine sahip olmaları gerekmektedir. Nitekim 3. Tüketicinin Finansal Bilincinin Geliştirilmesi Konferansı'nda da (2009) belirtildiği üzere 15-30 yaş arası gençlerin bankacılık, bütçeleme ve yatırım ile ilgili bilgilerinin oldukça eksik olduğu, uzun dönem planları yapmadıkları, plansız günlük harcamalar gerçekleştirdikleri, %82'sinin birikim yapmadığı, % 86'sının gelecekte de ev, araba, arsa gibi büyük bir yatırım için birikim yapmayı planlamadıkları gözlenmiştir (Referans, 2010). Bu süreçteki sıkıntıların en aza indirgenmesi için bazı projeler uygulamaya çalışılmaktadır. Örneğin, Paramı Yönetebiliyorum Projesi kapsamında 1 Kasım 2009 – 1 Kasım 2010 tarihlerinde 15 ilde 6000 gence bütçeleme, ekonomik planlama ve yönetim, yolsuzluk ve kayıt dışı ekonomi ile mücadele, ekonomi bilincin sürdürülebilir kalkınmaya katkısı konularında eğitimler verilerek gençlerin bu konudaki okuryazarlık becerilerinin artırılması amaçlanmaktadır (habitatcingenclik.org, 2009).

Gerçekleştirilen bu projelerin yanı sıra gelecekte özellikle okullara yeni teknolojilerin alınması ve teknoloji entegrasyonu konusunda daha çok söz sahibi olacak BÖTE bölümü öğrencilerinin ekonomi okuryazarlığı becerilerine sahip olmalarının önemi dikkat çekicidir. Buna bağlı olarak BÖTE bölümleri öğretim programlarına ekonomi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılacağı seçmeli derslerin eklenmesi gerektiği söylenebilir. Seçmeli ders kapsamında BÖTE bölümü öğrencilerine kazandırılacak ekonomi okuryazarlığının öğretim programlarında yer almamasının sonuçları ülkemizin ekonomi okuryazarlığı düzeyini göstermesi açısından da dikkat çekicidir.

KAYNAKÇA

Bankalararası Kart Merkezi (2009). 5 Mart 2010 tarihinde

<http://www.bkm.com.tr/yillara-gore-istatistiki-bilgiler.aspx> adresinden erişilmiştir.

Bayhan, P., Yükselen, A. ve Kaysılı. B. (2007). Çocukların ekonomiyle ilgili kavramlara yönelik algılarının yaşlara göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim* 32 (143), 3-11.

Bogdan, R.C. ve Biklen, S. K. (2003) *Qualitative research for education: An introduction to theory and methods* (3rd ed.). Boston: Allyn&Bacon.

Chatzky, J. (2002). Teach our children well. *Money* 31(7), 128.

Cutler, N.E. (1997). The false alarms and blaring sirens of financial literacy: Middle-agers' knowledge of retirement income, health finance and long-term care. *Generations* 21, 34-41.

Dinler, Z. (2006). *İktisada giriş* (12. Basım). Bursa: Ekin Kitapevi.

Gerek, S. (2007). Ekonomi okuryazarlığıyla ekonominin kötü etkileri azaltılabilir. 26 Eylül 2007 tarihinde <http://e-gazete.anadolu.edu.tr/ayrinti.php?no=4524> adresinden erişilmiştir.

Gerek, S. ve Kurt, A.A. (2008). Economic literacy of university students: A Sample from Anadolu University. 16 Temmuz 2009 tarihinde http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1137610 adresinden erişilmiştir.

Gürdal, O. (2000). Yaşam boyu öğrenme etkinliği enformasyon okuryazarlığı, *Türk Kütüphaneciliği*, 14(2), 176-187.

Habitat İçin Gençlik Derneği (2009). 5 Mart 2010 tarihinde <http://www.habitaticingenclik.org.tr/fb.asp> adresinden erişilmiştir.

North Central Regional Educational Laboratory-NCREL (2003). enGauge® 21st Century Skills: Literacy in the Digital Age, 17 Nisan 2009 tarihinde http://www.grrec.ky.gov/SLC_grant/engauge21st_Century_Skills.pdf adresinden erişilmiştir.

North Central Regional Educational Laboratory-NCREL (2006). 21st century skills: Economic literacy. 6 Kasım 2006 tarihinde <http://www.ncrel.org/engauge/skills/econlit.htm> adresinden erişilmiştir.

Odabaşı, F. (2000). Toplumsal etkiler ve teknoloji okuryazarlığı, BTIE 2000 Bilişim Teknolojileri Işığında Eğitim Konferansı Bildiriler Kitabı. Ankara: Meteksan.

Odyakmaz, N.(2009).Bilgi teknolojileri, küreselleşme ve kalkınma. 20 Kasım 2009 tarihinde <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/bilgi.doc> adresinden erişilmiştir.

Özer, M. (2005). İktisadın tanımı ve temel kavramları. İ.Şıklar, (Ed.), *İktisada giriş* içinde (1-25). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Referans Gazetesi (2010). Gençler birikim yapmanın hayalini bile kuramıyor. 7 Mart 2010 tarihinde http://www.referansgazetesi.com/haber.aspx?HBR_KOD=133731&KTG_KOD=512 adresinden erişilmiştir.

Snavely, L. ve Cooper, N. (1997). The information literacy debate, *The Journal of Academic Librarianship*, 23(1), 9–13.

SONAR (2010). Türkiye siyasi eğilimler ve beklentiler araştırması, 5 Şubat 2010 tarihinde
http://www.sonararastirma.com/rapor/Siyasi_Egilimler_Ocak_2010_SONAR.PDF
adresinden erişilmiştir.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, B. (1989). Okuryazarlık ve okuma alışkanlığı üzerine, *Türk Kütüphaneciliği*, 3(1), 48-53.

Ek 1. BÖTE Öğretim Programlarının İncelendiği Üniversiteler

1. Abant İzzet Baysal Üniversitesi
2. Anadolu Üniversitesi
3. Ankara Üniversitesi
4. Bahçeşehir Üniversitesi
5. Balıkesir Üniversitesi
6. Başkent Üniversitesi
7. Bilkent Üniversitesi
8. Boğaziçi Üniversitesi
9. Çanakkale Üniversitesi
10. Çukurova Üniversitesi
11. Dokuz Eylül Üniversitesi
12. Ege Üniversitesi
13. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
14. Fırat Üniversitesi
15. Gazi Üniversitesi
16. Hacettepe Üniversitesi
17. İstanbul Üniversitesi
18. Karadeniz Teknik Üniversitesi
19. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
20. Niğde Üniversitesi
21. Ondokuz Mayıs Üniversitesi
22. Orta Doğu Teknik Üniversitesi
23. Pamukkale Üniversitesi
24. Sakarya Üniversitesi
25. Selçuk Üniversitesi
26. Trakya Üniversitesi
27. Uludağ Üniversitesi
28. Yıldız Teknik Üniversitesi

Economic Literacy Indicators at the Department of Computer Education & Instructional Technologies

I. Introduction

Developments in the 21st century have led to a rapid increase in the expectations from individuals. One of the areas regarding these expectations is literacy. Literacy is the ability to define, understand, interpret, create, communicate and to calculate by using visual and written materials in different areas. Today, literacy is mentioned in various subjects in almost a slogan-like manner (Odabaşı, 2000); and in literature, there are 34 different literacy fields (Snaveley and Cooper, 1997) such as information literacy, computer literacy, environmental literacy, and literacy in technology. It could be stated that literacy in economics is one of the most important literacy fields defined in literature - which has appeared as a necessity of as well as a result of the information era.

Economic literacy, which could be regarded as an area of economic efficiency – one of the life skills necessary for individuals to lead their lives in a healthy, prolific and productive way -, could be simply defined as the ability to interpret the economic developments and the effects of these developments (Gerek and Kurt, 2008). As the U.S. Department of Labor (1991) stated, the world today is a new economic world which takes its power from technology, whose driver is information, and whose fuel is informatics (NCREL, 2003). In this respect, it could be stated that it is necessary for individuals to gain literacy skills in economics or to increase their current literacy skills in economics.

The number of new products and services provided in relation to information and communication technologies has increased in geometrical progression in the last decade. Thus, it is possible to say that information and communication technologies have effects on economic growth and that this could be seen in different channels. Also, the roles of students from the department of Computer Education and Instructional Technologies (CEIT) who are and will be closely engaged in information and communication technologies at almost any time of their lives are quite important for the process. Therefore, it could be stated that it is necessary to increase the economic skills of CEIT students so that they can become aware of their roles and it is thus necessary to train them in a way that they will be equipped with literacy skills in economics.

Economic literacy, an indicator of sufficient knowledge of economics – one of the tools that affect life at any time -, is field neglected in most higher education programs except for the curriculums in the Faculty of Economics and Administrative Sciences at universities. Another neglected program could be said to be CEIT. In this respect, the purpose of the present study is to determine whether indicators regarding economic literacy exist in the CEIT curriculums.

II. Method

In this study, which aims at determining whether indicators regarding economic literacy exist in CEIT curriculums, document analysis, one of the data collection tools used in qualitative research, was applied. In this respect, the above-mentioned skills and knowledge that an individual literate in economics should have were considered as indicators of economic literacy; in addition, by examining the course contents within the curriculums of CEIT departments formed by the Council of Higher Education (CHE), the existence of the indicators was investigated.

III. Findings

As a result of the document analysis conducted by the researchers, it was seen that the indicators regarding economic literacy, which have an important role in taking local, national and international decisions, only exist in Gazi University CEIT curriculum. Other CEIT curriculums did not cover economic literacy indicators.

IV. Discussion

The reason why there is only one course regarding economic literacy in CEIT curriculums could be the fact that the importance of the concept has not been fully understood yet or that there are no faculty members to give such courses. Since there are no courses for teaching literacy skills in economics in CEIT curriculums, except one, it could be stated that the CEIT students have low levels of literacy skills in economics. It is also possible to say that such a situation is also true for students from other departments because it was concluded in a study carried out by Gerek and Kurt (2008) that university students had average levels of literacy skills in economics. Similarly, in the studies conducted by Cutler (1997) and by Chatzky (2002), it was revealed that the American society had low levels of literacy skills in economics.

As it is true for all other students, CEIT students should have literacy skills in economics at a certain level in order to understand the world, to take good decisions for future, and to act their roles well as producers, consumers, workers and investors. It is important that CEIT students, who will, especially in future, have the biggest right to comment on the integration of technology and on the purchase of new technologies in schools, should have literacy skills in economics. Depending on this, it could be stated that optional courses which will help students gain literacy skills in economics should be included in CEIT curriculums. The potential results of including economic literacy in the scope of these optional courses in CEIT curriculums are striking since it is an indicator of the level of economic literacy in our country.

Evlenmek İçin Birbirlerini Tercih Eden Çiftlerin Duygusal Zekâ Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Investigation the Levels of Emotional Intelligence of the Couples Making Decision for Marriage

Neşe CİNGİSİZ* Mehmet MURAT**
Milli Eğitim Bakanlığı
Gaziantep Üniversitesi

Özet

Bu araştırmanın amacı, evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeylerinin bireylerin yaşları, cinsiyetleri, eğitim düzeyleri, meslekleri ve evlenme biçimleri gibi değişkenler açısından incelenmesi ve evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendi duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının ortaya konulmasıdır. Araştırmanın çalışma grubu Gaziantep ili, Şehitkamil Belediyesi'ne evlenmek için başvuru yapan 46 nişanlı çiftten oluşmaktadır. Çiftlere gönüllülük esasına dayalı olarak Hall tarafından geliştirilen ve Ergin (2000) tarafından geçerlilik, güvenilirlik çalışmaları yapılarak Türkçe'ye uyarlanan Duygusal Zekâ Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır. Bulgular kişilerin duygusal zekâ düzeylerinin eğitim düzeyine göre farklılaştığını; eğitim düzeyi arttıkça duygusal zekâ düzeyinin de arttığını ve özellikle de ortaokul mezunları ile üniversite mezunları arasında anlamlı farklılığın olduğunu yansıtmaktadır. Duygusal zekâ ile cinsiyet, yaş, meslek ve evlenme biçimi arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Evlenmek için birbirini tercih eden çiftlerden evlenecekleri kişi ile kendisinin duygusal zekâ düzeyleri arasında yüksek düzeyde bir korelasyon bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: Evlilik, Duygusal Zekâ, Duygusal Zekâ Düzeyi

Abstract

The purpose of this study is to investigate the emotional intelligence levels of those couples engaged to marry in terms of variables such as their ages, sex, educational levels, occupations and marriage styles and to find out if there is a significant relationship between their emotional intelligence levels. 46 engaged couples who applied to Gaziantep Şehitkamil Municipality for marriage constitute the sample of this study. "Emotional Intelligence Evaluation Scale" was applied to

* MEB Adıyaman Milli Eğitim Müdürlüğü Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen

** Gaziantep Üniversitesi Gaziantep Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi mmurat@gantep.edu.tr

those couples who volunteered to take part in the study. The result of this study shows that individual's emotional intelligence level varies according to their educational levels, meaning that the more educated they are the higher emotional intelligence level they have. The results also show that there is a significant difference between the intelligence levels of graduates of middle school and university. The findings however show that there is no significant difference between emotional intelligence levels and sex, ages, occupations and marriage styles parameters. Finally, the findings show that there is no significant correlation between the emotional intelligence levels of those couples engaged to marry.

Key Words: Marriage, Emotional Intelligence, Level of Emotional Intelligence

GİRİŞ

Hayatta başarılı olmak için birçok yol vardır. Başarı denildiğinde sadece akademik ya da iş yaşamındaki başarı değil; aynı zamanda aile ve çevre ile kurulan ilişkilerin niteliği de önem taşımaktadır. Başarı için bilişsel zekâ (IQ) gerekli ancak yeterli değildir. İnsan zekâsının gerçek ölçütünü akademik zekâsı belirlerken hayat başarısının gerçek ölçütünü ise duygusal zekâsı belirlemektedir (Goleman 1995).

IQ ile ilgili çok sayıda kişi üzerinde birçok araştırmalar yapılmasına rağmen, duygusal zekanın yeni bir kavram olması nedeni ile henüz yeterince araştırmaya konu olduğunu söylenemez (Goleman, 2000).

Duygusal Zekâ

İlgili literatür incelendiğinde duygusal zekanın farklı tanımlarına rastlanmaktadır.

Goleman (1995), "Duygusal Zekâ" adlı kitabında duygusal zekâyı 'Kişinin kendi duygularını anlaması, başkalarının duygularına empati beslemesi, ve kişinin kendi duygularını yaşamı zenginleştirecek biçimde düzenleyebilme yetisi" olarak tanımlamaktadır.

Peter Salovey ve John Mayer (1990), duygusal zekâyı şöyle açıklamışlardır : "Bir kişinin kendisinin ya da başkalarının duygularını yansıtabilme, onları ayırt edebilme, kişinin düşünce ve eyleminde bu bilgiyi kullanabilme" şeklinde tanımlamaktadırlar.

Yüksel, (2006)'ya göre ise duygusal zekâ, kişinin kendi duygularının farkında olması, bu duygularını kontrol edebilmesi, empatik davranması ve sosyal ilişkilerde açık olabilmesidir.

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi duygusal zekâ becerilerine sahip bir insan, kendi duygularının farkında olan ve bu duygularını idare edebilen, başkalarının

duygularını anlayıp onlarla etkili bir şekilde başa çıkabilen kişidir. Goleman (2000)' a göre, bu kişiler hayatlarının her alanından yüksek doyum sağlar ve yaşamlarını etkili bir şekilde sürdürebilirler.

İnsanlar karşılaştıkları durumlara duygularına göre tepkide bulunurlar. Önemli olan şey, var olan duyguların ifade edilmesi değil; duyguların nasıl ve ne zaman ortaya konduğudur. Aristo bunu şu şekilde açıklamıştır; *“Herkes öfkelenebilir; bu kolaydır. Fakat doğru zamanda, doğru amaç için ve gereken ölçüde sinirlenmek, işte kolay olmayan budur”* (Akt; Tarhan, 2008). Duyguların doğru yer ve zamanda ifade edilmesi öncelikle kişinin kendi duygularının farkında olmasını, duygularını yönlendirebilmesini, başkalarının duygularını anlamasını, kendini duyguları doğrultusunda harekete geçirebilmesini ve sosyal becerilere sahip olmasını gerektirmektedir. Bu yetenekler ise duygusal zekâ kavramını oluşturmaktadır.

Goleman'ın Salovey ve Mayer'in modelini temel alarak oluşturduğu duygusal zeka modeline göre duygusal zekanın beş temel boyutu vardır. Bunlar; kendi duygularının farkında olma, kendi duygularını yönetme, kendini motive etme, empati ve sosyal beceriler şeklinde gruplandırılmıştır (Lee, 2003). Bu grupları Psenicka ve Rahim (2002), şu şekilde açıklamıştır:

- Kendi Duygularının Farkında Olma:** Kişinin kendi duygularını, ruh halini ve nedenini anlayabilme becerisini ifade etmektedir. Bu boyut aynı zamanda kişinin kendi duygularının başkaları üzerindeki etkilerinin de farkında olmasını belirtmektedir.
- Kendi Duygularını Yönetme:** Kişinin kendi duygularını ve tepkilerini kontrol altında tutabilme, muhtemel kötü durumlar karşısında sakin kalabilme ve başkalarının duygularından etkilenmeme becerisini ifade etmektedir.
- Kendini Motive Etme:** Kişinin tüm engeller, başarısızlıklar karşısında başarıya odaklanabilme ve hedefine ulaşmak üzere değişimi kabullenebilme becerisini ifade etmektedir.
- Empati:** Kişinin karşısındaki bireylerin duygu ve düşüncelerini sözlü veya sözsüz iletişimle anlayabilme, ihtiyacı olan kişilere duygusal anlamda destek olabilme ve başkalarının duyguları ve davranışları arasındaki bağlantıyı kurabilme becerisidir.
- Sosyal Beceriler:** a) Kişinin kendi problemleriyle baş edebilmesi, b) işbirliği kurmasına engel olan duyguları ile başa çıkabilmesi, c) çatışma durumunda uygun davranışları tercih edebilmesi şeklinde açıklanabilir.

Duygusal zeka yaşamın her alanında önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan yaşamında yadsınamaz bir yeri olan evliliklerde de duygusal zekanın yeri önemli olmaktadır.

Evlilik, toplumsal kurallar ve yasaların öngördüğü biçimde bir erkekle bir kadının yaşamlarını birleştirmesidir (Özgüven, 2001). Evlilikte önemli olan bireyin kiminle evleneceğine karar vermesidir. Kiminle evlenileceğine karar vermek önemli ve uzun zaman alan bir süreçtir. Kişinin evleneceği insan ile hayatını birleştirmesi sadece fiilen değil; duygularla ve düşüncelerle yaşamın her alanında birlikte yaşamaktır. Çünkü evlilik kadın ve erkeğin etkileşim halinde olduğu bir kişilerarası ilişkidir.

Etkileşim, karşılıklı olarak eşlerin duygu ve düşüncelerini açık ve doğru olarak birbirlerine iletmeleridir (Özgüven, 2001). Eşler arasında etkileşimin sağlıklı olması evlilikte doyumu artırır.

Evlilik hayatında eşler arasında sorunlar mutlaka yaşanacaktır, ancak bu sorunların nasıl üstesinden geldiği önemlidir. Duygusal zekâ sağlıklı ilişkiler kurmayı da öngörmektedir. Evlilikte de eşler arasındaki iletişim evliliğin sağlıklı olmasında önemli bir etkidir. Bu nedenle evlilikte duygusal zekânın varlığı eşler arasındaki uyumu son derece olumlu etkilemektedir. (Becerem, 2001).

Evlilikte mutluluğu yakalayabilmek için, eşlerin güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olmaları, duygularını ve davranışlarını yönetebilmeleri, eşlerinin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmaları gerekmektedir. Bu durum duygusal zekâyı gerekli kılmaktadır.

Evlilikte sağlıklı iletişim için, eşlerin birbirlerine yakın ve yüksek duygusal zeka düzeylerine sahip olmaları önemlidir. Becerem (2001)' e göre, evlilikte eşler arasındaki sorunlar duygusal güçlerle çözülebilmektedir. İnsan hayatının her döneminde olduğu gibi evlilik döneminde de duygusal zekâ kurtarıcı bir rol oynamaktadır.

Ülkemizde duygusal zekâ ile ilgili çeşitli araştırmalar bulunmuş olmasına rağmen; duygusal zekânın evlilik ilişkisindeki önemini belirten herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı, duygusal zekânın evlilik ilişkisindeki rolünün ortaya konulmasıdır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeylerinin bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek ve evlenme biçimi gibi değişkenler açısından incelemek ve evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişinin duygusal zekâ düzeyi ile kendi duygusal zekâ düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını ortaya koymaktır.

Evliliğin temelini iletişim ve etkileşim oluşturur (Canel, 2007). Eşler arasındaki iletişimin sağlıklı olması evlilikte mutluluğu belirleyen etkenlerden biridir. Kişilerarası ilişkilerin sağlıklı olması da duygusal zekâyı gerekli kılmaktadır.

Beceren (2001)'e göre, evlilik terapilerine başvuran çiftlerde en çok karşılaşılan sorunlardan biri de eşler arasındaki iletişim sorunu ve bu iletişimsizlikten doğan problemler gelmektedir. Duygusal zekâ kişinin hem kendi duygularının hem de eşinin duygularının farkında olması, duygularını gerektiği yerde gerektiği şekilde ifade edebilmesi, empatik davranması ve sosyal ilişkilere açık olabilmesidir. Bu duygusal yetkinlikler eşlerde olduğu sürece evlilikte ilişkinin kalitesinin artması ve sağlıklı beraberliklerin ortaya çıkması muhtemeldir. Gottmann (1993), ise duygusal zekânın yeterince gelişmemesi durumunda evlilikte kadın ve erkek arasında çatışma yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir.

Bu çalışma, duygusal zekânın eş seçiminde ve evlilikte önemini incelemek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Problem Cümlesi

Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

Alt Problemler

1. Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
4. Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile meslekleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
5. Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile evlenme biçimleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Gaziantep İli, Şehitkamil Belediyesi evlendirme memurluğuna evlenmek için başvuru yapan 46 çift oluşturmuştur. Çiftler gönüllülük esasına göre seçilmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan kişilerin yaşları, eğitim düzeyleri, evlenme biçimleri ve meslekleri ile ilgili bilgiler Tablo 1, 2, 3 ve 4’de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya katılanların yaş aralığı

Yaş Aralığı	N	%
18 yaş ve aşağısı	10	10,9
19–22 yaş arası	21	22,8
23–26 yaş arası	39	42,4
27 yaş ve üzeri	22	23,9
Toplam	92	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi evlenme yaş aralığı % 42.4 ile 23–26 yaşları arasında yoğunlaşmıştır.

Tablo 2. Araştırmaya katılanların eğitim düzeyi

Eğitim Düzeyi	N	%
İlkokul mezunu	17	18,5
Ortaokul mezunu	24	26,1
Lise mezunu	28	30,4
Üniversite mezunu	23	25,0
Toplam	92	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi eğitim düzeyi %30.4 ile lise mezunu düzeyinde yoğunlaşmıştır.

Tablo 3. Araştırmaya katılan çiftlerin evlenme biçimleri

Evlenme Biçimi	N	%
Görücü Usulü	46	50
Arkadaşlar Tanıştırdı	12	13
Akrabalar Tanıştırdı	12	13
Kendim Tanıştım	22	23,9
Toplam	92	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi evlenme biçimi % 50 ile görücü usulünde yoğunlaşmıştır.

Araştırmaya katılan 92 kişi mesleklerine göre 3 gruba ayrılmıştır. 1. grup ‘insanlara doğrudan hizmet veren’; 2. grup ‘insanlara dolaylı olarak hizmet veren’ ve 3. grup ise ‘herhangi bir işte çalışmayan’ olarak belirlenmiştir. Veriler Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Araştırmaya katılanların meslek grupları

Meslek Grupları	N	%
İnsanlara doğrudan hizmet veren meslekler	26	28,3
İnsanlara dolaylı hizmet veren meslekler	34	37,0
Herhangi bir işte çalışmayan kişiler	32	34,8
Toplam	92	100

Tablo 4’de görüldüğü gibi meslek grupları %37,0 ile İnsanlara dolaylı hizmet veren mesleklerde yoğunlaşmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada verilerin toplanmasında duygusal zekâ düzeylerini belirlemek için Hall tarafından geliştirilen ve Ergin (2000) tarafından geçerlilik, güvenilirlik çalışmaları yapılarak Türkçe’ye uyarlanan “Duygusal Zekâ Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır.

Ölçek; Ergin (2000), tarafından araç geliştirmede uyulması gereken sürece uygun olarak Türkçe’ye uyarlanmıştır ve bu amaçla şunlar yapılmıştır:

Ölçekte bulunan 30 maddenin ilk ve son uygulamalardaki güvenilirlik katsayısı 0,76 ile 0,92 arasında hesaplanmıştır. Ölçeğin toplam puanı açısından bakıldığı zaman ilk ve son uygulama arasındaki korelasyon katsayısı 0,84 düzeyinde hesaplanmıştır. Bu aşamada ölçeğin Türkçe formundan elde edilen puanlar üzerinde “item-total” analizi yapılmış, bu analizin gereği olarak ölçekte bulunan her bir madde ile ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Yine Ergin (2000) tarafından bu analiz yapılırken her madde ile kendisi dahil ölçeğin toplam puanı ve her madde ile kendisi hariç ölçeğin toplam puanı arasındaki ilişki hesaplanmıştır. Bu şekilde hesaplanan ilişki katsayılarının da, ölçekteki iki madde dışında 0,73 - 0,89 arasında bir dağılım göstermiştir. Ölçekte bulunan iki maddenin “item-total” analizdeki sonuçları yeterli bulunmamış ve bu iki maddenin ifadesi tekrar gözden geçirilerek daha anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır.

Ergin (2000) tarafından aynı Türkçe formdan elde edilen puanlar üzerinde ölçeğin iç tutarlılık katsayısı da hesaplanmıştır. Bu amaçla ölçekte bulunan 30 madde tek ve çift numaralı sorular olarak ayrı ayrı puanlanmış ve öğrencilerin tek ve çift numaralı sorulardan aldıkları puanlar arasındaki ilişki katsayısı hesaplanmış olup bu katsayı 0,79 düzeyinde bulunmuştur. Ölçeğe biçimsel olarak da uygun bir şekil verilmiş ve son şekli hazırlanmıştır.

Ölçek 30 maddeden oluşmaktadır. Her madde için “Tamamen katılmıyorum”, “Kısmen katılmıyorum”, “Kararsızım”, “Kısmen katılıyorum”, “Tamamen katılıyorum” şeklinde çiftlerin duygusal zekâ düzeylerini belirleyen yanıtlar bulunmaktadır. Her bir yanıtı verilen puanlar toplanarak çiftlerin toplam duygusal zekâ puanı belirlenmiştir.

VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Uygulama

Çalışmada Gaziantep İli, Şehitkamil Belediyesi’ne evlenmek için başvuru yapan 46 nişanlı çifte Duygusal Zekâ Değerlendirme Ölçeği uygulanmış ve çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile ilgili veriler toplanmıştır. Çalışma 3 aylık bir zaman diliminde gerçekleştirilmiş ve uygulamada gönüllülük esas alınmıştır.

Veri toplama işlemi bitirildikten sonra elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Analizler, SPSS 10.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde; duygusal zekâ cinsiyet, yaş, meslek, eğitim düzeyi ve evlenme biçimi gibi değişkenler açısından incelenirken Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Sonucun anlamlı çıktığı durumlarda ise Tukey-HSD testi kullanılmıştır ve analizler için istatistiksel anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir.

Çiftlerin evlenecekleri kişinin duygusal zeka düzeyleri ile kendi duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını sınamak için de ‘Eşleştirmeli t Testi’ hesaplanmış ve analizler için istatistiksel anlamlılık düzeyi .01 kabul edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Eğitim Düzeyleri Farklı Kişilerin Duygusal Zekâ Düzeylerine İlişkin Bulgular

Eğitim düzeyi değişkenine göre duygusal zekâ düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve frekansları Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Eğitim düzeyi değişkenine göre duygusal zekâ düzeyi puanlarının aritmetik ortalamaları, standart sapmaları ve frekansları

Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	Ss
İlkokul	17	105,5294	31,3531
Ortaokul	24	90,5000	27,2445
Lise	28	107,6429	25,4270
Üniversite	23	114,1739	24,3771
Toplam	92	104,4130	27,8300

Tablo 5’te görüldüğü gibi, ortaokul mezunu 24 kişinin duygusal zekâ düzeylerinin ortalaması 90,50; üniversite mezunu 23 kişinin duygusal zekâ

düzeylerinin ortalaması 114,17 olarak bulunmuştur. Yani duygusal zekâ ortalamaları arasındaki farklılık en çok ortaokul mezunları ile üniversite mezunları arasında bulunmuştur.

Duygusal zekâ düzeyinin eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını sınavabilmek için Tek Yönlü Varyans Analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Eğitim düzeylerine göre duygusal zekâ düzeylerinin karşılaştırılması

Kaynak	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Grup Arası	7150,336	3	2383,445	3,312	,024
Grup İçi	63329,968	88	719,659		
Toplam	70480,304	91			

Tablo 6'da görüldüğü gibi $P = ,024$ bulunmuştur. Bu da eğitim düzeyinin duygusal zekâ üzerindeki etkisinin anlamlı bulunduğunu göstermektedir. Araştırmaya katılan kişilerin eğitim düzeyleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık vardır ($P < 0,05$).

Yapılan varyans analizi sonucunda duygusal zekânın hangi eğitim düzeylerine göre farklılık gösterdiğini sınavabilmek için Tukey-HSD testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Duygusal zekâ düzeylerinin eğitim düzeylerine ilişkin Tukey-HSD testi sonuçları

(I) OKUL	(J) OKUL	Ortalama Farkları (I-J)	Standart Hata	Önemlilik Düzeyi	95% Güven Aralığı	
					Alt Sınır	Üst Sınır
İlkokul	Ortaokul	15,0294	8,5040	,296	-7,241	37,3001
	Lise	-2,1134	8,2483	,994	-23,714	19,4876
	Üniversite	-8,6445	8,5803	,745	-31,115	13,8260
Ortaokul	İlkokul	-15,0294	8,5040	,296	-37,300	7,2413
	Lise	-17,1429	7,4624	,106	-36,685	2,4000
	Üniversite	-23,6739*	7,8279	,017	-44,173	-3,1741
Lise	İlkokul	2,1134	8,2483	,994	-19,487	23,7145
	Ortaokul	17,1429	7,4624	,106	-2,400	36,6857
	Üniversite	-6,5311	7,5493	,823	-26,301	13,2393
Üniversite	İlkokul	8,6445	8,5803	,745	-13,826	31,1150
	Ortaokul	23,6739*	7,8279	,017	3,1741	44,1738
	Lise	6,5311	7,5493	,823	-	26,3014

* $p < .05$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 7’de görüldüğü gibi duygusal zekâ düzeyindeki farklılığın belirgin olduğu gruplar ortaokul mezunları ile üniversite mezunlarıdır. Yani eğitim durumu duygusal zekâyı belirlemede etkindir denilebilir.

Evlenmek için Birbirlerini Tercih Eden Çiftlerin Evlenecekleri Kişi İle Kendi Duygusal Zekâ Düzeyleri Arasındaki Farklılığa İlişkin Bulgular

Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendi duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığına yönelik eşleştirmeli t testi sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendi duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığına yönelik eşleştirmeli t testi sonuçları

	\bar{X}	N	Ss	t
Kadın	105,67	46	23,76	.58
Erkek	103,15	46	31,59	

	N	r	P
Kadın& Erkek	46	,473**	,001

** Önemlilik Düzeyi $p < 0.01$

Tablo 8’de görüldüğü gibi çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendi duygusal zekâ düzeyleri arasındaki farklılığa bakılmış ve $t = .58$ ve $p = .001$ olarak bulunmuştur. Bu bulgu evlenmek için birbirini tercih eden çiftlerden evlenecekleri kişi ile kendisinin duygusal zekâ düzeyleri arasında da güçlü bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Yani evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendisinin duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p < 0.01$). Buradan sonuçla evlenecek kişilerin eş olarak seçtikleri kişi ile duygusal zeka düzeyleri birbirine yakındır denilebilir. Evlenecek çiftlerin duygusal zeka düzeylerinin birbirine yakın olması evlilik ilişkisinin sağlıklı olması açısından önemli olmaktadır.

Yapılan istatistiksel işlemler sonucunda evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin duygusal zekâ düzeyleri ile yaşları, cinsiyetleri, meslekleri, evlenme biçimleri arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır.

SONUÇ

Çalışmanın sonucunda; duygusal zekânın eğitim seviyesine göre farklılaştığı, duygusal zeka düzeyinin artmasında eğitim düzeyinin önemli olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışma Yılmaz ve Şahin (2004)'in okul öncesi öğretmen adayları üzerinde yaptıkları çalışma bulguları ile paralellik göstermektedir. Söz konusu çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarının duygusal zekâ düzeyleri bazı değişkenler açısından incelenmiş ve sonuçta öğrencilerin sınıf düzeyleri ile duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur; gruplar arasındaki farkın ise 1. ve 4. sınıf öğrencileri, 2. ve 4. sınıf öğrencileri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Yani eğitim seviyesi arttıkça duygusal zekâ düzeyi de artış göstermiştir.

Jager'ın meslekli öğrenciler üzerinde deney ve kontrol grubu oluşturarak, deney grubuna duygusal zekâ müfredatlı bir eğitim uyguladığı araştırması da bu bulguyu destekler niteliktedir. Araştırma duygusal zekâ ve öğrenme arasındaki ilişkiyi saptamayı hedeflemektedir ve sonuç olarak iki kritik bulguya işaret edilmektedir: (a) Duygusal zekâ okul ortamında eğitim yolu ile geliştirilebilir. (b) Duygusal zekâ, akademik performans ile pozitif ilişkilidir. Jager, duygusal zekâ müfredatlı bölüm ile diğer bölümü kıyasladığında görmüştür ki duygusal zekâ, mezun öğrencilerde başarı ile öğretilmektedir (Akt; Eymen, 2007).

Evlenmek için birbirlerini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendisinin duygusal zekâ düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı, evlenmek için birbirini tercih eden çiftlerin evlenecekleri kişi ile kendisinin duygusal zekâ düzeylerinin birbirine yakın olduğu ortaya çıkmaktadır.

Evlilikte eşlerin yüksek duygusal zekâyâ sahip olmaları önemlidir, ancak evlenmek için birbirlerini tercih eden kişilerin duygusal zekâ düzeylerinin birbirine yakın olması da evlilikte uyumu son derece olumlu etkiler. Kişinin kendini, duygularını tanıması ve kendi özelliklerini bilmesi, evleneceği kişiyi tanıması ve onun duygularından haberdar olması gerekmekte ve kişinin kendine en yakın özellikteki kişiyi eş olarak seçmesini gerekli kılmaktadır. Bu da eş seçiminin doğru yapılmasına bağlıdır (Özgüven, 2001).

ÖNERİLER

Duygusal zekânın gelişiminde aile ve çevrenin büyük katkısı vardır. Çünkü kişilik gelişiminde, duyguların şekillenmesinde, duygusal gelişimde aile ve çevreden alınan eğitim önemlidir (Maboçoğlu, 2006). Duygusal becerilerin gelişimi, yaşamın ilk günlerinden gençliğin sonuna kadar devam eden gelişim çağında daha kolay olmaktadır. Bu da okullarda verilecek duygusal eğitimi öne çıkarmaktadır. Ancak okullarda, çocukların akademik başarısına daha çok önem verilmekte; yaşamında başarılı, mutlu birer birey olmalarını sağlayacak duygusal ve sosyal becerilere yeterince önem verilmemektedir (Becerem, 2002).

Eymen (2007), duygusal yetenek verilerinin sabit olmadığını; öğrenilebilir ve geliştirilebilir olduğunu belirtmiştir. Duygusal zeka düzeyinin artırılması için okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına ve ‘Haydi Kızlar Okula’, ‘Baba Beni Okula Gönder’ kampanyalarına destek verilebilir.

Okulda çocuğa sadece akademik bilgi vermek kadar öğretmenin akademik bilgiyi verirken insani değerlerini, sevgisini de çocuğa hissettirmesi de önemlidir. Okullar, akademik başarının yanı sıra çocuklara problem çözebilme, sağlıklı ilişkiler kurabilme, kendilerini tanıyabilme ve yeteneklerini keşfedebilmelerini sağlayıcı öğrenme ortamları oluşturmalı; karşılaştıkları engelleri aşabilmeleri ve hayal kırıklıklarıyla daha kolay başa çıkabilmeleri ve daha mutlu bireylerin yetişmesi için çocukların duygularına daha çok önem vermelidir.

Duygusal zekânın gelişimine okulların da katkısının sağlanabilmesi için; eğitim-öğretim programlarının duygusal zekâyı geliştirici nitelikte düzenlenebilir, duygusal zekâ aracılığı ile öğretim yapılan çeşitli programlar geliştirilip, uygulanabilir.

Evlenmek için belediyelere başvuran çiftlere evlilik öncesi danışmanlığı hizmeti sunulabilir. Evlilik öncesi danışmanlığı kapsamında bireylerin evlenmeden önce birbirlerini tanımaları ve evliliklerinde yaşamaları muhtemel olan problem alanları hakkında bilgilendirilmeleri, evlilikte çatışma ve problem çözme becerilerini geliştirebilmelerine yönelik olarak evlilik eğitim programları düzenlenebilir ve bu eğitim programında evliliğe hazır oluş konusunda farkındalıklarını artırıcı çalışmalara yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Beceren, E. (2001). Evlilikte Duygusal Zekâ. [Http://www.duygusalzeka.com/aps?=genel](http://www.duygusalzeka.com/aps?=genel). Erişim: 21.11.2006.
- Beceren, E. (2002). Okullarda Duygusal Zekâ. 03 15, 2002 tarihinde [Http://www.duygusalzeka.com/asp?=genel/>](http://www.duygusalzeka.com/asp?=genel/>) Erişim: 15.03.2002.
- Canel A.N. (2007). Ailede Problem Çözme, Evlilik Doyumu ve Örnek Bir Grup Çalışmasının Sınanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Anabilim Dalı. İstanbul.
- Ergin, F. E. (2000). Üniversite Öğrencilerinin Sahip Oldukları Duygusal Zekâ Düzeyi İle 16 Kişilik Özelliği Arasında İlişki Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı. Konya.
- Eymen, U. (2007). Duygusal Zekâ. Kaliteofisi Yayınları, No:15. www.kaliteofisi.com, Erişim: 02.10.2007.
- Goleman, D. (1995). Duygusal Zekâ Neden IQ'dan Daha Önemlidir? Çev.:Yüksel, B. S., İstanbul:Varlık/ Bilim Yayınları.
- Goleman, D. (2000). İş Başında Duygusal Zekâ. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Gotmann, J. (1993). What Predicts Divorce: The Relationship Between Marital Processes And Marital Outcomes, Hillsdale Nj, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Lee, F.- M. (2003). Conflict Management Styles and Emotional Intelligence of Faculty and Staff at a Selected College in Southern Taiwan. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of South Dakota, South Dakota.
- Maboçoğlu, F. (2006). Duygusal Zekâ ve Duygusal Zekânın Gelişimine Katkıda Bulunan Etkenler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Ankara.
- Özgüven, İ.E. (2001). Ailede İletişim ve Yaşam. Ankara: PDR Yayınları.

- Psenicka, C. & Rahim, A. (2002). A Model of Emotional Intelligence and Conflict Management Strategies: A Study in Seven Countries. *The International Journal of Organizational Analysis*, (10)4.
- Salovey, P. ve Mayer, J. (1990). *Emotional Intelligence, Imagination, Cognition and Personality*. New York.
- Tarhan, N. (2008). *Duyguların Dili, Duygusal Zekâya Yeni Bir Yorum*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yılmaz, M. ve Şahin Ş. (2004). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekâ Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. XII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı. Malatya
- Yüksel, M. (2006). *Duygusal Zekâ Ve Performans İlişkisi (Bir Uygulama)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Ana Bilim Dalı. Erzurum.

Investigation the Levels of Emotional Intelligence of the Couples Making Decision for Marriage

The purpose of this study is to investigate the emotional intelligence levels of couples who engaged to marry in terms of differences such as their ages, sex, educational levels, occupations and marriage styles and to find out if there is a significant relationship between their emotional intelligence levels. The sample of this study constitutes 46 engaged couples who applied to Gaziantep Şehitkamil Municipality for marriage. "Emotional Intelligence Evaluation Scale" which was improved by Hall, advanced and adapted to Turkish by Ergin (2000). It was applied to those couples who volunteered to take part in the study. The result of this study shows that individual's emotional intelligence level differs according to their educational levels, meaning that the more educated they are the higher emotional intelligence level they have. The results also show that there is a significant difference between the intelligence levels of graduates of secondary school and university. The results however show that there is no significant difference between emotional intelligence levels and sex, ages, occupations and marriage styles parameters. Yet, the results show that there is a significant correlation between the emotional intelligence levels of those couples engaged to marry.

The correlation between couples was estimated as $r = 0.473$. This shows a low-level relationship. This result implies that post-marriage unison, marriage contentment and expectations of couples with similar emotional intelligence are worth further investigation.

Level of education forms the most important difference between emotional intelligences of couples who selects each other for marriage. As their level of education increases their intelligence level also increases. Therefore, the education level of couples who choose each other for marriage should be taken into account. Individuals with similar educational levels will make more proper choices. According to this conclusion, the campaign "haydi kızlar okula" can be evaluated as meaningful. The fact that emotional intelligence can be improved through education suggests that all children must benefit from the principle of equal opportunities in education. Besides securing equality of opportunity in education, their level of education must also be improved.

Following this study, comparing the emotional intelligence of individuals who graduated from Faculty of Medicine, which is accepted as a high level of education (6 years after secondary education), Faculty of Dentistry (5 years after secondary school) with emotional intelligence of those who graduated from 2-year vocational high schools and 4-year faculties and colleges will prove to be a worthwhile study.

Besides academic achievements, schools should provide children with learning environments that enhance their problem solving abilities and enables them to make social friendships, develop a sound understanding about themselves and explore their abilities. Schools should attach more importance to students' feelings so as to enable them overcome the barriers they encounter, cope with their disillusionments more easily and thus bring up happier individuals.

School curriculum can be adjusted in a way that facilitates improvement of emotional intelligence so as for schools to contribute to such a process of improvement. Moreover, various programs and activities that entail the use of emotional intelligence can be planned and carried out. Young individuals can be educated about marriage and how to choose a suitable spouse through such programs.

Couples who apply to municipalities to get married can be offered pre-marriage counseling. Within the framework of pre-marriage counseling, they can be enabled to learn more about each other and be informed about possible problems in marital life. Also, educational programs on marriage can be held with the aim of improving their conflict management and problem solving abilities and such programs can include awareness-raising activities about readiness for marriage.

Öğretimin Değerlendirilmesinde Çoklu Ortam Kullanımına Eleştirel Bir Bakış*

A Critical Examination of Use of Multimedia in Instructional Evaluation

Işıl Kabakçı**, Mehmet Fırat, Serkan İzmirli ve Elif Buğra Kuzu
Anadolu Üniversitesi

Özet

Bilgisayarların farklı enformasyon biçimlerini içerme potansiyellerinin artmasına bağlı olarak metin, ses, video ve animasyon gibi farklı ortamların aynı anda işe koşulmasını ifade eden çoklu ortamlar geliştirilebilmektedir. Bilgileri farklı biçimlerde sunma fırsatı sağladıkları için bu ortamlar kısa süre içinde öğretimin değerlendirilmesi de dâhil eğitim ve öğretimin hemen her aşamasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu betimsel çalışmanın amacı, öğretim sürecinde değerlendirme amaçlı çoklu ortam kullanımıyla sağlanan katkıların araştırma ve uygulama örnekleri desteğiyle ortaya konmasıdır.

Anahtar kelimeler: Çoklu ortam, öğretimin değerlendirilmesi, ölçme araçları, öğrenci başarısı

Abstract

Depending on increasing computer's potential to include different types of information, multimedia environments that make use of at least two different environments like text, sound, video and animation can be developed. These environments have been started to be used in all educational processes including instructional evaluation because they give opportunities to present information in different forms. The main purpose of this exploratory study is to present and discuss contributions of multimedia used in instructional evaluation processes with the aid of research and application studies.

Key Words: Multimedia, instructional evaluation, measurement tools, student success

I. GİRİŞ

Gelişim süreci itibarıyla ölçme araçlarının hazırlanmasında, verilerin kaydedilmesinde ve işlenmesinde kullanılan bilgisayarlar, çoklu bileşenleri ve birlikte işlerliği sağlamadaki yüksek potansiyeli ile ölçme araçlarında ve dil öğretiminde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır (Warschauer ve Healey, 1998).

* Bu çalışma, 3. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumun (2009)'da sunulan bildirisinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

** *Yazışma Adresi:* Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, BÖTE Bölümü, 26470, Eskişehir
e-posta: isilk@anadolu.edu.tr

Bilgisayarların farklı enformasyon biçimlerini içermeye potansiyelleri, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak aşamalı bir biçimde artmıştır. Önceleri doğrusal olmayan metinlere dayanan hiper metinler, metin ile birlikte diyagram, animasyon, ses ve videoların kullanılmasıyla hiper ortamlara dönüşmüştür. Bu dönüşüme bağlı olarak, bilgisayar ortamını da içine alan metin, ses, video ve animasyon gibi farklı ortamların aynı anda işe koşulmasını ifade eden çoklu ortamlar geliştirilmiştir.

Çoklu ortamlar farklı yazarlarca farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Mayer (2001) çoklu ortamları, “materyallerin kelimeler ve resimler kullanılarak sunulması” şeklinde tanımlamıştır. Ancak bu tanımda çoklu ortamların öğrenme için önemli bir özelliği olan “çeşitli ortam tiplerinin birleşimi” özelliği eksik kalmıştır. Daha geniş bir tanıma göre ise çoklu ortamlar, “metin, ses, video gibi çeşitli dijital ortam tiplerinin kişiye bir mesaj veya enformasyonu iletmek için birden fazla duyuyu içeren, tümleşik ve etkileşimli uygulama veya sunumlardaki birleşimi” şeklinde tanımlanmıştır (Neo ve Neo, 2004). Başka bir tanımda ise çoklu ortamlar, enformasyonun iki veya daha fazla (metin, resim, animasyon, ses, video vb.) türünün aynı uygulamadaki entegrasyonu şeklinde tanımlanmıştır (Davies ve Riley, 2008).

Yapılan tanımlardan da anlaşıldığı gibi çoklu ortamlar farklı ortam türlerini bir arada sunma özelliğine sahiptirler. Ancak öğrenmeyi kolaylaştıran çoklu ortamlar sadece farklı ortamların basit bir şekilde bir arada kullanılmasından oluşmaz, aynı zamanda her ortamın öğrenmeyi destekleyen karakteristik özelliklerinden faydalanarak ortamların uygun bir şekilde birleştirilmesinden oluşurlar. Çoklu ortamların bu özellikleri öğrenme süreçlerini güçlü bir şekilde destekler niteliktedir.

Öğretimin değerlendirme aşamasında çoklu ortamların kullanılması, öğrencilere sadece iyi bir öğretim sunmaktan öte onların öğrenmelerini geliştirmeye büyük katkıda bulunacak değerlendirme olanakları da sunmaktadır (Hopper, 1998). Öğretimin değerlendirme aşamasında çoklu ortamların kullanımından beklenen etki ve verimin sağlanması için ölçme araçlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında çoklu ortam ilkelerinden, alanyazındaki araştırma ve uygulama örneklerinden yararlanılması gerektiği düşünülmektedir. Buna bağlı olarak, değerlendirme amaçlı çoklu ortam kullanımına yönelik betimsel ve uygulamalı araştırmaların yapılması ve yapılmış araştırma ve uygulamaların incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda gerçekleştirilen bu çalışmanın çoklu ortamların değerlendirme sürecinde kullanımına ilişkin uygulamaya dönük önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı öğretim sürecinde değerlendirme amaçlı çoklu ortam kullanımının ölçme araçlarının gelişim süreci içinde çoklu ortam kullanımıyla sağlanan katkıların araştırma ve uygulama örnekleri desteğiyle ortaya konmasıdır.

II. ÖLÇME VE DEĞERLENDİRMEDE ÇOKLU ORTAM DESTEĞİ

Çoklu ortamların öğretim süreçlerinde kullanım alanlarından biri de öğretimin değerlendirilmesi aşamasıdır. Öğretimin değerlendirilmesi, öğrenme sürecine etki eden tüm faktörler dikkate alınarak öğrenci öğrenmelerinin bir sonraki adımını belirlemek, öğretme yöntemleriyle ilgili karar vermek ve öğrencilerin başarı seviyelerini belirlemek için çoğunlukla öğretmenler ve profesyoneller tarafından yürütülen sistemli bir bilgi toplama ve karar verme sürecidir (EADSNE, 2007).

Öğretimin değerlendirilmesi sürecinde en önemli amaçlardan biri öğrencilerin potansiyel başarılarını objektif bir biçimde ortaya koymaktır. Bunun için de öğretimin değerlendirilmesinde öğrencilerin anlamalarını kolaylaştıran çoklu ortam bileşenlerinin kullanılması önem taşımaktadır. Öğrenci başarılarını değerlendirmek amacıyla çoklu ortamlardan yararlanılması öğrenci öğrenmesinin ve motivasyonunun artırılması (Beacham, 2005), öğrenci algılamasının artırılması ve buna bağlı olarak sınav süresinin azalması gibi çeşitli katkılar sağlamaktadır.

Ölçme ve değerlendirmede bilgisayarların kullanımını Bilgisayar Destekli Değerlendirme ve Bilgisayar Temelli Değerlendirme olmak üzere iki farklı şekilde incelemek mümkündür. Questionmark (2008) sözlüğünde Bilgisayar Destekli Değerlendirme, “değerlendirmelerin desteklenmesi için bilgisayar kullanımı” şeklinde tanımlanırken Bilgisayar Temelli Değerlendirme, “ölçme araçlarının sunulması, puanlama, derecelendirme ve değerlendirmelerin analizinde bilgisayar kullanımı” şeklinde tanımlanmıştır. Buna rağmen her iki alan için de Bilgisayar Destekli Değerlendirme [Computer Assisted Assessment(CAA)] ifadesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada Bilgisayar Destekli Değerlendirme puanlama, derecelendirme ve analiz işlemleri için değil, ölçme aracının aynı ortamda öğrencilere sunulması amacıyla kullanılmıştır.

Bilgisayar destekli ölçme ve değerlendirmenin en önemli özelliklerinden birinin, ölçme araçlarının objektifliğini ve dolayısıyla kalitesini arttırmak için sağladıkları çoklu ortam desteği olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bilgisayar destekli değerlendirmede çoklu ortam kullanımı, öğrencilerin sınavı bitirmesi için gerekli motivasyonu sağlayabilir, değerlendirmeleri daha gerçekçi ve ilginç kılabilir ve öğrencilerin sorulan soruları anladıklarına ilişkin bize açık bir fikir sağlayabilir (Beacham, 2005).

İster bilgisayar destekli değerlendirmede isterse bilgisayar temelli değerlendirmede olsun çoklu ortamların değerlendirme kalitesine olan katkısı büyük önem taşımaktadır (Herrington ve Herrington, 1998). Bilgisayar teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte alanyazında bu konuyla ilgili yapılan araştırma ve uygulama örneklerinin de arttığı görülmektedir.

III. ÇOKLU ORTAM DESTEKLİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

Çoklu ortamların eğitsel potansiyelinin eğitimciler tarafından keşfedilmesinden sonra eğitim ve öğretimin hemen her alanında çoklu ortamların etkililiği sorgulanmaya başlanmıştır. Bu bağlamda çoğu yakın zamanda yapılmış çoklu ortam destekli değerlendirme ile ilgili araştırma örneklerini betimsel ve deneysel olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür.

Betimsel Çalışmalar

Öğretmenler genellikle değerlendirmede etkileşimli çokluortamdan sadece çoktan seçmeli testleri kullanarak faydalanmaktadır. Herrington ve Herrington (1998) etkileşimli çoklu ortamlarda daha güvenilir sonuçlar veren otantik değerlendirmenin uygulanması gerektiğini belirtmektedirler. Bu amaçla gerçekleştirdikleri çalışmada etkileşimli çoklu ortamın işe koşulduğu bir öğrenme ortamında otantik değerlendirmenin özelliklerini sıralamaktadırlar. Bu çalışmada öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda öğrencilerin otantik değerlendirmeye olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Eğitsel değerlendirmelerde çoklu ortam desteğiyle ilgili olarak Bennett ve diğerlerine (1999) göre problem çözmeyi ve bununla ilgili bilişsel performansı etkili bir şekilde ölçmek için gelecek nesil testlerin gerçek yaşamda karşılaşılan görevleri içermesi gerekmektedir. Bilgisayar destekli testlerin gelişimi, performans görevlerinin uygulanabilir olmasını sağlamıştır. Performans görevlerinin uygulanabilir olmasının etkili yollarından biri ses, video ve animasyon gibi dinamik uyarıcıları içeren çoklu ortamdır. Bennett ve diğerleri yaptıkları çalışmada tarih ve fizik eğitimi becerilerinin değerlendirilmesinde bu uyarıcıların nasıl işe koşulabileceğini anlatan çoklu ortam destekli tarih testi ve çoklu ortam destekli fizik testi örnekleri sunmuşlardır. Sonuç olarak çoklu ortamların farklı eğitsel uygulamalarla birlikte farklı alanlarda öğrenci başarılarını değerlendirmede de kullanılabilmesi vurgulanmıştır.

Read ve Cafolla (1999) gerçekleştirdikleri çalışmada, öğretmen adayları için portfolyonun kullanıldığı otantik değerlendirme ve çokluortam teknolojilerini birleştiren projelerinin sonuçlarını belirtmişlerdir. Projelerini Florida Atlantic Üniversitesi'nde gerçekleştirmişlerdir. Bu kurumda öğretim elemanları, personel ve yöneticiler otantik değerlendirme aracı olan çokluortam portfolyolarını desteklemektedirler. Çokluortam portfolyolarını geliştirme konusunda yaşanan en önemli problemin tüm kurumda portfolyoların nasıl yönetileceği olduğu ifade edilmektedir. Çalışmada, öğretmen adaylarının çokluortam portfolyolarının eğitim ve teknolojide bir yenilik olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak çalışmada, çokluortam portfolyoları kullanan öğretmen adaylarının öğretmenlik için gereksinim duyacakları bilgiye sahip olabilecekleri belirtilmektedir.

Öte yandan Schoech (2001), 1994-1997 yılları arasında çocuk koruma servisi yöneticilerinin yeterliliklerini değerlendiren bir çokluortam sınavı

geliştirmiştir. Bir çocuk koruma servisi yöneticisinin yeterliliklerini gözlemcilerle değerlendirmek çok masraflı olmaktadır. Burada teknoloji daha ucuz bir seçenek olarak görülmektedir. Buradan hareketle Shoech gerçekleştirdiği bu çalışmanın çokluortamla geliştirilecek değerlendirme çalışmalarına yol göstereceğini düşünmektedir.

Liu, Papathanasiou ve Hao (2001) gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğrencilerin çokluortamla sınav olmaya ilişkin tutum ve kaygılarını, tutumlarını etkileyebilecek faktörleri (cinsiyet, bilgisayar deneyimi, sınıf düzeyleri ve bölümleri) ve öğretmenlerin çokluortam testi oluşturmadaki tutumlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın katılımcılarını yüz yüze verilen derste 100 kişi ve çevrimiçi verilen derste 97 kişi olmak üzere iki lisans dersini alan 197 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmacılar tarafından öğrencilerin çokluortam sınavlarına ilişkin görüşlerini almayı amaçlayan bir anket veri toplama aracı olarak geliştirilmiştir. Ayrıca çalışmada gözlem ve görüşme yoluyla da veri toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, öğrenciler ve öğretmenler tarafından çokluortam sınavlarının birincil değerlendirme şekli olarak kullanılmasının güçlü bir şekilde desteklendiği görülmüştür.

Bu çalışmada çokluortam sınavlarının kullanımına ilişkin yüz yüze ve çevrimiçi ders alan grupların kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bunun yanında çevrimiçi ders alan grup, yüz yüze ders alan gruba göre çokluortam sınavlarının kullanımına ilişkin anlamlı derecede daha iyi tutum göstermiştir. Araştırmanın bulgularına göre, bilgisayar deneyimi daha yüksek olan öğrenciler, çokluortam sınavının kullanımına ilişkin daha az kaygı duymuşlar ve daha iyi tutum sergilemişlerdir. Cinsiyet ve bölüm faktörleri açısından öğrencilerin tutum ve kaygı puanları arasında ise anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Hunt, Neill ve Barnes (2007) çoklu ortam kaynaklarının giderek artmasıyla modern dillerin öğretme-öğrenme sürecinde de kullanımının arttığını ifade etmişlerdir. Ancak çevrimiçi testlerin gelişmeye başlamasına rağmen dil öğretiminin değerlendirilmesinde henüz çok yaygın olmadığını belirtmişlerdir. Dil öğretiminin değerlendirilmesinde konuşma becerisinin ölçülmesinde çevrimiçi testlerin yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir.

Alwan ve diğerleri (2007) öğrencilere çoklu ortam destekli bir değerlendirme arayüzü geliştirmek amacıyla yaptıkları çalışmalarında teknoloji tabanlı bir sistem geliştirmişlerdir. Bu sistem, ilköğretim 2. sınıf düzeyindeki Amerikan İngilizcesi ve Meksikan Amerikan dillerini konuşanların her ikisinin İngilizce okuryazarlık becerisini otomatik olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Sistemde uyarıcıyı işitsel, metin ve grafik formatında sunabilen bir çokluortam arayüzü geliştirilmiştir. Öğretmen için de öğrencinin puanını ve yanıtlarını görebildiği bir çokluortam arayüzü geliştirilmiştir. Burada bilgisayar destekli çoklu ortamların değerlendirmede etkili olacağı vurgulanmıştır.

Çoklu ortamların eğitsel değerlerinin yanında eğitsel değerlendirmeye olan katkıları, betimsel çalışmalarla birlikte özellikle yakın zamanda gerçekleştirilen deneysel çalışmalarla da sıklıkla vurgulanmaktadır.

Deneysel Çalışmalar

Çokluortam testleri sadece değerlendirme için kullanılan araçlar değildir. Aynı zamanda içerdikleri dönütlerle yeni bilgiler öğrenmeye yarayan birer araçtır. Üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmede çoklu ortam testlerin süreçte kullanımının öğrenci başarısına etkisini incelemek amacıyla Pisters, Bakx ve Lodewijks (2002) üniversite birinci sınıf öğrencileriyle bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmada yanı deneysel öntest-sontest kontrol grup deseni uygulanmıştır. Araştırmanın katılımcılarını 50 deney grubu ve 42 kontrol grubu olmak üzere 92 birinci sınıf öğrencisi oluşturmuştur. Her iki gruba dönem başında öntest, dönem sonunda ise sontest uygulanmıştır. Deney grubuna dönem ortasında bir çokluortam testi uygulanmıştır. Çokluortam testinin uygulanması grupların başarıları arasında anlamlı bir fark oluşturmamıştır. Bunun nedeni öğrencilerin çokluortam testlerine aşına olmamaları olabilir. Öğrencilere birden çok çoklu ortam testi uygulansaydı, deney ve kontrol grubu arasındaki fark anlamlı olabilirdi. Bunun yanı sıra çoklu ortam testi alan öğrencilerin motivasyonlarının arttığı gözlenmiştir.

Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin, soysal iletişim yeterliklerinin değerlendirilmesiyle ilgili biçimlendirici, kendi kendini değerlendirme amaçlı ve çoklu ortam destekli bir değerlendirme aracı geliştirmeyi amaçladıkları çalışmalarında Bakx, Sijtsma, Van der Sanden ve Taconis, (2002) öğrencilerin karakteristik özelliklerini belirlemek için öncelikle bir pilot çalışma gerçekleştirmişlerdir. Sonra çoklu ortam destekli test uygulamasının ilk örneği geliştirilmiş ve uzmanlarla birlikte değerlendirilmiştir. Daha sonra ikinci uygulama geliştirilerek İnternet ortamına aktarılmıştır. 400 tam zamanlı sosyal hizmet öğrencisinin aracı kullanması sonucu öğrencilerin bu yeni araçla ilgili düşünceleri 5 soruluk bir anket yoluyla toplanmıştır. Çalışmanın sonunda sosyal iletişim yeterliklerinin dijital video yardımıyla çoklu ortam ile ölçülebileceği sonucuna varılmıştır. Bunun yanında çoklu ortam testlerinin oldukça geçerli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca tüm öğrenciler çoklu ortam destekli ölçme aracıyla ilgili olumlu görüş bildirmişlerdir.

Panagiotakopoulou ve Ioannidis (2002) yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında, çocukların temel zaman kavramlarına ilişkin algılarını değerlendirmede çokluortam yazılımının rolünü incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırmanın katılımcılarını okul ve okul öncesi çocuklar arasından rastlantısal olarak belirlenen 4-11 yaşları arasındaki 374 öğrenci oluşturmaktadır. Deneysel olarak desenlenen araştırmada öğrenciler iki eş gruba ayrılmıştır. Bir grup geleneksel yöntemlerle değerlendirilirken diğer grup bir çokluortam yazılımı kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışma sonunda çokluortam yazılımı kullanılan öğrencilerin sınav sonuçlarının geleneksel yöntemle sınav olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Nugent (2003) çevrimiçi çoklu ortam destekli değerlendirmenin ilköğretim 4. sınıf öğrencileri üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çoklu ortam destekli ölçme araçlarında öğrencilerin çoklu ortamı kullanabilme becerilerine sahip olmaları gerektiği düşüncesi daha küçük yaştaki öğrencilerin bu ortamlardan etkili bir şekilde faydalanabiliyorlar mı sorusunu ortaya koymuştur. Yapılan çok merkezli proje çalışmalarında çoklu ortamlara gömülmüş ölçme araçları değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonunda çoklu ortam desteğinin ilköğretim 4. Sınıf öğrencilerine zengin değerlendirme içerikleri sunduğu sonucuna varılmıştır.

Lai, Chen ve Chen (2008) test sorularını durağan metin ve çoklu ortam türlerini kullanarak iki farklı şekilde sunmuşlardır. Deneysel çalışma, 1000 ilköğretim okulu öğrencisine uygulanmıştır. 500 Katılımcı durağan metin içeren bilgisayar tabanlı test, diğer 500 katılımcı ise etkileşimli çokluortam öğeleri içeren bilgisayar tabanlı test almışlardır. Çalışmanın sonuçlarına göre soruları etkileşimli çoklu ortamla alan öğrenciler, soruları durağan metin alan öğrencilere göre daha iyi performans göstermişlerdir. Bununla birlikte çoklu ortam destekli değerlendirmenin öğrencilerin performans ve motivasyonlarını arttırdığı sonucuna varılmıştır.

IV. TARTIŞMA

Çoklu ortamların eğitim ve öğretimdeki kritik değerini tartışırken öncelikle birden fazla enformasyon formunun (metin, ses, resim, video ve animasyon) gelişmiş güzel bir arada kullanılmasından ziyade kullanım amaçlarına uygun olarak farklı enformasyon formlarının karakteristiklerinden bilinçli bir şekilde faydalanıldığında çoklu ortam kullanımının istenen etkiyi yaratacağı düşünülmektedir. Bu bakış açısıyla ölçme ve değerlendirmede kullanılacak çoklu ortam desteğinin enformasyon formlarının amaçlı entegrasyonunu içermesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında incelenen ulusal ve uluslararası betimsel ve deneysel çalışmalar incelenmiştir. İncelenen betimsel çalışmalarda ölçme-değerlendirme için çoklu ortam kullanımının otantik (gerçekçi) değerine, bilişsel performansı ölçmedeki katkısına, test maliyetini düşürmedeki potansiyeline ve dil öğretiminin değerlendirilmesindeki yeterliliğine vurgu yapılmıştır. Ancak çoklu ortamların ölçme ve değerlendirmede kullanılmasına ilişkin iyi ya da kötü eleştirel kapsamlı bir bakış açısının oluşturulduğu herhangi bir çalışmayla karşılaşılmamıştır. Bu nedenle gerçekleştirilen çalışmanın alanyazındaki bu boşluğu doldurmaya yönelik önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen deneysel çalışmalarda ise üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerini değerlendirmede çoklu ortam destekli testlerin süreçte kullanımının öğrenci başarısına etkileri, sosyal iletişim yeterliklerinin değerlendirilmesinde geliştirilebilecek çoklu ortam testleri, çoklu ortam destekli değerlendirmenin ilköğretim öğrencileri üzerindeki etkileri, çoklu ortam destekli değerlendirmenin öğrenenlerin performans ve motivasyonları üzerindeki etkilerinin araştırıldığı görülmektedir. İncelenen deneysel çalışmalarda da ölçme ve değerlendirmede çoklu ortam desteğinin test performansı gibi kritik değişkenlere

etkilerinin yeterli düzeyde incelenmediği görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmanın devamı olarak çoklu ortam desteğinin öğrencilerin test performanslarına etkilerini araştıran nicel baskın bir çalışmanın gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. Özellikle bu konuyla ilgili ulusal düzeyde herhangi bir çalışmaya ulaşılammış olmasının gerçekleştirilecek deneysel çalışmanın önemini arttırdığı düşünülmektedir.

V. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çoklu ortam, metin, ses, video ve animasyon gibi farklı ortamların aynı anda işe koşulması ile oluşturulan ortamdır. Farklı ortam tiplerini bir arada sunma özelliğine sahip çoklu ortamlar bilgileri farklı biçimlerde ve bu biçimlerin etkili bileşimleri şeklinde sunma fırsatı sağladıkları için kısa bir süre içinde eğitim ve öğretimin hemen her aşamasında kullanılmaya başlanmıştır. Çoklu ortamların öğretim süreçlerinde kullanım alanlarından biri de öğretimin değerlendirilmesi aşamasıdır. Alanyazında çoklu ortam destekli değerlendirme ile ilgili birçok çalışma yer almaktadır. Alan yazındaki araştırmalar çoklu ortamların kolay bir şekilde farklı öğrenme performanslarına hitap ettiği için insanların daha kolay öğrenmesine yardımcı olabileceğini ortaya çıkarmışlardır (Shank, 2005). Çoklu ortam destekli değerlendirme;

- öğrencilere gerçek yaşam deneyimleri sunar.
- öğrencilerin motivasyonunu artırır.
- öğrenci performansını artırır.
- içerisinde yer alan dönütlerle öğrenci öğrenmesini artırır.
- zamandan tasarruf sağlar.
- değerlendirme maliyetini düşürür.

Çoklu ortam destekli değerlendirme ile öğrencilerin potansiyel başarıları objektif bir biçimde ortaya koyulabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle öğretimin değerlendirilmesinde farklı alanlar ve hedef kitleler için çokluortam destekli değerlendirmenin yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir. Bundan sonra çoklu ortam destekli değerlendirmenin öğrenci motivasyonuna ve başarısına etkilerini inceleyen nicel ve nitel çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Alwan, A., Bai, Y., Black, M., Casey, L., Gerosa, M., Heritage, M. ve diğerleri (2007). A system for technology based assessment of language and literacy in young children: the role of multiple information sources. In Proceedings of International Workshop on Multimedia Signal Processing, Greece.

Bakx, A.W.E.A., Sijtsma, K., Van der Sanden, J.M.M. ve Taconis, R. (2002). Development and evaluation of a student-centered multimedia self-assessment instrument for social-communicative competence. *Instructional Science*, 30, 335-359.

Beacham, N., (2005). *Media combinations and Computer-Assisted Assessment. An Initial Study of Computer-Based Media Effects on Learners who have Dyslexia and Dyscalculia During Computer Assisted Assessment Tests*. The Assessmedia Project (Final Report), Loughborough.

Bennett, R.E., Goodman, M., Hessinger, J., Kahn, H., Liggett, J., Marshall, G. ve diğerleri (1999). Using multimedia in large-scale computer-based testing programs. *Computers in Human Behavior*, 15, 283–294.

Davies G. ve Riley F. (2008). Glossary of ICT terminology. G. Davies (Ed.) *Information and communications technology for language teachers (ICT4LT)*, Slough, Thames Valley University. http://www.ict4lt.org/en/en_glossary.htm adresinden 01.12.2008 tarihinde erişilmiştir.

European Agency for Development in Special Needs Education (EADSNE) (2007). Assessment in inclusive settings. <http://www.european-agency.org/> adresinden 24.11.2008 tarihinde erişilmiştir.

Herrington, J., ve Herrington, A. (1998). Authentic assessment and multimedia: How university students respond to a model of authentic assessment. *Higher Education Research and Development*, 17(3), 305-322.

Hopper, M. (1998). Assessment in WWW-based learning systems: Opportunities and challenges. *Journal of Universal Computer Science*, 4(3), 330-348

Hunt, M., Neill, S. ve Barnes, A. (2007). The use of ICT in the assessment of modern languages: the English context and European viewpoints. *Educational Review*, 59(2), 195–213.

Lai, A.F., Chen, D.J. ve Chen, S.L. (2008). Item attributes analysis of computerized test based on IRT - A comparison study on static text/graphic presentation and interactive multimedia presentation. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 17(4), 531-559.

Liu, M., Papathanasiou, E. ve Hao, Y.W. (2001). Exploring the use of multimedia examination formats in undergraduate teaching: results from the fielding testing. *Computers in Human Behavior*, 17, 225–248.

Mayer, R.E. (2001). *Multimedia learning*. London: Cambridge University Press.

Neo, T. ve Neo, M. (2004). Classroom innovation: engaging students in interactive multimedia learning. *Campus – Wide Information Systems*, 21(3), 118.

Nugent, G. (2003). On-line Multimedia Assessment for K-4 Students. In D. Lassner & C. McNaught (Eds.), *Proceedings of World Conference on Educational Multimedia, Hypermedia and Telecommunications 2003* (pp. 1051-1057). Chesapeake, VA: AACE.

Panagiotakopoulou, C.T. ve Ioannidis, G.S. (2002). Assessing children's understanding of basic time concepts through multimedia software. *Computers & Education*, 38, 331–349.

Pisters, B., Bakx, A.W.E.A. ve Lodewijks, H. (2002). Multimedia assessment of social communicative competence. *International Electronic Journal For Leadership in Learning*, 6 (1).

Read, D. ve Cafolla, R. (1999). Multimedia portfolios for preservice teachers: From theory to practice. *Journal of Technology and Teacher Education*, 7(2), 97-113.

Shank, P. (2005). *The value of multimedia for learning*. <http://www.adobe.com/designcenter/thinktank/valuemedia/index.html> adresinden 19.12.2008 tarihinde erişilmiştir.

Schoech, D. (2001). Using video clips as test questions: The development and use of a multimedia exam. *Journal of Technology in Human Services*, 18(3/4), 117-131.

Questionmark (2008). *Testing and Assessment Glossary of Terms*. <http://www.questionmark.com/uk/glossary.htm>, adresinden 01.12.2008 tarihinde erişilmiştir.

Warschauer, M. ve Healey, D. (1998). Computers and language learning: An overview. *Langage Teaching*, 31(2), 57-51

A Critical Examination of Use of Multimedia in Instructional Evaluation

Introduction

The potential of the computers including different information formats have gradually increased in parallel with the evolution in Information and Communication Technologies. Hyper texts based on non-linear texts changed into hyper media with the use of texts along with diagrams, animations, sounds and videos. Depending on this transform, there developed multimedia for learning that runs different kinds of media like text, voice, video and animation at the same time. These multidimensional properties of multimedia have strong qualifications of supporting learning processes. Not only supporting a good education but also evaluation opportunities that improves students' learning are offered by using multimedia in education and training.

Purpose

The purpose of this study was to present and discuss contributions of multimedia used in instructional evaluation processes with the support of research and application studies.

Multimedia Support in Assessment and Evaluation

One of the most important aims in instructional evaluation is to reveal objectively the potential achievements of the students. Thus, using multimedia components is of a capital importance to facilitate students' understandings. To benefit from multimedia in instructional evaluation makes a huge contribution to increasing the learning, motivation and the perception of the student; and depending on these, decreasing the time of the test; and so forth.

Studies Related with Multimedia-Aided Evaluation

Recent researches related with multimedia-aided evaluation can be examined with two topics as descriptive and experimental.

Descriptive Studies

In the descriptive studies examined in the scope of this study, it is seen that all the studies emphasized the authentic value, the contributions in assessing cognitive performance, the potential in decreasing the cost of test and the efficiency in evaluating language teaching of using multimedia in instructional evaluation.

Experimental Studies

In the experimental studies examined in the scope of this study, the effects of using multimedia-aided tests in evaluating undergraduate students' communication abilities on students' achievements, the multimedia tests that can be developed for evaluating students' social abilities, the effects of multimedia-aided evaluation on elementary school students, the effects of multimedia-aided evaluation on learners' performances and motivations have been seen to be searched till now.

Discussion

When discussing the critical values of multimedia in education and training, it is thought that the use of multimedia in these environments will effect in intended aspect by using the different information forms (text, voice, picture, video and animation) together appropriately rather than using casually. With this point of view, it is essential that the support of multimedia to be used in assessment and evaluation should have the intended integration of the information forms.

Conclusion and Recommendations

The potential achievement of the students can objectively be revealed with the multimedia-aided instructional evaluation. So, the multimedia-aided evaluation is thought to be disseminated for different fields and target audience. Further quantitative and qualitative research examining the effects of the multimedia aided instructional evaluation on students' motivation and achievement can be carried out.

Lisansüstü Öğrencilerinin Araştırma Öz-Yeterlik İnançları ve Bilgisayar Tutumları*

Postgraduate Students' Research Self-Efficacy Beliefs and Computer Attitudes

Cemalettin İpek¹, Ahmet TEKBIYIK², Ömer Faruk URSAVAŞ³
Rize Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

Özet

Bu araştırmada lisansüstü öğrencilerin bilimsel araştırma öz-yeterlik inançları ile bilgisayar tutumlarının betimlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ayrıca, öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile bilgisayar tutumları arasında istatistiksel olarak ilişki olup olmadığı; öğrencilerin bilimsel araştırma öz-yeterlik inançları ile bilgisayar tutumlarının cinsiyetlerine ve buldukları lisansüstü programa bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesinde eğitim alanında lisansüstü öğrenim görmekte olan 72 gönüllü yüksek lisans ve doktora öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen bu araştırmada Bieschke ve diğerleri (1993) tarafından geliştirilmiş olan "Araştırma Öz-Yeterlik Ölçeği" ile Rosen ve Weil (1992) tarafından geliştirilmiş olan "Bilgisayar Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin öz-yeterlik algıları ile bilgisayar tutumları arasında anlamlı düzeyde korelasyon olduğu; öz yeterlik algısı ve bilgisayar tutumunun öğrenim görülen program ve cinsiyete bağlı olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Araştırma öz-yeterlik inancı, Bilgisayara karşı tutum, Lisansüstü öğrenciler,

Abstract

This study aims to investigate the research self-efficacy beliefs and computer attitudes of post-graduate students. The correlations between the research self-efficacy beliefs and computer attitudes is also measured and it is tried to found out whether self-efficacy beliefs and computer attitudes differentiate according to gender and post-graduate levels of the students or not. *The Research Self-Efficacy Scale* (Bieschke and others, 1993) and the *General Attitude toward Computer Scale* (Rosen and Weil, 1992) were applied to 72 voluntary post-graduate students at the Karadeniz Technical University. The result showed a significant correlation between the research self-efficacy and computer attitudes of the post graduate students. The finding also revealed that the self-efficacy beliefs and computer attitudes

* Bu çalışma, 3. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumunda (ICITS 2009, Trabzon, Türkiye) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Yrd.Doç.Dr., Rize Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, cemalettinipek@yahoo.com

² Arş.Gör., Rize Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, atekbiyik@gmail.com

³ Okt., Rize Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ursavas@hotmail.com

differentiate significantly according to post-graduate levels and gender of the post-graduate students.

Keywords: Research self-efficacy, Computer attitudes, Post-graduate students,

I. GİRİŞ

Bilimsel bilgiler rastgele elde edilen bilgiler değildir. Bu bilgiler olaylar ve kavramlar arasındaki ilişkilerin gözlenmesi yoluyla elde edilen sistematik bilgilerdir. Sistematik bilgi edinme süreci ise araştırma kavramıyla açıklanmaktadır. Araştırma, karşılaşılan sorunlara güvenilir çözümler bulmak amacıyla, planlı ve sistemli bir şekilde, verilerin toplanması, gruplanması, çözümlenmesi, yorumlanması, değerlendirilmesi ve rapor edilmesi süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu yönüyle araştırma yapabilmek bir takım bilgi ve becerilere sahip olmaya bağlıdır. Bilimsel yöntemle bilgiye ulaşma becerisi eğitimle kazandırılacak bir beceridir (Akt. Büyüköztürk, 1994). Çünkü bilgiye ulaşma, bilgiyi düzenleme, bilgiyi değerlendirme, bilgiyi kullanma ve bu bilgiler vasıtasıyla iletişim kurma becerileri, bireylere ancak eğitim yoluyla kazandırılacak temel beceriler olarak kabul edilmektedir (Köseoğlu, Yılmaz, Gerçek ve Soran, 2007). Söz konusu eğitimin temelinde, bireye, bilimsel yöntem ve tekniklerle ilgili her türlü bilgi ve becerinin yanında, olumlu tutum ve davranışların kazandırılması da gerekmektedir (Karasar, 1974; Büyüköztürk, 1994).

Araştırma eğitiminin temel bilgi alanları ölçme, veri çözümlenme, araştırma yöntem ve teknikleri ile bilgisayar hizmetleri olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır (Büyüköztürk, 1994; Karasar, 1974). Bilgisayar hizmetleri, araştırma eğitiminin diğer alanlarını da ilgilendirmektedir. Çünkü günümüzde bilgisayarsız bir bilimsel araştırma yapılması düşünülemez. Bilgisayar becerisi, bilimsel araştırmaların adeta bir ön koşulu haline gelmiştir. Bilimsel araştırma sürecinin literatür taraması yapma, veri toplama aracı hazırlama, veri analizi yapma, araştırmayı raporlaştırma ve araştırma sonuçlarını sunma gibi aşamaları bilgisayar becerisi gerektirmektedir.

Sosyal bilişsel kuramın temel kavramlarından biri olan öz-yeterlik, bireyin gelecekte söz konusu olabilecek bir görevi yapabilmek için gerekli bilişsel, sosyal ve davranışsal yeteneklerini ne kadar kullanabileceğine ilişkin kişisel yargıları olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1981'den Akt. Montcalm, 1999). İlk defa Bandura tarafından, bireysel davranış ve motivasyonun açıklanmasında kullanılabilmesi savunulan bir kavram olan öz-yeterlik, bireyin belli bir görevi gerçekleştirip gerçekleştirilemeyeceğine yönelik güveni olarak da ifade edilmektedir (Golightly, 2007). Bandura (1997) öz-yeterliğin davranışsal, çevresel ve bireysel olmak üzere üç temel boyutu olduğunu, bireysel boyutu oluşturan özelliklerin ise kendi içinde bilişsel, duyuşsal ve biyolojik olarak üç alt boyutta ele alınabileceğini ileri sürmüştür (Akt. Bailey, 1999).

Öz-yeterlik inancı bireyin şimdiki ve geçmişteki performansına, başkaları tarafından kendisine yapılan olumlu telkinlere ve kendi psikolojik durumuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Schunk ve Pajares, 2002). Bandura'ya göre (1977) öz-yeterlik inancı bireyin bir görevi yaparken karşılaşılabileceği zorluklarla baş etme ve

bu zorluklara direnme çabasını belirlemektedir. (Akt. Golightly, 2007). Belli bir alanda düşük öz-yeterlik inancı olan bireylerin bu alanda, zorlayıcı nedenler olmadıkça faaliyete geçmeleri çok zordur. Bu tür bireyler, bu alanda kendilerine verilmiş olan sorumlulukları erteleyebildikleri kadar ertelemek eğiliminde olurlar (Lane, Hall ve Lane, 2004). Bireylerin yeteneklerine karşı kuşku duymaları performanslarını olumsuz yönde etkilerken, olduğundan fazla güvenmeleri, bir işi yaparken daha fazla performans sergilemelerine yol açmaktadır (Bandura, 1989'dan Akt. Montcalm, 1999). Bandura'ya (1981) göre bireyler, kendi kapasitelerini aştığını düşündükleri işler karşısında yılgınlık gösterirler; ancak yapabileceklerine inandıkları işlere karşı girişken olurlar. Bu yönüyle öz-yeterliğin, bireylerin bir işteki motivasyonlarını, girişkenliklerini, dolayısıyla başarılarını olumlu yönde etkileyeceği beklenmektedir. Oysa davranışçı öğrenme kuramı, motivasyonu çevresel faktörlerin bir ürünü olarak görüyordu. Sosyal-bilişsel kuram öz-yeterlik, sonuç beklentisi, öz-güven gibi kişisel özelliklerin de motivasyon üzerinde belirleyici etkileri olduğunu ortaya koymuştur (Bong ve Clark, 1999).

Öz-yeterlik inancının bilgi ya da yetenek eksikliğini telafi eden bir özellik olmadığı; sadece performansı artıran bir içsel faktör olduğu unutulmamalıdır. Öz-yeterlik inancı, bir yandan bireyin belli bir görevde sergileyeceği performansı, bir yandan da belirleyeceği hedefi etkiler. Öz-yeterlik inancı yüksek olan bireyler kendilerine daha zor, uzun süreli ve üst düzey hedefler seçerler. Sonuç olarak, gerek üstün performans, gerekse üst düzey hedefler onların başarılarını da artırır (Lane ve diğerleri, 2004).

Literatürde bilimsel araştırma faaliyet ve becerilerini etkileyen faktörler araştırma öğretimi, kişisel özellikler ve sosyo-bilişsel faktörler şeklinde sıralanmaktadır. Araştırma öz-yeterlik inancı bu sosyo-bilişsel faktörler arasında gösterilmektedir (Bard, Bieschke, Herbert, ve Eberz, 2000). Araştırma öz-yeterliği, bireyin bir araştırma görevini baştan sona tamamlayıp tamamlayamayacağına olan inancı olarak tanımlanmakta ve bu inancın bireyin araştırma performansını (girişim, süreklilik, cesaret ve başarısını) etkilediği ileri sürülmektedir (Bard ve diğerleri, 2000). Araştırma öz-yeterliği öğrencilerin bilimsel araştırma kapsamına giren bir konuyu araştırabilecek yeteneğe ne kadar sahip olduğuna ilişkin inancı olarak da tanımlanmaktadır (Montcalm, 1999). Öğrencilerin araştırma yeteneklerine ilişkin inançları onların bilimsel araştırma kapsamındaki faaliyetlere katılım sayılarını, katıldıklarında bu faaliyetlerde sergiledikleri performansı ve bu faaliyetlerde karşılaştıkları zorluklara karşı dirençlerini belirlemektedir (Montcalm, 1999). Araştırmalar, öz-yeterlik inancı ile akademik performans arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğunu; öz-yeterlik inancı yüksek olan öğrencilerin deneysel çalışmalar ve bilimsel araştırma faaliyetlerinde daha girişken olduklarını göstermektedir (Akt. Holden, Barker, Meenaghan ve Rosenberg, 1999).

Unrau ve Grinnell (2005) tarafından sosyal hizmetler alanında öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerine yapılan araştırmada da, öğrencilerin araştırma öz-yeterlikleri ve araştırmaya karşı tutumlarının aldıkları araştırma yöntemleri dersi

sonucunda manidar şekilde arttığı gözlenmiştir. Araştırmaya karşı tutum ve araştırma öz-yeterliklerinin lisans ve lisansüstü öğrencilerinin öğrenim gördükleri alana göre farklılaştığını; fen ve matematik alanda öğrenim gören öğrencilerin araştırmaya karşı tutum ve araştırma öz-yeterliklerinin sosyal alanlarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin tutum ve öz-yeterliklerinden daha yüksek olduğunu gösteren araştırma sonuçları da vardır (Akt. Unrau ve Grinnell, 2005). Lei (2008) tarafından yapılan araştırmada, bir dönemlik araştırma yöntemleri dersinin lisansüstü öğrencilerinin bilimsel araştırmaya yönelik tutumlarını ve öz-yeterliklerini anlamlı şekilde yükselttiği, buna karşın araştırma kaygıları ile güvensizliklerini (task difficulty) azalttığı gözlenmiştir. Aynı araştırmada, araştırma öz-yeterliği ile araştırma tutumu arasında pozitif, araştırma öz-yeterliği ile araştırma kaygısı arasında ise negatif korelasyon gözlenmiştir. Aynı şekilde araştırma tutumu ile araştırma kaygısı arasında da negatif korelasyon gözlenmiştir.

Eğitim sistemimizde görev yapmakta olan öğretmenlerde, bilimsel araştırma kültür ve ihtiyacının yeterince gelişmemiş olduğunu, öğretmenlerin bilimsel bilgiye ulaşma yollarının medya ile sınırlı olduğunu gösteren araştırma sonuçları (Sarı, 2006) olduğu gibi, öğretmen adaylarımızın araştırma öz-yeterlik inançlarının orta düzeyde olduğunu gösteren araştırma sonuçları (Nartgün, Uluman, Akın, Çelik ve Çevik, 2008) da vardır. Nartgün ve diğerleri (2008) tarafından, öğretmen adaylarının araştırma yöntem ve teknikleri konusundaki öz-yeterlikleri üzerine yapılan araştırmada, öğretmen adaylarının öz-yeterlik puanları orta düzeyde çıkmış ve araştırma yöntem ve teknikleri dersini alan öğretmen adaylarının öz-yeterlik puanları bu dersi almamış olan öğretmen adaylarının puanlarından anlamlı şekilde daha yüksek çıkmıştır.

Yine Türkiye’de yapılan bir başka araştırma sonucunda (Saracaloğlu ve diğerleri, 2003), lisansüstü öğrencilerinin bilimsel araştırmaya yönelik tutumları ile bilimsel araştırma kaygılarının Araştırma Yöntemleri ve Ölçme Değerlendirme dersi alıp almamalarına bağlı olarak farklılaştığı gözlenmiştir. Aynı araştırmada, lisansüstü öğrencilerinin araştırma yeterliklerinin öğrenim durumuna ve Araştırma Yöntemleri dersi alıp almamaya bağlı olarak farklılaştığı, ayrıca araştırma yeterliği ile araştırma tutumu arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Araştırmalar fen-matematik ve teknolojik alanlarda, erkek akademisyenlerin bayan akademisyenlerden daha yeterli olduğunu göstermektedir (Schunk ve Pajares, 2002). Vassil (1992) tarafından yapılan araştırmada da araştırma öz-yeterliği ve araştırma üretkenliğinin cinsiyete göre, erkeklerin lehine farklılaştığı gözlenmiştir. Aynı kişi tarafından yapılan bir başka araştırmada (Vassil, 1993) araştırma öz-yeterliği ile araştırma üretkenliği arasında pozitif ilişki olduğu görülmüştür (Akt. Bailey, 1999). Ancak Bailey (1999) tarafından Avustralyalı akademisyenler üzerine yapılan bir araştırmada, araştırma öz-yeterliği ve motivasyonunun cinsiyete göre farklılaşmadığı; akademik derece ve bilimsel araştırma deneyimi ile araştırma öz-yeterliği ve motivasyonu arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Aynı araştırmada araştırma öz-yeterliği ile araştırma motivasyonu arasında da pozitif ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir. Kuş (2005) tarafından Türkiye’de yapılan bir araştırmada ise ilk ve ortaöğretimde görev

yapmakta olan öğretmenlerin bilgisayar öz-yeterlik inançları ve bilgisayar destekli öğretime karşı tutumlarının cinsiyete bağlı olarak farklılaşmadığı gözlenmiştir.

Öz-yeterlik kavramı bireyin belli bir görevi yapma kapasitesine dair inancı şeklinde ifade edildiğine göre, bilgisayar öz-yeterliği de “bireyin bilgisayar kullanma kapasitesine dair inancı” olarak tanımlanabilir (Akt. Köseoğlu ve diğerleri, 2007). Araştırmalar, bilgisayar öz-yeterlik inancı yüksek olan bireylerin bilgisayara ilişkin etkinliklere katılmaya daha istekli olduklarını ve bu etkinliklerin sonuçlarına ilişkin beklentilerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Akt. Köseoğlu ve diğerleri, 2007). Öte yandan, bilgisayar tutumu ile bilgisayar deneyimi arasında da doğru orantı olduğu görülmektedir (Köseoğlu ve diğerleri, 2007). Bu sonuçlar, temel bilgisayar becerilerinin bireylerin mesleki başarıları açısından önemini vurgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bilgisayar tutumu, mesleki çalışmalarının büyük bir bölümünü bilgisayar ve buna bağlı olarak bilgi teknolojileri üzerinde gerçekleştirmekte olan akademisyenler açısından da çok önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde, bilgisayara yönelik olumlu tutum sahibi öğretmenlerin öğretim sürecinde bilgisayar kullanma ve bu yetenekleri öğrencilere aktarma konusunda kendilerine daha fazla güvendiklerine vurgu yapılmaktadır. Benzer şekilde, araştırmalar öğretmenlerin teknolojiye yönelik tutumlarının teknoloji kullanımını etkilediğini göstermektedir (Akt. Kuş, 2005). Buna göre, bilgisayar tutumunun bilgisayar kullanma becerisi üzerinde olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Bu sonuçtan, bilgisayar tutumu yüksek olan akademisyenlerin akademik çalışmalarda bilgisayar ve bilgi teknolojilerinden daha iyi yararlanabilecekleri, dolayısıyla bunun akademik çalışmalara (bilimsel araştırmalara) yönelik öz-yeterliklerini artıracığı varsayılabilir. Öz-yeterlik inancı ve tutumlar bireylerin meslekteki başarıları üzerinde doğrudan etkili olduğuna göre, akademisyenlerin bilgisayar tutumları ile bilimsel araştırma öz-yeterlik inançlarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

1) Amaç

Bu araştırmada eğitim alanında lisansüstü öğrenim görmekte olan öğrencilerin bilimsel araştırma öz-yeterlik inançları ile bilgisayar tutumlarının betimlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu öğrencilerin öz-yeterlik inançları ile bilgisayar tutumları arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığı; öğrencilerin bilimsel araştırma öz-yeterlik inançları ile bilgisayar tutumlarının cinsiyetlerine, buldukları lisansüstü programa (yüksek lisans veya doktora) ve buldukları döneme (ders dönemi veya tez dönemi) bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

II. YÖNTEM

1) Çalışma Grubu

Araştırma, Karadeniz Teknik Üniversitesinde eğitim alanında lisansüstü öğrenim görmekte olan 72 gönüllü öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Lisansüstü öğrenimlerinin ders döneminde olan öğrencilerle birebir görüşülerek, tez

döneminde olan öğrencilere ise mail yoluyla ulaşılmış; kendilerinden veri toplama aracını gönüllülük esasına göre doldurmaları istenmiştir. Sonuçta veriler, 36 yüksek lisans, 36 doktora öğrencisi olmak üzere toplam 72 lisansüstü öğrenim gören öğrenciden toplanmıştır.

2) Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak iki farklı ölçek kullanılmıştır. Ölçeklerden biri Bieschke ve diğerleri (1993) tarafından geliştirilmiş olan *Araştırma Öz-Yeterlik Ölçeği* (Research Self-Efficacy Scale), diğeri ise Rosen ve Weil (1992) tarafından geliştirilmiş olan *Bilgisayar Tutum Ölçeği* (General Attitude Toward Computer Scale)'dir. Orijinalleri İngilizce olan bu ölçekler araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilmiş ve çeviriler konusunda İngilizce alanında uzman kişilerden görüş alınmıştır. Ayrıca, ölçeklerin İngilizce ve Türkçe formları İngilizce konusunda deneyimli birkaç akademisyene de incelenilerek, Türkçe formlarına son şekli verilmiştir. Sonuç olarak, 50 maddelik Araştırma Öz-Yeterlik Ölçeği ile 20 maddeden oluşan Bilgisayar Tutum Ölçeği uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Uygulama sonucunda ölçekler üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmış; Araştırma Öz-Yeterlik Ölçeğindeki maddeler, orijinal formunda olduğu gibi ön hazırlık, kavramsallaştırma, uygulama ve sunum olmak üzere dört alt boyutta toplanmıştır. Bilgisayar Tutum Ölçeği orijinal formunda negatif tutum, pozitif tutum ve bilgisayardan hoşlanma (PC enjoyment) olmak üzere üç alt boyuttan oluşmuştur. Bu ölçek üzerinde yapılan faktör analizi sonucunda ölçekte yer alan maddeler yine üç alt boyutta toplanmıştır. Ancak, Türkçe formda alt boyutların negatif tutum, pozitif tutum ve bilgisayarların gelecekteki işlevleri olarak adlandırılması uygun görülmüştür. Ölçekler üzerinde yapılan geçerlik ve güvenirlik çalışmalarının sonuçları Ek 1'de verilmiştir.

3) Verilerin Çözümlemesi

Veri analizinde öncelikle lisansüstü öğrencilerin Araştırma Öz-yeterlik Ölçeği ile Bilgisayar Tutum Ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin aritmetik ortalamaları hesaplanmıştır. Daha sonra bu ortalamaların öğrencilerin cinsiyetlerine, düzeylerine (doktora veya yüksek lisans) ve dönemlerine (ders dönemi veya tez dönemi) bağlı olarak istatistiksel açıdan farklılaşıp farklılaşmadığı t-testi ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin araştırma öz-yeterlikleri ile bilgisayar tutumları arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığını test etmek için korelasyon analizi yapılmıştır.

III. BULGULAR ve YORUM

Bu başlık altında araştırmada elde edilen bulgular ve yorumları verilmektedir. Lisansüstü öğrencilerinin araştırma öz-yeterlik ölçeği ve bilgisayar tutum ölçeğinden almış oldukları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapmalar, ölçeklerin alt boyutlarına göre Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1. Araştırma öz-yeterliği ve bilgisayar tutum düzeyleri

Ölçek	Boyut	N	\bar{X}	Ss
Araştırma Öz-yeterlik Ölçeği	Ön Hazırlık	72	3,67	,628
	Kavramsallaştırma	72	3,51	,572
	Uygulama	72	3,47	,601
	Sunum	72	3,65	,685
Bilgisayar Tutum Ölçeği	Negatif Tutum	72	2,89	,721
	Gelecek Beklentisi	72	3,96	,613
	Pozitif Tutum	72	3,43	,621

Tablo 1’de görüldüğü gibi, lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterlik ölçeği alt boyutlarına ilişkin aritmetik ortalamalar 3,47 ile 3,67 arasında değişmektedir. Bu ortalamalar, beşli ölçeğin değerlendirilme aralıklarına göre değerlendirildiğinde lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterliğinin bütün alt boyutlarında kendilerini *oldukça yeterli* gördükleri anlaşılmaktadır. Bu sonuç lisansüstü öğrencilerin kendilerini araştırma-öz-yeterliği açısından mükemmele yakın düzeyde yeterli bulduklarını göstermektedir. Lisansüstü öğrencilerin bilgisayar tutum ölçeği alt boyutlarına ilişkin aritmetik ortalamaları negatif tutum boyutunda 2,89 (orta düzeyde), pozitif tutum boyutunda 3,43 (orta düzeyin üzerinde) gerçekleşirken, bilgisayarların gelecekte işlevlerine yönelik tutum boyutunda ise 3,96 (üst düzeye yakın) çıkmıştır. Bu sonuçlar, lisansüstü öğrencilerin biraz da olsa negatif bilgisayar tutumuna sahip olduklarını, bununla birlikte bilgisayarların gelecekteki işlevlerinin daha da artacağına inandıklarını göstermektedir.

Tablo 2. Araştırma öz-yeterliği ve bilgisayar tutumu boyutları arasındaki korelasyon analizi sonuçları

Boyutlar	1	2	3	4	5	6	7
1.Ön Hazırlık	1						
2. Kavramsallaştırma	,76**	1					
3. Uygulama	,62**	,73**	1				
4. Sunma	,73**	,81**	,75**	1			
5. Negatif Tutum	,16	-,08	-,09	-,058	1		
6. Gelecek Beklentisi	,11	,02	,13	,04	,24*	1	
7. Pozitif Tutum	,21	,11	,25*	,11	,19	,37**	1
N= 72	* ,05 düzeyinde anlamlı			** 001 düzeyinde anlamlı			

Lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterlikleri ve bilgisayar tutumları arasında istatistiksel bir ilişki olup olmadığını belirlemek için bu ölçeklerin alt boyutları arasındaki korelasyonlar hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2’de görüldüğü gibi, lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterlikleri ile bilgisayar tutumları arasında, negatif tutum boyutu dışında, pozitif bir ilişki gözlenmektedir. Ancak bu ilişki, istatistiksel olarak, sadece bilgisayar tutumunun pozitif tutum boyutu ile araştırma öz-yeterliğinin uygulama boyutu arasında anlamlı düzeyde gerçekleşmiştir ($r = ,25$; $p < ,05$). Bu sonuç, lisansüstü öğrencilerin pozitif bilgisayar tutumu arttıkça, uygulama düzeyinde araştırma öz-yeterliklerinin de arttığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, pozitif bilgisayar tutumuna sahip olan öğrenciler kendilerini araştırma öz-yeterliğinin uygulama boyutunda daha yeterli görmektedirler. Bu sonucun, bilgisayar öz-yeterlik inancı yüksek olan bireylerin bilgisayara ilişkin etkinliklere katılmaya daha istekli olduklarını gösteren araştırma sonuçlarını (Akt. Köseoğlu ve diğerleri, 2007) desteklediği söylenebilir. Çünkü bu araştırmada her ne kadar lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterlikleri betimlenmeye çalışılmış olsa da, araştırma öz-yeterliğinin önemli bir bölümünün aynı zamanda bilgisayar öz-yeterliği ile ilgili olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında, ulaştığımız sonucun, Saracaloğlu ve diğerleri (2003) tarafından yapılan ve araştırma yeterliği ile araştırma tutumu arasında pozitif bir ilişki olduğunu gösteren araştırma sonucuyla da paralel olduğu söylenebilir. Kuş (2005) tarafından yapılan ve öğretmenlerin bilgisayar öz-yeterlik inançları ile bilgisayar destekli öğretime karşı tutumları arasında pozitif ilişki olduğunu gösteren araştırma sonucu da bu yorumu doğrulamaktadır.

Tablo 2’de, araştırma öz-yeterlik ölçeğinin alt boyutları arasındaki korelasyona bakıldığında, alt boyutlar arasında yüksek düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Araştırma öz-yeterliğinin alt boyutları arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon katsayıları ,62 ile ,81 arasında değişmektedir. Bu katsayılardan sadece bir tanesinin ,70’in altında gerçekleştiği görülmektedir. Literatürde vurgulandığı gibi, sosyal araştırmalarda ,70’in üzerindeki korelasyon katsayılarının yüksek düzeyde ilişkiyi gösterdiği kabul edilmektedir (Büyüköztürk, 2002).

Bilgisayar ölçeğinin alt boyutları arasındaki korelasyona bakıldığında, pozitif tutum boyutu ile bilgisayarların gelecekteki işlevleri boyutu arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki ($r = ,37$; $p < ,001$) gözlenmektedir. Bilgisayarların gelecekteki işlevleri (gelecek beklentisi) boyutu ile negatif tutum boyutu arasında düşük düzeyde ancak anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki ($r = ,24$; $p < ,05$) çıkmış olması; ayrıca anlamlı düzeyde olmasa da pozitif bilgisayar tutumu ile negatif bilgisayar tutumu arasındaki ilişkinin ($r = ,19$; $p > ,05$) de pozitif yönde olması dikkat çekmektedir. Çünkü negatif bilgisayar tutumunun, pozitif bilgisayar tutumu ve bilgisayarların gelecekteki işlevleri ile negatif yönde ilişkili olması beklenirdi.

Lisansüstü öğrencilerinin araştırma öz-yeterlikleri ve bilgisayar tutumlarının öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak istatistiksel açıdan farklılaşp

farklılaşmadığını tespit etmek için t-testi yapılmış ve test sonuçları Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Araştırma öz-yeterliği ve bilgisayar tutumunun cinsiyete göre karşılaştırılması

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p																																																															
Ön Hazırlık	Bayan	48	3,59	,625	-1,517	,134																																																															
	Erkek	24	3,83	,617			Kavramsallaştırma	Bayan	48	3,44	,625	-1,629	,108	Erkek	24	3,67	,419	Uygulama	Bayan	48	3,34	,612	-2,755	,007	Erkek	24	3,73	,489	Sunum	Bayan	48	3,53	,735	-2,084	,041	Erkek	24	3,88	,513	Negatif Tutum	Bayan	48	2,69	,631	-3,689	,000	Erkek	24	3,30	,727	Gelecek Beklentisi	Bayan	48	3,92	,606	-,786	,434	Erkek	24	4,04	,632	Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375	Erkek
Kavramsallaştırma	Bayan	48	3,44	,625	-1,629	,108																																																															
	Erkek	24	3,67	,419			Uygulama	Bayan	48	3,34	,612	-2,755	,007	Erkek	24	3,73	,489	Sunum	Bayan	48	3,53	,735	-2,084	,041	Erkek	24	3,88	,513	Negatif Tutum	Bayan	48	2,69	,631	-3,689	,000	Erkek	24	3,30	,727	Gelecek Beklentisi	Bayan	48	3,92	,606	-,786	,434	Erkek	24	4,04	,632	Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375	Erkek	24	3,52	,703								
Uygulama	Bayan	48	3,34	,612	-2,755	,007																																																															
	Erkek	24	3,73	,489			Sunum	Bayan	48	3,53	,735	-2,084	,041	Erkek	24	3,88	,513	Negatif Tutum	Bayan	48	2,69	,631	-3,689	,000	Erkek	24	3,30	,727	Gelecek Beklentisi	Bayan	48	3,92	,606	-,786	,434	Erkek	24	4,04	,632	Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375	Erkek	24	3,52	,703																			
Sunum	Bayan	48	3,53	,735	-2,084	,041																																																															
	Erkek	24	3,88	,513			Negatif Tutum	Bayan	48	2,69	,631	-3,689	,000	Erkek	24	3,30	,727	Gelecek Beklentisi	Bayan	48	3,92	,606	-,786	,434	Erkek	24	4,04	,632	Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375	Erkek	24	3,52	,703																														
Negatif Tutum	Bayan	48	2,69	,631	-3,689	,000																																																															
	Erkek	24	3,30	,727			Gelecek Beklentisi	Bayan	48	3,92	,606	-,786	,434	Erkek	24	4,04	,632	Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375	Erkek	24	3,52	,703																																									
Gelecek Beklentisi	Bayan	48	3,92	,606	-,786	,434																																																															
	Erkek	24	4,04	,632			Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375	Erkek	24	3,52	,703																																																				
Pozitif Tutum	Bayan	48	3,38	,578	-,893	,375																																																															
	Erkek	24	3,52	,703																																																																	

Tablo 3’de lisansüstü öğrencilerinin araştırma öz-yeterlik algılarının uygulama ($t = -2,755$; $p = ,007$) ve sunum ($t = -2,084$; $p = ,041$) alt boyutlarında cinsiyetlerine bağlı olarak, erkek öğrencilerin lehine anlamlı düzeyde farklılaştığı, ön hazırlık ve kavramsallaştırma alt boyutlarında ise cinsiyete bağlı olarak anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak, araştırma öz-yeterlik ölçeğinin tüm boyutlarında, erkek öğrencilerin aritmetik ortalamalarının kız öğrencilerin aritmetik ortalamalarından daha yüksek olması dikkat çekmektedir. Bu sonuç, araştırma öz-yeterliği açısından, erkek öğrencilerin kendilerini kız öğrencilerden daha yeterli gördüklerini göstermektedir. Bu sonuç, fen-matematik ve teknolojik alanlarda, erkek akademisyenlerin bayan akademisyenlerden daha yeterli olduğuna vurgu yapan araştırma sonuçları (Schunk ve Pajares, 2002) ile Vassil (1992) tarafından yapılan ve araştırma öz-yeterliği ve araştırma üretkenliğinin cinsiyete göre, erkeklerin lehine farklılaştığını gösteren araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Ayrıca bu sonucun, Schwarzer, Mueller ve Greenglass (1999) tarafından, bilimsel araştırmalarda internet kullanabilme öz-yeterliği konusunda yapılan ve erkeklerin öz-yeterlik inançlarının bayanlarınkinden daha üst düzeyde gerçekleştiğini gösteren araştırma sonucunu da desteklediği söylenebilir.

Literatürde öz-yeterlik inancı açısından cinsiyet farklılığının evrensel olmadığına vurgu yapılmaktadır. (Schwarzer ve diğerleri, 1999). Örneğin, Akkoyunlu ve Orhan (2003) tarafından üniversite öğrencilerinin bilgisayar kullanma öz-yeterlikleri konusunda yapılan araştırmada temel bilgisayar becerileri

açısından öz-yeterlik inancının cinsiyete göre anlamı şekilde farklılaşmadığı gözlenmiştir. Ancak üst düzey bilgisayar becerileri konusunda erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha yüksek öz-yeterlik puanına sahip oldukları görülmüştür. Bailey (1999) tarafından Avustralyalı akademisyenler üzerine yapılan bir başka araştırmada, araştırma öz-yeterliği ve motivasyonunun cinsiyete göre farklılaşmadığı gözlenmiştir.

Öte yandan Tablo 3’de, lisansüstü öğrencilerin bilgisayar tutumlarının sadece negatif tutum boyutunda öğrencilerin cinsiyetlerine bağlı olarak ve istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı ($t = -3,689$; $p = ,000$), pozitif tutum ve bilgisayarların gelecekteki işlevleri boyutlarında cinsiyete bağlı olarak istatistiksel bir farklılığın olmadığı gözlenmektedir. Tablo 3’de dikkat çeken önemli bir husus, erkek öğrencilerin hem negatif, hem de pozitif bilgisayar tutumlarının kız öğrencilerinkinden daha yüksek çıkmış olmasıdır. Erkek öğrencilerin bilgisayarların gelecekteki işlevlerine yönelik aritmetik ortalamaları ($\bar{X} = 4,04$) da göreceli olarak kız öğrencilerin aritmetik ortalamalarından ($\bar{X} = 3,92$) daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Pozitif tutum ve bilgisayarların gelecekteki işlevleri boyutlarında ulaştığımız sonuç, Kuş (2005) tarafından yapılan ve öğretmenlerin bilgisayar öz-yeterlik inançları ve bilgisayar destekli öğretime karşı tutumlarının cinsiyete bağlı olarak farklılaşmadığını gösteren araştırma sonucunu desteklemektedir. Negatif tutum boyutunda elde edilen sonuç ise Peng, Tsai ve Wu (2006) tarafından yapılan ve erkek öğrencilerin internete karşı tutumlarının kız öğrencilerden daha olumlu olduğunu gösteren araştırma sonucuyla çelişmektedir.

Lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterlikleri ile bilgisayar tutumları kayıtlı oldukları lisansüstü programa göre t-testi ile karşılaştırılmış ve karşılaştırma sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Araştırma öz-yeterliği ve bilgisayar tutumunun lisansüstü programa göre karşılaştırılması

Boyut	Program	N	\bar{X}	Ss	t	p
Ön Hazırlık	Y. lisans	36	3,45	,611	-3,076	,003
	Doktora	36	3,88	,576		
Kavramsallaştırma	Y. lisans	36	3,31	,567	-3,265	,002
	Doktora	36	3,72	,505		
Uygulama	Y. lisans	36	3,32	,647	-2,194	,032
	Doktora	36	3,62	,516		
Sunma	Y. lisans	36	3,37	,655	-3,768	,000
	Doktora	36	3,93	,603		
Negatif Tutum	Y. lisans	36	2,92	,706	,292	,771
	Doktora	36	2,87	,744		
Gelecek Beklentisi	Y. lisans	36	4,12	,472	2,211	,030
	Doktora	36	3,80	,700		
Pozitif Tutum	Y. lisans	36	3,47	,652	,567	,573
	Doktora	36	3,39	,594		

Lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterliklerinin her dört alt boyutta da kayıtlı oldukları programa bağlı olarak, doktora öğrencileri lehine, istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuçtan doktora programında olan öğrencilerin araştırma öz-yeterliği yönünden tüm boyutlarda kendilerini yüksek lisans öğrencilerinden daha yeterli buldukları anlaşılmaktadır. Bu sonuç bu konuda yapılan bazı araştırmaları desteklemektedir. Örneğin, araştırmalar başarılı olma duygusunun öğrencilerin öz-yeterlik inançlarını artırdığını göstermektedir (Lane ve diğerleri, 2004). Doktora öğrencileri, yüksek lisans eğitimlerini tamamlamış olduklarından kendilerini bilimsel araştırma konusunda başarılı hissedeceklerinden, öz yeterlik inançları daha yüksek çıkmış olabilir. Yine araştırmalar (Akt. Unrau ve Grinnell, 2005) alınan araştırma yöntemleri dersinin öğrencilerin araştırmaya karşı tutumlarını ve araştırma öz-yeterliklerini artırdığını; bu artışın lisansüstü düzeyde çok daha fazla olduğunu göstermektedir. Doktora öğrencilerinin öz-yeterliklerinin yüksek çıkmasında bir başka etken olarak doktora öğrencilerinin yüksek lisans öğrencilerinden daha fazla araştırma yöntemleri dersi almış olmaları gösterilebilir. Öte yandan bu sonuç doktora öğrencilerinin araştırma yöntemleri ile ilgili daha fazla ders almış olmalarına, ayrıca daha fazla bilimsel araştırma deneyimi yaşamış olmalarına da bağlanabilir. Çünkü literatürde, öz-yeterliği belirleyen temel faktörlerden birinin geçmiş deneyimler olduğu bilinmektedir (Bandura, 1977; Schunk ve Pajares, 2002). Dolayısıyla, yüksek lisans düzeyinde olan öğrencilerle karşılaştırıldığında, daha çok bilimsel araştırma faaliyetine katılmış olmaları beklenen doktora öğrencilerinin öz-yeterlik düzeylerinin yüksek lisans öğrencilerinden daha yüksek çıkması söz konusu literatürü de desteklemektedir.

Tablo 4’de lisansüstü öğrencilerin bilgisayarların gelecekteki işlevlerine yönelik tutumlarının lisansüstü programa bağlı olarak istatistiksel açıdan yüksek lisans öğrencilerinin lehine farklılaştığı, negatif ve pozitif tutum boyutlarında doktora ve yüksek lisans öğrencileri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bu sonuç, yüksek lisans öğrencilerinin bilgisayarların gelecekteki işlevleri ile ilgili ifadelerle doktora öğrencilerinden daha fazla katıldıklarını göstermektedir.

IV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar genel olarak aşağıda sıralanmıştır:

- Araştırma Öz-yeterlik Ölçeğinin alt boyutları ile Bilgisayar Tutum Ölçeğinin pozitif tutum ve bilgisayarların gelecekteki işlevlerine yönelik tutum boyutları arasında pozitif bir ilişki gözlenmiştir.
- Araştırma Öz-yeterlik Ölçeğinin alt boyutları ile Bilgisayar Tutum Ölçeğinin negatif tutum boyutu arasında negatif bir ilişki olduğu gözlenmiştir.
- Cinsiyet değişkenine bağlı olarak yapılan karşılaştırmada Araştırma Öz-yeterlik Ölçeğinin uygulama ve araştırma sonuçlarını sunma alt boyutlarında erkek öğrencilerin lehine istatistiksel farklılık gözlenmiştir.

- Bilgisayar Tutum Ölçeğinin negatif tutum boyutunda, erkek öğrenciler lehine anlamlı farklılık gözlenmiştir.
- Öğrencilerin devam ettikleri lisansüstü programa bağlı olarak yapılan karşılaştırmada Araştırma Öz-yeterlik Ölçeğinin tüm alt boyutlarında doktora öğrencileri lehine anlamlı düzeyde farklılık gözlenmiştir.
- Bilgisayar Tutum Ölçeğinin sadece bilgisayarların gelecekteki işlevlerine yönelik tutum boyutunda, öğrenim görülen programa bağlı olarak yüksek lisans öğrencileri lehine anlamlı farklılık gözlenmiştir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda bazı öneriler sunulabilir. Öncelikle, bilimsel araştırma becerisi ile bilgisayar becerisinin birbirinden ayıramayacağı hususu göz önünde bulundurularak, lisans ve lisansüstü programlarda bu becerilerin yer aldığı ders kredi ve sayıları artırılmalıdır. Öte yandan, lisans ve lisansüstü düzeyde öğrenciler bu becerilerini geliştirebilecekleri ve bu beceriler konusunda olumlu tutum kazanabilecekleri etkinliklere yönlendirilmelidir. Bu konuda ileride yapılabilecek araştırmalar açısından, fen ve sosyal bilimler alanlarında öğrenim gören lisansüstü öğrencilerin araştırma öz-yeterlik inançlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Akkoyunlu, B. ve Orhan, F. (2003). Bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi (BÖTE) bölümü öğrencilerinin bilgisayar kullanma öz yeterlik inancı ile demografik özellikleri arasındaki ilişki. *The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 2(3).
- Bailey, J. G. (1999). Academics' motivation and self-efficacy for teaching and research, *Higher Education Research and Development*, 18(3), 343-359.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84 (2), 191-215; cited in Golightly, T. R. (2007). Defining the components of academic self-efficacy in Navajo American Indian high school students. A PhD dissertation submitted to the faculty of Brigham Young University, August 2007.
- Bandura, A. (1981). Self-referent thought: A developmental analysis of self-efficacy. In J. Flavell and L. Ross (Eds). *Social Cognitive Development: Frontiers and Possible Futures* (pp. 200-239). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Bandura, A. (1989). Human agency in social cognitive theory. *American Psychologist*, 44, 1175-1184.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman & Company; in Bailey, J. G. (1999). Academics' motivation and self-efficacy for teaching and research, *Higher Education Research and Development*, 18(3), 343-359.

- Bard, C. C., Bieschke, K. J., Herbert, J. T. and Eberz, A. B. (2000). Predicting research interest among rehabilitation counselling students and Faculty. *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 44(1), 48-55.
- Bieschke, K. J., Bishop, R. M., and Garcia, V. L. (1993). A factor analysis of the research Self-Efficacy Scale, Paper presented at the Annual Meeting of the American Psychological Association, Toronto, Canada, August 20-24, 1993.
- Bong, M. ve Clark, R. E. (1999). Comparison between self-concept and self-efficacy in academic motivation research. *Educational Psychologist*, 34(3), 139-153.
- Büyüköztürk, Ş. (1994). Türk Eğitim Sisteminde araştırma eğitimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(1), 385-400.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Çapri, B. ve Çelikkaleli, Ö. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutum ve mesleki yeterlik inançlarının cinsiyet, program ve fakültelerine göre incelenmesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 33-53.
- Golightly, T. R. (2007). Defining the components of academic self-efficacy in Navajo American Indian high school students. A PhD dissertation submitted to the faculty of Brigham Young University, August 2007.
- Holden, G., Barker, K., Meenaghan, T. ve Rosenberg, G. (1999). Research self-efficacy: A new possibility for educational outcomes assesment, *Journal of Social Work Education*, 35(3), 463-476.
- Karasar, N. (1974). Araştırma eğitimi, *Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(1), 263-274.
- Köseoğlu, P., Yılmaz, M., Gerçek, C. ve Soran, H. (2007). Bilgisayar kursunun bilgisayara yönelik başarı, tutum ve öz-yeterlik inançları üzerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 203-209.
- Kuş, B. B. (2005). Öğretmenlerin bilgisayar öz-yeterlik inançları ve bilgisayar destekli öğretime yönelik tutumları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Lane, A. M., Hall, R. ve Lane, J. (2004). Self-efficacy and statistics performance among Sport Studies students. *Teaching in Higher Education*, 9(4), 435-448.
- Lei, S. A. (2008). Factors changing attitudes of graduate school students toward an introductory research methodology course. *Education*, 128(4), 667-685.

- Montcalm, D. M. (1999). Applying Bandura's theory of self-efficacy to the teaching of research. *Journal of Teaching in Social Work*, 19(1), 93-107.
- Nartgün, Z., Uluman, M., Akın, Ç., Çelik T. ve Çevik, C. (2008). Öğretmen adaylarının Bilimsel Araştırma Öz-yeterliklerinin incelenmesi, 17. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Sakarya: 1-3 Eylül 2008.
- Peng, H., Tsai, C. C. ve Wu, Y. T. (2006). University students' self-efficacy and their attitudes toward the Internet: the role of students' perceptions on the Internet. *Educational Studies*, 32(1), 73-86.
- Rosen, L. D., and Weil, M. M. (1992). Measuring technophobia. A manual for the administration and scoring of the Computer Anxiety Rating Scale, the Computer Thoughts Survey and the General Attitude Toward Computer Scale. USA: Chapman University.
- Saracoğlu, A. S., Varol, R. ve Evin İlke, E. (2003). Lisansüstü eğitim öğrencilerinin bilimsel araştırma ve istatistiğe yönelik tutumları ile araştırma yeterlikleri arasındaki ilişki. Eğitimde Bilime Katkı: Lisansüstü Eğitim Sempozyumu, 01-04 Ekim 2003. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sarı, M. (2006). Araştırmacı Öğretmen: Öğretmenlerin Bilimsel Araştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6(3), 847-887.
- Schunk, D. H. ve Pajares, F. (2002). The development of academic self-efficacy; chapter in Development of Achievement Motivation (Editors: Wigfield, A., ve Eccles, J.), San Diego: Academic Press.
- Schwarzer, R., J., Mueller ve Greenglass, E. (1999). Assessment of perceived general self-efficacy on the internet: Data collection in cyberspace. *Anxiety, Stress and Coping*, 12(2), 145-161.
- Unrau, Y. A. ve Grinnell, R., M., Jr. (2005). The impact of social work research courses on research self-efficacy for social work students, *Social Work Education*, 24(6), 639-651.
- Vasil, L. (1992). Self-efficacy expectations and causal attributions for achievement among male and female university faculty (Special Issue: Career decision making and career indecision). *Journal of Vocational Behavior*, 41(3) 259-269; in Bailey, J. G. (1999). Academics' motivation and self-efficacy for teaching and research, *Higher Education Research and Development*, 18(3), 343-359.
- Vasil, L. (1993). Gender differences in the academic career in New Zealand universities. *New Zealand Journal of Educational Studies*, 28(2) 143-153; in Bailey, J. G. (1999). Academics' motivation and self-efficacy for teaching and research, *Higher Education Research and Development*, 18(3), 343-359.

EK 1**Araştırma Öz-Yeterlik Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması**

Ölçek	Boyut	Madde	FYD ⁱ	FOV ⁱⁱ	MTK ⁱⁱⁱ	
ARAŞTIRMA ÖZ-YETERLİK ÖLÇEĞİ	Kavramsallaştırma	8	,63	,39	,58	
		10	,59	,36	,55	
		11	,64	,40	,58	
		12	,69	,49	,65	
		13	,72	,53	,67	
		14	,72	,52	,67	
		15	,76	,58	,72	
		16	,79	,62	,75	
		17	,75	,56	,70	
		18	,72	,24	,67	
		19	,83	,69	,79	
		20	,77	,59	,72	
		21	,61	,37	,55	
		22	,63	,39	,57	
	23	,67	,45	,62		
	24	,59	,35	,53		
	C. Alpha: ,93; Açıklanan Varyans: ,49					
	Ön Hazırlık	1	,62	,39	,50	
		3	,76	,57	,64	
		4	,90	,81	,84	
		5	,83	,68	,73	
		6	,76	,58	,65	
		51	,72	,51	,58	
	C. Alpha: ,86; Açıklanan Varyans: ,59					
	Sunum	41	,69	,48	,58	
		43	,82	,67	,73	
		44	,70	,49	,58	
		45	,68	,46	,56	
		47	,76	,58	,70	
		48	,80	,65	,74	
		49	,83	,69	,78	
		50	,67	,44	,57	
	C. Alpha: ,87; Açıklanan Varyans: ,56					
	Uygulama	9	,59	,35	,54	
		25	,69	,47	,63	
		26	,69	,48	,63	
		27	,59	,35	,53	
		28	,76	,57	,71	
		29	,55	,30	,51	
		30	,68	,46	,62	
		31	,70	,49	,64	
		32	,53	,28	,48	
		33	,76	,58	,71	
		34	,75	,56	,69	
		35	,66	,44	,62	
		36	,65	,42	,59	
37		,73	,53	,70		
38		,55	,31	,52		
39		,55	,31	,51		
40	,67	,45	,62			
42	,73	,54	,68			
46	,57	,33	,50			
C. Alpha: ,92; Açıklanan Varyans: ,43						

EK 2

Bilgisayar Tutum Ölçeği Geçerlik Güvenirlik Çalışması

Ölçek	Boyut	Madde	FYD ⁱ	FOV ⁱⁱ	MTK ⁱⁱⁱ	
BİLGİSAYAR TUTUM ÖLÇEĞİ	Pozitif	1	,50	,27	,36	
		2	,56	,32	,46	
		3	,67	,48	,59	
		4	,77	,62	,64	
		6	,62	,51	,49	
		7	,43	,27	,30	
		11	,61	,39	,43	
		13	,65	,51	,55	
	20	,43	,22	,27		
	C. Alpha: ,76; Açıklanan Varyans: ,18					
	Gelecek	5	,59	,42	,36	
		10	,64	,42	,29	
		15	,44	,35	,35	
		18	,81	,68	,66	
		19	,482	,45	,39	
	C. Alpha: ,63; Açıklanan Varyans: ,30					
	Negatif	8	,59	,41	,45	
		9	,51	,33	,38	
		12	,43	,29	,25	
		14	,73	,63	,45	
17		,76	,58	,44		
C. Alpha: ,64; Açıklanan Varyans: ,41						

i FYD: Faktör yük değeri

ii FOV: Faktör ortak varyansı

iii MTK: Madde toplam korelasyonu

Postgraduate Students' Research Self-Efficacy Beliefs and Computer Attitudes Problem

Scientific research may be defined as the process of collecting, classifying, analyzing, interpreting and reporting data in order to find out reliable solutions for challenging problems in our life. Undoubtedly this process requires some specific knowledge and skills and these knowledge and skills can be gained through education on scientific research. Research education involves four main subjects as measurement, data analysis, scientific research methods, and computer skills. Computer skills are associated with the other three subjects, because computers must be used in order to make search on electronic database, to prepare data gathering instrument, to analyze collected data, to report and present the research results. In this respect computer skills may be accepted as a prerequisite for scientific researches.

Self-efficacy is a concept in social-cognitive theory. This concept implies individuals' judgment about their capabilities to use their cognitive, social and behavioral skills in order to attain a designated task in the future (Bandura, 1981, cited in Montcalm, 1999). Bandura (1977) asserted that individuals' self-efficacy beliefs determine their efforts and persistence in case of an obstacles or an aversive experience (Cited in Golightly, 2007).

As mentioned in related literature, research training, individual characteristics and social-cognitive factors have effects on scientific research skills and activities. Research self-efficacy is indicated as a social-cognitive factor affecting individual's scientific research activities. Research self-efficacy is defined as an individual's belief to start and complete a scientific research task from the beginning to the end. This belief also influences individual's scientific research performance (Bard and others, 2000). In terms of graduate students, research self-efficacy may be defined as students' beliefs about their skills to investigate a subject or a problem within scientific research context (Montcalm, 1999).

Studies on research self-efficacy reveal a positive relationship between research self-efficacy and research performance of the students and indicate that the students scoring higher self-efficacy beliefs have more motivation for scientific research activities (Cited in Holden and others, 1999). Related studies also point out that the courses on research methods promote the research self-efficacy beliefs (Lei, 2008; Nartgün and others, 2008) and attitudes towards scientific researches (Lei, 2008).

Since computer attitudes are related to computer skills and experiences (Köseoğlu and others, 2007), postgraduate students' computer attitudes may also be related with their self-efficacy beliefs. As mentioned above, postgraduate students have to use computer widely for their scientific research activities. As a result, we may assume that postgraduate students' computer attitudes affect their research self-efficacy beliefs positively.

Aims

This study aims to describe the postgraduate students' research self-efficacy beliefs and computer attitudes and to investigate the interrelationships between their research self-efficacy beliefs and computer attitudes. Research self-efficacy beliefs and computer attitudes of the postgraduate students are also compared according to their gender and postgraduate levels.

Methods

The study was carried on 72 voluntary postgraduate students at the Karadeniz Technical University. Two different scales were used in data gathering process. The first scale, the Research Self-Efficacy Scale, had been developed by Bieschke and others (1993) and the second one, the General Attitude toward Computer Scale, had been developed by Rosen and Weil (1992). Both scales' original English forms were translated and adapted into Turkish by the researchers. At the end of reliability and validity tests made on collected data the Research Self-Efficacy Scale was constructed at four factors (early tasks, conceptualization, implementation, and presenting the results) as its original form, while the General Attitude toward Computer Scale was constructed at three factors as positive attitudes, negative attitudes, and computer in future.

Arithmetic means were computed in order to describe the research self-efficacy beliefs and the computer attitudes of the postgraduate students. The interrelationships between the students' scores on the research self-efficacy beliefs and the computer attitudes were measured through correlation analysis. On the other hand, these scores were compared according to the genders and postgraduate levels of the students with t-test.

Results and Discussion

Study results revealed that arithmetic means corresponding postgraduate students' research self efficacy beliefs varied between 3,47 and 3,67. These results demonstrate that postgraduate students have a quite level of research self-efficacy beliefs at all self-efficacy dimensions namely early tasks, conceptualization, implementation, and presenting the results. On the other hand, arithmetic means reflecting the computer attitudes of the postgraduate students were measured as 2,89 at negative attitude dimension, 3,43 at positive attitude dimension and 3,96 at the dimension of computer in future. These results indicate that postgraduate students have negative computer attitude at medium level but they have positive computer attitude at a quite level and they believe that computer will be more important in the future.

Results of the study indicate that all research self-efficacy dimensions correlate positively with computer attitudes dimensions of positive computer attitudes and computer in future, but negative computer attitudes correlate negatively with all research self-efficacy dimensions. However, the correlation between positive computer attitude and research self-efficacy in terms of implementation produced statistically significant result. This result reveals that

positive computer attitudes perceived by postgraduate students improves their research self-efficacy beliefs in terms of the implementation of scientific research activities. These results support previous study results revealing that the students having higher computer self-efficacy beliefs have also higher positive computer attitudes and are more motivated for computer based activities (Cited in Köseoğlu and others, 2007; Kuş, 2005).

The study results in terms of the comparisons of the research self-efficacy beliefs and computer attitudes of the postgraduate students reveal that male students have relatively higher research self-efficacy scores at all research self-efficacy dimensions than female students, but research self-efficacy beliefs differentiate significantly due to gender at two dimensions; implementation and presenting the results. These results are consistent with the results of previous studies revealing that male students had higher scores than female students in terms of research self-efficacy (Schunk and Pajares, 2002; Vassil, 1992). These results may be interpreted as male postgraduate students have higher research self-efficacy beliefs than their female counterparts. On the other hand, the results show that male postgraduate students have higher computer attitudes scores than female postgraduate students, but these attitudes differentiate only at negative computer attitudes due to gender. Moreover, it is observed that postgraduate research self-efficacy beliefs vary significantly at all dimensions according to their postgraduate levels. Doctorate students have higher research self-efficacy beliefs than Master's students. In terms of computer attitudes, Master's students expressed higher computer attitudes than Doctorate students at the dimensions of computer in the future. Postgraduate students' positive and negative computer attitudes do not differentiate due to their postgraduate levels.

We can make some recommendations in terms of the results attained from the study: First of all, since scientific research skills and computer skills are interrelated skills more courses must be taken place at postgraduate programs on these subjects. Secondly, more chances must be given to postgraduate students in terms of scientific research activities requiring computer skills. Moreover, further studies may be done on research self-efficacy beliefs comparing social science and science postgraduate students.

Sözel Problemlerin Anlamlandırılması ve Çözümünde Web Tabanlı Eğitsel Simülasyonların Etkisi*

Interpretation of Word Problems and The Effect of Web Based Educational Simulations on Their Solutions

Hasan KARAL**, **Ayça ÇEBİ*****, **Memnune PEKŞEN****, **Yiğit Emrah TURGUT****

**** Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi,**

Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü

***** Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Merkezi**

Özet

Çalışmanın amacı, öğrencilerin geliştirilen simülasyon ortamı ile etkileşime girmelerini sağlayarak, sözel problemleri anlamlandırmalarını kolaylaştırıp problem çözüme becerilerini geliştirmektir. Bu amaçla belirlenen hareket ve havuz problem türlerine ilişkin değiştirilebilir bir web tabanlı simülasyon ortamı, müfredatta belirlenen sorular ışığında tasarlanmıştır. Araştırma eşitlenmemiş kontrol gruplu yarı deneysel desene göre düzenlenmiş olup 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde, Trabzon ili merkezindeki bir ilköğretim okulundaki 2 farklı sekizinci sınıfta toplam 44 öğrenci üzerinde uygulanmıştır. Araştırmada nicel ve nitel veri toplama yöntemlerinin her ikisinden faydalanılmıştır. Veri toplama aracı olarak öğrencilerin bilişsel düzeydeki başarılarını ölçmek için 20 maddeden oluşan, KR-20 katsayısı 0,86 olan sözel problemler konulu başarı testinden, gözlemlerden ve öğrencilerle yapılan mülakatlardan yararlanılmıştır. Çalışmada deney grubunda 19, kontrol grubunda 25 öğrenci yer almıştır. Deney grubunda web tabanlı öğretim, kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde bağımsız gruplar için t-testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonunda simülasyon ortamını içeren web tabanlı öğrenme ortamını kullanan deney grubu öğrencilerinin, sözel problemlerin anlamlandırılması ve çözümünde geleneksel yöntemi kullanan kontrol grubu öğrencilerinden daha başarılı olduğu görülmüştür. Yapılan mülakatlarda deney grubu öğrencilerinin web tabanlı simülasyon ortamına yönelik olumlu düşüncelere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Simülasyon ortamıyla öğrencilerin, problem çözüme konusunda kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve derse daha iyi motive oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Web tabanlı öğretim, Simülasyon, Sözel matematiksel problemler, Problem çözüme becerisi

* 3. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

e-posta: aycacebi@ktu.edu.tr

Abstract

The purpose of this study is to make the students involve with the simulation environment with the developed practice and to develop their problem solving abilities by making easy their understanding of word problems. For this goal, a web based simulation environment which could be manipulated related to the defined movement and pool problems was designed in the light of the defined questions in the curriculum. The research was designed according to semi-experimental pattern which has equalized control group. It was applied in two different 8th grade classes on 44 students in total in the city center of Trabzon in 2008-2009 spring semester. In the research it was benefited from both quantitative and qualitative data collection methods, in the study as the data collection instrument to measure students' cognitive achievements, it was benefited from word problems achievement test which had 20 items and its KR-20 coefficient was 0,86, observations and from the interviews which were made with the students. The study involved 19 students in experiment group and 25 students in the controlled group. It was used web based education in the experiment group, however, in controlled group, traditional education was used. For the analysis of the data collected in the research, t-test as used for the independent groups. At the end of the research, it was seen that in understanding and solving the word problems, the students in the experiment group who used web based education environment which included simulation environment was more successful than the controlled group who used the traditional method. After the interviews it was concluded that the students in the experiment group had positive thoughts about the web based simulations environment. It is defined that students are more motivated to the lesson and they have an increasing self-confident in problem solving in simulation environment.

Keywords: Web Based Instruction, Simulation, Mathematical word problems, Problem solving

I. GİRİŞ

Problem çözmenin matematik müfredatlarının merkezinde olması, bu konuya matematik eğitimcilerinin ayrı bir önem vermesine neden olmuştur. Çünkü matematiksel bilgiyi anlama ve bu bilgiler arasındaki ilişkiyi oluşturma, problem çözme sürecinde meydana gelmektedir (Karataş & Güven, 2004). Bu sürecin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi, öğrencilerin problem çözme becerilerinin geliştirilmesine bağlıdır. Konu üzerine yapılan çalışmalar da bu durumu destekler niteliktedir (Charles & Lester, 1982; Moses, Bjork & Goldenberg, 1990; Brown & Walter, 1993; Silver, 1994; Reusser & Stebler, 1997; NCTM, 2000; Nixon-Ponder, 2001; MEB, 2006).

Problem çözüme başarısının sağlanması yani problemin doğru çözümü, doğru anlaşılmasına bağlıdır. Öğrencilerin problem çözümedeki önemli bir engeli problemin sözel ifadesini anlamadaki yetersizlikleridir (Dede, 2004). Problemler ise çoğunlukla sözel formda olmaktadır. Öğrencilerin sözel problemleri çözebilmeleri

için metni ve problemde anlatılan sayısal ilişkileri anlayıp bunlar arasındaki ilişkiyi kurmaları gerekir (Reusser & Stebler, 1997).

Birçok öğrenci için sözel problemlerin çözümünün büyük çaba gerektirdiği bilinmektedir. Çünkü bu tür problemlerin çözümü sırasında, sayısal veriler arasında ilişkiler kurulduğu için beyin yoğun bir şekilde çalışmaktadır (Swanson & Jerman, 2006).

Baykul (1996)'a göre matematik problemleri de dâhil olmak üzere her probleme uygulanabilecek belli bir çözüm yolu yoktur. Her problem ayrı çözüm yolu gerektirir. Ancak yapılan araştırmalar doğrultusunda genel olarak matematik problemlerini çözmeye bazı adımlar olduğu sonucuna varılmıştır. Bu adımlar; problemin anlaşılması, problemde verilenler ve istenenler arasında matematiksel ilişkilerin kurulması, çözüm için gerekli matematik cümlesinin yazılması, başvurulacak işlemlerin belirlenmesi, işlemlerin yapılması, sonucun doğru olup olmadığının kontrol edilmesidir. Literatürde de benzer adımlar Polya (1945) tarafından problemi anlama, plan yapma, planı uygulama, kontrol etme adımlarıyla ifade edilmektedir.

Teknolojideki hızlı gelişmeler ve eğitim-öğretim yöntemlerindeki yeni arayışlar, geleneksel yöntemlerle sürdürülen matematik öğretimi yerine animasyon ve simülasyonların kullanıldığı etkileşimli öğretim ortamlarını bir alternatif olarak ortaya çıkarmıştır (Gürbüz, 2007).

Öğretimin verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi, eğitim-öğretim süreci için en önemli durumlarından biridir. Günümüzde öğretimin verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi için bilgisayarların gelişmesiyle ortaya çıkan eğitim yazılımlarından yararlanılmaktadır. Bu kapsamda simülasyon yazılımları büyük bir önem arz etmektedir (Tan & Biswas, 2007; Akinsola, 2007). Simülasyonların, öğrenciye sağlayabildiği yüksek kaliteli öğrenimin faydaları, literatürde belirtilmektedir (Forinash & Wisman, 2001).

Akbulut ve arkadaşlarının (2008) yapmış oldukları çalışmada simülasyonların, öğrencilerin aktif katılımı ile keşfetmelerine olanak sağladığı, dikkat çekici özelliğiyle öğrencilere eğlenceli etkinlikler yapma imkânı sunduğu, kalıcılığı artırdığı, öğretmene zaman ve güçlük yönünden kolaylıklar sağladığı belirtilmiştir.

Soyut ve anlaşılması zor kavramlar anlatılırken öğrencilerin görsel ve düşünsel yapılarını harekete geçirebilecek öğretim aktivitelerinin geliştirilip kullanılmasının oldukça önemli olduğu görülmüştür (Özden, 2004). Soyut kavramların öğrenilmesinin zor olmasından dolayı, birçok derste bilgisayar destekli yazılımlar kullanılarak bu zorluk giderilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Jinich'e (1986) göre, öğrencilerin bilgisayar kullanarak matematikte başarıya ulaşmasını sağlayabilmede en önemli faktör yazılımlardır. Hazırlanan eğitim yazılımlarında hedef kitleye uygun öğretimsel öğelerle birlikte motivasyonun sağlanması, etkili ve verimli bir öğretim için dikkat edilmesi gereken noktalardandır.

Simülasyonlar öğrencilerin gerçek deneyimlere benzer şekilde öğrenmelerini sağlar. Ayrıca simülasyonlar öğrencilerin öğrenmeye isteginin artırılmasında da yardımcıdırlar (Lunce, 2006). Simülasyon ortamlarının sunmuş olduğu çeşitli müdahale olanakları, kullanıcının bilgisayar ortamında farklı parametreler verebilmesine ve ilgili konuyu keşfederek öğrenmesine olanak sağlar (Şen, 2001).

Simülasyonların, öğrencilerin yapılması zor ya da mümkün olmayan deneyleri, sistemi aktif olarak kullanarak yapabilmelerini sağlamanın yanında parasal, zaman, güvenlik ve motivasyon gibi yönlerden de üstünlük sağladığı bilinmektedir (Rodrigues, 1997; Tekdal, 2002). Sözel problemlerin çözümünde simülasyonların etkilerinin olmasının yanında öğrencilerin matematik hakkındaki inançlarının da etkili olduğu yapılan çalışmalarda belirlenmiştir (Schoenfeld, 1983, 1985).

II. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı; geliştirilen uygulama ile öğrencilerin simülasyon ortamıyla etkileşime girmelerini sağlayarak, “Sözel Problemleri” anlamlandırmalarını kolaylaştırıp problem çözme becerilerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla belirlenen problem türlerine ilişkin değiştirilebilir bir web tabanlı ortam tasarlanmaya çalışılmıştır. Çalışma süresince “Sözel problemlerin anlamlandırılması ve çözümünde eğitsel simülasyonların etkisi nedir?” sorusuna yanıt aranmaya çalışılmış ayrıca hazırlanan simülasyon ortamının öğrenci motivasyonu üzerine bir etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

III. YÖNTEM

Bu çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Nicel araştırma yöntemi olarak yarı deneysel desenlerden kontrol gruplu ön-test son-test deney modeli uygulanmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü okulda sınıflar önceden oluşturulduğu için öğrencilerin deney ve kontrol grubuna rastgele atanması mümkün olmamıştır.

Araştırma 2008–2009 öğretim yılı bahar döneminde, Trabzon il merkezindeki iki farklı sekizinci sınıfı olan bir okulda toplam 44 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Seçilen sınıflardan biri deney diğeri kontrol grubu olarak rastgele belirlenmiştir.

Araştırmadaki veriler; 20 soruluk sözel problemler konulu başarı testi ve öğrencilerle yapılan yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Araştırmacılar tarafından geliştirilen 25 adet çoktan seçmeli soru türünden oluşan başarı testi, madde güçlük indeksini tespit etmek için Trabzon il merkezindeki özel bir ilköğretim okulunda uygulanmıştır. Ayrıca başarı testinin geçerliliği için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Uzmanların görüşleri ve yapılan uygulama sonucundaki analizler ışığında 5 madde testten çıkarılmıştır. Nihai test oluşturulduktan sonra KR-20 katsayısı 0,86 olarak hesaplanmıştır.

Uygulama sonrasında deney grubundan gönüllülük esasına göre seçilen 5 öğrenci ile yüz yüze görüşmeler yapılarak, web tabanlı simülasyon ortamı hakkında görüşleri alınmıştır. Araştırma etiği çerçevesinde katılımcıların isimleri çalışmada kullanılmamıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler “K-1, K-2, K-3, K-4, K-5” olarak kodlanmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin yanı sıra uygulama sürecinde araştırmacılar tarafından ortam gözlemlenmiştir.

Web tabanlı öğretim yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel yönteminin uygulandığı kontrol grubu arasında çalışma öncesi öğrencilerin akademik başarısında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla Sözel Problemler Başarı Testi (SPBT) her iki gruba da uygulanmıştır. Ön test ölçeklerinin uygulanmasından sonra çalışmaya başlanmıştır. Çalışma haftada iki ders saatini kapsayacak şekilde her iki grupta da ders öğretmeni tarafından üç hafta süreyle yürütülmüştür. Sürecin başlangıcında öğretmen, deney grubu öğrencilerine simülasyon ortamının kullanımı hakkında bilgi vermiştir. Her iki grupta da konuların öğretimi, ders öğretmeni tarafından yürütülmüştür. Ders, deney grubunda araştırmacılar tarafından geliştirilen web tabanlı simülasyon ortamı aracılığıyla bilgisayar laboratuvarında işlenirken, kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntemiyle sınıf ortamında işlenmiştir. Bu süreçte deney grubu öğrencileri, kendilerine verilen sözel problemleri anlamlandırmaları ve çözmeleri için hazırlanan simülasyon ortamını kullanırken, kontrol grubu öğrencileri ise geleneksel sınıf ortamında kâğıt üzerinde problemleri çözmeye çalışmıştır.

Uygulama öncesinde ve sonrasında yapılan testler ile yazılımın öğrenme üzerindeki etkililiği belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğrencilerle uygulamadan sonra yapılan mülakatlarla yazılımın, problem çözme sürecinde öğrencilere sağladığı katkılar farklı boyutlarda incelenmiştir. Sürecin sonunda her iki gruba da son test uygulanmıştır. Sürecin deneysel planı Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Uygulamada Kullanılan Testlerin Uygulama Desenleri

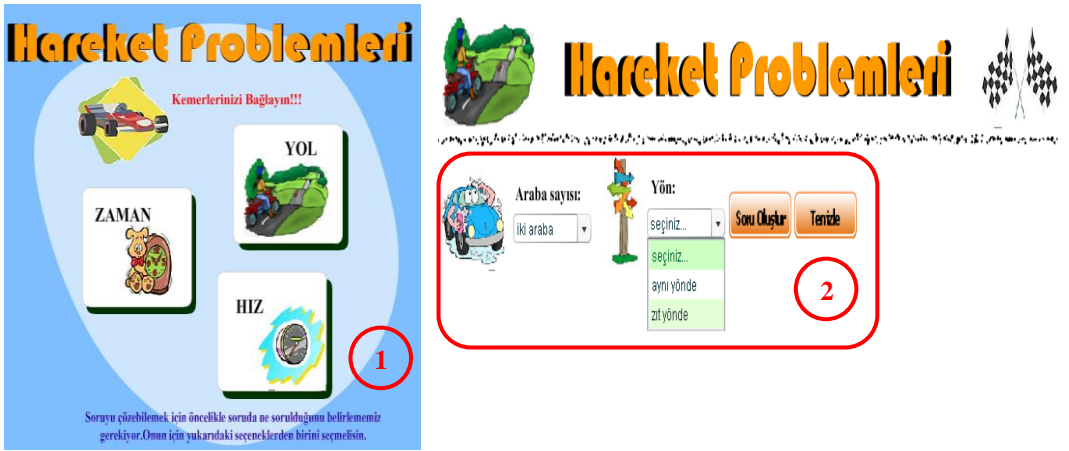
Gruplar	Ön Testler	Yöntem	Son Testler
Kontrol Grubu	SPBT	Geleneksel Yöntem	SPBT
Deney Grubu	SPBT	Web tabanlı Öğretim Yöntemi	SPBT

Araştırmada toplanan veriler bilgisayar ortamında SPSS istatistik paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada deney ve kontrol gruplarının başarı testi verilerinin normal dağılıma sahip olduğu Kolmogov-Smirnov testi ile grupların varyanslarının homojenliği Levene testi ile test edilmiş buna bağlı olarak grupların başarı testi karşılaştırmalarında bağımsız t-testi kullanılması uygun görülmüştür. Testlerde anlamlılık düzeyi $\alpha=0.05$ olarak alınmıştır.

IV. WEB TABANLI SİMÜLASYON ORTAMI

Web tabanlı simülasyon ortamı, sözel problemlerden hareket ve havuz problemleri konu alınarak, öğrenciye uygulama ve problem oluşturma olanağı sağlayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu simülasyon ortamını geliştirmek için Macromedia Flash programı kullanılmıştır.

Platformun tasarımı için öncelikle müfredatta belirlenen sorular ışığında sistem modellenmiştir. Bu sistemin işleyişine ilişkin ekran görüntüleri Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3'te verilmiştir.



Şekil 1. Problemin Soru Türünün Belirlenmesine İlişkin Ekran Görüntüleri

Şekil 1'de 1 numaralı ekran görüntüsünde öncelikle öğrencilerin problemde ne istenildiği anlamaları, problemin türünü belirleyerek problem çözme sürecine başlamaları sağlanmaktadır. 2 numaralı ekran görüntüsünde ise problemde sunulan senaryonun öğrenci tarafından anlaşılması hedeflenmektedir.

Hareket Problemleri

Yeni Soru Kontrol Et

5

A Şehri B Şehri

Geçen Süre: 1 sa.

YOL 60 km

Hız Giriniz...

40 km/h

20 km/h

Süreyi Giriniz...

4 sa.

Sonucu Giriniz...

260 km

3

4

6

A ve B şehirlerinden birbirine doğru aynı anda hareket eden iki aracın saatteki hızları 40 km ve 20 km dir. İki araç 4 saat sonra karşılaştıklarına göre bu iki şehir arasındaki uzaklık kaç km. dir?

çözüm

Şekil 2. Problemin Çözüm Sürecine İlişkin Ekran Görüntüsü

Öğrenci sözel problemde ne sorulduğundan yola çıkarak şekil 1'deki ilgili alanları seçip problemdeki sayısal verileri girebileceği problemin çözüm sürecine geçer. Şekil 2'deki 3 numaralı görüntüde öğrenci problemde verilen sayısal verileri ilgili kutulara girer. Öğrenci problemde elde ettiği verilere göre yaptığı çözümden çıkan sonucu 4 numaralı görüntüdeki sonuç kutusuna girerek kontrol et butonuna bastığında 5 numaralı görüntüde sayısal verilere ve sonuca göre şekillenen simülasyonu izler. Bu esnada 6 numaralı görüntüde problemin olası sözel formunu görebilmektedir.



Şekil 3. Problemin Sonucuna İlişkin Dönütlerin Verildiği Ekran Görüntüleri

Şekil 2'deki sayısal verilere göre çalışan 5 numaralı ekran görüntüsü öğrencinin sonuç kutusuna girmiş olduğu değere göre farklı dönütler vermektedir. Şekil 3'deki 7 numaralı ekran görüntüsünde öğrenci sonuç kutusuna doğru değeri girmişse problemin senaryosundaki beklenen olayı görmektedir. Ancak öğrenci yanlış bir değer girmişse arabaların çarpışması, arabaların birbirine yetişememesi, havuzun dolup taşması ..vb gibi gerçek yaşama uygun dönütler verilmektedir. Bu sayede öğrencinin problemin hangi aşamasında yanlış yaptığını anlamasını sağlayarak öğrenciyi yeniden çözüm üretmeye yöneltmek amaçlanmıştır. Eğer öğrenci simülasyon ortamını kullanarak çözüme ulaşamıyorsa problemin çözümüne ilişkin açıklamaların yer aldığı alana giderek detaylı açıklamayı görebilmektedir.

Platform tasarımında, belirlenen parametrelerin gerçek yaşam sonuçlarını birebir yansıtacak ve ilköğretim basamağındaki öğrencilere hitap edecek hassasiyete sahip olmasına çalışılmıştır. Kullanıcıların parametrelerle anlamlı biçimde etkileşime girmesi, değişimleri ve sonuçları doğru gözlemleyebilmesi adına sistem arayüzünün fonksiyonel ve düzeye uygun olması amaçlanmıştır.

Platform öğrencilerin, simülasyon ortamındaki arayüzü kullanarak sözel problemdeki gerekli verileri girmesi ile problemi oluşturulabilmesine, ilgili sözel problemleri okuyup anlamlandırmasına olanak vermektedir. Çözüm aşamasında amaçlanan, problemin başlangıç ve sonuç noktaları arasında var olan değişimlerin adım adım gözlenebilmesine ve bu değişimler arasında ilişki kurularak sonuca götüren yolun analiz edilebilmesine ve sonucun doğruluğunun kontrol edilebilmesine yardımcı olmaktır. Ayrıca hazırlanan sistemde öğrenciler yeni problemler kurarak alıştırma yapma imkânına sahiptir.

Ortamda, sözel problemlerin çözümüne ilişkin öğrencilere yol gösterici bir yapı ile sözel problemlerin öncelikle matematiksel eşitliğe çevrilmesine ve bu

dönüşümden ortaya çıkan matematiksel denklemin çözümüne ilişkin öğrencilerin sonuçlar üretmesine destek verecek bir platform hazırlanmıştır.

V. BULGULAR

Çalışmada web tabanlı öğretim ve geleneksel öğretim yöntemiyle elde edilen bulgular sunulmuştur. Araştırmanın ön test ve son test sonuçları 0,05'lik anlamlılık düzeyinde test edilmiştir. Çalışmada web tabanlı öğrenme yöntemi ile geleneksel öğrenme yönteminin etkinliği karşılaştırılmıştır. Deney ve kontrol gruplarına, SPBT çalışmaya başlamadan önce (ön test) ve 3 haftalık süre sonunda (son test) uygulanmıştır.

Deney ve kontrol gruplarına, web tabanlı öğrenme yöntemi ve geleneksel öğrenme yöntemi uygulanmadan önce ve uygulamanın sonunda öğrencilerin bilimsel başarı durumlarını belirlemek için uygulanan SPBT'nin ön ve son testlerinden elde edilen verilerin analiz sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Deney ve kontrol gruplarına uygulanan Sözel Problemler Başarı Testlerinden (SPBT) elde edilen verilerin bağımsız t-testi analiz sonuçları

Testler	Gruplar	N	\bar{X}	Ss	t	P
Ön Test	Kontrol	25	34,4	14,3	0,991	0,327
	Deney	19	38,9	16		
Son Test	Kontrol	25	45,2	19,4	2,76	0,008
	Deney	19	60,7	17,1		

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde ilgili uygulamalar yapılmadan önce uygulanan SPBT ön testlerinde deney ve kontrol gruplarının ortalama puanları ($X_{\text{deney}} = 38,9$; $X_{\text{kontrol}} = 34,4$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı ($p > 0,05$) görülmektedir. Uygulamalar yapıldıktan sonra uygulanan SPBT son-test analiz sonuçları incelendiğinde web tabanlı öğrenme yönteminin uygulandığı deney grubu ile geleneksel öğrenme yönteminin uygulandığı kontrol grubu ortalama puanları ($X_{\text{deney}} = 60,7$; $X_{\text{kontrol}} = 45,2$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ($p < 0,05$) görülmektedir.

Ayrıca süreçte araştırmacılar tarafından yapılan gözlemlerde kontrol ve deney grubu öğrencilerinin sözel problemlere karşı sergiledikleri davranışların farklı olduğu gözlemlenmiştir. Kontrol grubundaki öğrencilerin problemi tam olarak analiz etmeden problemde yer alan sayılar arasında rastgele işlemler yapıp sonuca gitme eğiliminde oldukları görülmüş, deney grubundaki öğrencilerin ise simülasyon ortamının kendilerine yönelttiği ekranlar aracılığı ile problemi tekrar tekrar okuyarak istenenleri belirlemeye ve problemi çözdükten sonra elde ettikleri sonucun doğruluğunu kontrol etmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Öğrencilerle yapılan mülakatlarda öğrenci görüşlerini genel olarak yansıtabilecek yazılardan bazı örnekler;

- *Uygulamanın renk renk olması, resimlerin olması ve kullanımının kolay olması dikkatimi çekti ilk önce. Sonra soruları bilgisayarda çözmeyi denedikçe aslında korktuğum soruların o kadar da zor olmadığını gördüm (K-3).*
- *Bu program bana kendi kendime alıştırma yapabilmemi sağladı. Bilgisayar yardımıyla bu konuyu çok iyi anladım (K-2).*
- *Önceden bu problemleri çözmek istemezdim. Fakat şimdi problemleri çok eğlenceli görüyorum (K-5).*
- *Artık hareket ve havuz problemlerini kendi başıma yapabiliyim. Bilgisayar üzerinde yaptığımız çalışma kendime öz güvenimi ve başarıyı arttırdı diyebilirim (K-3).*
- *Önceden bakardım probleme yapamam deyip bırakırdım. Şimdi ise okuyorum, problemdeki sayıları ilgili yerlere yazınca hemen çözüyorum soruyu (K-1).*
- *Bu program hem eğlenceli hem de eğiticiydi. En çok dikkatimi çeken soruların doğru olup olmadığına bakarken arabaların birbirine ve duvara çapması benim dikkatimi çekti. Onun için yanlış yapmamaya çalışıyordum. Çünkü kaza yapmak istemiyordum (K-5).*
- *Kâğıtta soruları çözer çok zamanımı alıyordu ama bu programla hem soruları çözmeyi hem de zamanımı daha hızlı kullanmamı sağladı (K-5).*
- *Bu programla artık kendim soru üretebiliyorum (K-2).*
- *Artık problemlerden korkmuyorum. Onlar benden korksunlar. Savunun hareket ve havuz problemleri ben geliyorum!!! (K-1)*

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

Elde edilen bulgular ışığında simülasyon ortamını içeren web tabanlı öğretimin sözel problemlerin anlamlandırılması ve çözümünde geleneksel yöntemden daha etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalarla örtüşmektedir (Tsai, 2004; Kwon, 2004; Çakıroğlu, vd., 2009).

Uygulamalardan sonra yapılan mülakatlardan elde edilen bulgulara göre; hazırlanan yazılımın, öğrencilerin sözel problemleri anlamlandırma sürecinde yaşadıkları sıkıntıların giderilmesinde ve problemler konusunda var olan ön yargıların kırılmasında öğrencilere yardımcı olduğu görülmüştür.

Zamandan ve mekandan bağımsız, öğrencinin kendi için uygun olan koşulda öğrenimini düzenleyebilmesi özelliklerini sunan web tabanlı öğrenme ile gerçek yaşam koşullarındaymış gibi yaparak yaşayarak öğrenme olanağı sunan simülasyon ortamının birleşmesiyle sunulan öğrenme ortamında öğrencilerin kendi öğrenmelerinin kontrolçüsü ve aktif katılımcıları olduğu görülmüştür. Öğrenci

problem çözümedeki aktif katılımcı rolünü, süreçte de ortamın dinamikliğiyle devam ettirmektedir.

Araştırmada öğrencilerin konuya olan ilgilerini arttırmak amacıyla animasyon ve simülasyonlardan yararlanılmıştır. Öğrenme yolunda sistem araç olarak kullanılmış, öğrencilerin eğlenirken öğrenmeleri sağlanmıştır. Bu durum sözel problemlere olan ön yargı ve korkuların ortadan kalkmasına yardımcı olmuştur. Motive olan öğrenciler, sözel problemlerin anlamlandırılması yolunda daha soruyu okumadan çözmekten vazgeçtikleri durumlardan, hazırlanan platform sayesinde problemi okuma, anlamlandırma sürecinde verilen ve istenenleri belirleme ve bunlar arasındaki ilişkileri kurma yoluna girmişlerdir. Çözüm sürecinde ise bu anlamsal ilişki görsellerle somutlaştırılarak anlamlandırma süreci aktifleştirilmiştir. Simülasyon, öğrencileri sözel formdaki soruyu okumaya yönelterek problem çözme sürecindeki kritik davranışlardan biri olan problemin anlamlandırılmasına yardımcı olmaktadır. Uygulama sürecinde problem çözme konusunda öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin arttığı ve derse daha iyi motive oldukları görüşme verilerinden ortaya çıkmaktadır.

Platformun kullanımıyla ilgili katılımcılardan olumlu dönütler alınmıştır. Bu dönütler; simülasyon ortamının uygulama yapmaya, sonuçları kontrol etmeye, soru üretmeye olanak verdiği ve görselliğinin yanında sistemin dinamikliğinin dikkat çekici özelliğiyle zevk alarak problem çözme hissi verdiği şeklindedir. Bu sonuç Soylu ve Soylu'nun 2006 yılında yapmış olduğu çalışmayı destekler niteliktedir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar dikkate alındığında aşağıdaki öneriler yapılabilir; Web tabanlı öğretim uygulamalarına eğitim sistemi içerisinde daha fazla yer verilmelidir. Öğrencilerin sıkıldıkları, çözmekten zevk almadıkları konular sadece matematik alanında değil diğer alanlarda da olabilir; benzer uygulamalar bu alanlarda yaşanan problemlere de çözüm getirebilir. Web tabanlı uygulamalarla öğrencilerin zamandan ve mekândan bağımsız çalışmalarını sağlayacak ortamlar oluşturulmalı, bu ortamlar simülasyon uygulamalarıyla desteklenerek daha gerçekçi ve doğru sonuçlara ulaşılmasına olanak verilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ö.E. & Akdeniz, A.R. (2008). *Benzetim yazılımlarının yapılandırmacı öğrenme kuramına entegrasyonu konusunda öğretmen adaylarının görüşleri: Transformatörler*. e-Journal of New World Science Academy (NWSA), 3 (4), 655-666.
- Akinsola, M. K. (2007). *The Effect Of Simulation-Games Environment on Students Achievement in and Attitudes to Mathematics in Secondary Schools*, TOJET, 6-3.
- Baykul, Y. (1996). *İlköğretimde Matematik Öğretimi*. Ankara: Pegem.

- Brown, S. I. & Walter, M. I. (1993). Problem posing in mathematics education. S. I. Brown ve M. I. Walter (Eds.), *Problem posing: reflection and applications* (pp. 16–27). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Charles R. & Lester, F. (1982). *Teaching Problem Solving; What, Why&How*. Palo Alto, CA: Dale Seymour Publications.
- Çakıroğlu, Ü., Çebi, A., Bezir, Ç. & Akkan, Y. (2009). *Views of the instructors through dynamic education content design in web environment*. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 1, p. 1012–1016.
- Dede, Y. (2004). *Öğrencilerin Cebirsel Sözel Problemleri Denklem Olarak Yazarken Kullandıkları Stratejilerin Belirlenmesi*. 25 Haziran 2009 tarihinde <http://www.matder.org.tr/Default.asp?id=86> adresinden alınmıştır.
- Forinash, K. & Wisman, R. (2001). *The viability of distance education science laboratories*. *T H E Journal (Technological Horizons In Education)*, 29(2), 38-44.
- Gürbüz, R. (2007). *Bilgisayar Destekli Öğretimin Öğrencilerin Kavramsal Gelişimlerine Etkisi: Olasılık Örneği*. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 28(8), 75-87.
- Jinich, E. (1986). *The Use Of Computers in Teaching Mathematics*, EURIT'86, NewYork: Pergamon Press, 181.
- Karataş, İ. & Güven, B. (2004). 8. Sınıf Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Belirlenmesi: Bir Özel Durum Çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 163.
- Kwon, E. (2004). *A New Constructivist Learning Theory for Web-Based Design Learning with Its Implementation and Interpretation For Design Education*, Doktora Tezi, Ohio State University, Ohio.
- Lunce, Les M. (2006). *Simulations: Bringing the benefits of situated learning to the traditional classroom*. *Journal of Applied Educational Technology*, Volume 3, Number 1.
- MEB, TTKB (2006). *Ortaöğretim Matematik Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Ankara: MEB Basımevi.
- Moses, B. E., Bjork E.& Goldenberg, P. E. (1990). Beyond problem solving: problem posing. T. J. Cooney ve C. R. Hirsch (Ed.), *Teaching and learning mathematics in the 1990's* (pp. 82–91). Mathematics, Reston, Va: National council of Teachers of Mathematics Pub.
- Nixon-Ponder, S. (2001). *Using Problem-Posing Dialogue in Adult Literacy Education*. *Teaching Developmental Writing*. Ed. Susan Naomi Bernstein. Boston: Bedford/St. Martin's.
- NCTM (2000). *Principals and Standarts for School Mathematics*, Reston, Va: National council of Teachers of Mathematics Pub.
- Özdener N. (2004). *DeneySEL Öğretim Yöntemlerinde Benzetişim (Simulation) Kullanımı*, TOJET,3-2.
- Polya, G. (1945). *How to Solve It: A New Aspect of Mathematical Method*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Reusser, K.& Stebler, R. (1997). *Every word problem has a solution : The social rationality of mathematical modeling in schools*. Learning and Instruction, Vol:7, No:4, s.309-327.
- Rodrigues, S. (1997). *Fitness for purpose: a glimpse at when, why and how to use information technology in science lessons*. Australian Science Teachers Journal, 43 (2), 38-39.
- Schoenfeld, A. H. (Ed.) (1983). *Problem solving in the mathematics curriculum: A report, recommendations, and an annotated bibliography*. Washington, DC: Mathematical Association of America.
- Schoenfeld, A. H. (1985). *Mathematical problem solving*. Orlando, FL: Academic Press.
- Silver, E. A. (1994). On mathematical problem posing. *For te Learning of Mathematics*, 14(1), 19-28.
- Soylu, Y. & Soylu, C. (2006). *Matematik derslerinde başarıya giden yolda problem çözümlerinin rolü*. İnönü Eğitim Fakültesi Dergisi, 7(11), 97-111.
- Swanson, H. L.,& Jerman, O. (2006). *Math disabilities: A selective meta-analysis of the literature*. Review of Educational Research, 76, 249-274.
- Şen, A., İ. (2001). *Fizik Öğretiminde Bilgisayar Destekli Yeni Yaklaşımlar*. 35. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 21, Sayı 3, 61 - 71.
- Tan, J. & Biswas G. (2007). *Simulation-Based Game Learning Environments: Building and Sustaining a Fish Tank*. The First IEEE International Workshop on Digital Game and Intelligent Toy Enhanced Learning .
- Tekdal, M. (2002). *Etkileşimli fizik simülasyonlarının geliştirilmesi ve etkin kullanılması*. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, ODTÜ, Ankara, http://www.fedu.metu.edu.tr/ufbmek/5/b_kitabi/PDF/Fizik/Bildiri/t135d.pdf
- Tsai, C.C., (2004). *Information commitments in web based learning environments*. Innovations in Education & Teaching International, 41,1,1-17.

Interpretation of Word Problems and The Effect of Web Based Educational Simulations on Their Solutions

Since problem solving is the core of mathematics curriculum, mathematics educators pay much more attention to this issue. Understanding mathematical data and making a relationship within this data occur in the process of problem solving (Karataş & Güven, 2004). Realizing of this process in an effective way depends on developing students' competence in problem solving. Studies on this issue support this claim, as well(Charles & Kester, 1982; Bjork & Goldenberg, 1990; Moses, Brown & Walter, 1993; Silver, 1994; Reusser & Stebler, 1997; NCTM, 2000; Nixon-Ponder, 2001; MEB, 2006).

To ensure success in problem solving, that is finding right solution to the problem, depends on the right way of understanding the problem. One of the major problems of students in the process of problem solving is the inability to understand verbal expressions in problems (Dede, 2004). Problems are generally given in the form of verbal expressions. So that students are able to solve verbal problems, they should understand both text and numerical relations described in problem and make a relationship among them. (Reusser & Stebler, 1997).

Baykul (1996) claims that there is no exact solution for each and every problem, including mathematics problems. Each problem requires a different solution. However, studies done so far have shown that there are some general steps to take in solving mathematics problems. These steps are problem of understanding, building mathematical relationships, writing mathematical statement needed for solution, determining operations to be applied, doing mathematical operations, checking result.

Rapid developments in technology and new quests in educational methods have paid the way for interactive teaching environments, in which animations and simulations are used, rather than conventional methods used in teaching mathematics. (Gürbüz, 2007).

Studies have revealed that in addition to effects of simulations, students' beliefs about math play a role in solving verbal problems (Schoenfeld, 1983, 1985).

In the light of all this data, it is concluded how important to acquire problem-solving skills is. The present study focuses on students' reasoning verbal problems and defining difficulties they face in the step of finding solution, trying to overcome these difficulties in web-based simulation environments.

In this study, both qualitative and quantitative research methods were used. As a quantitative research method, a semi-experimental design pre-test and post-test model with control groups were applied.

The study was conducted with totally 44 students from 2 different eight grade classroom at a school in Trabzon city center in spring term of 2008-2009

academic year. Random selection was used in defining each classroom as an experimental and as a control group.

The data was collected through achievement test with 20 questions on verbal problems and face to face interview with students were done. After application, interviews were done with 5 students randomly selected from experimental group and they were asked about thoughts on web-based simulations.

To develop this achievement test, a multiple-choice test consisting of 25 items was conducted at a private elementary school in the city center of Trabzon to define item difficulty index. In addition to this, it was consulted to the expert opinion for the validity of this achievement test. As a result of this, 5 items were removed from test. After last test was formed, the KR-20 coefficient was 0.86.

Among verbal problems, action and pool problems were chosen. Application was prepared in accordance with today's technology and students have the opportunity to use web-based simulation environment and to build a problem.

In designing platform, it was taken into consideration that parameters, which were defined, had feasibility to reflect real-world results and were appropriate for participant students in elementary school level. So that users could interact with the parameters in a reasoning way, observe changes and results in a right way, it was tried to get a system interface which is functional and appropriate for this level.

Data analysis indicated that there was no serious statistical difference between average points of experimental and control groups ($X_{\text{experimental}} = 38,9$; $X_{\text{control}} = 34,4$) in SPBT pre-tests before applications were conducted ($p > 0,05$). After applications were conducted, SPBT post-test analysis results proved that there was a serious statistical difference ($p < 0,05$) between experimental group that were trained in web-based method and control group trained in conventional environment ($X_{\text{experimental}} = 60,7$; $X_{\text{control}} = 45,2$).

In the light of the data gathered, web-based education involving simulation environment is more effective than conventional education method in reasoning and solving the verbal problems. Also, the present software enables students to overcome a bias about verbal problems and reasoning them.

It was observed that students have self-autonomy in learning process and are active participants in such an education environment that gives a chance to learn by experiencing so-called real life conditions and presents an environment for students to set their education environment by being independent of time and place, in accordance with their needs and wishes. It is maintained student's role as an active participant in problem solving thanks to the dynamic environment.

Data collected via interviews point out that in the process of solving verbal problems in web-based simulation environment, students generate an analytical point of view and activate reasonable thought.

In application conducted here, students' interest for the subject is maintained with animations and simulations; system is used as a tool for learning and students have learned with fun. Furthermore, it contributes a lot to overcome prejudices and anxieties about verbal problems. Though they usually choose the way to leave the question without even reading completely while trying to understand the verbal problem, now students attempt to read and try to analyze the verbal problems thanks to platform designed here. It reveals that students' self-confidence and motivation for course have increased in problem solving in the process of application.

Okullar ile İl-İlçe Mili Eğitim Teşkilatları Arasındaki Problemlerin Tespiti

Determining Problems between Schools and Province and District Educational Directorates

Murat Bağlıbel*, Dr.Gülfem Muşlu Kaygısız ve Mustafa Samancıoğlu
Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Özet

Bu çalışmanın amacı Gaziantep İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Gaziantep İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile okul müdürlükleri arasındaki problemleri tespit etmek ve çeşitli öneriler sunmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için 10 okul müdürüyle yüz yüze görüşme yapılmış ve temel sorun alanları tespit edilmiştir. Resmi yazışmalar, toplantılar, genel yönetsel beceriler, koordinasyon gibi konularda sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Görüşmeler sonunda elde edilen veriler doğrultusunda il ve ilçe müdürlüğü yöneticilerine uygulanmak üzere anket oluşturulmuştur. Oluşturulan anketin güvenilirlik katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Anket 33 il ve ilçe müdürlüğü yöneticisine uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, görüşmeler ve anket verileri analiz edilmiş, veriler ışığında bulgular ortaya konularak yorumlanmış ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: okul müdürleri, taşra teşkilatı yöneticileri, yönetsel problemler

Abstract

Aim of this study is to determine problems between Gaziantep Province and District of National Education Directorates and school principals and to give some suggestions. To carry out this aim, researchers gathered data from face-to-face interview with 10 school principals and determined basic problem areas. Determined problems are about formal writing, meetings, general managerial skills, coordination. A questionnaire was constructed by using data obtained from face-to-face interviews Cronbach Alpha for the reliability is .91. The survey was applied 33 province and district directorates. Survey and interview data were analyzed. Findings were discussed in the framework of the related literature and some suggestions were made.

Key words: school principals, province and district managers, managerial problems

I.GİRİŞ

Milli Eğitim Bakanlığının taşra teşkilatı il ve ilçe Milli Eğitim Müdürlüklerinden oluşmaktadır. Bu müdürlüklerden il milli eğitim müdürlükleri Bakanlıktan gelen emir ve görevlerin belli yönetmelikler çerçevesinde yapılmasından, gerekli koordinasyonların sağlanmasından, ilçeler ve il arasındaki bilgi akışının sağlanmasından sorumludur. İlçe milli eğitim müdürlükleri ise üstlerinin verdikleri görevleri yapmak ve etkili idari bir kadro oluşturabilmek için ilçede bulunan okulların idari personelleri ile takım çalışması yaparak koordineli ve planlı çalışmanın yürütülmesinden yükümlü birimlerdir. Okul idari personeli ile taşra teşkilatlarının uyumlu çalışmalarını sağlamada lider olarak taşra teşkilatlarına bazı görevler düşmektedir. Bu görevlerin yerine getirilmesi eğitimin kalitesinin artırılmasında hayati öneme sahiptir. Taşra teşkilatları ile okul müdürleri arasındaki birbirini algılama düzeyleri yapılan işlerin verimliliğine de etki etmektedir. Bu nedenle her iki taraf arasındaki sorunların belirlenmesi yapılacak çalışmaların planlanması aşamasında meydana gelebilecek aksaklıkların giderilmesine, önlemlerin önceden alınmasına yardımcı olabilecektir.

İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleri görevlerini yerine getirirken gerek kendi aralarında gerekse okul müdürlükleriyle iletişim halindedirler. Bu iletişim sürecinde çeşitli toplantılar, yazışmalar ve birebir görüşmeler gibi yöntemlerle karşılıklı etkileşim kurulmaktadır. Bunların genel amacı daha etkili yönetim faaliyetlerini uygulamak ve eğitim kalitesini artırmaktır.

Etkili yönetim faaliyetlerinin gerçekleşmesi sırasında çeşitli problemler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı da il ve ilçe milli eğitim müdürlükleriyle okul müdürlükleri arasındaki problemleri tespit etmek ve çeşitli öneriler sunmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için araştırmada okul müdürlükleri ile taşra teşkilatları arasındaki bazı sorunlar yüz yüze görüşmeler yoluyla belirlenmiştir. Bu görüşmeler ışığında 3 temel başlık altında sorunlar incelenmiştir. Okul müdürleri taşra teşkilatları ile aralarındaki sorunlara örnek olarak toplantıların verimli geçmemesi, yazışmaların etkili yapılamaması ve yönetsel becerilerin yetersizliği konularını belirtmiştir. Okul müdürlerinin belirttikleri bu temel sorun başlıkları ışığında çalışma yönlendirilmeye çalışılmıştır. Okul müdürleri bu sorunların yapılan işlerin niteliğin üzerindeki etkisi hakkında ortak fikirler beyan etmişlerdir. Dolayısıyla çalışma da bu temel noktalar temel alınarak yapılmıştır. Aşağıda okul müdürlerinin belirttikleri bu sorun başlıkları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Toplantı Yönetimi: Toplantı kurumlarda yönetimin koordinasyon fonksiyonunun temel araçlarından biridir. Bireyler önceden gündemi, yeri ve zamanı belirlenmiş bu bir araya gelişte belirli bir amaç etrafında bir araya gelecek görüş alışverişinde bulunurlar. Toplantılarda gündem önceden hazırlanmalıdır. İyi hazırlanmış bir gündem toplantının verimli geçmesini önemli ölçüde artırır. Gündem belgesi toplantının içeriği hakkında bilgi vererek katılımcılara ön hazırlık yapma olanağı sağlar. Ayrıca gündem belgesinde toplantıyı yapan kurum ve birim, toplantının yeri, tarihi, başlama ve bitiş zamanı gibi bilgiler de verilmelidir. Hazırlanan gündem katılımcılara iletilir. Belge doğrudan, faks, posta gibi yöntemlerle katılımcılara

iletilerek bilgilenmeleri sağlanır. Toplantılarda etkili zaman kullanmak için gündeme oldukça dikkat edilmelidir. Gündeme uyularak gidildiğinde toplantının bitiş zamanında ve gündemin işlenişinde bir sorun yaşanmayacaktır. Gündem dışı konuşmalarla toplantı zamanını etkilenmemesi için gündem dışı konuşmalar için de bir madde konulması faydalı olacaktır (Genç, 2004:279-285).

Zaman yönetimi yönetici olsun olmasın tüm bireyler için önemli bir konudur. Yapılan işlerin verimliliğini, doğru şekilde yapılmasını etkileyen önemli bir unsurdur. Zaman yönetimi kısaca başlangıcı ve bitişini belirlenmiş ya da tanımlanmış bir zaman dilimi içerisinde, yapılması gereken iş ve eylemleri tanımlanmış amaçların realizasyonuna yönelik olarak tüm kaynakları etkin ve verimli kullanmak şeklinde ifade edilmektedir (Ardahan, 2003:18). Smythe ve Robertson (1999:333) ise zaman yönetimini ihtiyaçları belirlemek, bu ihtiyaçları karşılayabilmek için gerekli olan hedefleri oluşturmak, öncelikli işleri belirlemek ve önceliklerle zamanı, planlama, programlama ve listeleme yoluyla uyumlaştırmak olarak tanımlamıştır (akt. Akatay, 2003). Kısaca belirtmek gerekirse zaman yönetiminin amacı, bireylerin ve özellikle de yöneticilerin zamanlarını verimli ve etkin bir şekilde kullanmalarını sağlayabilmektir.

Zamanın etkin kullanılması yöneticiler ve alt personeller için çok yararlıdır. Çünkü etkili zaman yönetimi ile belirlenmiş bir zaman diliminde birden fazla iş hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca toplantılarda zaman yönetimi çalışma sürecinin her aşamasında olduğu gibi önem taşımaktadır. Özellikle eğitim sektörü gibi geniş kitlelerin toplantı yapması gerektiği durumlarda zaman yönetiminin önemi daha da ortaya çıkmaktadır. Çünkü merkez teşkilatları ile okulların çeşitli konular hakkında gerçekleştirdikleri toplantılara çok sayıda yönetici farklı yerlerden gelerek katılmaktadır. Bu nedenle toplantıların verimliliği okuldaki işlerin düzenli şekilde yürütülebilmesi açısından da gereklidir. Ancak zamanın etkin kullanımı kolay olmamaktadır. Çünkü yöneticinin önünde zaman kullanımını olumsuz etkileyen pek çok engel bulunmaktadır. Yöneticilerin zamanlarını etkin kullanabilmeleri önemli ölçüde zaman kullanımlarını engelleyen sorunları ya da zaman tuzaklarını saptamaları gerekmektedir. Bu sorunların saptanmasından sonra gerekli tedbirler alınarak sorun ortadan kaldırılabilecektir. Ayrıca zamanın verimli kullanılması için çeşitli yöntemler mevcuttur. Bunlardan bazıları; zaman tutanağı hazırlama, planlama yapma, önceliklerin belirlenmesi, yöneticilerin kendilerini yönetmeyi bilmesi, zamanı programlama, yetki devri, kesintilerin önlenmesi, etkin iletişim, stresin üstesinden gelme, ertelemenin önüne geçmektir (Akşit Aşık, 2008). Toplantılarda oldukça önemli bir değişken zaman kullanımımızdır. Genel olarak toplumumuzdaki eğilim her toplantıya ortalama yarım saatlik gecikmeyle başlanması yönündedir. Bu gecikme göz önüne alınarak toplantıların başlama saati yarım saat öncesinde başlayacak şekilde duyurulmaktadır. Ancak bu durum erken gelen katılımcılar üzerinde olumsuz etki bırakacak ve bu da toplantıya olumsuz yansıtacaktır (Genç, 2004:279-285). Ülkemizde toplantılara vaktinde başlamadığı ve genel eğilimin toplantıya ortalama yarım saatlik bir gecikmeyle başlayacağı yönündedir. (Akat vd.,1997: 455-456). Bu

da toplantının daha başlamadan verimliliği ile ilgili zihinlerde soru işaretleri oluşturmaktadır.

Verimli bir toplantı yapabilmek için toplantı mekanı oldukça önemlidir. Toplantı yapılacak yerin büyüklüğü, ısı, ışık ve havalandırma gibi koşullar göz önüne alınmalıdır. Toplantılarda oturma düzeni de oldukça önemlidir. Fikir alış veriş ve katılımı sağlamak için yapılan toplantılarda yuvarlak masa, kısa ve öz toplantı ve görüşme yapmak için kare masa ve otorite altında bir toplantı yapmak için dikdörtgen masa tercih edilmelidir (Genç, 2004:279-285).

Bütün bu noktaların göz önüne alınarak doğru şekilde kullanılmasıyla okullar ve merkez teşkilatları arasında gerçekleştirilen toplantıların verimliliği artırılabilir.

Etkin Yazışma: Kurum ve kuruluşlar amaçları doğrultusunda yaptıkları işlemlerin ve hizmetlerin sonucu olarak birçok belge üretirler. Bu belgeler çok çeşitli kategorilere ayrılabilir. Ancak bunların içerisinde en çok üretilen yazışmalar resmi yazılardır (Odabaş, 2000:9). Resmi yazı, 25658 sayılı resmi gazetede yayınlanan Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'te "Kamu kurum ve kuruluşlarının kendi aralarında veya gerçek ve tüzel kişilerle iletişimini sağlamak amacıyla yazılan yazı, resmî belge, resmî bilgi ve elektronik belge," olarak tanımlanmıştır (2004).

Günümüzde halen yaygın şekilde kullanılan bilgi iletişim aracı basılı belgelerdir. Kişi ile kurum ya da kurum ve kurumların birbirleri arasındaki siyasi, ekonomik, politik, kültürel, sosyal ve hukuki alanlardaki her türlü iletişimin yazılı olarak gerçekleştirilmesi daha etkin ve verimli olacaktır. Aynı zamanda kalıcı, ispatlanabilir ve gerektiğinde veri olarak kullanılabilir olması açısından oldukça önemlidir (Erden, 1999:14).

Teknoloji alanındaki yenilikler elbetteki kamu kurumlarında hızlı iletişim için kullanılmaktadır. Ancak kalıcı oldukları, kanıtsal özellik taşıdıkları ve gönderilmek istenen mesajı daha anlamlı kıldıkları için kurumlarda en önemli iletişim aracı olarak merkez teşkilatları ve onların alt birimleri arasındaki bilgi akışında yazılı belgeler kullanılmaktadır. Yazışmaların nasıl yapıldığı çalışmaların verimliliğini etkileyen bir unsurdur. Yazışmalarda kullanılan dil, cevaplanması ya da gereğinin yerine getirilmesi için tanınan süre, yazının iletim şekli gibi birçok faktör yapılan işin niteliğini etkilemektedir. Ayrıca yazışma miktarının kontrolsüzce artması, bunları üreten kuruma maddi kayıp ve gereksiz iş yükü getirdiği gibi, bunların devredildiği arşivde de para, süre ve emek kaybına yol açmaktadır (Odabaş, 2001).

Eğitim alanında okulların yazışmalar alanında karşılaştıkları sorunların başında da bunlar gelmektedir. Milli Eğitim Mevzuatı yazışmaların etkin yapılabilmesi için gerekli noktaları belirtmiştir. Örneğin; "iletişimin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi, zaman ve kırtasiye tasarrufunun sağlanması, bürokratik işlemlerin en az seviyeye indirilmesi; bu konudaki kurallara uyulmasına bağlı olduğu kadar, yöneticilerin yetkilerini yerinde, zamanında ve doğru olarak kullanmasına, her kademedeki personelin de yetiştirilmesine ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesine bağlıdır" (MEB, 1994) ibaresiyle yazışmalar hakkında

bazı noktalara dikkat çekilmiştir. Okullar ve il-ilçe milli eğitim müdürlükleri arasındaki yazışmalarda belirtilen noktalara dikkat edilmesiyle etkin yazışmalar yapılabilmesi mümkün olabilecektir.

Yönetmelik Beceriler: Bu çalışma kapsamında yönetmelik beceriler başlığı altında performans değerlendirme, yönetimde koordinasyon ve güven konuları incelenmiştir.

a. Performans Değerlendirme: Ölçmenin bir çok farklı yolu vardır. Örneğin spor karşılaşmalarının bazılarında zaman bir ölçütken okullarda sınavlar ölçme aracı olarak kullanılabilir. Eğitim kurumlarının performanslarının belirlenmesinde ise daha farklı teknikler gerekmektedir. Bir kurum olarak okulların performanslarının değerlendirilmesinde birçok faktör işin içine girmektedir. Okul çalışanlarının performansları, okulun sınavlardaki genel başarısı, sosyal ve kültürel faaliyetlerin nitelik ve nicelikleri gibi birçok faktör değerlendirilmektedir. Elbette bunların içerisinde okul müdürlerinin değerlendirilmesi de söz konusudur. Okul müdürlerinin değerlendirilmesi, ödüllendirilmesi ya da cezalandırılmasında da tüm değerlendirmelerde olduğu gibi performans değerlendirmesi yapılmaktadır. Ancak performansın ölçülmesinin ve değerlendirilmesinin doğru şekilde yapılabilmesi için bazı kriterlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtilmiştir:

- Öncelikle kriterler objektif ve ölçülebilir olmalıdır.
- Kriterler yapılan işle ilgili olmalıdır.
- Performans kriterleri, çalışanlar tarafından önceden bilinmelidir. Örneğin, çalışanların, performans değerlendirme kriterlerinin neler olduğunu bilmeleri gereklidir.
- Performans değerlendirme ve ölçme formlarında eğer bir puanlama yer alıyorsa bu puanların dağılımında da yine objektiflik esas alınmalıdır.
- Performans değerlendirme kriterleri tespit edilirken amacın başarıyı tanımak ve ödüllendirmek olduğu unutulmamalıdır.
- Performans değerlendirme kriterleri tespit edilirken çalışma sonuçlarının ölçülmesine özen gösterilmelidir.
- Çalışanın liderlik ve yöneticilik yeteneği de performans değerlendirme ve ölçülmesinde dikkate alınmalıdır (Aktan, 1999).

Tarafsız değerlendirmenin yapılabilmesi için öncelikle doğru ve ölçülebilir kriterler yapılan işle ilgili olarak belirlenmelidir. Değerlendirmenin doğru şekilde yapılamaması beraberinde ödül veya ceza verilmesi durumlarında haksızlıklara yol açmaktadır. Bu nedenle değerlendirme yapan mercilerin konunun uzmanı olmasına ve tarafsız şekilde olaya yaklaşmasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde yapılan değerlendirme sonuçları bireylerde yılgınlığa neden olabilecek ve bu da okulların yönetiminde aksaklıklara yol açabilecektir.

b. Yönetimde Koordinasyon: Koordinasyon, çalışmayı kolaylaştırmak ve başarıyı sağlamak için bütün çalışanların uyumlulaştırılmasıdır. Koordinasyon tüm yönetim fonksiyonlarının özünde yer alan bir faaliyettir. Yönetim sürecinin hazırlık aşamasında planlama ve örgütlenme arasında temel amaç işletmede denge kurulmasıdır. Bu şekilde fiziksel faktörlerle insan faktörü ve çeşitli kademeler ve bölümler arasında denge kurulmaya çalışılmaktadır. Düşüncelerin eyleme, eylemlerin öğrenmeye, öğrenmenin karar vermeye dönüşümü, koordinasyon sayesinde başarılıdır. Organizasyon dışından gelen bilgilerle birlikte organizasyon içinde oluşturulan iyi bir koordinasyon tüm fonksiyonların (planlama, örgütlenme, yöneltme, kontrol ve koordinasyon) yeterince yerine getirilmelerinin ilk ve en önemli gereğidir (<http://www.ikademi.com>, 2009).

Koordinasyon yöneticinin önemli görevlerinden biridir. Çünkü örgütsel amaçlara ulaşmak çok sayıda insanın katkısı ile gerçekleşeceğinden örgütte detaylı bir iş bölümüne gerek vardır. Koordinasyon yönetsel etkinliğin ön koşulu ve temelidir. Değişik birimlerce gerçekleştirilen yönetsel eylemleri uyumlu biçimde bir araya getirmek ve örgütsel amaçlara doğru yöneltmek koordinasyon sayesinde mümkün olabilir (Genç,2004:126-127). Örgütlerde koordinasyon eksikliği yapılacak iş ve işlemlerde gereksiz tekrara ve örgütsel hedeflere ulaşılamamasına neden olabilmektedir.

c. Güven: Yukarıda belirtilen noktalar temelde müdürlerin yöneticilikle ilgili temel bazı özelliklerine ilişkindir. Kurum yöneticilerinin bu özelliklere sahip olmaları onların yönettikleri kurumların verimliliğine etki edecektir. Günümüzde kabul gören en önemli yönetsel kavramlardan olan liderlik kavramı bu noktaları içerisine almaktadır. Eker'e göre (2006:26) liderlik kavramı içerisinde inisiyatif kullanma ve risk alma, kurumun başarısı açısından çok büyük önem arz etmektedir. Etkin bir lider astlarına güvenir ve onları karar alma, inisiyatif kullanma ve risk alma hususunda teşvik eder (Labich, 1988). Etkili bir lider aynı zamanda örgüt içerisinde güven ortamı oluşturmaktan da sorumludur (Leblebici, 2008). Personel ile yönetici arasında güven duygusunun oluşabilmesi çok önemlidir (Eren Gümüştakin, Emet, 2007). Karşılıklı güven kurumların performanslarına etki edebilecek önemli bir unsurdur. Dolayısıyla bir lider olarak İlçe Milli Eğitim Müdürünün astlarına olan güven duygusu ile risk alabilecek ve inisiyatif kullanabilecek nitelikte olması gerektiği söylenebilir.

II. MATERYAL VE YÖNTEM

Yapılan araştırma betimsel bir araştırmadır. Betimsel araştırmalar, yapılacak olan çalışmanın var olan durumuyla ilgili sorulara cevap aramaya veya hipotezleri test etmek amacıyla yapılan araştırma türleridir (Gay, 1981:153). Araştırmada kullanılan model ise tarama modelidir. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2003: 77).

Araştırmanın evrenini Gaziantep ilinde bulunan tüm okul müdürleri ve il ve ilçe Milli Eğitim müdürlüklerinde görev yapan yöneticiler oluşturmaktadır.

Araştırmanın birinci örneklemini Gaziantep ilinde 10 okul müdürü oluşturmaktadır. Okul müdürlerine ait betimsel veriler aşağıda verilmiştir.

Tablo 1

Araştırmaya Katılan Okul Müdürlerinin Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	1	10
Erkek	9	90
TOPLAM	10	100,0

Tablo 1'e baktığımızda araştırmaya katılan okul müdürüyle %90'ı erkek müdürlerden oluşmaktayken sadece 1 kadın okul müdüründen oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2

Araştırmaya Katılan Okul Müdürlerinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	f	%
Ön Lisans	2	20
Lisans Tamamlama	1	10
Lisans	7	70
TOPLAM	10	100,0

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan okul müdürlerinin büyük çoğunluğu (%70) lisans mezunudur.

Araştırmanın ikinci örneklemini ise il ve ilçe milli eğitim müdürlüğünde görevli müdürler oluşturmaktadır. Aşağıda il-ilçe müdürlüğü yöneticileriyle ilgili betimsel veriler yer almaktadır. İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin tamamı erkek olduğu için cinsiyete ilişkin tabloya yer verilmemiştir.

Tablo 3

Araştırmaya Katılan İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin Görevlerine Göre Dağılımı

Görevi	f	%
İl Milli Eğitim Müdür Yardımcısı	3	9,1
İlçe Milli Eğitim Müdürü	7	21,2
İl Milli Eğitim Şube Müdürü	5	15,2
İlçe Milli Eğitim Şube Müdürü	18	54,5
TOPLAM	33	100,0

Tablo 3’de araştırmaya katılan il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %54,5’i ilçe milli eğitim şube müdürü iken %21,2’si ilçe milli eğitim müdürü olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Araştırmaya Katılan İl-İlçe Müdürlüğü Yöneticilerinin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	f	%
Ön Lisans	8	24,2
Lisans Tamamlama	6	18,2
Lisans	18	54,5
Yüksek Lisans	1	3,0
TOPLAM	33	100,0

Araştırmaya katılan il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %54,5’i lisans %24,2’si ise ön lisans mezunudur.

Tablo 5

Araştırmaya Katılan İl-İlçe Müdürlüğü Yöneticilerinin Yöneticilikteki Kıdemlerine Göre Dağılımı

Kıdem Yılı	f	%
2-6 Yıl	5	15,2
7-11 Yıl	4	12,1
12-20 Yıl	9	27,3
21 yıl ve üzeri	15	45,5
TOPLAM	33	100,0

Araştırmaya katılan il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin yöneticilikteki kıdemlerine baktığımızda çoğunluğunun (%45,5) 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacılar tarafından yapılan görüşmeler ve anket kullanılmıştır. Araştırmada okul müdürlerinden elde edilen veriler görüşmeler yardımıyla, il ve ilçe müdürlüklerinde görevli yöneticilerden elde edilen veriler ise anket yardımıyla toplanmıştır.

Okul müdürleriyle yapılan görüşmeler yarı-yapılandırılmış şekilde gerçekleştirilmiş ve ses kaydı alınmıştır. Okul müdürlerine sorulan “Okul yönetimde karşılaştığınız sorunlar nedir? İl ve ilçe milli eğitim müdürlükleriyle karşılaştığınız sorunlar nedir?” soruları yardımıyla veriler toplanmaya çalışılmıştır. Araştırmada ses kayıtlarının kullanılması nedeniyle bu tür verilerin değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerden yararlanılmıştır. Görüşmeler araştırmacılar tarafından dinlenerek Word ortamında yazıya aktarılmıştır. Kayıtların

yazıya aktarılma işlemi uzun süreli bir işlemdir. Yaklaşık 40 dakikalık görüşmelerle fikirleri alınan okul müdürlerinin kayıtlarının toplam süresi 10x40 dakikadır. 1 (bir) dakikalık kaydın yazılması ortalama 2,5 (iki buçuk) dakikayı almaktadır. Okul müdürlerinin kayıtlarının yazılması 16,6 saati almıştır. Görüşmelerle ilgili kayıtların yazıya aktarılması sırasında gözden kaçan ya da atlanan herhangi bir şeyin olmaması için yazım aşaması bittikten sonra araştırmacılar tarafından kayıtlar tekrar dinlenerek üzerinden geçilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Okul müdürleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler Strauss ve Corbin(1998:223) tarafından kavramsallaştırılan açık-kodlama yöntemiyle analiz edilmiştir.

İnceleme işleminde her iki araştırmacının belirlediği kodların birbirleriyle olan tutarlılıkları kontrol edilmiştir. Araştırmacıların belirledikleri kodlar ve bu kodların sıklıkları karşılaştırılarak birbirleriyle olan tutarlılıkları bağımsız üçüncü bir uzman tarafından Patton'ın (2002:452) belirttiği şekilde kontrol edilmiştir. Buna göre bağımsız değerlendirici araştırmacıların yaptıkları incelemeleri değerlendirerek araştırmacının önyargılardan arındırılmasına katkı sağlamaktadır. Bu incelemeler sonucunda araştırmacıların belirledikleri kodların %87,5 oranında tutarlı olduğu bulunmuştur. Belirlenen kodlarla 25 maddelik denemelik anket formu oluşturulmuştur. Yapılan pilot çalışma sonucunda anket maddeleri 19'a indirilmiştir. Tekrar yapılan denemelik anketle alfa güvenilirlik katsayısı ,91 olarak bulunmuştur. Denemelik anket uygulaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan anket gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra çoğaltılarak Gaziantep ilinde görev yapan 33 il-ilçe MEM yöneticilerinden oluşan gruba uygulanmıştır.

Araştırmada il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşlerini belirlemek amacıyla kullanılan ankete ilişkin veriler SPSS 14 paket programı yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmada yüzde, frekans ve standart sapma gibi istatistiksel analizler yapılmış ve elde edilen sonuçlar tablolastırılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket beşli dereceleme ölçeğiyle hazırlanmıştır. Ölçekte, araştırmaya katılanların ifade ettikleri bilgiler derecelendirme ölçeği kullanılarak istatistiksel hesaplamaların yapılabilmesi amacıyla sayısallaştırılmıştır. Bu beşli ölçekteki dört aralık için $(5-1=4)$ hesaplanan aralık katsayısına göre $(4/5=0.80)$ seçenek aralıkları oluşturulmuştur. Buna göre; 1.00-1.79 sayısal sınırları arası "Kesinlikle Katılmıyorum", 1.80-2.59 sayısal sınırları arası "Katılmıyorum", 2.60-3.39 sayısal sınırları arası "Kararsızım", 3.40-4.19 sayısal sınırları arası "Katılıyorum" ve 4.20-5.00 sayısal sınırları arası "Kesinlikle Katılıyorum" seçeneğine denk gelmektedir.

III.BULGULAR VE YORUM

Resmi Yazışmalara İlişkin Bulgular ve Yorum

Okul müdürleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerde 10 okul müdürünün 8'i yazışmalarla ilgili problemlerden bahsetmiştir. Aşağıda bir müdürle yapılan görüşmeden konuyu örnekleme amacıyla alıntıya yer verilmiştir.

Okul Müdürü 1: “...Biz ilköğretim okulu olduğumuz halde bize ortaöğretim veya meslek liseleriyle ilgili yazılar geliyor. Bunların çoğu bizimle ilgili olmadığı için cevaplamak zorunda olmasak bile okumak için zaman harcıyorum.

Araştırmacı: Yazışmalarla ilgili başka ne tür problemler yaşıyorsunuz?

Okul müdür 1: Bazen yazılar anlaşılıyor. Birkaç okuyorum hatta müdür yardımcılarımınla birlikte bakıyoruz yazılara yine de anlaşılıyor. Bazen de ne yapılacağı anlaşılıyor. Yani yazılar iyi şekilde ifade edilmiyor. Türkçe doğru kullanılmıyor...”

(Okul Müdürü 1)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi, okul müdürü okullara kendileriyle ilgili yazıların gönderilmediğini, yazıların içeriği hakkındaki işlerin net olmadığını ve anlaşılır bir dilin kullanılmadığını belirtmiştir. Bir başka okul müdürü ise yazışmalarla ilgili olarak bu noktalar dışında elektronik ortamın yazışmalarda kullanımı ve telefon zinciriyle ilgili görüşlerini belirtmiştir. Aşağıdaki alıntıya konuyu örnekleme amacıyla yer verilmiştir.

Okul müdürü 5: “...Şu telefon zinciri çok faydalı. İşlerimiz kolaylaştırıyor. Herkes kime ulaşması gerektiğini biliyor. Hatta bu işler bilgisayarla yapılırsa daha da iyi olur. Hem daha hızlı hem de tasarruflu...”

(Okul Müdürü 5)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi okul müdürü acil işlerde kullanılan telefon zincirinin oldukça faydalı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca yazışmaların elektronik ortamda yapılmasının verimliliği arttıracığı görüşü de savunulmuştur.

Okul müdürleriyle yapılan ön görüşmeler sonucu “resmi yazışmalarda meydana gelen aksaklıklara” yönelik olarak il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin anketteki 5 maddeyle ilgili görüşleri alınmış ve bu maddelere verdikleri cevaplara ilişkin veriler sunulmuştur.

Tablo 6

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşlerine göre resmi yazışmalar boyutuna ilişkin frekans(f), yüzde(%) ve standart sapma değerleri

Madde No	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		(\bar{X})	SS
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
1	0	0	2	6,1	3	9,1	16	48,5	12	36,4	4,20	,93
2	4	12,1	3	9,1	4	12,1	15	45,5	7	21,2	3,55	1,28
3	3	9,1	8	24,2	2	6,1	10	30,3	10	30,3	3,48	1,40
4	0	0	0	0	0	0	15	45,5	18	54,5	4,55	,51
5	3	9,1	11	33,3	2	6,1	12	36,4	5	15,2	3,15	1,30

p<.05; \bar{X} : Ortalama; SS: Standart Sapma

İl-ilçe müdürlüğü yöneticileri “Yazışmalarda elektronik ortama geçilmelidir” (Madde 1) ifadesi için %48,5’i “Katılıyorum” ve %36,4’ü de “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,20). “Acele ve günlük yazışmalar için kullanılan telefon zinciri verimli bir şekilde işlemektedir” (Madde 3) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %30,3’ü “Katılıyorum” ve %30,3’ü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :3,48).

Bu sonuç okul müdürlerinin elektronik ortamda yazışmalara geçilmesi yönündeki fikirleri ve telefon zincirinin verimli şekilde kullanıldığı görüşüyle uyusmaktadır. Telefon zincirinin mevcut yapıda işleri kolaylaştırdığı ayrıca yazışmalarda elektronik ortama geçilmesiyle zaman ve maddi kaynak tasarrufu sağlanacağı ve bu sayede verimliliğin de artacağı düşünülmektedir.

“Okullara gönderilen yazıların içeriği hakkında yapılacak işler nettir” (Madde 2) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %45,5’i “Katılıyorum” ve %21,2’si “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :3,55).

“Okullara gönderilen yazılardaki anlaşılmayan noktalarda sorun çözme aşamasında okullara yardımcı olmaktayım” (Madde 4) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %45,5’i “Katılıyorum” ve %54,5’si “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,55). “Okullara sadece kendileriyle ilgili olan yazılar gönderilmektedir”. (Madde 5) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %45,5’i “Katılıyorum” ve %21,2’si “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :3,55).

Yukarıdaki üç ifadeye ilişkin (Madde 2,4,5) il-ilçe müdürlüğü yöneticileri ile okul müdürleri arasında görüş farklılığı bulunduğu görülmüştür.

Toplantı Yönetimine İlişkin Bulgular ve Yorum

Okul müdürleriyle yapılan yüz yüze görüşmelerde müdürlerin 9'u toplantılarla ilgili problemlerden bahsetmiştir. Aşağıda bir müdürle yapılan görüşmeden konuyu örnekleme amacıyla alıntıya yer verilmiştir.

Okul Müdürü 4: “.. Toplantıya gidiyorum. Toplantıya çağıran toplantıda yok. Bazen gidiyoruz inanın en az yarım saat sonra başlıyor. Vaktinde gitsen bi türlü gitmesen...
Toplantının mekanını bile hazırlanmamış...”

(Okul Müdürü 4)

Okul müdürü 7: “...Toplantılarda alakasız konulara giriliyor. Konuyla ilgisiz konuşmalardan toplantının amacını unutuyoruz. Toplantıyı yöneten toparlayamazsa alıp başını gidiyor toplantılar. Bu yüzden 4'te bitecek toplantı 5'e sarkıyor zaten vaktinde de başlamıyor...”

(Okul Müdürü 7)

Okul müdürleriyle yapılan ön görüşmeler sonucu elde edilen, “toplantılarda meydana gelen aksaklıklar” boyutuna yönelik olarak, il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşleri anketteki 4 ifadeyle alınmıştır ve veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 7

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşlerine göre toplantı yönetimi boyutuna ilişkin frekans(f), yüzde(%) ve standart sapma değerleri

Madde No	Kesinlikle Katılmıyor		Katılmıyor		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		(\bar{X})	SS
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
	6	0	0	1	3	1	3	15	45,5	16		
7	1	3	1	3	0	0	10	30,3	21	63,6	4,49	,91
8	1	3	1	3	0	0	15	45,5	16	48,5	4,33	,89
9	0	0	0	0	1	3	7	21,2	25	75,8	4,73	,52

$p < .05$; \bar{X} : Ortalama; SS: Standart Sapma

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin “Başkanlığımı yaptığımı toplantıları verimli şekilde yönetmekteyim” (Madde 6) ifadesi için %45,5'i “Katılıyorum” ve %48,5'i de “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,40). İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin “Toplantılarda zaman verimli şekilde kullanılmaktadır”

(Madde 7) ifadesi için %63,6'sı de "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,49). "Toplantılar için gereken fiziksel şartların toplantıdan önce ayarlanmasını sağlanmaktayım" (Madde 8) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %45,5'i Katılıyorum ve %48,5'i Kesinlikle Katılıyorum şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,33). "Toplantıları belirtilen zamanlarda başlatmaktayım" (Madde 9) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %75,8'i "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,73).

Toplantı yönetimine ilişkin okul müdürleri görüşleriyle il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşleri arasında farklılık gözlenmiştir. Okul müdürleri toplantılarda meydana gelen çeşitli problemlerden bahsederken il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin bu problemlerin olmadığını belirtmiştir.

Şencan(2008) tarafından öğretmen algılarına yönelik okul müdürlerinin toplantı yönetimi yeterliklerini belirlemek üzere yapılan çalışmada öğretmenler, okul müdürlerinin toplantı yönetimi yeterliklerinin hazırlık, görev liderliği, süreç liderliği, katılım yönetimi ve grup dinamiğini yönetme alt boyutlar için yeterli düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Yöneltiler Becerilere İlişkin Bulgular ve Yorum

Okul müdürleriyle yapılan görüşmelerde müdürlerin 7'si il ve ilçede görev yapan müdürlerin yöneltiler yönünden bazı yetersizliklerinin olduğunu belirtmiştir. Aşağıda konu örnekleme amacıyla alıntıya yer verilmiştir.

Okul Müdürü 5: "...Okullarda faaliyet yapıyoruz. Ancak il-ilçeden yeterince katılan olmuyor. Kimse gelip bizi motive etmiyor. Sonrada gelip okulum hakkında fikir öne sürüyorlar. Bu şekilde çok da objektif olmaz..."

(Okul Müdürü 5)

Okul müdürü 10: Bazı işler organize edilemiyor.

Araştırmacı: Nasıl? Biraz açıklar mısınız?

Okul müdür 10: "...İl genelinde yapılan törenlere hep bizim okul çağrılıyor. Sürekli birkaç okul etrafında bu işler. Okulda sürekli eğitim-öğretim aksıyor. Bu törenler önemli ancak hep aynı okullar olunca problem oluyor. Bunu farklı okullarda yapmalı düzgün dağıtılmalı. Bu tür problemlerimizi söyleyince müdürler inisiyatif kullanıp çözüm üretmiyorlar. Hiç risk almıyorlar..."

(Okul Müdürü 10)

Müdür 4: “ ...Esas sorun yönetim sorunu. Yönetim becerisi eksikliği. Hep okul müdürleri yetersiz deniyor olabilir eksikliklerimiz vardır ancak bizim amirlerimizde de yetersizlikler var yönetim anlamında.

Araştırmacı: Ne gibi eksiklikler görüyorsunuz.

Müdür 4: Örneğin bu ödül işleri falan bunlar çok doğru işlemiyor. Amirlerimiz bu konuda çok doğru kararlar veremiyor...”

(Okul Müdürü 4)

Müdür 3: “...İl ve ilçede müdürler arasında iletişim zayıf.

Araştırmacı: Hangi yönden zayıf buluyorsunuz?

Müdür 3:Bize bazı yazılar geliyor. Bir konuyla ilgili görüş veya bazı veriler isteniyor sonra bakıyoruz birkaç gün sonra başka bir birim aynı bilgileri istiyor. İl ve ilçe müdürlüğündeki birimler birbirleriyle iletişim halinde değil...”

(Okul Müdürü 3)

Müdür 2: “...Geçen gün bir yazı geldi. Toplantı varmış. Aynı anda bir başka yerde de toplantı konulmuş. İkisi de ilçede iki farklı birim tarafından ayarlanmış. Ancak birbirlerine bilgi vermemişler...”

(Okul Müdürü 2)

Müdür 6: “...Amirlerimiz bazı konularda risk alması gerektiği noktalarda inisiyatif kullanmıyorlar. Bizim sonlarımız oluyor. Bunlarda inisiyatif alınmazsa hemen çözülmez. Ben bunun sebebinin güvensizlikten olduğunu düşünüyorum. Bana güvensi işi halleder korkmadan risk alır. Böyle olmayınca biz de amirlerimizin arkamızda olup olmadığını bilemiyoruz. Biz de güvenemiyoruz bir iş yaparken...”

(Okul Müdürü 6)

Aşağıdaki tabloda, okul müdürleriyle yapılan ön görüşmeler sonucu “yönetimsel becerilerle” ilgili olarak il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin anketteki 10 ifadeyle ilgili görüşleri alınmış ve aşağıdaki tabloda veriler sunulmuştur.

Tablo 8

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşlerine göre yönetsel beceriler boyutuna ilişkin frekans(f), yüzde(%) ve standart sapma değerleri

Madde No	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		(X̄) SS
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
10	0	0	3	9,1	1	3	24	72,7	5	15,2	3,94 ,75
11	0	0	2	6,1	3	9,1	16	48,5	12	36,4	4,20 ,83
12	0	0	1	3	2	6,1	11	33,3	19	57,6	4,46 ,75
13	0	0	1	3	1	3	11	33,3	20	60,6	4,52 ,71
14	0	0	0	0	2	6,1	12	36,4	19	57,6	4,52 ,62
15	0	0	1	3	0	0	14	42,4	18	54,5	4,49 ,67
18	2	6,1	6	18,2	10	30,3	12	36,4	3	9,1	3,24 1,06
19	1	3	3	9,1	4	12,1	19	57,6	6	18,2	3,79 ,96
16	0	0	3	9,1	8	24,2	13	39,4	9	27,3	3,85 ,94
17	0	0	1	3	6	18,2	16	48,5	10	30,3	4,10 ,79

p<.05; X̄ : Ortalama; SS: Standart Sapma

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin “Okullar tarafından yapılan sosyal faaliyetlere katılmaktayım” (Madde 10) ifadesi için %72,7’si de “Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (X̄ :3,94). “Milli Eğitim tarafında düzenlenen faaliyetlerde okulların görevlendirilmesinde her okulun görev almasını sağlamaktayım” (Madde 11) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %48,5’i “Katılıyorum” ve %36,4’i “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (X̄ :4,20). “Ödül ve ceza uygulamalarının objektif olarak yapılmasını sağlamaktayım” (Madde 12) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %57,6’sı “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (X̄ :4,46). “Gerekli gördüğüm durumlarda problemlerin çözümüne yönelik inisiyatif kullanmaktayım” (Madde 13) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %57,6’sı “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (X̄ :4,52). “Bulduğum makamın gerektirdiği yönetsel becerilere sahip olduğuma inanmaktayım” (Madde 14) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %60,6’sı “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (X̄ :4,52). “Okul denetimlerindeki denetim kriterlerini objektif olarak değerlendirmekteyim” (Madde 15) ifadesine il-ilçe müdürlüğü

yöneticilerinin %42,4'ü “Katılıyorum” ve %54,5'i “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,49).

Yönetim becerileri boyutuna ilişkin il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin ile okul müdürlerinin görüşleri arasında görüş farklılığı olduğu görülmektedir. Okul müdürleri yönetsel olarak il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin çeşitli yetersizlikleri olduğunu öne sürerken il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin bu konularda eksikleri olduğunu düşünmemektedir.

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin “*İl müdürlüğündeki yöneticiler koordinasyon ve eşgüdüm içinde çalışmaktadır*” (Madde 18) ifadesi için %30,3'ü “Kararsızım” ve %36,4'ü “Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :3,24). “*İlçe müdürlüklerindeki yöneticiler koordinasyon ve eşgüdüm içinde çalışmaktadır*”. (Madde 16) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %57,6'sı “Katılıyorum” ve %18,2'si “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :3,79). “*Okul müdürlerine güvenmekteyim*” (Madde 16) ifadesine il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin %39,4'ü “Katılıyorum” ve %27,3'ü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :3,85). İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin “*Okul müdürlerinin bize güvendiklerine inanıyorum*” (Madde 17) ifadesi için %48,5'i “Katılıyorum” ve %30,3'ü “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir (\bar{X} :4,10).

İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin güvene ilişkin ifadelere okul müdürlerinin fikirlerine göre olumsuz görüş bildirmişlerdir. Okul müdürleri kendilerine güvenilmediğini ve bu yüzden de kendilerinin de il-ilçe yöneticilerine olan güvenlerinin azaldığı yönünde fikir belirtirken, il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin bu görüşe katılmamış ve okul müdürlerin kendilerini, kendilerinin de okul müdürlerine güvendiklerini belirtmişlerdir. Tschannen-Moran(2003) liderlerin sahip olması gereken bir nitelik ve liderliğin önemli unsurlarından birisi de güven olduğunu belirtmiştir. Güven, liderlerin sahip olması gereken bir nitelik olmasının yanı sıra örgütlerde ilişkileri bir arada tutan bir yapıştırıcı görevi de görmektedir. Bu nedenle okul müdürleri ve il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin arasındaki güven önemlidir ve mutlaka sağlanması gerekmektedir(akt. Yılmaz, 2004).

Yönetim becerileri boyutuna ilişkin olarak okul müdürlerinin görüşleriyle il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin görüşleri arasında farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Okul müdürleri il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin yönetimle ilgili olarak çeşitli yetersizliklerinin olduğunu vurgularken il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin belirtilen konularda eksiklikleri olmadığı yönünde fikir beyan etmişlerdir. İl-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin sadece, “*İl müdürlüğündeki yöneticiler koordinasyon ve eşgüdüm içinde çalışmaktadır*” (Madde 18) ifadesi için yönetim becerileri boyutundaki diğer görüşlerine göre olumsuz fikir beyan etmişlerdir.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmaya ilişkin bulgular incelendiğinde, genel olarak araştırmaya katılan iki ayrı örneklem grubunun taşra teşkilatı ve okul müdürlükleri arasındaki problemlere ilişkin görüşlerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Okul müdürlerinin görüşmeler sırasında problem olarak belirttiği alanların büyük bir kısmını il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin problem olarak görmemektedir. Örneğin resmi yazışmalarda kullanılan dil ve içerik gibi konularda okul müdürleri olumsuz görüş beyan ederken il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin bu konularda daha olumlu görüş beyan etmişlerdir. Yine okul müdürleri il ve ilçe müdürlükleri tarafından yapılan toplantıların verimli olmadığı ve toplantılarda zamanın etkin kullanılmadığından bahsederken il-ilçe müdürlüğü yöneticileri bu konularda sorun olmadığı fikrindedir. İl-ilçe müdürlüğü yöneticileri kendilerini yönetsel beceriler konusunda yeterli görürken okul müdürleri yetersiz olarak görmektedir. Buna karşın, okul müdürleri ile il-ilçe müdürlüğü yöneticilerinin resmi yazışmalarda elektronik ortama geçilmesi ve telefon zincirci kullanılması konusunda ortak fikir beyan etmişlerdir. Her iki grup da yazışmalarda elektronik ortama geçilmesi gerektiği ve bunun verimliliği artıracığı görüşünü belirtmişlerdir. Ayrıca resmi yazışmalardaki telefon zincirinin düzenli bir şekilde işlediğini düşünmektedirler.

Yöneticilere yönelik yönetim becerileri eğitimi, toplantı yönetimi gibi konularda alanda yapılmış çalışmalar ve ihtiyaçlar göz önüne alınarak hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği önerilebilir.

İl, ilçe ve okul müdürlükleri birbirleriyle etkin iletişime geçmelidir. Bu etkileşimin sağlanması için uygun ortamlar oluşturulmalıdır. Resmi yazışmalarda elektronik ortama geçilmesi için gerekli mevzuat ve altyapı düzenlemeleri yapılmalıdır.

Bu konuda çalışma yapacak araştırmacılar, daha geniş örneklem ve veri kaynağı çeşitlendirmeleri ile genellenebilirliği yüksek araştırmalar tasarlayabilir. Ayrıca araştırmada elde edilen temel sorun alanlarının her biriyle ilgili derinlemesine çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akat,İ., Budak, G. ve Budak, G.,(1997). *İşletme Yönetimi*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Yayınları, İzmir.

Akatay, A., (2003). Örgütlerde Zaman Yönetimi. Selçuk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 10, s.282-300.

Akşit Aşık, N., (2008). Yönelimsel Bir Beceri Olarak Zaman Yönetimi. *Anahtar Dergisi*, Yıl:20, Sayı:236, s.18-20.

Aktan,C.,C.,(1999). 2000'li Yıllarda Yeni Yönetim Teknikleri: (3) İnsan Mühendisliği, İstanbul: Tügiad Yayınları, 1999. Üniversitelerde Performans

- Yönetimi.<http://www.canaktan.org/egitim/universite-reform/performans.htm>.
Erişim:19.07.2009.
- Ardahan, F.,(2003). Küçük ve Orta Boy İşletme Yöneticileri İçin Zaman Yönetimi. *Akdeniz Üniversitesi*. Yayın No:59, Antalya.
- Eker, T., (2006). İlçe Milli Eğitim Müdürlerinin Liderlik Davranışlarının Okul Müdür ve Müdür Yardımcılarının Kendilerini Takım Olarak Algılamaları Üzerindeki Etkisi. *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Erden, A., (1999). Yazışma Standartlarının Geliştirilmesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Büro Yönetimi Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Eren Gümüştekin, G., Emet, C. (2007). Güçlendirme Algılarındaki Değişimin Örgütsel Kültür Ve Bağlılık Üzerinde Etkileşimi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,17,Dönem:Nisan.
- Gay, L., R. (1981). *Educational Research: Competencies for Analysis & Application*. Charles E. Merrill Publishing Co.,Ohio,USA.
- Genç, N., (2004). *Yönetim ve Organizasyon- Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Karasar, N., (2003). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Labich, K. (1988). The Seven Keys To Business Leadership, *Fortune Magazine*, 24, October, U.S.A. http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/1988/10/24/71165/index.htm. Erişim: 18.02.2010.
- Leblebici, D.N. (2008). 21. Yüzyılın Liderlik Anlayışına Bakış. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 61-72 ,Dönem:Mayıs.
- MEB(Milli Eğitim Bakanlığı) Mevzuat Bankası (1994). <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/978.html>. Erişim: 12.06.2009.
- Odabaş, H., (2001). Kurumsal İletişim Açısından Yazışmalar ve Ülkemizde Yazışmaların Durumu. *21.Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu Ulusal Sempozyumu*,19-20Nisan.
http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/.../ho/kur_ac_yaz_datashow.ppt.
Erişim: 12.06.2009.
- Odabaş, H.,(2000). Kurum ve Kuruluşlarda Yazışmalar ve Denetimi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kütüphanecilik Anabilim Dalı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Ankara.
- Patton, Michael Q.,(2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*, Sage Publication
- Resmî Yazışmalarda Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik (2004) 25658 Sayılı Resmi Gazete, Ankara.

Sistem Yaklaşımının Yönetim Fonksiyonları Açısından Önemi

<http://www.ikademi.com/organizasyon-teorisi-ve-uygulamalari/272-sistem-yaklasiminin-yonetim-fonksiyonlari-acisindan-onemi.html>.

Erişim:16.07.2009.

Strauss, Anselm C. ve Corbin, J.,(1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*, Sage Publications.

Şencan, D., (2008).İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Toplantı Yönetimi Yeterliklerine İlişkin Öğretmen Algıları (İstanbul İli, Kağıthane İlçesi Örneği). *Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, K., (2004). Okul Yöneticilerinin Destekleyici Liderlik Davranışları İle Okullardaki Güven Arasındaki İlişki Konusunda İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,5(8), Dönem: Güz.

Determining Problems between Schools and Province and District Educational Directorates

Introduction

Provincial units of Ministry of National Education consist of two different sub units in cities, Province and District National Education Directorates.

Province National Education Directorates are responsible for fulfilling their official duties which are written in the law of education and flowing information between Ministry of National Education and district national education directorates

District National Education Directorates are responsible for fulfilling their official duties which are written in the law of education and flowing information between schools and province of national education directorate.

Province and District national education directorates are in relationship between each other and schools. In this relationship for improving quality of education and being effective managerial activities, they are in contact with each other by meetings, official correspondence and other official communication methods.

Performing effective managerial activities, some problems appear. This study aims to determine these problems between schools and province-district directorates of national education and give some suggestions. For achieving this aim, some of the problems between school principals and provincial sub units were determined by face-to-face interviews. In the light of these interviews, there were three problem areas which were inefficient meetings, ineffective official correspondence and, lack of managerial skills.

Method

This research was descriptive and used qualitative and quantitative approach. Population of the study was all school principals and all province and district national education directorates in Gaziantep.

First sample of the study was randomly selected ten school principals in primary and secondary schools of Gaziantep. Most of school principals (70%) had bachelor degree.

Second sample of the study was randomly selected 33 administrators of province and district directorates of Gaziantep. More than half of the directorates (54,4%) had bachelor degree. About half of directorates (45,5%) were experienced in management for more than 21-years.

Interviews and survey were used to gather data. Data from school principals were collected via interviews and data from the directorates were collected via survey. Semi-structured interviews were used to collect data from school principals. The researchers recorded these interviews for analyzing accurately. The interviews recorded by tape were analyzed to create codes by open-coded method. Survey items were inferred from codes which were ordered by their frequencies.

Survey scaling was 5-point Likert-scale. Responses of participants were quantified to make statistical analysis. Reliability coefficient Cronbach's Alpha of survey was .91. Some statistics such as mean, percent, frequency and standard deviation were calculated to analyzed survey data by using SPSS 14 statistical software.

Results and Suggestions

Two samples had different perceptions about problems between school principals and province-district directorates. Some problems clarified by school principals in interviews, in contrast, province and district directorates didn't agree on most of these problems.

For example, school principal had negative perception against official correspondences. They believe that official correspondences were not clear and understandable enough. Also they expressed that meetings were not efficient and time were not used effectively. In contrast, province and district directorates were not agreed on them.

Province and district directorates thought that they had high level of managerial skills and competencies but school principals were not agreed on that.

School principals and province and district directorates had the same opinion in some issues. Both of them, official correspondence should be aligned with electronic environment. And also telephone chain (someone calls next one in sequence) should be continued to use.

According to findings and results of this study, researchers gave some suggestions.

- Determining educational needs of principals and directorates. in related literature regarding managerial skill and meeting management, in-service training should be given to principals and directorates.
- Schools, province directorates and district directorates should communicate and coordinate with each other effectively.
- All legal requirement and infrastructure should be done to align official correspondence with electronic environment.
- Researchers who are interested in context of study, can conduct some researches with more sample size and multiple data collecting methods.
- Problem areas determined in this research will be studied comprehensively

The Pragmatic Knowledge of Turkish EFL Students in Using Certain Request Strategies

İngilizceyi Yabancı Dil Olarak (EFL) Öğrenen Türk Öğrencilerinin Belli İstek İzlemlerini Kullanmada Sahip Oldukları Edimsel Bilgi

Ferit Kılıçkaya
Middle East Technical University
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Abstract

This study investigates the pragmatic knowledge of Turkish EFL students in using certain request strategies. Data were collected through a type of DCT, open item-verbal response only production questionnaire, as categorized by Kasper (2000) from 40 undergraduate students, studying at the Department of English Language Teaching, Faculty of Education, Middle East Technical University, whose ages range from 18 to 20. The data collected from the questionnaires were statistically analyzed using descriptive statistics. The results showed that the EFL students in this study had the linguistic means in order to operate pragmatically in various contexts while requesting. However, their success in the use of the request strategies in situations requiring certain level of politeness was relatively not satisfactory. In the conclusion part, it is argued that the results can be closely related with learning contexts and textbook contents and some suggestions are put forward regarding the issue.

Özet

Bu çalışma, İngilizceyi yabancı dil olarak (EFL) öğrenen Türk öğrencilerinin belli istek izlemlerini kullanmada sahip oldukları edimsel bilgiyi incelemektedir. Veriler, Kasper (2000) tarafından açık uçlu-sözsözsel yanıt üretim anketi olarak sınıflandırılan metin tamamlama görevi (DCT) yöntemiyle, yaşları 18-20 arasında değişen, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği Ana Bilim Dalında öğrenim görmekte olan 40 öğrenciden toplanmıştır. Toplanan veriler, tanımlayıcı istatistik kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırma sonuçları, katılımcıların çeşitli durumlarda ricada bulunurken edimsel açıdan gerekli dil araçlarına sahip olduklarını göstermiştir. Bununla birlikte, belli bir seviyede incelik gerektiren bazı durumlarda, rica izlemlerini kullanmadaki başarılarının yeterli olmadığı gözlenmiştir. Tartışma bölümünde, elde edilen sonuçların, öğrenme ortamı ve ders kitabıyla ilişkili olabileceği görüşü ileri sürülmüştür ve bu konuda çeşitli öneriler dile getirilmiştir.

* *Yazışma Adresi:* Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü 06531 Ankara kilickay@metu.edu.tr, ferit.kilickaya@gmail.com

I. INTRODUCTION

Among the many functions of language in a range of contexts, referential and affective functions (commonly accepted by almost everyone, though with different terminology) are seen to be pervasive and basic (Holmes, 1995). The referential function of language is to convey information, facts or content, whereas the affective function refers to the use of language to express feelings and reveal social relationships. Every utterance is to express both functions even though one may be principal. Since every utterance is usually situated in a social context, the resulting linguistic form is predictably influenced. Every utterance communicates social information about the relationship between the participants in the context in which it is articulated. The issue of politeness is concerned with this affective or social function of language. This perspective mainly addresses the social and linguistic interface of pragmatics. In addition, the acquisition and application of politeness has been a major theoretical issue since the 1970s (Blum-Kulka, House, & Kasper, 1989; Holmes). Various approaches and methodologies have been developed for the analysis of politeness mainly in Anglo-Saxon socio-cultural background (Blum-Kulka & Olshtain, 1984; Blum-Kulka, House and Kasper). However, the studies on interlanguage pragmatics demonstrated that even relatively advanced language learners are likely to make serious communicative mistakes, which leads to failure in expressing and understanding the intended politeness value of utterances (Kasper, 1990; Thomas, 1983).

The study concerns the description of the ways in which Turkish EFL students show their pragmatic competence in using the speech act of requesting. It will specifically focus on the degree of their success in terms of the level of directness in realizing these acts by gaining information about their pragmatic ability to express themselves in different contexts as to the best knowledge of the author there are very few studies. In brief, the research question addressed in this paper is:

What are the ways in which Turkish EFL students show their pragmatic competence in using convention of means while requesting?

II. RATIONALE FOR THE CURRENT STUDY

Acquisition and learning of politeness strategies as part of learning L2 pragmatics has attracted a lot of attention in second language acquisition (Blum-Kulka, 1982; Brown & Levinson, 1987). For instance, according to Cohen and Olshtain (1993), it is expected that non-native speakers are likely to deviate from native speaker form of speech act realizations. They further state that because of the complexity and cognitive demand of speech act sets such as apologies and requests, they are considered to be of some interest in language learning. What further complicates the situation for language learners in selecting and using certain speech acts is that they are influenced by a set of social, cultural, situational, and personal factors. These factors are in fact quite important in the sense that they may simply shape the eventual linguistic output of L2 learners. For instance, Robinson (1992) found that his Japanese female ESL learners accepted requests rather than refusing them

because their cultural background taught young women in Japan to say yes, or at least not to say no. Similarly, Blum-Kulka and Olshtain (1984) argue that second language learners may not always be successful in communicating effectively and even make pragmatic mistakes despite a quite good proficiency level of grammar and lexical knowledge of the target language. They further claim that there is a need for more empirical studies to find out how language learners communicate pragmatically in a second language. Karatepe (1998) suggests that even advanced learners of English (including EFL teacher trainees and post-graduate students studying overseas) have considerable difficulty in adequately expressing themselves pragmatically (the use of some discourse markers and certain request strategies) in certain situations. Similarly, Otu (2000) reporting on the results of Doğancay-Aktuna and Kamlı (1997) predicts that since Turkish learners of English prove not to be adequately successful in showing pragmatic competence, they have some problems in producing requests in particular, as they are one of the most demanding speech acts. Otu claims that there is scarcity in the number of studies dealing with the pragmatic competence of Turkish students. Therefore, together with Otu and based on the results of the other studies mentioned above, there is a need for further research on the pragmatic competence of Turkish EFL students in all aspects. This study can be seen as an attempt of contribution to fill in this ostensible gap. Further details about the study are provided the method section. Speech acts and politeness are the two terms, which merit some delineation here.

III. LITERATURE REVIEW

While knowing which speech act to perform is crucial part of how speakers use language to communicate, the knowledge of how to identify that act is critical to the addressee's understanding. According to Austin (1975) and Searle, the two philosophers who developed the speech act theory, the basic belief of their theory is that language is used to perform actions; how meaning and action are related to language. Austin's series of lectures, compiled in 'How to Do Things with Words', is acknowledged as the first presentation of speech act theory. Austin initially notices that some utterances lack a truth-value, a necessary property of statements. He claims that such kind of statements do not 'describe' or 'report' anything. Austin calls these *performatives* and distinguishes them from *constatives*, declarative statements whose truth or falsity can be judged. However, Austin himself abolished this differentiation. In his book 'Speech Acts', Searle (1975) builds upon Austin's work to propose a systematic framework where he incorporates speech acts into a linguistic theory. Searle also proposes five classes of speech acts: representatives (e.g. asserting), directives (e.g. requesting), commissives (e.g. promising), expressives (e.g. thanking) and declarations (e.g. appointing). Searle also emphasizes that an utterance can do more than one thing at a time. Some utterances have multiple functions because one act is being performed by way of another; these are called 'indirect speech acts'. An indirect speech act is defined as an utterance in which one illocutionary act (the main one) is performed by way of the performance of another act (a literal act). It is commonly accepted that interactants

in a certain linguistic context are able to interpret indirect speech acts by relying on their knowledge of speech acts, along with general principles of cooperative principles (Grice, 1975) in conversations, mutually shared information, and a general ability to draw inferences. Searle emphasizes that directives in general and requests in specific in the area of indirect speech acts are useful to study because everyday conversations normally require indirect means of performing certain acts due to politeness concerns. Searle even suggests that politeness in directives is the major incentive for indirectness. However, indirect speech acts create a problem of an inability on the part of the hearer as well as language learners in terms of properly identifying and understanding them. According to Blum-Kulka and Olshtain (1984), speech acts are one of the most compelling notions in the study of language use. Their application leads to important social implications (Ervin-Tripp, 1976) and seemingly ruled by the universal principles of cooperation and politeness (Brown & Levinson, 1987; Leech, 1983). They have the connection between speech acts and politeness that are relevant to the present study.

The term politeness describes behavior that is somewhat formal and distancing where the intention is not to intrude or impose (Holmes, 1995). Goffman (1967), and Brown and Levinson, who developed their concept of positive and negative face from Goffman's concept of face, describe politeness as showing 'concern' or 'awareness' for people's 'face', which is a technical term, the self-image of a person. They tend to treat almost every utterance as a potential threat to someone's face. It is commonly accepted that everybody has some face needs and generally cooperates to maintain each other's face. Politeness involves concern for two different kinds of face needs. The first one is negative face which is the need not to be imposed upon, the need to be independent and have the freedom of action. The second one is positive face that is the need to be liked and admired, to be treated as a member of the same group and to know that his/her wants are shared by others. Behavior that avoids imposing on others is portrayed as an indication of negative politeness, whereas sociable behavior expressing naturalness and affection to a hearer is positive politeness (Brown & Levinson). According to Brown and Levinson's approach, any utterance that makes a demand or becomes intrusive of another person's autonomy can be regarded as a potential face-threatening act (FTA). In this connection, even suggestions, advice, and requests can be considered as face-threatening acts as they potentially limit another person's freedom of action. People generally try to either avoid obvious FTAs or reduce the threat of unavoidable acts such as requests by softening them and/or expressing them indirectly.

Requests are described as potentially face threatening acts in Brown and Levinson. Butler (1988) shows a close relationship between the degree of politeness and the degree of indirectness of requests, which suggests that requests require face work to some extent. Aijmer (1996) explains this relationship as follows:

A request is not, in itself, aggressive like a threat, but can be potentially offensive or threatening because it impinges on the privacy of the individual who is requested to do something (p. 139).

Therefore, to overcome this potential threat, strategies are likely to be employed to mitigate the imposition in making requests. It seems that the commonest of these strategies is the use of indirect requests, which are described by Brown and Levinson as one element in a series of politeness strategies. Indirect strategies give the addressee the choice of saying 'no' if it is not convenient to carry out the request (Leech, 1983).

Blum-Kulka, House and Kasper (1989) propose different options in terms of the level of directness' for the realization of a request. They identify three major levels of directness that can be expected to be manifested universally by requesting strategies:

- a- the most direct, explicit level, such as imperatives or performative verbs acting as requests;
- b- the conventionally indirect level, in conventionalized uses of language such as could/ would you do it? as requests.
- c- nonconventional indirect level, indirect strategies (hints) that realize the act by reference to object or element needed for the implementation of the act (it's cold in here) requesting for the closing of a window/door or switching the heating on.

Blum-Kulka, House and Kasper further subdivide these three levels into nine separate sub-levels to form a scale of indirectness. However, this sub-division will not be taken up due to its irrelevance for the purposes of this study. One final point to mention here is 'point of view operation' of requests. According to Blum-Kulka, House and Kasper, the choice of perspective by the speaker is important in requests. For instance, the difference between 'could you do it' and could we have done it' is the point of emphasis between the speaker and hearer. Since a request is an FTA for hearers, the avoidance in naming the requester and/or requestee declines the impact of the imposition.

Correspondingly, in their proposed model, Brown and Levinson also suggest a scale of directness. In their scale, the negative and positive politeness strategies realized by pragmatically clear ways of doing the act are called *on-record strategies*. In such strategies, there is an obvious reference to the addressee and action to be performed as in the example, 'Can you open the window?' On the other hand, pragmatically unclear, indirect ways of doing the act are called *off-record*. Unlike the on-record strategy, there is no reference to the addressee or the action, as in the example, 'It's hot in here'. The final level is *bold-on-record acts*, which are the most direct and brief way of requesting, as in 'Come in' (Brown and Levinson 1987, p.69-71). Despite the different terminologies used, there is a clear parallel between Blum-Kulka, House and Kasper's (1989) and Brown and Levinson's (1987) scales of directness. The most direct level and bold-on-record, the conventionally indirect

level and on record and nonconventional indirect level and off record strategies look very similar.

To be able to request information or services has to do with both knowing how to perform a request in its less face-threatening form and having the ability to use lexical and grammatical resources properly in a specified context. Such forms are by and large conventionalized (Aijmer, 1996) and cannot be produced simply by manipulating one's grammatical knowledge. Thus, learners have to learn about these conventional forms. Therefore, like many other language functions, linguistic realizations of requests have become conventionalized. It would be not be right to take for granted that every learner could produce this type of conventionalized language by making use of his/her knowledge of grammar and vocabulary. That is, it is important to understand the effects of context on linguistic choice. Learners may know explicit categories of pragmatic features such as politeness markers; however, they may fail to use them appropriately, as they might not have yet developed an understanding of the relation between these forms and the context of situation. This is especially important in a language-learning context, since the classroom context is the only source of the target language to which the learners are exposed (Allwright & Bailey, 1991). Analysis of data in the *Cross-Cultural Speech Act Realisation Project* (CCSARP) Blum-Kulka, House, & Kasper, 1989) revealed that indirect requests are the most frequent type of requests in all the languages studied (Australian English, Canadian French, Hebrew and Argentinian Spanish), which is also supported by the findings obtained in the study by Trosborg (1995) and House and Kasper (1987). Moreover, the conventionally indirect strategy while making a request towards the addressee is mostly used by high proficient learners (Rue, Zhang, & Shin, 2007; Byon, 2004), which means that there is a positive and strong correlation between the use of indirect strategy and the level of English. Jalilifar's study (2009), consistent with the findings in the two studies above, revealed that Iranian EFL learners with high level English mostly benefited from the indirect type of requesting, showing a developmental pattern in request strategies. Regarding the use of modalized questions, Butler (1988) found that in modalized questions the degree of politeness that the modals 'would' and 'could' indicate is higher than 'will' and 'can' According to Yule (1996), in most English-speaking contexts, modal verbs in questions are the most typical forms of negative politeness strategy (could you...?, can I...?).

The studies of L2 learners reviewed so far reveal that L2 learners benefit from conventionally or nonconventionally indirect strategies at various levels of proficiency in the target language. However, in terms of effectively performing requests, learners seem to have problems. Language learners could have trouble in learning to use these conventionalized forms. The disparity between form and function of requests may not be of great significance to a native speaker. However, it may cause difficulties in language learning and teaching. In order to understand the extent that language learners are able to handle the difficulty between the form and

function in certain contexts, one needs to empirically look at and assess the linguistic production of language learners related to this particular speech act.

IV. Method

Participants

The participants of this study were Turkish EFL students, who were second year teacher trainees and attending Middle East Technical University, where medium of instruction is English. The total number of the participants was 40 and the participants' ages ranged from 18 to 19. The participants included 32 females and 8 males. All of the participants were graduates of Anatolian Teachers Training High schools, where one-year prep class is obligatory and some of the courses are taught in English. They all had 8 years of EFL in total and they are advanced users of English.

Instrument

The instrument used was a discourse completion task (DCT) originally developed to study lexical simplification (Levenston & Blum, 1978) and used in pragmatics for the first time by Blum-Kulka (1982). The instrument used in the study is a type of DCT, open item- verbal response only production questionnaire, as categorized by Kasper (2000). However, the questionnaire used in this study was adapted from the one produced and used by Blum-Kulka as the original one only consisted of incomplete discourse sequences. The questionnaire used here presented a brief description of certain situations, which specified the setting, the social distance between the interlocutors and their status relative to each other. The questionnaire consisted of ten questions where the Turkish EFL learners (first year teacher trainees) were asked to produce appropriate request utterances for a given context of situation. The aim was to gain information about their pragmatic ability to express themselves appropriately in different contexts. The data was collected by means of a questionnaire that was administered to about sixty EFL students. The important point that needs to be mentioned here is that while sixty students were asked to do the questionnaire, about fifty questionnaires were returned, and out of fifty, forty of them were analyzed as they included incomplete/misunderstood responses.

Procedure

The participants were asked to produce appropriate request utterances for a given context of situation, as they would do in actual conversations. These contexts were selected as they were thought to occur frequently and seem to potentially represent face-threatening acts to perform in Turkish (Brown & Levinson, 1987). The data collected from the questionnaires were statistically analyzed using SPSS (descriptive statistics, frequencies) for the purpose of showing general tendencies and two native speakers of English, who are ELT specialists, were asked to see and assess the students' use of request strategies.

V. DATA ANALYSIS

The ten context situations have been chosen to be supposedly familiar to what the participants are likely to experience in their life and most probably with the native speakers abroad. Most of the participants live in the dormitories on the campus and they occasionally interact with other students whose mother tongue or second language is English.

There is actually a certain kind of similarity among these contexts in the sense that they are grouped according to certain amount of power (the relative authority between speaker and hearer in a situation) and distance (the degree of familiarity between speaker and hearer) relationship. For instance, contexts 1, 5, and 9 involve professors, who represent varying degrees of distance to the students (a sociable and a distinguished professor). Context 2 and 6 include relatively informal situations of best friends. The contexts 4 and 8 are two different restaurant situations in which students are expected to use different request strategies. Finally, contexts 3 and 10 are again potentially different situations representing different power and distance relationship. In line with the prospects of this study, the participants were expected to take the relative power and distance relationship between themselves, the addressees, the required actions, and the contexts into consideration and choose and use the appropriate type of strategy when requesting. Figure 1 provides the general overall statistics for the request types used:

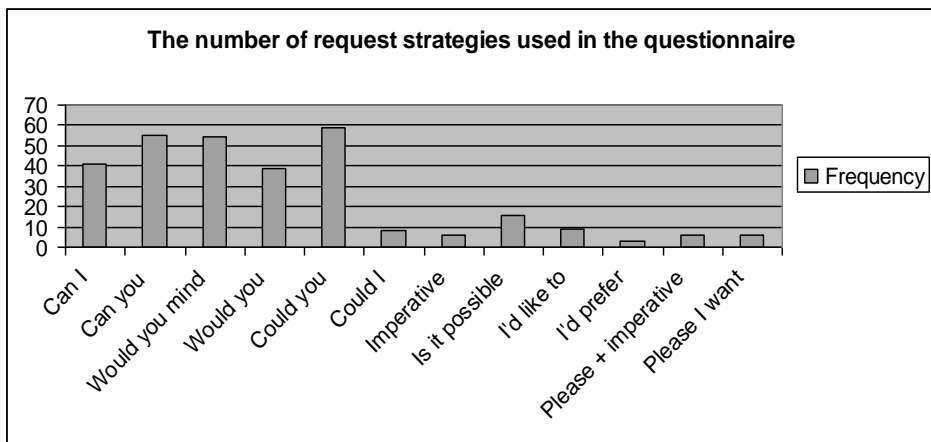


Figure 1. Request strategies used in the questionnaire as a chart

The most frequently occurring request type is 'Could you' in the questionnaire. It was used 59 times. The second most frequent one is 'Can you' with 55 times and the third one is 'would you mind' with 54 times. While the numbers for the rest of the contexts are provided in the Table 1 above, the three most frequent request types used in each context are given below through descriptive statistics. Please note that

the variable 'other' refers to 'imperative', 'is it possible', 'I'd prefer' and 'please, I want'.

In the first context in the questionnaire, 'would you mind' occurred most frequently with 23 times. 'Could you' came second with only 4 times, followed by 'May I' and 'Could I' with 3 times. 'Can I' never occurred in the first context.

'Can you' was at the top of the list in the second context with 26 times. 'Could you' was in the second place with 11 times and Imperative' was the third with only 2 times. 'Would you' 'Can I', 'Could I' and 'May I' did not occur in this context.

In the third context, 'Could you' appeared the most with 12 times; 'Would you' 9 times and 'Is it possible' just 2 times. Again, the following types were never used; 'Can I', 'Could I' and 'May I'.

'May I' was at the top of the list in the fourth context with 10 times, followed by 'Can I' with 8 times and 'I'd like to' with 7 times. 'Would you', 'Could I' were the ones that were not available in this context.

The context five had 'Would you' as the most frequent type with 22 times. 'Would you mind' followed it with 5 times and 'Could you' with 4 times. 'May I' and 'Could I' were not used in this context.

In sixth context, 'Can you' outnumbered the rest of the types with 12 times. 'Can I' and 'Would you mind' were second and third with 8 and 5 times respectively. 'Would you' and 'Could I' did never emerge here.

The context seven saw 'Could you' at the top of the list with 16 times, immediately followed by 'Would you mind' with 12 and 'Would you' 3 times. 'Can I' did not appear at all in this context.

In the eighth context of fast food, mentioning of the food items requested without any imperative verb or mitigator 'Please' was the most frequent request strategy used in this context with 16 times. 'Can I' and 'May I' followed it with 6 and 5 times respectively. 'Would you mind' and 'Would you' were not used at all here.

In the following context of nine, 'May I' was the most preferred type used with 7 times. Other close contenders to 'May I' were 'Could I' with 4, 'Can I', 'Could you' and 'Would you mind' with 3 times. Interestingly, this context saw, though just few, some uses of direct question type of requests such as 'why haven't you made the announcement yet'. Moreover, this was the only context in which the only instance of the type of an off-record request as in the utterance Pardon, 'I did not realize that I had not learnt my exam result yet' occurred. Again, this was the context that was

left unanswered the most by some of the student. That is, few of the students simply did not provide any request for that slot.

The final context of ten had 'Can I' as the most popular strategy type employed by the subjects with 16 times. 'May I and 'Is it possible' followed it with 6 and 4 times respectively. Except the 'Imperatives', almost all request types were used in this context.

VI. INTERPRETATION OF THE RESULTS

When we look at the results of the analysis, the availability of variety of request types is probably the most noticeable point. The Turkish EFL students, who completed the questionnaire, seem to be able to make use of a certain repertoire of various request types. The table in the data analysis and the following delineation of each context offer the general statistics of the students' requesting repertoire.

The criteria used in determining the levels of directness in the subject use of request strategies were those of Blum-Kulka, House and Kasper (1989), and Brown and Levinson (1987). According to their own versions of directness, most of the requests that the EFL students used in this study correspond to conventionally indirect or on-record strategies in which the students made a specific reference to the addressee and the action to be performed. The following are actual utterances provided to the contexts in the questionnaire:

"Would you like to buy a ticket for our party?"

"Is it possible for me to ask for ticket from the passengers?"

"Professor, May I ask why you have not made the announcement yet?"

"Can you lend me some money?"

"Would you mind if I borrowed your book?"

"Would you please keep your children quiet as I have an exam tomorrow?"

"May I see the menu?"

"Can I have you notes just to copy them for myself?"

"A whoper, chips and a coke please."

"Excuse me sir, would you mind if I borrowed your book as I need to prepare for my exam?"

The nonconventional indirect level or off-record strategies almost never occurred, except in one case, as was explained above. The other strategy of the most direct or bold-on-record did occur in certain contexts such as food ordering and best friends. Let us now try to be more specific about these statistics. As was mentioned above, a certain kind of grouping in terms of power and distance relationship was in question in the questionnaire. Although the statistics about each context is provided above, it might be helpful to see the most preferred strategies within the framework of each group, as illustrated below:

The contexts 1, 5 and 9 can be looked at as the first group in which certain kind of formality exists due to the relationship between the professors and their students.

- 1- 'Would you mind', 'Could you', and 'May I' and 'Could I'
- 5- 'Would you', 'Would you mind', 'Could you'
- 9- 'May I', 'Could I' and 'Can I', 'Could you' and 'Would you mind'

The contexts 2 and 6 are in the second group in which certain level of intimacy is expected.

- 2- 'Can you', 'Could you' and 'imperative'
- 6- 'Can you', 'Can I' and 'Would you mind'

The contexts 4 and 8 comprise of another group where food-requesting situation is available.

- 4- 'May I', 'Can I' and 'I'd like to'.
- 8- Direct mention of the items requested, 'Can I' and 'May I'.

The contexts 3 and 10 were in the last group where again a certain level of formality is expected.

- 3- 'Could you', 'Would you' and 'Is it possible'
- 10- 'Can I', 'May I', and 'Is it possible'

For the first group of contexts, we would expect to see more polite forms of requests due to the formality between professors and their students. This indeed seems to be the case since the subject have tended to use the so-called polite forms such as 'Would you mind', 'Could you', 'Would you' and 'Could I' etc. However, there seems to be some discrepancy in their requests in terms of *the point of view of operation*, a feature providing the dimension of request perspective, which eventually helped to soften the impact of the imposition. According to this perspective, the use of the pronoun 'I' instead of 'you' serves to reduce the impact of imposition. We see that students preferred to use 'you' as well, though not many; however, one would expect to see fewer uses of 'you' in this presence of formality of this sort. An explanation for this tendency might be that since the participants think that using the pronoun 'you' makes their utterance polite. Moreover, by using the so-called most polite strategies, they might see no further use softening their utterances any further. Alternatively, they may not be aware of this perspective at all.

In the second group, in line with the intimacy level between best friends, the students popularly used the basic form of politeness strategy with 'Can you'. It seems that students were correctly able to assess the level of politeness. The pronoun 'you' as the request perspective is correctly used here by most of the students. However, we tend to see once again a certain level of fluctuation in other popular choices in terms of politeness level. While some imperatives were suitably used, some more polite forms such as 'Would you mind' and 'Could you' also emerged.

In the third group, students faced two different service contexts of food ordering situations where they were expected to make the requesting of food. With the fast food context, students rightly used the most common way of ordering food by directly mentioning the name of the food items they wanted. This is due to fact that they want efficiency, practicality and pace in their food ordering. In the proper restaurant context, students were divided between directly requesting the food and asking for the menu. This seems to be a valid case for Turkish context since in some restaurants where certain kind(s) of food is served (like Kebab) you directly order the meal. In the proper restaurant context, the basic request forms such 'May I', 'Can I' and 'I'd like to' were used. It seems to be the case that since restaurant context like these are frequently included in the English learning/teaching materials in Turkey (Yalçınkaya et al, 1996), the students were easily able to apply these correct strategies in place.

In the final group, students were offered relatively difficult contexts to handle in terms of politeness strategy. In the neighbor context, students seemingly tried to use more polite forms such as 'Could you', 'Would you' and 'Is it possible'. While trying to be as polite as possible with these forms, the students, on the other hand, preferred the pronoun 'you' since their negative face was also under threat by the children's noise. With the bus context, while the participants tried to keep a certain distance with the bus driver as it was a threat to the driver's negative face and used a basic strategy and the pronoun 'I' in order to decrease the imposition.

When we look at the result of the analysis, we realize that the participants were not very successful in their use of request strategies. However, this does not mean a failure for them. While they were able to correctly assess the requirements of some of the contexts and accordingly use the strategy required, there were not always consistency in their choice of strategy in terms of the optimum strategy type and request perspective. Another point that led to conclude that the students' request productions were not adequately acceptable was the grammatical and lexical mistakes they made while requesting. While few of the requests were produced in the form of statements instead of question form, some students were confused or did not know how to use the verbs 'lend' and 'borrow'.

The results of this study have similarities with Karatepe's and Doğançay-Aktuna and Kamışlı's studies and closely correspond to Otçu's herself where she asked some native speakers to assess the role-play production of requests of Turkish EFL students. The native speakers in Otçu's study, who assessed the students request productions found them 'neither successful nor unsuccessful'. The neutrality assessment by the native speaker judges in Otçu's study was based on the grammatical competence as well as the pragmatic competence of the Turkish EFL students. Looking at the assessments of the judges in Otçu in terms of grammatical competence, my judges rated my subjects lower in the presence of the following requests (though few):

"Professor, we hoped to learn the exam results, what's the matter with them?"

"Do you want to buy our party tickets?" (to the professor)

"Can you bring me a Big Mac, chips and a coke?" (in the fast food context)

"Lend me some money for tomorrow (borrowing money from a best friend)

"Could you mind if you help me?" (asking help from a professor)

"Why haven't you made the announcement yet?" (to the professor)

"Waiter, bring me a whopper, chips and a coke!" (in the fast food context)

(with the restaurant schema, Turkish students have this kind of ordering.)

The judges in the study proposed that some of the students could not assess the appropriate degree of formality as well as the socio-linguistic aspects that the context of situation required. The very first reason behind the way the subject in this study (as well as other EFL students in other studies mentioned above) manage their pragmatic skills seems to be related to the kind of input they are (have been) exposed to throughout their interlanguage development (Kasper, 1990; Karatepe, 1998). The degree of representation of pragmatic elements in EFL materials seems to determine largely how much they will acquire these elements and how successfully they will be able to make use of them when due.

VII. CONCLUSION

The study aimed to obtain information about certain EFL learners' language learning experience and their ability to perform the pragmatic feature of requesting in certain contexts. The results showed that the EFL students in this study seemed to have the linguistic means in order to operate pragmatically in various contexts in terms of using certain request strategies. According to two kinds of directness scales, the EFL learners tended to go predominantly for the conventional direct level/on-record strategies. While the most indirect level/ bold-on-record strategy also occurred, the nonconventional indirect level/off-record strategy almost never occurred except in one case. As Blum-Kulka, House and Kasper's (1989) categorization makes clear, the use of nonconventional indirect level might require the language learners to venture beyond the traditional fashion of learning only the linguistic forms and use their functions in the relevant contexts. The findings also revealed that the indirect requests are the most frequently used type, which is in alignment with the findings obtained by House and Kasper (1987), Blum-Kulka et al. (1989), Trosborg (1995). Furthermore, the learners in the study mostly benefited from the conventionally indirect strategy while requesting, showing a developmental pattern, which is also stressed by Byon (2004), Zhang and Shin (2007) and Jalilifar (2009). The inconsistency in the use of appropriate strategies in relevant context situations led us to conclude that their success in the use of the request strategies in situations requiring certain level of politeness was relatively not satisfactory. This conclusion should not be considered as surprising given the fact that language learning/teaching textbooks provide very little help for learners to develop pragmatic competence for everyday situations such as making requests, since only a very limited range of forms is presented and practiced (Karatepe,

1998). Kasper (1990) also found that the language of EFL textbooks was another factor in learners' adopting ineffective pragmatic strategies and lack of appropriate materials and input can be seen the main cause of the under-representation of pragmatics, which was stressed by Otçu and Doğançay-Aktuna & Kamyşlı. This problem can be tackled through creating opportunities for ELT teacher trainees to develop pragmatic competence in L2 with different speech act sets in the materials in their curriculum, role-play opportunities in the courses offered in their departments.

VIII. LIMITATIONS AND SUGGESTIONS FOR FURTHER STUDY

One point that was intentionally omitted on purpose in this study was the further analysis of students' requests in terms of defining units. The simple reason being that the discourse completion questionnaire here in the existing form seem to have prevented the students from employing authentic-like request forms. In contrast to this optimist thinking- blaming the questionnaire for these results-, it is also possible to conclude that they simply do not know how to request properly. If the production questionnaire had been in a dialogue form instead, we might again have had the chance of more intact request forms.

Another important limitation that affects the validity of the study is the lack of triangulation of the data gathered through the questionnaire since asking participants to write what they would be verbally producing in a naturally occurring manner in various real-life situations may not lead to accurate data. Thus, the data gathered could be triangulated with the recorded data of participants in simulated settings, which would act as a contract with what they would have writing down. Further research can consider this issue while designing the research.

The study did not compare the lower proficiency level learners' use of request strategies with those of high proficiency level learners. This could have revealed interesting developmental implications (Otçu & Zeyrek, 2008).

One final point about the relative weakness of this study is the number of contexts and the number of students. More contexts, together with more participants, would probably have allowed a more manageable data collection and more exhaustive data analysis and results.

References

- Aijmer, K. (1996). *Conversational routines in English: Convention and creativity*. London: Longman.
- Allwright, D., & Bailey, K. M. (1993). *Focus on the language classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford: Oxford University Press.
- Blum-Kulka, S. (1982). Learning to say what you mean in a second language: A study of speech act performance of learners of Hebrew as a second language. *Applied Linguistics*, 3(1), 29-59.
- Blum-Kulka, S. (1989). Playing it safe: The role of conventionality in indirectness. In S. Blum-Kulka, J. House and G. Kasper (Eds.), *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies* (pp. 37-70). Norwood, NY: Ablex.
- Blum-Kulka, S., House, J., & Kasper, G. (1989). Investigating cross-cultural pragmatics: An introductory overview. In S. Blum-Kulka, J. House, & G. Kasper (Eds.), *Cross-cultural pragmatics: Requests and apologies* (pp. 123-154). Norwood, New Jersey: Ablex.
- Blum-Kulka, S., & Olshtain, E. (1984). Requests and apologies: A cross-cultural study of speech act realization patterns (CCSARP). *Applied Linguistics*, 5(3), 196-213.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Butler, C. S. (1988). Politeness and the semantics of modalised directives in English. In D. Benson, M. J. Cummings, & W. S. Greaves (Eds.), *Linguistics in a systematic perspective*. Amsterdam: John Benjamins.
- Byon, A. S. (2004). Sociopragmatic analysis of Korean requests: Pedagogical settings. *Journal of Pragmatics*, 36(9), 1673-1704.
- Cohen, A., & Olshtain, E. (1993). The production of speech acts by EFL learners. *TESOL Quarterly*, 27(1), 35-56.
- Doğançay-Aktuna, S. and Kamlı, S. (1997) Yabancı Dil öğreniminde Edimbilimsel Aktarım: Yüksek Düzeyde İngilizce Kullanan Türk öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma [Pragmatic transfer in language learning: A study on Turkish learners of English at advanced level] In D. Zeyrek, & Ş. Ruhi (Eds.), *XI. Dilbilim kurultayı bildiriler* (pp. 247-259), 22-23 Mayıs 1997. Middle East Technical University, Ankara.
- Ervin-Tripp, S. (1976) Is sybil there? The structure of some American English directives. *Language in Society*, 5, 25-66.
- Goffman, E. (1967). *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior*. New York: Penguin Books.
- Grice, H. (1975) Logic and Conversation. In P. Cole and J.L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics 3: Speech Acts* (pp. 41-58). New York: Academic Press.
- Holmes, J. (1995). *Women, men and politeness*. London: Longman.
- House, J., & Kasper, G. (1987). Interlanguage pragmatics: Requesting in a foreign language. In W. Lörcher, R. Schulze (Eds.), *Perspectives on language in performance* (pp. 1250-1258). Tübingen: Narr.

- Jalilifar, A. (2009). Request strategies: Cross-sectional study of Iranian EFL learners and Australian native speakers. *English Language Teaching*, 2(1), 46-61.
- Karatepe, Ç. (1998). *Teaching pragmalinguistics in teacher training programmes*. PhD dissertation, University of Liverpool. Liverpool, UK.
- Kasper, G. (1990). Linguistic politeness: Current research issues. *Journal of Pragmatics*, 14, 193-218.
- Leech, G. N. (1983). *Principles of pragmatics*. London: Longman.
- Levenston, E. A., & Blum, S. (1978). Discourse-completion as a technique for studying lexical features of interlanguage. *Working Papers in Bilingualism*, 15, 13-21.
- Olshtain, E., & Cohen, A. D. (1990). The learning of complex speech act behavior. *TESL Canada Journal*, 7(2), 45-65.
- Otçu, B., & Zeyrek, D. (2008). Development of requests: A study on Turkish learners of English. In M. Pütz, & J. N. Aertselaer, (Eds.), *Developing contrastive pragmatics interlanguage and cross-cultural perspectives* (pp. 265-298). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Otçu, B. (2000). *Production of requests by Turkish EFL learners*. M.A. Thesis, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Robinson, M. (1992). Introspective methodology in interlanguage pragmatics research. In G. Kasper (Ed.), *Pragmatics of Japanese as native and target language*. Technical Report #3 (pp. 27-82). Honolulu, HI: Second Language Teaching and Curriculum Center, U. of Hawaii.
- Rue, Y. J., Zhang, G., & Shin, K. (2007). *Request strategies in Korean*. 5th Biennial Korean Studies Association of Australasia Conference, 12-13 July 2007, pp. 112-119. Perth, Australia.
- Searle, J. R. (1975). Indirect speech acts. In P. Cole and J. L. Morgan (Eds.), *Syntax and semantics 3: Speech acts* (pp. 59-82). New York: Academic Press.
- Thomas, J. (1983). Cross-cultural pragmatic failure. *Applied Linguistics*, 4(1), 91-112.
- Trosborg, A. (1995). *Interlanguage pragmatics*. Berlin: Mouton.
- Yalçınkaya, L., Keser, S., Boztepe, N., Akın, N., Atabay, S., & Akyıldız, L. (1996). *Let's Speak English 1*. Istanbul: M.E.B.

APPENDIX

**Request Situations: Modified Verbal Response Only- Production
Questionnaire**

1. You have to prepare homework. You need a book and you have seen that particular book in the office of a distinguished professor. You want to borrow that book from that professor. How would you request it?
.....
2. You have a new girlfriend/boyfriend. Tomorrow you are going on a date for the first time; however, you do not have enough money. You want to borrow some money from your best friend. How would you request it?
.....
3. You have an exam tomorrow morning, but your neighbor's children are making a lot of noise upstairs. You want to ask your neighbor, who is older than you and whom you do not like much, to keep their children quiet at home. How would you ask him to keep his children quiet?
.....
4. Your friend's father is in town to visit his son/daughter. He invited his son/daughter and you for a dinner. You are having dinner at a restaurant. The waiter came and you are going to order your meal. How would you order?
.....
5. You have a party. You want to sell tickets of this party to a young sociable professor. How would you ask him/her to buy a ticket for the party?
.....
6. You have an exam next week. You lost your notes, and you know that your best friend have very good notes. You are going to ask for her/his notes to photocopy. How would you request her/his notes?
.....
7. You are preparing homework and you need some help. You want to ask for the help of a young sociable professor. How would you request his/her help?
.....
8. You are at Burger King. How would you order a whopper, chips and a coke?
.....
9. One of your professors promised to announce exam results, but he did not reveal your mark since he did not finish reading your papers. How would you ask him why he hasn't made the announcement yet?
.....
10. When you got on the bus, you realize that you have no tickets. How would you request permission from the driver to ask for a ticket from the passengers?
.....

Türk Bilim Kadınları ve Bilime Katkıları

Turkish Female Academicians and their Contributions to Sciences

Günseli Naymansoy*

Özet

Türkiye’de bilim alanında varlık gösteren kadınlar, ağırlıklı olarak üniversitelerde görev yapmaktadır. 2008-2009 öğretim yılı itibarıyla, ülkemizdeki üniversitelerde 40861 kadın akademisyen çalışmaktadır ve bunların yaklaşık dörtte biri profesör düzeyindedir. Günümüzde dünyanın en gelişmiş ülkeleriyle kıyaslandığında daha iyi konumda bulunan kadın bilim insanlarımızın, başlangıçtan bugüne kadar nasıl bir yoldan geçtiği, hangi alanlarda en çok katkı verdiği ve neden bazı alanlarda yoğunlaştıkları konusunda yapılmış bütüncül bir çalışma bulunmamaktadır. Bu makale, bahsedilen hususları tespit etmeyi ve bu konuda bir çerçeve oluşturmayı amaçlayan “Türkiye’de Bilim Kadınları ve Bilime Katkıları” adlı doktora tezine dayanılarak ve istatistikler olabildiğince güncellenerek yazılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın akademisyen, bilim, katkı.

Abstract

Turkish female scientists generally work for universities. Reckoning from 2009, there are 48861 female academicians, 25% of which are professors. Unfortunately we do not have a totalitarian study about Turkish female academicians and so do not know their backgrounds, their struggles to become scientists, their contributions to sciences as well as why they prefer some fields. This article tries to evaluate the situation of female Turkish academicians from the beginning to today in respect of their contributions to sciences. For this purpose it is based on the doctorate thesis called “Turkish Female Academicians and their Contributions to Sciences” by trying to update the statistics as soon as possible. The women who were studied were limited to the ones who were given TUBA (The Turkish Academy of Sciences) and TUBITAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey) Awards.

Key Words: Female academician, science, contribution.

* ESOGÜ Emekli Öğretim Elemanı, Bilim Tarihi Doktoru
gnaymansoy@yahoo.com

I. GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz evreni anlamamızı sağlayan ve yaşamımızı kolaylaştıran bilimin, yalnızca erkeklerin tekelinde olmadığı bir gerçektir. Bununla birlikte tarihin başlangıcından beri “bilim” ve “kadın” sözcüklerinin birlikte kullanımı herkesçe yadırganmıştır. Bunun nedeni kadınlığın, felsefi düşüncenin doğuşundan beri simgesel olarak, aklın dışında kaldığı varsayılan şeylerle eş tutulmuş olmasıdır.

Kadınların ancak yüzlerce yıl süren çabaları ve hak arama mücadeleleri sonucu eğitime ulaşmaları mümkün olmuştur. 21. yüzyılın başlarında olduğumuz bugünlerde kadınlar, dünyanın pek çok yerinde erkeklerle eşit koşullarda eğitim alabilmekte ve bilime katkı vermektedirler. Yine de az gelişmiş ülkelerdeki eşitsizlikler ve problemler sürmeye devam etmektedir.

Çağımızda bilimin artan önemi ve kadınların her alanda ciddi katkılar veriyor olmaları nedeniyle, bilimdeki varlıklarının görünür kılınması gereklidir. Bu, hem ülkemizin gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında yerinin tespiti açısından, hem de kadınların özgüvenlerini güçlendirerek, yeni nesillerin bilimde daha çok yer almalarını özendirmek açısından önemlidir.

Bu çalışmada yer alan kadın akademisyenler, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Bilim, Hizmet ve Teşvik Ödüllerini alan bilim insanları ile sınırlandırılmıştır. Bu ödülleri alanların esas kabul edilme nedeni, en objektif kriterlerin uygulanmasının amaçlanmasıdır. Söz konusu ödüller, TÜBİTAK için 1969 ve TÜBA için 1995 yıllarında verilmeye başlanmıştır. Bu ödüllerin verilmeye başlanmasından önceki süreç için ise, bilime yaptıkları katkı bilim dünyasınca kabul edilmiş ve haklarında makaleler yazılmış olan bilim kadınları çalışmaya dâhil edilmiştir.

II. KADININ BİLİMDEKİ VARLIĞINA GENEL BAKIŞ

Kadının bilimle olan ilişkisinin felsefi temelleri incelendiğinde, tarih boyunca kadın-bilim ilişkisini engelleyen pek çok faktör olduğu gözlemlenmektedir. Bunlardan en önemlisi, ayrıcalıklı konumlarını yitirmek istemeyen egemen erkeklerin yaklaşımlarıdır. Felsefenin ilâhlarından biri olarak kabul edilen ve yaşadığı çağ olan Antik Çağ’ın şekillendirilmesinde fikirleri ile etkin rol oynadığına inanılan Platon (M.Ö. 427-347), “Bir barbar değil, bir Yunanlı, bir tutsak değil özgür, bir kadın değil, bir erkek olarak yaratıldığım için Tanrı’ya şükrediyorum” (Sena, 1975: 13) demiş ve böylece bir erkek olarak yaşama katılmasının ne denli değerli olduğunu vurgulamıştır. Bu, Antik Çağ’da yaşamış bir düşünürün gözünde, kadın olarak dünyaya gelmenin Tanrı’nın bir cezası olarak algılandığını göstermektedir. Kadın-bilim ilişkisi bir yana, bu çağda kadın olarak varolmak bile günümüz insanını dehşete düşürecek niteliktedir.

Asırlar sonra bile, kadınlara yönelik olumsuz bakışın halen geçerliğini koruduğunu, özgürlük savunucusu pek çok filozofun görüşleri açıkça yansıtmaktadır. Bunlardan biri olan ve “uygarlığın eleştirmeni” olarak adlandırılan Jean Jacques Rousseau (1712-1778) bile, ”Kadın, erkeğe eşit olarak yaratılmamıştır, kadının bunu bilmesi ve buna katlanması gerekir.” (Kadioğlu, 2001;110) ifadesiyle kadınların toplumdaki ikincil konumlarını vurgulamakla kalmamış, erkeklere özgü olan ve en doğal hakları olarak gördükleri üstünlük duygusunu da yansıtmıştır.

Ünlü Alman düşünür Immanuel Kant (1724-1804), kadınların matematikle ilgilenmesi ile alay ederek, “Madem güzel kafalarını geometriyle meşgul edecekler, sakal da bırakabilirler.” demiştir (Kumcu, 2004: 27).

“Kadınlara görüşmeye mi gidiyorsun? Kamçını unutma!” sözleri herkesçe bilinen ve belki de en aykırı, anti feminist filozof olan Friedrich Nietzsche (1844-1900)’nin kadınlar hakkındaki görüşleri de Antik Çağdaki meslektaşlarından farklı değildir. “Bilimlerden hoşlanan bir kadının cinsiyetinde genel olarak düzensiz bir şey vardır (Sena, 1976:505)” ifadesi, kadının bilimle uğraşması halinde cinsel anlamda sağlıksız olduğunu ileri sürmektedir. Aslında Nietzsche’nin bu olumsuz görüşü içinde kadın-bilim ilişkisi açısından olumlu bir nokta bulunmaktadır. Bu da, kadınların artık onlara yüklenen rollerin ötesinde bir şeyler yapmak için çaba içinde olduklarını göstermesidir.

Her geçen gün kadınların bilimdeki varlığı ve katkıları artmakta ise de, bu duruma alışılması için, daha zaman geçmesi gerektiği gözlemlenmektedir. 60’lı yılların sonunda yapılan bir araştırmada, kadınların bilimde daha çok yer alma isteklerinin altındaki nedenler şöyle sıralanmaktadır:

“Bireylerin kişisel tatminleri, erkeklerin faydalandığı alandan faydalanma isteği, cinslerin eşitliği için yapılan ideolojik mücadelenin etkisi. Yine de kadın mühendisler, doktorlar ve bilim insanlarının, alanlarında daha çok kadın olmasını istedikleri ifade edilmektedir. Böylece tüm cinslerinden sorumlu olmak yerine, yalnızca kendi performanslarından sorumlu olmaları mümkün olacaktır (Rossi, 1967;52)”.

İstatistikler, 2000’li yıllara gelindiğinde bile, üniversitelerde cins ayrımının sürdüğünü göstermektedir. Erkeksi özellikler ve davranışların norm olarak alınması, kadınların bu erkek-egemen alana girişini zorlaştırmaktadır. Bu konuyla ilgili yapılmış bir tespit şöyledir:

“Yönetim alanında daha az yer almalarının başlıca nedeni, erkeklerin, kendilerine benzeyen kişileri organizasyonun üst kademesinde görme isteğinden kaynaklanmaktadır. Kadınlar, erkeklerden daha çok sayıda üniversiteye devam ettikleri halde, çok az kadın rektör ve dekanın bulunuşu ve yönetim kademelerini

nadiren doldurmalarının önemli bir nedeni de, çocukların bakımından sorumlu tutulmaları, uzun ve anti-sosyal çalışma saatlerinden kaçınmalarıdır (Aaltio, 2006; 121-123)”.

III. TÜRKİYE’DE KADININ YÜKSEK ÖĞRENİM SERÜVENİ

Türk kadını yüksek öğrenim olanağını, ilk kez Meşrutiyet döneminde elde etmiştir. Kızlara yönelik dersler ilk kez, İstanbul Darülfünunu’nda 5 Şubat 1914 tarihinde başlamıştır. Kadın hakları, ev bilgileri, tabiat, sağlık, tarih ve pedagoji konusunda verilen dersler büyük ilgi görmüş ve bir yıl boyunca devam etmiştir. Bundan sonra 12 Eylül 1914 tarihinde Dârülmuaallimat-ı Âliye bünyesindeki bir binada müstakil bir öğretim kadrosu ile “İnas Darülfünunu” kurulmuştur. İlk mezunlarını 1917 yılında veren okulda, ilk yıl edebiyat bölümüne 8, riyâziyata 3, tabiiyyata 10 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Aynı yıl 1 yıllık Amelî Ticaret İnas Şubesi açılarak, öğrencilere alış-veriş, daktilo, defter tutma, Türkçe ve biraz da Fransızca hesap dersleri verilmiştir.

Kadınların sanat alanında yüksek öğretim almaları 14 Kasım 1914 tarihinde İnas Sanayi-i Nefise Mektebi’nin açılması ile başlamıştır. Bu okulun açılış amacı, resim ve heykel sanatlarını öğretmek olarak belirlenmiştir. Yine bu dönemde kız öğrenciler, ilk defa Dârülelhân (Konservatuar)’a devam hakkını elde etmişlerdir. Bu dönemde kızların yüksek öğrenim almaları esnasında kayda değer bir olay da, ilk kez karma eğitimin başlamasıdır. İnas Darülfünunu öğrencisi kız öğrenciler kendilerine verilen eğitimin erkek öğrencilere verileden daha az olduğunu düşündüklerinden, Şükûfe Nihal başkanlığında bir öğrenci heyeti maarif nazırı Ali Kemal Bey’i ziyaret ederek erkek öğrencilerle birlikte öğrenim görme isteklerini kabul ettirmişlerdir.

Cumhuriyet’in ilan edilmesi ile Türk kadınları, aralarında en gelişmiş ülkelerin de bulunduğu pek çok ülkenin kadınlarından önce yasal haklarını elde etmişlerdir. 4 Nisan 1926’da şeriat kaldırılmış ve Medeni Kanun kabul edilmiş, kadınlar erkeklerle aynı işlerde çalışıp aynı ücreti alma hakkına sahip olmuşlardır. 31 Mayıs 1933 tarihinde “İstanbul Darülfünunu’nun Yürürlükten Kaldırılması ve Milli Eğitim Bakanlığı’na Yeni Bir Üniversite Kurulmasına İlişkin Kanun” kabul edilmiş ve bundan sonra kadınların üniversitenin her bölümüne girmeleri teşvik edilmiştir.

IV. TÜRK BİLİM KADINLARININ DÜNYA KADINLARI İLE KARŞILAŞTIRMALI DURUMLARI

Öncelikle Türk kadınlarının evrensel ölçülerde eğitim ve iş yaşamındaki yerini belirlemek için, UNDP Human Development Report (Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Programı, İnsani Gelişim Raporu) 2009, verilerine göre bir durum saptaması yapılırsa, varılan sonuçlar şöylece özetlenebilir:

Ülkemiz, 2007 yılı İnsani Gelişim İndeksine göre, % 88,7'lik yetişkin okuryazarlık oranı ile "Yüksek İnsani Gelişim Sağlayan Ülkeler" grubunda yer almaktadır (s. 171-172).

Toplumsal Cinsiyet Gelişimi İndeksine göre, 155 ülke arasında 70. Sırada (s. 185), "Profesyonel ve Teknik Yaşama Kadın Katılımı" konusunda % 33'lük oranla 101. Sırada (s.187) yer alarak "Yüksek İnsani Gelişim Sağlayan Ülkeler" grubunda bulunmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Ölçütlerine göre yapılan genel değerlendirmede, 109 ülke arasında 101. Sırada (s.182) bulunmaktadır ve yüksek öğrenime erişme oranı % 8,5'tur (s.198).

Global Gender Gap Report, 2009'da ülkemiz 134 ülke arasında genel sıralamada 129. sırada yer almakta (s.19), kızların eğitime erişiminde, Etiyopya ve İran'ın altında yer alarak 110. Sırada bulunmaktadır (s.49).Kızların üniversite eğitimine kayıt oranı ise 101. Sırada bulunmaktadır (sf.101).

TÜSİAD'ın 2008 yılında yayınlanan "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Raporu"nda ise kadınlar için Yükseköğretim Okullulaşma Oranı'nın, 1999-2000 öğretim yılında % 10,5 ve 2005-2006 öğretim yılında % 17,4 olarak gerçekleşerek ciddi bir artış sağlandığı vurgulanmaktadır (s.2).

Avrupa Birliği Ülkeleri ve ülkemizde, akademisyen olmak için gerekli doktora eğitimini alan kadınların hangi alanları öncelikle tercih ettiklerini karşılaştırmak, Türk kadınlarının dünya kadınlarından farklı tercihleri olup olmadığını göstermek açısından yararlı olacaktır.

Tablo:1 Alanlara Göre Doktora Eğitimi Yapan Türk Kadınların Karşılaştırmalı Dağılımı Özet Tablosu

	<u>AB Ülkeleri (%)</u>	<u>Türkiye (%)</u>
Eğitim Bilimleri:	64	41
İnsanî Bilimler:	52	35
Sosyal Bilimler ve Hukuk:	47	38
Temel Bilimler ve Bilgisay.	40	38
Mühendislik Bilimleri:	25	36
Tarım Bilimleri ve Veter.	52	38
Sağlık Bilimleri:	54	55

Kaynak: S&T statistics Eurostat, She Figures 2009, sayfa.53.

Yukarıdaki tablodan net bir biçimde görülebileceği gibi, ülkemizde kadınların doktora eğitimi yapmayı tercih ettikleri alanların başında, Sağlık

Bilimleri gelmekte ve bu alandaki oranları, diğer alanların aksine AB Ülkelerindeki oranların az da olsa üstünde bulunmaktadır. Dikkat çekici bir diğer husus da, kadınların dünya genelinde en az tercih ettikleri alan olan, Mühendislik Bilimleri alanında, Türk kadınlarının oranının, AB Ülkelerindeki oranın çok üzerinde olmasıdır.

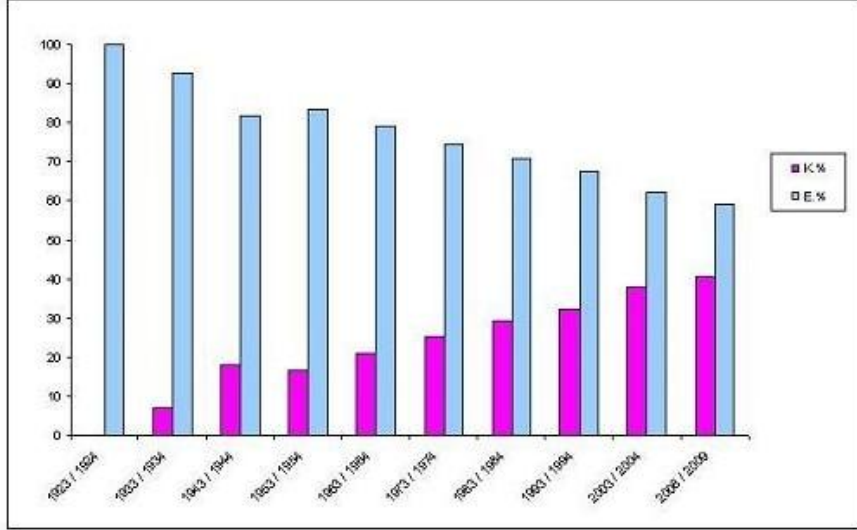
2006 Kasım ayında UNESCO tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarını açıklayan, “Bilimde Kadın” başlıklı makalede, araştırma konusu 89 ülkeden yalnızca % 17-18’inin bilimde kadın-erkek eşitliğini sağladıkları belirtilmiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri dâhil olmak üzere, gerekli verilerin elde edilmesi mümkün olmayan bazı ülkeler çalışma dışı bırakılmışlardır.

Kadın akademisyen oranı, bir Güney Doğu Asya ülkesi olan Myanmar’da % 85, Batı Afrika Adalarında bulunan Cape Verde’de % 52, Azerbaycan’da % 51 ile en yüksektir. Gine, % 6, Hindistan % 10 ve Macau %11 ile oranın en düşük olduğu ülkelerdir. Türkiye, % 36’lık oranla, % 30’luk ortalamanın üstünde yer almıştır.

Dünyada akademisyen kadınların statüleri ile ilgili olarak yapılan belki de en yeni çalışma, Avrupa Komisyonu’nun 7. Çerçeve Programı kapsamında gerçekleştirilmiş ve İstanbul Teknik Üniversitesi, içinde Macaristan’dan üç, Estonya, Finlandiya, Avusturya ve İtalya’dan birer üniversitenin katıldığı “Cam Tavanın Ötesinde” adlı araştırmada yer almıştır. Araştırma sonuçlarında, A,B,C sınıfı öğretim elemanlarının, A sınıfı öğretim elemanlarına oranını gösteren “Cam Tavan İndeksi”, Avrupa Birliği Ülkeleri’nde ortalama olarak 2,1 iken, ülkemizde 1,1 olarak bulunmuştur (2008-1;136). Bu indeksin hesaplanmasında eş kriterler alınmadığı rahatlıkla söylenebilir, çünkü 11-12-13 Kasım 2008 tarihlerinde İTÜ’de yapılan aynı adlı konferansa katılan yabancı kadın rektörler bu kriterleri ülkemizdeki kriterlerden farklı biçimde ifade etmişlerdir. Zaten araştırma sonuçlarındaki çelişki de hata ihtimalini güçlendirmektedir. 2004 yılında profesör oranı % 20’yi aşan ülkeler Türkiye, Romanya, Litvanya, Portekiz ve Finlandiya’dır. Geri kalan 25 ülkenin Avrupa Komisyonu’na hedef gösterilen % 25’lik orana ancak 2010 yılında ulaşmaları beklenmektedir (2008-1;8). Buna göre ülkemizde kadınların bilime, gelişmiş ülkelerdeki kadınlara göre daha yüksek oranda katıldıkları rahatlıkla söylenebilir. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir husus, evrensel kriterlerin saptanmasında bir standart oluşturulma gerekliliğidir.

Ülkemizde yüksek öğrenimle ilgili istatistiklerin YÖK tarafından büyük bir titizlikle tutulmasının, ne denli önemli ve memnun edici olduğu açıktır. Ancak bu da, YÖK’ün kuruluş tarihi olan 1983 yılından sonrası için mevcuttur. Türkiye İstatistik Kurumu verileri de ayrıntılı olmasa da gerekli bilgileri içermektedir.

Grafik.1 Yükseköğretim Kurumlarında Kadın Öğretim Elemanlarının Dağılımı (%)



Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler 1923-2009, Yükseköğretim Kurumlarında; Okul ve Cinsiyetlerine Göre Öğretim Elemanı, Öğrenci ve Diploma Alanların Sayısı.

Kadın akademisyenlerin oranı, Cumhuriyet'in kurulduğu yıl sıfır iken, doğrusal bir artışla 2009 yılında % 41'e ulaşmıştır. Bu tabloda dikkat çekici olan, Cumhuriyet'in ilk 10 yılında % 0'dan %7.14'ye çıkan kadın akademisyen oranındaki artışın, 1933 Üniversite Reformundan sonra, 1933-1944 yılları arasında zirveye ulaşmış olmasıdır (Bk. Grafik.1).

Cumhuriyet'le birlikte kadının bilimde daha çok yer alabilmesinin nedeni ve bu konuda uygulanan politikaların sonucunu belirleyen bir çalışma, durumu şöyle özetlemektedir:

“Cumhuriyet ideolojisini oluşturma sürecinde, ülkenin geliştirilmesi ve dönüştürülmesinde kadın-erkek tüm ulusun yan yana çalışması hedeflendiğinden, kadın eğitime azami önem verilmiştir. Okullar açılması ve kızların okuması için gösterilen özenin sonuçları birkaç yıl sonra meyvesini vermiş, 1937-1938 öğretim döneminde, kız öğrencilerin sayısı ortaokullarda Cumhuriyetin ilk yılındakinin 15 katına, liselerde 12 katına çıkmıştır (Sakaoğlu, 2003; 209)”.

İlerleyen yıllarda kaydedilen aşamayı da Remziye Hisar'ın şu sözleri açıkça göstermektedir:

“Mütareke yılları, biz kadınların meslek seçiminde fazla şanslı olmadığı yıllardı. Bizim kuşağın okuma tutkusu, tarihimizin bu mücadeleli günleri bilindiğinde anlaşılabilir ancak. Kadınların sadece öğretmenlik yapabildiği gençlik günlerime dönüp baktığımda ne çok yol aldığımızı daha iyi görüyorum (Oralalp, 1995; 63)”.

Kadın ve bilimle ilgili neredeyse tüm makalelerde kendisine atıf yapılan Feride Acar'ın, kadınların akademik çevredeki bulunuşları ve alanlara göre dağılımları ile ilgili tespitleri şöyledir:

“Kadınlar prestijli ve ödüllerin yüksek olduğu alanlarda sayıları az iken koruyucu ve teşvik edici kamu politikalarından ve destekleyici sayılabilecek kültürel değerlerden, yararlanabilseler de, bu tür politika ve değerlerin kurumsallaşmadığı toplumsal ortamlarda, varlıkları büyüdükçe cinsiyete dayalı engelleme ve ayırıcı uygulamalarla giderek artan boyutlarda karşılaşmaktadırlar.

Sağlık bilimleri ve hukuk gibi alanların içyapılarına ve alt dalları arasındaki dağılımlara bakıldığında ülkemizde rekabetin yoğun, ödüllerin yüksek olduğu bu alanlarda kız-erkek öğrenci dağılımlarında kızlar aleyhine bariz şekilde artan eşitsizlikleri saptamak mümkündür. Örneğin sağlık bilimlerinde kızların hemşirelikteki yoğunluğu, ya da tıpta ihtisas alanları itibariyle “kadına uygun” diye nitelenecek alanlarda (pediatri gibi) fazla, buna karşın çok defa daha prestijli ve kazançlı olan alanlarda (cerrahi gibi) görece az bulunmaları, ya da yüksek oranda kadın doktorun “jinekoloji” ihtisası yapmasına karşın kadın araştırma görevlilerinin görece azlığı engelleyici cinsiyetçi tutumlarının varlığının belirtileridir” (Acar, 1996; 204).

Kanımcı kadınların bir alanda var olup olmadıkları kadar önemli olan husus bu varlığın niteliğidir. Kadınların yüksek öğrenim kurumlarında “uzman”, “okutman” gibi kariyer niteliği kısıtlı, önu kapalı unvan kademelerinde yığılma göstermeleri ki, ülkemizde “uzman”ların % 43’ü, okutmanların % 54,4’ü kadındır” (Acar, 1996; 206).”

Kadın akademisyenlerin dağılımı ile ilgili genel çerçevenin daha iyi anlaşılabilmesi için, bugüne kadar yapılan araştırmalar çok önemlidir ve bu araştırmaları yapanlarca ileri sürülen fikirler de dikkate alınarak, bir ön çerçeve ve hareket noktası olarak kabul edilmelidir. Bununla birlikte, ilerleyen yıllarda geçirilen yapısal ve sosyal değişimlerin, eğitime yansımaları sonucunda, yapılan tespitlerin yerinde ve hâlen geçerli olup olmadığının irdelenmesi gereklidir. Bu nedenle son dağılımların incelenmesi ve resme daha yakından bakılabilmesi amacıyla örnek seçilen üniversitelerde çalışan akademisyenlerle ilgili veriler dikkate alınarak ayrıntılandırılması uygundur. Eskişehir Üniversiteleri, bünyelerinde tüm bölümleri barındırmalarının yanında, buldukları konum itibariyle hem doğu, hem de batı üniversitelerinin özelliklerini taşıdıkları ve evreni en iyi temsil edebilecekleri için örnek alınabilir.

2008-2009 öğrenim yılı itibariyle bölümlere göre yapılan değerlendirmeler şöyledir (2009-4;3-18):

Eczacılık Fakülteleri, %55'lik mezun olan kız öğrenci ve %73'lük kadın öğretim elemanı oranı ile kadınların oranının en yüksek olduğu alandır.

Bunu, hem kız öğrenci, hem de öğretim elemanı oranı % 61 olan ve öğretim elemanı oranı açısından ikinci sırada yer alan Mimarlık Fakülteleri izlemektedir.

Mimarlık alanının tercihiyle ilgili olarak bir araştırmacının tespiti şöyledir:

“İlk kuşak kadın mimarların, mimarlık mesleğini seçme nedenlerinin başında aile kökenlerinin ileri sürülmesi oldukça ilginçtir. Bu çerçevede, kendileri için gurur kaynağı olan saraya veya bazı beyliklere uzanan aile kökenleri ile asker ve mühendis olan akrabaların varlığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Ailesinde ressam, şair, vb. sanatçı yakınları bulunanlar, mimarlık mesleğinin bir sanat dalı, diğer taraftan mühendis, asker, vb. akrabaları bulunanlar mimarlığın bir mühendislik dalı olması nedeniyle bu mesleği tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Özgüven, 2005; 48)”.

Kadınların ağırlıklı olarak işgal ettikleri ilk iki sıradaki mesleğin, esnek çalışma saatlerini mümkün kılması ve kendilerinin işvereni olma ayrıcalığını sağlayabilmesi dikkat edilmesi gereken bir husustur. Kadınlar, mesleklerini seçerken toplumsal cinsiyetin kendilerine yüklediği ağır sorumlulukları dikkate alıp, kendilerine zaman yaratmak istiyor olabilirler. Bunun bir diğer nedeni, erkek egemen çalışma ortamlarından kaçıyor olmaları da olabilir.

Üçüncü sırada %71'lik mezun öğrenci oranı ile öğrenci oranı Eczacıliktan yüksek olan, ancak %52'lik öğretim elemanı oranı ile öğretim elemanı oranı Eczacılık ve Mimarlıktan sonra gelen Edebiyat Fakülteleri bulunmaktadır.

Dişçilik Fakültelerindeki mezun öğrenci oranı %55 ve öğretim elemanı oranı %52'dir.

Fen Fakülteleri, %55'lik mezun olan kız öğrenci ve %51'lik öğretim elemanı oranı ile beşinci sırada yer almaktadır.

Dil-Tarih Fakülteleri, %67'lik mezun olan kız öğrenci ve %50'lik öğretim elemanı oranı ile Fen Fakültelerini izlemektedir. Bu, kadınların dil alanında çok buldukları hakkındaki yaygın kanının değişmesine yol açabilecek bir sıradır. Ayrıca dil konusu, değerlendirmeler yapılırken en sorunlu alanlardan biri olarak görülmektedir. Genel değerlendirmelere dayanarak yapılan varsayımların doğruluğu irdelenip, örnek alınan Anadolu Üniversitesinin personel dağılımına yakından bakıldığında, uzun yıllar geçerliliğini korumuş gibi görünen bir varsayım, hiç de gerçekçi görünmemektedir. Bu varsayım, yukarıda da verilen, Feride Acar'ın ileri sürdüğü ve yıllarca sayısız atıf almış olan makalesinde belirttiği, kadınların nicelik

olarak yüksek oldukları dil alanında, nitelik olarak varlık gösteremedikleridir. Acar, kadınların profesörden, yardımcı doçente uzanan üst akademik statülerde az bulduklarını belirtmekte ve alt akademik statü olarak kabul edilen okutmanlık gibi alanlarda yoğunlaştıklarını ileri sürmektedir. Bu durumun, kadınların önlerine çıkarılan engellerden kaynaklandığını ima etmektedir. Ona atıf yapan bir başka akademisyen de okutmanlığı “yardımcı kadınısı bir statü” olarak tanımlamıştır (Köse, 1998;396). Bir konuda yargıya varmak için soruna belirli bir açıdan bakmak yanılığara yol açabilmektedir. İstatistiksel değerlendirmeler yapılırken kadınların dil alanında eğitim almayı tercih ettikleri gerçeği göz ardı edilmemelidir. Örneğin bütün hekimler, ya da mühendisler akademisyen olmamaktadır, çünkü asıl çalışma alanları üniversiteler dışındaki sağlık kurumları ve kamu sektörü, ya da özel sektördür. Böylece alt akademik statü olarak tanımlanan kadrolarda bulunmamaktadırlar. Oysa dil alanında eğitim alanların en yoğun olarak istihdam edildikleri yer, orta dereceli öğretim kurumlarından sonra üniversitelerdir. Bir üniversitede okutman olarak görev alanlar, daha başlangıçta akademik statülerinin değişmeyeceği gerçeğini kabul ederek göreve başlamaktadırlar. Yoksa ilerlemeleri kadın oldukları için engellenmemektedir. Ayrıca işsizliğin boyutlarının her geçen gün arttığı bir ortamda erkeklerin, önu kapalı diye bir görevi kabul etmemeleri de çok akla yakın gelmemektedir. Akademik statülerine göre kadınların durumları hakkında daha ayrıntılı çalışmaların yapılması ve konunun çok yönlü olarak ele alınması gereklidir. Anadolu Üniversitesinin tüm okutman kadroları incelendiğinde Beden Eğitimi ve Sivil Havacılık Yüksek Okulu okutman kadrolarının % 60’ından fazlasını erkeklerin işgal ettikleri görülmektedir. Bazı alanlar kadınların, bazıları erkeklerin yoğunlukla tercih ettikleri alanlardadır ve bunlarla ilgili iş bulma şansı üniversitelerde daha yüksek olabilmektedir.

Güzel Sanatlar Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %56 ve öğretim elemanı oranı %47’dir. Kadınların, estetik anlayışlarına ve yaratma güdülerine hitap eden bu bölümlerde yoğun olarak bulunmaları da doğal görünmektedir.

İktisat Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %34 ve öğretim elemanı oranı %45’dir.

Siyasal Bilgiler Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %40 ve öğretim elemanı oranı %42’dir.

Tıp Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %43 ve öğretim elemanı oranı %41’dir. Kadının statüsü ile ilgili en çok çalışma yapılan Tıp alanında, disiplinin içinde bulunanların çalışmalarına göre, alanın seçiliş nedeni ve sorunları şöyledir:

“Doktorlar, tıp mesleğini, prestijli, hem kazanç, hem iş bulma açısından ekonomik olarak avantajlı oluşu ve insani yönü nedeniyle seçmektedirler” (2000;109).

ATO Yönetim Kurulu üyesi Dr. Figen Şahbaz, odalarına kayıtlı 12.133 hekimden %33'ünün kadın olduğunu ve dermatologların %68'inin, anesteziistlerin %58'inin kadın hekimler olduğunu belirtmiştir. Bu alanların tercih nedenini, diğer alanlardan biraz daha rahat, nöbeti olmayan dallar olmaları nedeniyle, bu branşlarda çalışanların daha az yorulmalarına ve ev işlerine vakit ayırmaya olanak sağlamasına bağlamıştır (Ergüzelöglü, 2007).

Profesör olduğu 1982 yılına kadar, bölümünde hiç kadın profesörün bulunmadığını belirten jinekolog Prof. Dr. Sevim Dinçer Cengiz, bu durumu, karar mekanizmasında yer alan erkeklerin, kadınların daha yakın hissettikleri için hemcinslerini tercih edecekleri endişesiyle engellemelerine bağlamıştır (Cengiz; 2004).

Tıbbi Etik alanındaki araştırmalar da, kadınlara özellikle belli uzmanlık dallarının uygun görülmesi olduğunu ve erkeklerin dominant oldukları uzmanlık alanlarında desteklenmediklerini, cerrahi bilimlerin hem kadroları, hem de değer sistemleri bakımından erkek egemen bir alan olduğunu ortaya koymaktadır (Çobanoğlu-Aydoğdu, 2004;228).

Kadın hekimlerin, alan seçme konusundaki büyük sorunlarının, Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS)'nın yürürlüğe konulmuş olması ile çözüldüğünü düşünen hekimler var olduğu gibi (Ergüzelöglü, 2007), bu düşüncenin doğru olmadığını savunanlar da bulunmaktadır:

“Uzmanlık alanına girişte her ne kadar TUS, ayrımcılığı bir dereceye kadar önleyip kadına ve erkeğe eşit şans sağlıyor gibi görünse de, kadınlar aleyhine belirgin bir cins ayrımı vardır. Kadınların tüm branşlarda erkekler kadar başarılı olabileceği düşünülse dahi, bazı uzmanlık alanları (ortopedi, cerrahi, üroloji, nöroşirürji) kadına uygun görülmemektedir. Bu nedenle kız öğrenciler TUS öncesi seçim konusunda profesörleri tarafından ayrımcı bir görüşle yönlendirilmektedirler. Bazen engellemelere rağmen sınavı kazanıp uzmanlık eğitimi alanlar ise, akademik kariyer yapmak istediklerinde zorluklarla karşılaşmaktadırlar” (2000; 112).

Özellikle sağlık alanında cinsiyetçi tutumlar nedeniyle kadınların bazı alanlarda çalışma şanslarının olmayışı savı, yakın zamana kadar geçerliğini sürdürmüştü de, günümüzde özellikle TUS sınavı nedeniyle bu durumun değişmiş olduğu -tümüyle değişmediğine dair görüşler bulunmakla birlikte- gözlemlenmiştir. Örnek olarak alınan ESOGÜ Tıp Fakültesi Ortopedi ve Travmatoloji Bölümünde hiç kadın öğretim elemanı bulunmamaktadır. Buna karşılık Genel Cerrahi Bölümünde 27 akademisyenin 2'sinin, Kadın Hastalıkları ve Doğum Bölümünde 20 akademisyenin 6'sının kadın olduğu, kadın akademisyenlerin tümünün TUS sınavı sonrası göreve geldikleri tespit edilmiş, araştırma görevlisi olan bu gençler, kendilerinin örnek alacakları bir hemcinslerinin bulunmayışından yakınmışlardır.

Eğitim Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %57 ve öğretim elemanı oranı %41'dir. Bir kadın mesleği olarak nitelenen öğretmenlik eğitiminin verildiği fakültelerin akademik kadrolarında, kadınların görece az yer alışı araştırılması gereken bir durumdur.

Fen-Edebiyat Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %55 ve öğretim elemanı oranı %38'dir.

Hukuk Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %50 ve öğretim elemanı oranı %37'dir.

Mühendislik Mimarlık Fakültelerinin mezun öğrenci oranı %27 ve öğretim elemanı oranı %32'dir. Yani, dünyada kadınların en az buldukları Mühendislik alanında, Türk kadınları dünya ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. 2005 yılında uluslararası bir sempozyum için yapılan alan çalışması, ülkemizde kadın mühendisler hakkında ayrıntılı olarak yapılan, neredeyse ilk çalışmadır. (Daha önce ODTÜ Kadın Araştırmaları Merkezinde yapılmış olan bir lisansüstü çalışması mevcutsa da, meslek dışından biri tarafından gerçekleştirildiğinden çok sınırlı alana ulaşmış, ama yol açıcı olmuştur.) Gemi inşa mühendisliği gibi en yeni mühendislik alanlarında çalışan mühendisleri de kapsayan ve çalışmanın dayandırıldığı ankette, mesleği neden seçtikleri konulu soruya, özel sektörde çalışanların %41'i, üniversite ve devlet sektöründe çalışanların %33'ü "yeteneklerine uygun olduğu için" cevabını verirken, üniversitelerde çalışanların %33'ü, kamuda çalışanların %6'sı ve özel sektörde çalışanların %29'u, "saygın olduğu için" cevabını vermişlerdir (Naymansoy-Öztürkcan, 2005; 452). Bu durum, Türk kadınının mesleğini gittikçe artan bir oranda yeteneklerini ve koşulları göz önünde bulundurarak ve zorlukların üstesinden gelme kararlılığıyla seçtiğine bir işarettir. Türk kadını artık mühendislik alanında vardır ve varlığını pekiştirmeye kararlıdır.

Veterinerlik Fakülteleri, %15'lik mezun öğrenci ve %28'lik öğretim elemanı oranı ile kadın akademisyenlerin en az bulunduğu alandır.

İlahiyat Fakülteleri ise %63'lük mezun öğrenci oranı ve %05 öğretim elemanı oranı ile kadınların akademisyen kadrolarda neredeyse hiç bulunmadığı bir alandır.

Bazı akademik alanlardaki istatistiklerin zaman içinde farklılık gösterdikleri açıkça görülmektedir. Genel olarak ele alındığında, Sağlık Bilimleri ile Dil ve Edebiyat Alanları kadın akademisyenlerin, sayısal olarak en yüksek bulunduğu alanlardandır. Bu sonuç daha önceki araştırma bulguları ile tutarlık göstermekle birlikte, Dil ve Edebiyat tercihlerinde gerileme gözlenmektedir.

Sınıflama yapma zorlukları dikkate alındığında da bazı sorunlar olduğu görülmektedir. Örneğin, Sağlık Bilimleri içinde olduğu düşünülen veterinerlik alanında kadın akademisyenlerin varlığının hissedilmediği daha önceki çalışmalarda

da belirtilmiştir (Köse, 1998; 395). Yine birlikte mütalaa edilen, Mühendislik ve Mimarlık alanlarına ayrı ayrı bakıldığında kadın akademisyen oranlarının en yüksek ve en düşük olduğu alanlardan olduğu görülmektedir. Mühendislik eğitimi veren ilk üniversite olan İTÜ'den ilk mezun olanların mimar-mühendis unvanı almalarına karşın, günümüzde mimarlık alanının sanatla ilgili bölümler arasında sayılması görüşü bulunmaktadır.

Bilim kadınlarının başarılı olup, katkı verdikleri alanların tespiti için TÜBİTAK ve TÜBA Ödüllerini alanların dağılımı incelendiğinde (bk. Tablo: 2,3) en çok varlık gösterdikleri alanlar şöyle belirlenebilir:

TÜBİTAK tarafından verilen Bilim Ödüllerinden, Biyolojik Bilimler alanında verilenlerin üçte birini ve Sağlık Bilimleri alanında verilenlerin beşte birini kadın akademisyenler almıştır. Astronomi ve Uzay Bilimleri alanında bugüne kadar verilen tek ödül de, bir kadın akademisyen almıştır. Hizmet Ödüllerinin ancak % 8'ini kadınların almış olması ise hayli düşündürücüdür. Teşvik Ödüllerinde yarıya yakın oranla Biyolojik Bilimler önde gelmekte, bunu dörtte bir oranla Kimya ve beşte bir oranıyla Sağlık Bilimleri izlemektedir. Sayısal olarak en çok teşvik ödülü Sağlık Bilimleri alanındadır.

TÜBA tarafından, yönetim, organizasyon ve işletme gibi yeni sayılabilecek branşlarda verilen ödüllerin tümünü, Psikoloji alanında verilen ödüllerin yarıdan fazlasını kadınlar almıştır. Özellikle psikoloji alanında, ödül alanların birlikte çalışan gruptan olması nedeniyle, bir ekolleşmeden söz etmek olasıdır. Arkeoloji de yaklaşık üçte birlik bir oranla kadınların varlık gösterdiği bir disiplindir.

Türk kadın akademisyenlerin, geçmişi en eski olan bilim alanlarında varlık gösterdikleri gibi, yeni oluşan alanlarda da söz sahibi oldukları, aldıkları ödüllerden de anlaşılmaktadır.

Tablo.2 TÜBİTAK ÖDÜLLERİ (2007 itibarıyla)

BİLİM DALI	BİLİM		HİZMET		TEŞVİK		TOPLAM	
	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın	Toplam	Kadın
Astronomi ve Uzay Bil.	1	1			3	-		
Biyolojik Bilimler	9	3	1		7	3		
Fizik	23	1			59	1	2	
Kimya	17	1	2		28	7		
Matematik	10	-			18	2		
Mühendislik Bilimleri	37	1			111	16	14	
Sağlık Bilimler	34	7	4		96	23	24	
Su Ürünleri					1	-		
Tarım ve Ormancılık	3	-			13	-		
Veteriner ve Hayvancılık	1	-			8	-		
Yer Bilimleri	4	-			12	-		
Genel Toplam	139	14	10	7	356	52	15	73

Kaynak:TÜBİTAK

BİLİM DALI	BİLİM						HİZMET						TEŞVİK						TOPLAM					
	Toplam		Kadın		%		Toplam		Kadın		%		Toplam		Kadın		%		Toplam		Kadın		%	
Arkeoloji							1	-					2	1					3	1				
Dilbilim							1	-											1	-				
Eğitim Bilimleri							1	-					1	-					1	-				
Ekonomi																			5	1				
Felsefe							5	1											1	-				
Hukuk							1	-											1	-				
İktisat	2	-					1	-				13	3					16	3					
İngiliz Dili ve Edebiyatı							1	-											1	-				
İşletme													2	2					2	2				
Kamu Hukuku							1	-											1	-				
Kültür Tarihi							1	-											1	-				
Medeni Hukuk							1	-											1	-				
Psikoloji	1	1					2	1					2	1					5	3				
Sanat Tarihi							1	-											1	-				
Siyaset Bilimi							2	-											2	-				
Sosyoloji													1	-					1	-				
Şehircilik	1	1																	1	1				
T.C. Tarihi							1	-											1	-				
Tarih	3	1					1	-					1	-					5	1				
Türk Dili ve Edebiyatı	1	-					2	-											3	-				
Türk Folk. ve Halk Ed.	1	-																	1	-				
Uluslararası İlişkiler													1	1					1	1				
Yönetim Organizasyon													1	1					1	1				
Yunan Dili ve Edebiyatı							1	-											1	-				
Genel Toplam	9	3					24	2				24	9					57	14				26	

Kaynak: TUBA

V. SEÇKİN TÜRK BİLİM KADINLARI

Sağlık Bilimleri alanında ilk Türk kadın hekim, Almanya'dan mezun olan Safiye Ali (1891-1952)'dir. Ülkemizde tıp eğitimi yapan ve bu hakkı alabilmek için çok ciddi emek veren ilk kadın hekimler de Müfide Küley ile Hatice Bodur'dur. Onların izinden gelen pek çok kadın hekim, yurt dışında bulunup araştırmalar yapmış, çeşitli ödüller almış ve yeni bölümler ya da kurumların oluşturulmasında öncü roller üstlenmişlerdir. Sağlık Bilimleri alanında katkı vermiş en önemli bilim kadınları şunlardır:

Müfide Küley (1899-1995), İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesinde başladığı öğrenimini Tıp Fakültesinde sürdürebilmek için defalarca Darülfünun Emini (rektörü) Dr. Besim Ömer Paşa'ya dilekçe vermiş, uzun mücadelelerden sonra Tıp tahsili yapmayı başarmıştır. Tıp alanında akademik kariyer yapan ilk Türk kadınıdır. 1937 yılında "Zehirlenmeler" adlı bir el kitabı yazmış ve bu kitap üç baskı yapmıştır. Üçüncü baskı, "İç hastalıkları Ders Kitabı" adlı seri bir eserin zehirlenmeler bölümünü oluşturmuştur (Diñç-Etker, 1998;73). Prof. Dr. Neşet Ömer Beyin asistanı olarak dâhiliye bölümünde çalışmaya başlamış, 1936 yılında Haydarpaşa Numune Hastanesi açıldıktan sonra bu hastanede, Dâhiliye Mütchassısı Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın muavinliğini yapmıştır. 1940'lı yılların başında hocası, ona diyet kitabı yazmasını önermiş ve kitabın içermesi gereken bölümleri de belirtmiştir. 1942 yılında basılmış ve sonra iki baskısı daha yapılmış olan bu kitap, diyetle tedavi gerektiren iç hastalıklarına dair bilgi vermekte, bu hastalıklara ait diyetlerde Türk yemeklerinin tarifini ve her yemekte kullanılan yiyecek maddelerinin vereceği kalori miktarlarını gösteren cetvelleri içermektedir. Üniversitede çalıştığı süre içinde idari görevlerde bulunmuş, birçok baskısı yapılan beş kitap yazmış olan Küley'in tıp alanına katkıları meslektaşlarınca daha ayrıntılı olarak belirtilebilir. Ancak kesin olan, onun kadınların tıp tahsili yapmaları için yolun açılmasında gösterdiği kararlı çabası ve bu konudaki katkısıdır. Akademik yaşamda yer alan ilk kadınlardan ve yeni bir bölümün kurulmasındaki öncülerden biri olmuştur.

Hatice Bodur (1902-1993), 1923 yılında İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Kimya Şubesini "pekiyi" derece ile bitirmiştir. Kimyager göreviyle girdiği Darphane Kimyahânesinde 1929 yılına kadar çalıştıktan sonra, aynı yıl Fen Fakültesi Fizik-Kimya-Biyoloji bölümünde asistan olmuş ve 1931 yılında Tıp Fakültesine kaydolmuş ve 1936 tarihinde "pekiyi" derece ile mezun olmuştur. 1940 yılında Biyokimya dalında, 1943 yılında Kulak Burun Boğaz dalında ihtisaslarını tamamlamıştır. 1943 yılında İstanbul Üniversitesi tarafından Leipzig Üniversitesi Fizyolojik Kimya Enstitüsüne gönderilmiş ve orada Prof. Dr. Karl Thomas'ın yanında dallanmış yağ asitleri üzerinde çalışmıştır. 1945 yılında savaş nedeniyle orada bulunan diğer öğrencilerle birlikte İsviçre'ye gönderilmiş, orada Züriç Üniversitesi Fizyolojik Kimya Enstitüsünde Prof. Bernhard'ın yanında, deuterium izotopu ile E vitamini ve fenil alkil yağ asitleri hakkında çalışmalar yapmıştır. 1954 yılında Profesörler Kurulu kararı ile protein ve elektroforez üzerindeki yenilikleri

öğrenmek üzere İsviçre'ye gönderilmiştir. Basel'de Fizyolojik Kimya Enstitüsünde yine Prof. Bernhard'ın yanında C izotopları ve oksalik asit üzerinde, daha sonra Cenevre'de Fizyolojik Kimya Enstitüsünde Prof. Favager'in yanında C izotopları ile glukoz metabolizması ve yağ asitleri üzerinde çalışma yapmıştır. Çok iyi derecede Almanca, Fransızca ve İngilizce bilen Bodur'un yerli ve yabancı dergilerde yayınlanmış özellikle lipid metabolizması ve plikoproteinler ile ilgili çok sayıda makalesi bulunmaktadır (Burçak, 1998;100). 1967 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi açıldığında, 73 kişilik öğretim kadrosunda yer alan 4 kadından biri olmuştur. Türkçe, Almanca ve Fransızca dillerinde 36 adet araştırması yayınlanmıştır.

Kâmile Şevki Mutlu (1906-1987), İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesinden 1930 yılında mezun olduktan sonra, aynı fakültede asistan olarak göreve başlamıştır. 1945 yılında Ankara Tıp Fakültesi açıldığında ilk dersi veren hoca olduğu gibi, ülkemizin ilk kadın patologudur. 1954 yılında Türkiye'nin ilk elektron mikroskobu laboratuvarı, onun yönetimindeki Ankara Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Kürsüsünde açılmıştır. Berlin'de yaptığı çalışmalarda Chromaffine hücrelerinin verifikasyonu için geliştirdiği metot, "Şevki Tekniği" veya "Şevki Metodu" adıyla anılmaktadır. Mesleğinde gösterdiği titizliği ve duyarlılığı toplumsal sorumluluğu konusunda da göstermiştir. Atatürk'ün naaşı Etnografya Müzesinden Anıtkabir'e nakledilirken tahnit görevini yerine getirerek tarihi ve ulusal bir hizmette bulunmuştur.

Fatma Perihan Çambel (1909-1987), 1934 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirmiş 1936 yılında patoloji uzmanı olmuştur. 1938 yılında Vakıf Gureba Hastanesi Patolojik anatomi şefi iken, Prof. Dr. Hulusi Behçet'in yazdığı "Klinikte ve Pratikte Frengi Teşhisi ve Benzer Deri Hastalıkları" adlı kitabın "Deri Uurlarının Histopatolojisi" adlı bölümünü, Ord. Prof. Dr. S. Oberndorfer ile birlikte yazmıştır. 1947 yılında Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumunun kuruluşuna öncülük etmiştir. Belçika Devlet Bakanlığında "Altın Madalya", Prens Leopold'dan "Commandeur" unvanı ve "Merië Social de Belgique" nişanını almıştır. Ayrıca 1983 yılında, Amerikan Kanser Kurumu kendisine "Onursal Üyelik Payesi" vermiştir.

Asuman Baytop (1920), İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Eczacı Mektebini bitirdikten sonra, Zürih Üniversitesinden doktora derecesi almıştır. Farmakognozi alanında akademik derece alan ilk Türk kadınıdır (Çubukçu, 1998;341). Emekli olduğu 1987 yılına kadar, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi bünyesinde kurulan Farmasötik Botanik Kürsüsü direktörlüğünü yürütmüştür. Bilim Tarihi ile ilgili araştırmalar yapmış, bunun yanında 1978 yılından itibaren Med-Checklist (Akdeniz Ülkeleri Florası), 1983 yılından itibaren de Atlas Florae Europaeae (Avrupa Florası Atlası) projelerinde ulusal danışmanlık yapmıştır. Türkiye florası üzerinde yoğun çalışmalar sürerken, gelişme durumundaki İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Herbaryumunun kodu ISTE

olan 60.000 örnekli sayılı herbaryumlardan biri haline gelmesine ciddi katkı vermiştir. Herbaryumun çalışmaları kapsamında 4 tür ve 1 alttürü isimlendirmiş ve bazı türler de adına isimlendirilmiştir.

Ayhan Okçuoğlu Çavdar (1930), Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdikten sonra, aynı üniversitede Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Kürsüsünde ihtisas yapmış, daha sonra Fullbright bursu ile Washington Üniversitesinde araştırmacı olarak çalışmıştır. 1961 yılında Amerikan Pediatri Akademisinden Board sertifikası almış, Amerika Birleşik Devletlerindeki çeşitli Pediatrik Onkoloji merkezlerinde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. 1969 yılında NATO bursu ile Montreal Mc Gill Üniversitesi Hematoloji-Onkoloji Departmanında ziyaretçi profesör olarak çalışmıştır. TÜBA Şeref Üyesi olarak çalışmalarının sürdürmekte olan Çavdar'ın, aldığı sayısız ödülün sonuncusu, 2007 yılında Brüksel'deki Pasteur Enstitüsünde kurulu olan INCTR tarafından, kanser alanındaki katkıları ve özellikle çocuk kanserleri disiplini Türkiye'de kurması nedeniyle verilmiştir. Uluslararası Onkoloji Ödülleri'nden biri olan "Nazlı Gad-el-Mawia Ödülü" adlı bu ödül, sınırlı olanakları olan ülkelerde çalışan ve kanser kontrolünde büyük katkıları bulunan bilim insanlarına verilmektedir. TÜBA kurucu başkanı olan Çavdar, başkanlığı sırasında gerçekleştirdiği sayısız projeye ek olarak, bu kurumda bir gelenek oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmış, bilim bilançomuzun çıkarılması yönünde gayret göstermiştir.

Türkan Saylan (1935-2009), SSBY Lepra Hastanesinin 21 yıl başhekimliğini yapmış ve çalışmaları sayesinde 15 yıl içinde Türkiye'de cüzzam hastalığı tamamen bitmiştir. 2006 yılına kadar Dünya Sağlık Örgütü'nün Lepra konusunda danışmanlığını yapmıştır. Uluslararası Lepra Birliği'nin (ILU) kurucu üyesi ve Avrupa Dermato -Veneroloji Akademisinin ve Uluslararası Lepra Derneğinin de üyesi olmuştur. Tıp dışında eğitim alanındaki çabaları nedeniyle 1986 yılında "Uluslararası Gandhi Ödülü"nü almıştır. Ciddi hastalığına rağmen, ülkemizin kalkınması ve özellikle kızların eğitimleri için çalışmalarını ölünceye kadar aralıksız sürdürmüştür.

Toplumsal Bilimler alanında önemli yeri bulunanlardan ilki olan Halide Edip Adıvar (1884-1964), İstanbul'da doğmuş ve Üsküdar Amerikan Kız Kolejini bitirmiştir. Dönemin tanınmış kişilerinden felsefe, sosyoloji, edebiyat, matematik ve Arapça dersleri almış, 1908'de gazetelerde yazarak kadın hakları konusunda çalışmış, Dârülmüallimat ve Kız İdadisinde pedagoji ve tarih öğretmenliği ve Vakıf Kız Okulları müfettişliği yapmıştır. 1918-1919'da İstanbul Edebiyat Fakültesinde Garp Edebiyatı müderrisi olmuştur. Romanlarında önce aşk temasını ve kadın psikolojisini işlemiş, sonra Türkçülük ve milliyetçilik konusunda yazmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun "Sinekli Bakkal" adlı romanını, kendi sanatında olduğu kadar, Cumhuriyetten sonraki gerçekçi roman çizgisinde de görülen önemli dönemeçlerden biri saymıştır (Karaalioglu,1982: 56). 1943 yılında "CHP Roman

Armağanı”nı kazanmış olan ve İngilizce’ye de çevrilen bu roman, dünya basınında geniş yer ve övgü almıştır.

Afet İnan (1908-1985), Bursa Kız Öğretmen Okulunu 1925 yılında bitirmiş, meslek ve durumu ile yakından ilgilenen Atatürk sayesinde, İsviçre'nin Lozan şehrine Fransızca öğrenmeye gönderilmiştir. Daha sonra, İstanbul'da Fransız Kız Lisesi (Notre Dame de Sion)'nde öğrenimini sürdürmüştür. Gazi Döneminin dış politikasının ve Kemalist Tarih Görüşünün temellendirilmesi için yapılan çalışmalarda yer alan tek kadındır. Türk Tarihi ile Türkiye Tarihini ve bunlarla ilgili konuları incelemek ve elde edilen sonuçları her türlü yolla yaymak amacıyla kurulan Türk Tarih Kurumunun kuruluş çalışmalarında yer almış ve orada uzun yıllar asbaşkanlık yapmıştır.

Behice Boran (1910-1987), Fransız okulunda başladığı öğrenimini Arnavutköy Amerikan Kız Kolejinde sürdürmüş ve o zamanki İstanbul Darülfünununda felsefe eğitimi görmüştür. Amerikalı bir hocasının aracılığı ile Michigan Üniversitesinde sosyoloji doktorasını yapmak üzere gitmiş, 1939'da yurda dönmüş ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine doçent olarak atanmıştır. Meslektaşlarından Aytül Kasapoğlu'na göre, henüz sosyolojinin “pozitif bilim midir, değil midir” konusu tartışılırken tavrını, sosyolojinin pozitif bir bilim olduğu yönünde koyması nedeniyle, muhtemelen pozitivist bir yaklaşıma yakındır.

Jale İnan (1914-2001) Alexander von Humboldt Vakfı bursu ile Almanya'da Berlin Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde eğitim görmüştür. Meslek yaşamı süresince üç kez “The Institute for Advanced Study”ye konuk üye olarak davet edilmiş ve orada çalışmalarda bulunmuştur. Side müzesinin kurulmasını sağlamış, yaptığı kazılarla yöre halkının gelir düzeyinin yükselmesine katkıda bulunmuştur.

Halet Çambel (1916), üniversite eğitimini Fransa Hükümetinin bursu ile Sorbon'da tamamlamıştır. 1958 yılında Karatepe'de oluşturduğu ve sonradan Milli Park olan -kendi türünde ilk- açık hava müzesi onun çabalarıyla, açılmıştır. 1976 yılında günümüz arkeoloji çalışmalarının ayrılmaz bir parçasını oluşturan arkeometri yöntemlerinin ülkemizde de uygulanmasını sağlamak amacıyla, Çukurova, Hacettepe, İstanbul, Boğaziçi Üniversiteleri ile İTÜ ve ODTÜ'nün katılımıyla TÜBİTAK'a bağlı bir Arkeometri Ünitesi kurulmasına katkı vermiştir.

Bedia Akarsu (1921), İstanbul'da doğmuş, İstiklal Lisesini bitirdikten sonra, 1943 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur. Türk Dil Kurumunun yönetiminde görev almış ve “Felsefe Terimleri Sözlüğü”nü hazırlayarak, Türk felsefe dilinin gelişmesine katkı vermiştir.

İoanna Kuçuradi (1936), İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirmiş, 1969'da Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümünü kurmuş ve 2003 yılında emekli oluncaya kadar Bölümün Başkanlığını yapmış, Türkiye Felsefe Kurumunun kuruluşunda önemli görevler üstlenmiştir. Dünyanın en büyük ve kapsamlı felsefe örgütü olan FISP (Fédération Internationale des Sociétés de Philosophie)'in uzun yıllar yönetiminde bulunmuş, Genel Sekreterliği daha önce başka örneği görülmemiş biçimde ikinci kez uzatılmış ve daha sonra da genel başkanlığına seçilen ilk kadın olmuştur. 1996 yılında "Uluslararası Goethe Madalyası"nı almıştır.

Nermin Abadan Unat (1921), İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra, öğrenimini Fullbright bursu ile gittiği Amerika'da Minnesota Üniversitesinde sürdürmüştür. Ankara Üniversitesinde "Siyasal Davranış" kürsüsünü kurmuş olan Unat, 1967-1970 yılları arasında Uluslararası Siyaset Derneği ikinci başkanlığını yürütmüş ve 1978 yılında göçmen işçiler konusunda gerçekleştirdiği çalışmalar nedeniyle Alman Hükümeti tarafından "Yüksek Liyakat" nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Ayşe Muhibbe Darga (1921), Erenköy Kız Lisesini bitirdikten sonra 1943 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümünden mezun olmuştur. 1964 yılında Alexander von Humboldt Vakfı İlmî Araştırma bursunu kazanarak, Marburg (Almanya)'da araştırma çalışmaları yapmıştır. 1975 yılında Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilmiş, 1980 yılında İtalya, Batı Almanya ve Fransa'daki ilgili üniversitelerde bilimsel araştırmalar yapmıştır. 1985 yılında İtalya'da çalışmalarda bulunmuş ve Stuttgart'daki Tarihî Bilimler Kongresine Alman Hükümetinin davetlisi olarak katılmıştır. Onun yine kendi ifadesiyle, bilime yaptığı katkı yanında, eğitimci olarak en belirgin özelliği, bulduğu parçaları öğrencilerine ayrıntıları ile açıklamasıdır.

Çiğdem Kağıtçıbaşı (1940), Amerikan Kız Kolejini bitirdikten sonra, ABD'de Wellesley College'ta sürdürdüğü eğitimini, California Üniversitesinde, "Sosyal Psikoloji" alanında yaptığı doktora çalışması ile tamamlamıştır. 1993 yılında American Psychological Association'ın "Uluslararası Psikolojinin Gelişimine Üstün Katkı Ödülü"nü, 1997 yılında "Wellesley College, Uluslararası Psikolojinin Gelişimine Bilimsel Katkı Başarı Ödülü"nü, 1998 yılında "International Association of Applied Psychology Ödülü"nü almış ve 1998 yılında International Association for Cross-Cultural Psychology onur üyeliğine seçilmiştir. TÜBA kurucu üyesi olan üç kadından biri olduğu gibi, TÜBA'nın üyesi olduğu Uluslararası Sosyal Bilimler Konseyinin (International Social Science Council – ISSC) 16-18 Kasım 2004'te Pekin'de, Çin Bilimler Akademisi ev sahipliğinde yapılan Genel Kurul toplantısı sırasında, iki yıl için ISSC Başkan Yardımcılığına seçilerek, ISSC yönetiminde bu düzeyde görev alan ilk Türk olmuştur.

Genç kuşak toplumsal bilimcilerden, Meltem Müftüler Baç, 2001 yılında Avrupa Komisyonu "Jean Monnet Ders Ödülü"nü, Özlem Onaran, 2004 yılında Austrian Economic Association'ın "Genç Ekonomist Ödülü"nü, Arzu Wasti, 1999

yılında “International Association of Intercultural Relations Doktora Tezi Ödülü” ile 2004 yılında “The Academy of Management, Carolyn Dexter Best International Paper Ödülü”nü, Özlem Öz Özkaracalar, 2003 yılında “European Applied Business Research Conference, En İyi Makale Ödülü”nü almıştır.

Temel Bilimler alanında Nüzhet Gökdoğan (1910-2003), liseyi bitirdikten sonra, Milli Eğitim Bakanlığının bursla yurt dışına öğrenime göndermek üzere açtığı yarışmayı, matematik ve fizik dalında kazanan sekiz kişiden biri olarak, altı yıl astronomi branşı üzerine Paris ve Lyon’da okumuş ve 1934 yılında Paris Üniversitesinden mezun olmuştur. 1948 yılında Prof. Dr. Cahit Arf, Prof. Dr. Mustafa İnan ve Prof. Dr. Nazım Terzioğlu ile birlikte Türk Matematik Derneğini kurmuştur. 1954 yılında kurulan Türk Astronomi Derneğinin de kurucularından olup, yirmi yıl bu derneğin başkanlığını yürütmüştür. TÜBİTAK Ulusal Gözlemevinin kuruluş çalışmalarını başlatmış, konusuyla ilgili pek çok kitabın çevirilerini yapmıştır.

Paris Pişmiş (1912-2000), İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik ve Klasik Astronomi Bölümünü bitiren ilk kız öğrenci olmuştur. 1937’de kendisine tez konusu olarak verilen “Galaksinin Kinematığı ve Dinamiği” gibi hâlâ çözülemeyen noktaların bulunduğu bir alanda, çok başarılı bulunan bir çalışma yapmıştır. Bu başarısının ardından, hocası Freundlich, ailesi ile görüşerek kızlarını Harvard Rasathanesine burslu olarak yollamaya ikna etmiştir. Yıldız kümeleri üzerine çalışmaları ve keşiflerini yoğun olarak sürdüren Pişkin, Ulusal Astrofizik Gözlemevinin kuruluş çalışmalarında bulunmuştur. 1965 yılında ise en önemli başarısını gerçekleştirmiş ve “PIS” adıyla anılan tam yirmi üç yıldız kümesi keşfetmiştir. Böylece astronomi bilimine yaptığı katkı dünyaca kabul edilmiştir.

Dilhan Ezer Eryurt (1926), Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Yüksek Matematik ve Astronomi Bölümünü bitirmiş ve akademisyen olarak çalışmayı seçmiştir. 1969 yılında, Ay’a ilk iniş için yaptığı başarılı katkılar nedeniyle “NASA Apollo Başarı Ödülü”nü almış, 1969-1973 yılları arasında ABD Goddard Uzay Araştırma Enstitüsünde araştırmacı olarak çalışmalarda bulunmuştur. Bu sırada Enstitüde çalışan tek kadın astronom olmuştur. 1973 yılında tekrar döndüğü ODTÜ’de Astrofizik Anabilim Dalını kurmuştur.

Nuriye Pınar Erdem (1914-2006), Devlet sınavını kazanmış ve Fransa Bordeaux Üniversitesinde tabii bilimler alanında eğitim yaparak Genel Kimya Sertifikası almıştır. Uluslararası kongrelerde bildiriler sunmuş, Paris’te Museum d’histoire Naturelle’de Türkiye Echinidleri (Derisidikenliler) hakkında orijinal incelemeler yapmış ve üç yeni tür bulmuştur. Avrupa Sismoloji Komisyonuna üye seçilerek, 1960 yılına kadar Türkiye Milli Raporlarını hazırlamıştır.

Genç kuşak temel bilimcilerden Ayşe Erzan, 2003 yılında “L’Oreal-UNESCO Uluslararası Bilim ve Kadın Ödülü”nü, Menemşe Kiremitçi Gümüşderelioğlu, 1988 yılında “Avrupa Hayvan Hücre Teknolojisi Genç Bilim İnsanı Ödülü”nü, Talin Budak, 1990 yılında “T.M.Flett Ödülü”nü Kadriye Arzum Erdem Gürsan, 2004 yılında “NATO En İyi Poster Sunum Ödülü”nü almıştır.

Mühendislik ve Mimarlık Bilimleri alanında özellikle son yirmi yılda kadın mühendislerin yurt dışı başarıları dikkat çekmektedir. H.Gonca Coşkun, 1986 yılında ISPRS Eduard Dolazal Award Ödülü”nü, Billur Barshan, 1994 yılında “Nakamuro En İyi Makale Ödülü”nü, Okşan Çetiner Yıldırım, 1996-97 yılları Zonta International Foundation, Amelia Earhart Fellowship Award Ödülü”nü almıştır. Türkan Haliloğlu, 2000 yılında Fransız Bilimler Akademisinin seçtiği en başarılı 50 genç araştırmacıdan biri olmuş, Nalan Kabay, 2001 yılında “Canon Foundation Avrupa Ödülü”nü almıştır. Esin Ergen, FIATECH konsorsiyumu tarafından verilen CETI (Celebration of Engineering&Technology Innovation) Ödülü”nü almıştır. Gülsün Sağlamer, 2006 yılında “Leonardo Da Vinci Madalyası” ile ödüllendirilmiştir.

Selis Önel, mühendislik alanında muhtemelen en çok ödüle sahip olandır. 2003 yılında Amerikan Üniversiteleri ve Kolejlerindeki Öğrenciler arasında “Kim Kimdir Kampus Lideri Ödülü”nü ve “Phi Beta Delta Uluslararası Bilim Adamları Onur Derneği Northeastern Alpha Grubu Ödülü”nü almıştır. 2005 yılında Northeastern Üniversitesinde bir yüksek lisans öğrencisine ilk defa verilen “Olağanüstü Yüksek Lisans Öğrencisi Hizmet Ödülü”nü, 2006 yılında yine aynı Üniversitenin Mühendislik Fakültesinden “Olağanüstü Yardımcı Öğretim Elemanı Başarı Belgesini”ni almış ve başarıları, Northeastern Üniversitesi yıllık dergisinin 2006 yılı sayısında “Bir Başarı Öyküsü” adlı kapak haberine konu olmuştur. Son olarak 2008 yılında TASSA Genç Bilim Adamı Ödülü”nü almıştır.

Mühendislik mesleğini Rice Üniversitesi (ABD)’nde sürdüren Yıldız Bayazıtıoğlu’nun da birkaç ödülü bulunmaktadır. 1997 yılında “Kadın Mühendisler Birliğinin Seçkin Eğitimci Ödülü”nü, 1999 yılında Rice Üniversitesi “Brown Foundation Üstün Eğitimci Ödülü”nü, 2002 yılında “Hershel M. Rich Seçkin Buluş Ödülü”nü almıştır.

VI. SONUÇ

Evrensel raporlara göre değerlendirildiğinde, Türk kadınlarının yükseköğretim düzeyindeki eğitime ulaşma açısından yerinin, iyi bir konumda olmadığı gözlenmektedir. Buna karşılık akademik yaşamdaki varlıklarının en üst düzeyde olması ve kayda değer başarılarla sahip oldukları rahatlıkla söylenebilir. Bu da, eğitim alma şansına sahip olan Türk kadınlarının, bu şansını son derece akılcı bir biçimde değerlendirip, evrensel bilime katkı yapma konusunda iddialı olduklarını ortaya koymaktadır. Eğitime ulaşma oranının artmasıyla sağlanacak olan katkı, ülkenin her alanda kalkınmasına çok önemli hizmetler sağlayacaktır.

Yerel ölçekteki istatistiklere göre, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze uzanan süreçte, Türk kadınlarının bilime katılma oranları belirgin bir artış göstermiştir. Savaş tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadınların çalışma yaşamına girişlerini kolaylaştırıcı bir faktör olmuştur. Savaşın terzilik ve hemşirelik mesleklerine girişlerinde ciddi rol oynaması, böylesine olumsuz olan bir şeyin bile, bazen olumlu sonuçlara yol açabileceğinin göstergesidir. Türk kadınları, her alanda eğitim hakkını Cumhuriyet'in ilanı ile elde etmiş olmalarına rağmen, bazı alanlarda eğitim alabilmeleri için bir geçiş dönemi yaşanmıştır.

Cumhuriyetin birinci nesline mensup olan bilim kadınlarının, sorumluluk bilincinin günümüz insanından çok yüksek olduğu, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında mesleklerini seçerken ülke ihtiyaçlarını dikkate almış oldukları gözlenmektedir. Bu seçimlerinin nedenini açıkça belirtenlere bir örnek olarak Remziye Hisar verilebilir. O yıllarda ülkemizin fen adamlarına ihtiyacı olduğunu düşündüğünden kimya alanında eğitim yapmayı seçtiğini açıkça ifade etmiştir. Günümüzde ise bilim kadınları, akademisyenliği seçme nedenlerini çoğunlukla araştırmaya ve öğretmeye olan ilgileri ile açıklamaktadırlar. İkinci sırada da akademik bir aileden gelmek, neden olarak gösterilmektedir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim şansı ağırlıklı olarak toplumun üst katmanlarından gelen ailelerin kızları için söz konusu iken, yıllar içinde artan burs olanakları, toplumun her kesiminden kızların istedikleri eğitimi yapma olanağını arttırmıştır. Ödül alan bilim kadınlarının biyografileri incelendiğinde, pek çoğunun, bir yurt dışı burstan yararlandığı ortaya çıkmaktadır. Aslında Türk bilim yaşamına ve evrensel bilime katkıda bulunmuş bilim kadınlarımızın, genellikle burs desteği alarak eğitim yapmış oldukları görülmektedir. En başarılı olanlarının, yine bir bursla veya değişim programı ile yurt dışında bulunup, bir ya da iki yabancı dil bildikleri ve deneyimlerini çalıştıkları üniversitelere taşıdıkları hem biyografileri, hem de bizzat ifadeleri ile anlaşılmaktadır.

Değişen toplumsal koşullar, kadınların meslek seçme özgürlüğünü de arttırmış ve alanlar arası geçişlere neden olmuştur. Tıp eğitimi alma şansına sahip olmadıkları halde bu eğitimi almak isteyenler, öncelikle yakın bir disiplinde eğitim almış, bu arada isteklerini elde etmek için kararlılıkla mücadele etmişler ve daha sonra istedikleri bölüme ya geçiş yapmış, ya da mezun olmuşlarsa, ikinci defa tıp eğitimi yapmışlardır. Bunların örneği olan Tıp alanında akademik kariyer yapan ilk Türk kadını Müfide Küley ve 1967 yılında Cerrahpaşa Tıp Fakültesi açıldığında, 73 kişilik öğretim kadrosunda yer alan 4 kadından biri olan Hatice Bodur, tıp eğitimi almayı istedikleri halde, önce fen eğitimi yapıp, tıp fakültesine kızların kabulü sağlandıktan sonra tıp eğitimi alabilmişlerdir. Bu ilk kadın hekimler, kadınlara tıp eğitiminin yolunu açmış ve özverili çalışmaları ile rol modeller oluşturmuşlardır.

Kadınların bir alanda eğitim yapmış olmalarının mesleklerini icra etmeleri için yeterli olmadığını, bunun ancak toplumun belirli bir alışma sürecinden

geçmesinden sonra gerçekleştiğini Kâmile Şevki Mutlu'nun şu sözleri ortaya koymaktadır:

“O yıllar kız öğrencilerin tıp fakültesi okuması sorun olmaktan çıkmışsa da mezunları başka sorunlar bekliyordu. İlk kadın doktorlar önemli bir sorunla karşılaştılar. Kendilerine kamusal görevler verilmiyordu. Öğrenciyken üstün yetenekleri ile dikkat çekenlerini bile eylemli asistan kadrosuna almaktan fakülte hocaları çekinmişlerdi (Oralalp, 1995;60).”

Kadın akademisyenlerin oransal olarak en yüksek olduğu alan, Eczacılıktır. Ancak sayısal olarak yığılma sağlık alanında ve bilimde ağırlıklı olarak var oldukları disiplin, aldıkları ödüller açısından değerlendirildiğinde de sağlık bilimleridir. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir husus da, temel bilimler, sağlık bilimleri ve mühendislik bilimleri alanında çalışan akademisyenlerin teşvik edilip ödüllendirilmeleri, TÜBİTAK tarafından 1969 yılından beri yapıldığı halde, sosyal bilimler alanında çalışanların TÜBA tarafından ödüllendirilmelerinin 1995 yılından itibaren yapılmakta olduğudur. Başka bir deyişle, sosyal bilimler alanındaki teşvikler 26 yıl geriden gelmektedir. Adı geçen her iki kurumun da, artık tüm bilim dallarında teşvik ve ödüllendirmeye başlamış olması ise, çok memnun edici bir durumdur.

Yıllar içinde ülkenin gelişmişlik düzeyine paralel olarak eğitimin değişen koşulları, kadınlar lehinde bazı değişimlere de yol açmış, onların istedikleri her alana, erkeklerle birlikte eşit koşullarda ulaşmalarını sağlamıştır. Buna verilebilecek en belirgin örnek Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS)'dır. TUS'tan önce jinekoloji gibi alanlara girişte zorluk taşıyan kadınlar, bu sınavla istemeleri halinde kadın hastalıkları uzmanlığını tercih edebilmektedirler.

Arkeoloji gibi kadınlar için son derece zor arazi koşullarında yapılan bir meslekte, önemli rol modellerinin bulunmasının, belki de bu disiplinde en başarılı bilim insanlarının kadınlar olmasına yol açtığını düşündürmekte ve rol model sorunu hakkındaki olasılığı güçlendirmektedir. Atatürk'ün Cumhuriyetin ilk yıllarında kız öğrencileri farklı alanlarda eğitim almak için yönlendirmiş olması dikkate alındığında, bu konunun onun tarafından da önemsenen bir husus olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Cumhuriyetin ilk nesline ait olanların, yalnızca bilimde başarılı olmakla yetinmeyip, ülke kalkınması ve sorunları ile çok daha fazla ilgilendikleri, siyasette yer ve risk almalarından anlaşılmaktadır. Bunlardan Halide Edip Adıvar, yurdumuzun işgâle uğradığı günlerde ünlü Sultanahmet mitingine katılan yaklaşık 200.000 kişiye “Hangi şartlar altında olursa olsun hiçbir kuvvete boyun eğmemeye” (Kurnaz 1997:155) yemin ettirmiş, daha sonra onbaşı rütbesiyle cephede çalışmış ve buradaki tanıklıklarını eserlerine yansıtmıştır. 1950 yılında DP İzmir milletvekili olmuştur. Behice Boran, 1965 yılında TİP Urfa milletvekili, Nuriye Pınar Erdem, 2 dönem DP İzmir milletvekili seçilmiştir. Ne yazık ki Halide Edip Adıvar yurt dışına

gitmiş, diğer ikisi ise tutuklanarak cezaevinde kalmak zorunda kalmışlardır. Günümüzde ise, kendilerinden önceki meslektaşlarının yaşadığı olumsuzluklar yeni nesil bilim kadınlarını olumsuz etkilemiş gibi görünmektedir.

Pek çok bilim kadını mesleklerini yaparken yaşamın her alanında katkı vermiş, halkla ilişki kurup onların sorunları ile ilgilenmiş, pek çok el becerisini gönüllü olarak öğrenip, insanlara hizmet için kullanmışlardır. Örneğin Jale İnan, fotoğrafçılık yaptığını ve köylü kadınların sağlık sorunları ile ilgilendiğini ve bundan büyük zevk duyduğunu ifade etmiştir.

Bazı bilim kadınlarımız, emekli olduktan sonra bile boş durmayarak, ülke yararına olduğunu düşündükleri etkinliklerini sürdürmüşlerdir. Bedia Akarsu, emekliliğinden sonra Çukurova Üniversitesinde sözleşmeli olarak görev yapmış, aynı şekilde Ayşe Muhibbe Darga, Anadolu Üniversitesinde yüksek lisans dersleri vermiş, hatta ilerleyen yaşına rağmen Şarhöyük kazısını da başlatarak, çok değerli antik buluntuların kaybolmasına engel olmuştur. Ayhan Okçuoğlu Çavdar, TÜBA'da şeref üyesi olarak görev yapmayı sürdürerek, projeler gerçekleştirmeye hâlen devam etmektedir.

Kadınlarının çalışma yaşamına ve akademik yaşama katılmalarının önündeki engellerden birinin, çocuk bakımında desteklenmelerini sağlayacak kreş ve benzeri kurumların azlığı olduğu, ortak bir kanı olarak görülmektedir. Aslında bunun evrensel bir sorun olduğu, konuyla ilgili uluslararası çalışmalarda da ifade edilmektedir.

Kendilerine yöneltilen soruları yanıtlamayı kabul edenlerin bazıları ve etmeyen bir grup, ülkemizde akademisyen kadınların, hatta tüm kadınların sorunu olmadığını düşünmekte, isteyen tüm kadınların eğitim alabileceğini düşünmekte ve belki de kendi korunaklı çevrelerinden diğerlerinin durumlarını değerlendirememektedirler.

Son söz olarak, hem yazılı kaynaklardan olabildiğince yararlanmak suretiyle, hem de kişisel görüşmelerle, bilim kadınlarının kendilerine ve bilime bakışlarını yansıtmaya çalışarak bir çerçeve oluşturmayı hedefleyen bu çalışmanın, çok daha ayrıntılı ve farklı açılardan ele alınan yeni çalışmalara temel oluşturmayı amaçladığını bir kez daha belirtmek gerekir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı yapabilmem için gerekli verileri sağlayan, başta TÜBA ve TÜBİTAK olmak üzere, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesine teşekkür ediyorum.

KAYNAKÇA

Aaltio, Iris, “Gender as a Carrier Factor in Academic Research” **Women and Scientific Careers Unleashing the Potential**, OECD Publications, 2006.

Acar, Feride, “Türkiye’de Kadınların Yüksek Öğrenim Deneyimi”, **Türkiye’de Kadın Olmak**, 1994, s.195-206.

Acar, Feride, “Türkiye’de Kadın Akademisyenler: Tarihsel Evrim ve Bugünkü Durum”, **Akademik Yaşamda Kadın**, Türk Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi, 1996, s. 75-87.

Benchmarking Policy Measures for Gender Equality in Science, Belgium, European Communities, 2008-1.

Burçak, Gülten “Prof. Dr. Hatice Bodur”, **Sağlık Alanında Türk Kadını**, 1998, s.99-101.

Çobanoğlu, Nesrin - Aydoğdu İlke B., **Tıp Alanında Toplumsal Cinsiyet Kavramının Tıbbi Etik Boyutları**, Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma 01-04 Mart 2004 Sempozyum Bildiri Metinleri 3.Cilt, İstanbul, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, 2004.

Çubukçu, Bayhan, “Prof. Dr. Asuman (Berk) Baytop, Farmakognozi Alanında Akademik Dereceleri (Dr., Doç., Prof.) Kazanan İlk Türk Kadını”, **Sağlık Alanında Türk Kadını**, İstanbul, Form Reklam, 1998.

Dinç, Gülten - Etker, Şeref, ”Prof. Dr. Müfide Küley: Kadın Hekimlerin Öncüsü”, **Sağlık Alanında Türk Kadını**, 1998, s.70-75.

Hausmann, Ricardo - Tyson, Laura - Zahidi, Saadia, **Global Gender Gap Report 2009**, World Economic Forum, Geneva, Switzerland.

Human Development Report 2009, United Nations Development Program, New York.

İstatistik Göstergeler 1923-2002, Devlet İstatistik Enstitüsü, 2003, Ankara.

Kadioğlu, Süheyla, **Bitmeyen Savaşım**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 1.basım, 2001.

Kasapoğlu, Aytül, **60 Yıllık Gelenek**, Ankara, Ümit Ofset, 1999.

Kumcu, Ercan, **Kadın Matematikçiler**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001.

Kurnaz, Şefika, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1997.

Köse, Ruhi, “Akademik Alan ve Statülerine Göre Türkiye Üniversitelerindeki Kadınların Durumu”, **Kadınlar ve Gelecek**, Ankara, TODAİE Yayınları, 1998, s.383-397.

Naymansoy, Günseli - Öztürkcan, Meriç-, “The Profile of Female Engineers”, **Design of Education in the 3rd Millenium**, İstanbul, Yeditepe University, 2005, s.448-455.

Oralalp, Füsün, “Remziye Hisar”, **Bilim ve Teknik**, Ağustos 1995, S.333, s.56-63.
Öncü, Ayşe, “Uzman Mesleklerde Türk Kadını”, **Türk Toplumunda Kadın**, Ankara, Çağ Matbaası, 1979, s.271-286.

Özgüven, Yekta, “1934-1960 Yılları Arasında Türkiye’deki Mimarlık Okullarından Mezun Olan Kadın Mimarlar Üzerine Bir Değerlendirme”, **Cumhuriyet Döneminde Kadın ve Mimarlık**, Ankara, Yalçın Matbaacılık Ltd. Şti., 2005, s. 47-66.

Palasik, Maria-Papp, Eszter, **Beyond the Glass Ceiling**, Budapest, Hungarian Science and Technology Foundation, 2008.

Rossi, S. Alice, “Barriers to the Carrier Choice of Engineering, Medicine, or Science among American Women”, **Women and Scientific Profession**, USA, The M.I.T. Press, 1967.

Sağlık Sektöründe Kadın, Ankara, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. Yayınları, 2000.

Sakaoğlu, Necdet, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.

Sena, Cemil, **Filozoflar Ansiklopedisi**, 2. cilt, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1975.

Sena, Cemil, **Filozoflar Ansiklopedisi**, 3. cilt, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1976.

She Figures 2009, Statistics and Indicators, on Gender Equality in Science, Luxembourg: Publications Office of the European Union.

T. C. Yükseköğretim Kurulu Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi **2008-2009 Öğretim Yılı İstatistikleri**, ÖSYM Yayınları, Ankara, 2009-4.

Tekeli, Şirin, “Bilimlerde Metodolojinin Kadın Bakış Açısından Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Kadın Olgusu**, İstanbul, Say Yayınları, 1995.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim 1.Kitap, 1. Cilt, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 1999.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim 1.Kitap, 2. Cilt, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 1999.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim 2.Kitap, 1. Cilt, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 1999.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında Bilim 2.Kitap, 2. Cilt, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2000.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75. Yılında TÜBA Konferansları I., Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 1999.

Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri, TÜSİAD Basın Bülteni, 2008.

Unat-Abadan, Nermin, **Türk Toplumunda Kadın**, İstanbul, Çağ Matbaası, 1979.
Women in Science, UIS Bulletin on Science and Technology Statistics, Issue No:3, November 2006.

Yıldırım, Nuran, **Sağlık Alanında Türk Kadını**, İstanbul, Form Reklam, 1998.

Ergüzeloğlu, Fatma, **Kadın Hekimler Neden ve Hangi Branşları Seçiyor?**
28.04.2007 tarihinde [http:// www.mediamagazin.com.tr](http://www.mediamagazin.com.tr). adresinden erişildi.

Türk Kadını ve Fırsat Eşitliği, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Paneli, 30.05.2003 tarihinde <http://www.baskent.edu.tr / panel-arsiv.html> adresinden erişildi.

80. Yılda Cumhuriyet Kadını Kendini Sorguluyor, Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi ve ETV Paneli, 04.01.2008 tarihinde [http:// www.baskent.edu.tr /panel-arsiv.html](http://www.baskent.edu.tr /panel-arsiv.html) - adresinden erişildi.

Turkish Female Academicians and their Contributions to Sciences

I. Introduction

The aim of this paper is to draw a frame for the existence of Turkish women in science and their contribution to science. For this purpose, first the general history of the access of the women to science was examined. Then, the place of the Turkish female scientists among the all female scientists is discussed. Finally, the contribution of Turkish female scientists to science in various disciplines is given with examples.

II. Methodology

In order to form a base, the relationship between sex and sciences is studied to clarify prejudices and facts. For this purpose, firstly it was inspected whether there were obstacles in their way. After diagnosing the basic general philosophical obstacles, the educational facilities for Turkish women were studied from historical point of view. Then, both quantitative and qualitative techniques were used to compare Turkish female scientists to the other female scientists. The statistical data were gathered from both international institutions, such as UNESCO and the European Union, and the Turkish Statistical Institute. Finally, the short biographies of the ones who have been awarded by TUBA (The Turkish Academy of Sciences) and TUBITAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey) were given in order to set examples. To analyse the data, the scientists were classified according to disciplines.

III. Findings

After evaluating the data about the Turkish female scientists, it can be concluded that Turkish women are not in a good position to access education in general. However, their ratio to male Turkish scientists employed in universities is higher than the EU average, and they are very effective in science matters. They prefer medical and social sciences. The ratio of female scientists to male scientists in medicine is higher than the EU averages, too. In fact, the ratio of Turkish women to Turkish men in engineering is the highest in the world, and they have been given many prestigious awards by international institutions for engineering education. Veterinary and Theology are the fields in which Turkish women exist the least. The number of international awards given to Turkish female scientists suggests that their success is getting higher and higher.

IV. Conclusion

One of the important points is that no matter to which nation they belong, all female scientists have suffered from difficulties to access education and science, and Turkish women were not exception. Turkish women have had the right to study in every field of science by the Establishment of the Turkish Republic. They were encouraged to study in every field by the genius leader Atatürk and sent abroad to study in the first years of the Turkish Republic. They realised the importance of

their mission, studied extremely hard, served to the transformation of the country and became very successful. Despite the invitations to various worldwide institutions, they preferred to serve to their country. They studied for Turkish Universities, enabled to found new departments and institutions. One example of them was Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan, the astronomer, who studied at Paris University and invited to work there. She rejected the offer by saying she belonged to the youth of Atatürk and desired to serve her country. The role of the Foundation of Turkish Republic in their lives is very clear. While the ratio of female Turkish academicians was zero in 1923, it rose to 7.14% during the first ten years' period.

Another important factor supporting women in science is scholarship. It can be seen that the majority of prominent female Turkish academicians have benefited from bursary and studied abroad at least a few years at any phase of their education. They can speak one or two foreign languages. While women coming from aristocracy could study during the first years of the Republic, women from all social groups could study now by the help of bursary.

Good role models encouraged women to prefer some fields like archaeology. Although working conditions are hard, they studied eagerly and made a difference in archaeology. However the highest ratio of women in academia is in pharmacology, which enables them to work in more comfortable and freer working conditions.

Some academicians were interested in politics and tried to be qualified to speak about the management of the country during the first years of the Republic. Unfortunately some of them suffered from some problems and were sued. Most probably for this reason young generation is not willing to have roles in politics.

Most of them were interested in the problems of local people and tried to educate illiterate women. The last example of them is Prof. Dr. Türkan Saylan, a dermatologist. She was very successful to struggle with leprosy and leprosy disappeared thanks to her efforts. Furthermore she dedicated her life to education and founded an association the main aim of which is to find bursary for girls and educate them. Saylan's great success was noticed abroad and she was given the International Gandhi Award in 1986.

The number of Turkish female scientists contributing to science is increasing day by day. One example of them is Prof. Dr. Nuriye Pınar Erdem, who was the only female geologist joined to the first World Conference on Earthquake Engineering, California, USA. Another one is Prof. Dr. Ayhan Okçuoğlu Çavdar, a paediatric haematologist, who was given an award by INCTR (International Network for Cancer Treatment and Research) in 2007 at the age of 77. As a conclusion Turkish female scientists have an esteemed place in the scientific world.